T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEVGİ SOYSAL'IN ROMANLARINDAKİ KARAKTERLERİN KİŞİLİKLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Duygu ÖZ AKDUĞAN

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Selin KÜÇÜKKANCABAŞ

İKİNCİ DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Elvan Melek ERTÜRK

EDİRNE-2023

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

…/…/….

Duygu ÖZ AKDUĞAN

Tezin Adı: Sevgi Soysal'ın Romanlarındaki Karakterlerin Kişiliklerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Değerlendirilmesi

Hazırlayan: Duygu ÖZ AKDUĞAN

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkisini Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen karakterler aracılığıyla belirlenen kişilik kuramları ve toplumsal cinsiyete dair kavramlar yoluyla, incelenmesidir. Bu doğrultuda Sevgi Soysal'ın, Tante Rosa, Yürümek, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Şafak ve Hoş Geldin Ölüm adlı eserlerinden seçilen Tante Rosa, Ela, Memet, Olcay, Ali, Oya, Mustafa ve Sema karakterleri üzerinden araştırma yürütülmüştür. Karakterlerin kişilik incelemeleri yapılırken Freud'un Psikanalitik Kişilik Kuramı'ndan, Adler'in Bireysel Psikoloji Kuramı'ndan ve Horney'in Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı'ndan ve temel kaygı kavramından faydalanılmıştır. Araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada betimsel içerik analizi yapılmıştır. MAXQDA Analytics Pro 2022 programında, betimleyici kodlar ve örüntü kodları oluşturulmuştur. Bulgular "kod bulutu" ile sunulmuştur. Araştırmanın kodları oluşturulurken, kişilik yapısına ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar kullanılmıştır. Ulaşılan bulgular sonucunda toplumsal cinsiyete ilişkin, toplum baskısının, kadınlık ve erkeklik rollerinin her iki cinsiyetin kişilik gelişiminde etki alanına sahip olduğu görülmüştür. Kişiliğe ilişkin kavramlardan bilinçaltının, idealize edilmiş benlik imgesinin, aşağılık duygusunun ve yaşam üslubunun öne çıktığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Rolleri, Kişilik, Psikanalitik Kuram, Bireysel Psikoloji Kuramı, Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı, Temel Kaygı, Betimsel İçerik Analizi, MAXQDA, Sevgi Soysal.

Title of Thesis: Evaluation of Personalities of the Characters in Sevgi Soysal's Novels in the Context of Gender

Author: Duygu ÖZ AKDUĞAN

ABSTRACT

The purpose of this research is to investigate the impact of gender roles and stereotypes on personality through characters chosen from Sevgi Soysal's novels, in the light of selected personality theories and concepts related to gender. This research has been carried out on the characters Tante Rosa, Ela, Memet, Olcay, Ali, Oya, Mustafa, and Sema, selected from the works of Sevgi Soysal, named "Tante Rosa," "Yürümek (Walking)", "Yenişehir'de Bir Öğle Vakti (Noontime in Yenişehir)", "Şafak (Dawn)", and "Hoş Geldin Ölüm (Welcome Death)". The character analyses are based on Freud's Psychoanalytic Personality Theory, Adler's theory of Individual Psychology, and Horney's Theory of Neurotic Needs and concept of Basic Anxiety. Document review method and descriptive content analysis is used in the research. MAXQDA Analytics Pro 2022 software is employed to create descriptive codes and pattern codes. The findings are presented using a "code cloud." During the research the codes are generated based on concepts related to personality and gender. Findings indicate that social oppression and traditional gender roles have an influence on the personality development of both genders. The subconscious, idealized self-image, feelings of inferiority, and lifestyle are observed to stand out among the personality concepts.

Keywords: Gender Roles, Personality, Psychoanalytic Theory, Individual Psychology Theory, Theory of Neurotic Needs, Basic Anxiety, Descriptive Content Analysis, MAXQDA, Sevgi Soysal.

ÖN SÖZ

Temmuz, 2023

Toplumsal cinsiyetin sorunu, nasıl biri olduğumuzu görmekten çok nasıl olmamız gerektiğine odaklanması. Toplumsal cinsiyet beklentilerinin yükünü taşımasak ne kadar mutlu, gerçek benliklerimize ne kadar sadık olurduk, hayal edin.

Chimamanda Ngozi Adichie

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerini araştırmak için motivasyon kaynağı olan yukarıdaki alıntı aslında bu süreçteki sarsılmaz inancımın bir özetidir. Bireylerin kişiliğini derinden etkileyen toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesinin güçlüğü karşısındaki çaresizliğimi bir nebze olsa da anlatabilmek adına yaptığımız bu araştırmada sürecin başından itibaren benimle birlikte olan, deneyimlerini büyük bir özveri ile paylaşan ve fakat en önemlisi bana her daim inanan, bu araştırmayı yapabilmemdeki en büyük şansım olan tez danışmanlarım; Doç. Dr. Selin KÜÇÜKKANCABAŞ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Elvan Melek ERTÜRK'e sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm yaşamım ve eğitim hayatım boyunca yanımda olan hiçbir desteğini esirgemeyen, bana yaşama hakkı vererek yaşamla ödüllendiren annem Nefise ÖZ'e ve babam Yılmaz ÖZ'e; varlıklarıyla mutlu olduğum ve gurur duyduğum ablam Dilek YILMAZ'a, ablam Fatma AKKOÇ'a, ağabeyim Murat ÖZ'e, kardeşlerim Yaşar Öz'e ve Ayşegül ÖZ GAZİ'ye çok teşekkür ederim.

Süreç boyunca bana yardımcı olan arkadaşlarım Cihan ARSLAN'a ve Özge YILDIRIM'a çok teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan eşim ve destekçim Halil AKDUĞAN'a çok teşekkür ederim ve fakat şüphesiz ki en büyük teşekkürüm oğlumun bakım emeğini üstlenerek bu süreçte manevi varlığını hiçbir zaman esirgemeyen annem İlknur AKDUĞAN'a ve varlığıyla yaşamımı anlamlandıran canım oğlum Beyazıt AKDUĞAN'adır.

Duygu ÖZ AKDUĞAN

İÇİNDEKİLER

DOĞRULUK BEYANI ..... **i**

ÖZET ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

TABLOLAR DİZİNİ ..... **viii**

ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **ix**

KISALTMALAR ..... **xii**

1.BÖLÜM **1**

GİRİŞ **1**

1.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi 5

1.2.Araştırmanın Sayıltıları 8

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları 9

2.BÖLÜM **10**

LİTERATÜR TARAMASI **10**

2.1. Kişilik 10

2.1.1.Kişilik Kavramı 10

2.1.2.Kişilik Kavramına İlişkin Çeşitli Yaklaşımlar 12

2.1.2.1.Psikanalitik Kuram 14

2.1.2.1.1.Topografik Kişilik Modeli 15

2.1.2.1.2.Yapısal Kişilik Modeli 16

2.1.2.1.4. Kişiliğin Dinamikleri 19

2.1.2.1.5. Psikoseksüel Gelişim Evreleri ve Kişilik Üzerindeki Etkileri 21
2.1.2.1.6. Psikanalitik Kuramda Savunma Mekanizmaları 25
2.1.2.2. Bireysel Psikoloji Kuramı 27
2.1.2.2.1. Kişiliğin Bütünlüğü ve Yapısı 29
2.1.2.2.1.1. Amaçlı ve Hedefe Yönelik Davranış 29
2.1.2.2.1.2.Algılama Şeması 30
2.1.2.2.1.3. Aşağılık Duygusu ve Üstünlük Çabası 30
2.1.2.2.1.4. Toplumsallık Duygusu ve Sosyal İlgi 32
2.1.2.2.1.5. Yaratıcı Güç 33
2.1.2.2.1.6. Yüreklilik ve Sağduyu 34
2.1.2.2.1.7. Yaşam Üslubu 34
2.1.2.3. Nevrotik Kaygı Kuramı 36
2.1.2.3.1.Temel Kaygı: Nevrozun Temeli 37
2.1.2.3.2. Nevrozun Yapısı 39
2.1.2.3.4. Nevrotik İhtiyaçlar 39
2.1.2.3.4. Nevrotik Eğilimler ve Üç Karakter Tipi 41
2.1.2.3.5. İdealize Edilmiş Benlik İmgesi ve İdeal Benliğe Ulaşma Çabası 43
2.2.Toplumsal Cinsiyet 47
2.2.1. Cinsiyet Kavramı: Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet 47
2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Kalıp Yargıları 48
2.2.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin ve Kalıp Yargılarının Kişilik Üzerindeki Etkileri 50
3. BÖLÜM 59
YÖNTEM 59
3.1. Araştırma Yöntemi 59
3.2. Evren 60

3.3. Örnekleme Yöntemi 60
3.4. Veri Toplama Araçları 61
3.5. Verilerin Analizi 61
3.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik 81
4.BÖLÜM 86
BULGULAR 86
4.1.Ela'nın Kişiliğinin İncelenmesi 86
4.2.Memet'in Kişiliğinin İncelenmesi 111
4.3. Tante Rosa'nın Kişiliğinin İncelenmesi 126
4.4. Olcay'ın Kişiliğinin İncelenmesi 142
4.5. Ali'nin Kişiliğinin İncelenmesi 156
4.6.Oya'nın Kişiliğinin İncelenmesi 167
4.7. Mustafa'nın Kişiliğinin İncelenmesi 178
4.8. Sema'nın Kişiliğinin İncelenmesi 193
SONUÇ 209
KAYNAKÇA 222

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3. 1. Psikanalitik Kişilik Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar 64
Tablo 3. 2. Bireysel Psikoloji Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar 65
Tablo 3. 3. Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar 66
Tablo 3. 4. Toplumsal Cinsiyet Kavramına İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar 67
Tablo 3. 5. Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Kavramlar .. 68
Tablo 3. 6. Kadın ve Erkek Karakterler için Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar 69
Tablo 3. 7. Araştırmada Geçerlilik İçin Kullanılan Yöntemler [Tutar, H. (2022, s. 127)'den alınmıştır.] 81
Tablo 3. 8. Araştırmada Güvenirlik İçin Kullanılan Yöntemler [Tutar, H. (2022, s. 131-132)'den alınmıştır.] 83

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3. 1 Ela'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 70
Şekil 3. 2 Ela: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 71
Şekil 3. 3 Memet'in Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 71
Şekil 3. 4 Memet: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 72
Şekil 3. 5 Tante Rosa'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 73
Şekil 3. 6 Tante Rosa: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 73
Şekil 3. 7 Olcay'ın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 74
Şekil 3. 8 Olcay: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 75
Şekil 3. 9 Ali'nin Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 75
Şekil 3. 10 Ali: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 76
Şekil 3. 11 Oya'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 77
Şekil 3. 12 Oya: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 77
Şekil 3. 13 Mustafa'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 78
Şekil 3. 14 Mustafa: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 79

Şekil 3. 15 Sema'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli 79
Şekil 3. 16 Sema: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli 80

Şekil 4. 1 Ela'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 109
Şekil 4. 2 Ela'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar 109
Şekil 4. 3 Memet'in Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 124
Şekil 4. 4 Memet'in Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar 124
Şekil 4. 5 Tante Rosa'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 141
Şekil 4. 6 Tante Rosa'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar..... 141
Şekil 4. 7 Olcay'ın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 155
Şekil 4. 8 Olcay'ın Kişiliğini Etkileyen Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar ... 155
Şekil 4. 9 Ali'nin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 165
Şekil 4. 10 Ali'nin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar... 166
Şekil 4. 11 Oya'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar..... 177
Şekil 4. 12 Oya'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar . 177
Şekil 4. 13 Mustafa'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 192
Şekil 4. 14 Mustafa'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar 192
Şekil 4. 15 Sema'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar..... 206
Şekil 4. 16 Sema'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar206
Şekil 4. 17 Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar..... 210
Şekil 4. 18 Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar 210
Şekil 4. 19 Kadın Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 212
Şekil 4. 20 Kadın Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar..... 212

Şekil 4. 21 Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar 217
Şekil 4. 22 Erkek Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar..... 217

KISALTMALAR

Akt : Aktaran

S : Sayfa

WHO : Dünya Sağlık Örgütü

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Simone de Beauvoir 1949'da "kadın doğulmaz, kadın olunur" diyerek cinsiyete ilişkin önemli bir tartışma alanı açmıştır. Kadın olmak ne anlama gelmektedir? Toplumsal yapı içerisinde kadınlığı ve erkekliği üreten dinamikler nelerdir? Kadın olma üzerinde kadının düşüncelerinin, seçimlerinin bir önemi var mıdır? Bireyin özgürlük alanını etkileyen unsurlar nelerdir? Bu sorularla birlikte insan bedeni ve toplumsal kader farklı algılanmaya başlanmıştır. Elbette, değişmez bir biyolojik gerçekliğin varlığı sorgulanmamaktadır ancak sorgulanabilir olan onun üzerine inşa edilmiş bir kavram vardır: Toplumsal cinsiyet (Bora, 2010, s. 37). Toplumsal cinsiyet, toplum tarafından onaylanan ve belirlenen normları kapsayan, bireylerin kendi seçimlerinden bağımsız olarak geliştirilmiş bir örüntü bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin sonucu olan bireylerin kendi seçimlerine ve öznelliklerine zıtlık içeren düşünce ve davranışları benimsemelerinin gerekçesinin araştırılması gerekliliğine vurgu yapan Berktay (2010)'ın söylemlerine dikkat çekmek bu anlamda önemlidir. Berktay (2010)'a göre, bireyin toplumla ilişkisine ve eylemlerine anlam katan bilinçli ve bilinçdışı duygu ve düşüncelerin toplamı olan "öznellik" araştırılarak, bireylerin kendi yararlarına ve isteklerine uygun davranışlar yerine onlar için olumsuz olan davranışları benimsemelerinin nedeni anlaşılabilecektir. Bu anlayış sayesinde bireylerin kendi yaşamlarında hem aktör hem de seyirci konumunda oldukları, kendi kontrolleri dışında kalan güçlü yapının etkisine uyum sağladıkları görülebilecektir (Berktay, 2010, s. 119). Bahsedilen güçlü yapı, toplumun geliştirdiği normları ve politikaları içermektedir. Bu sebeple birey, içine doğduğu toplumun beklentilerine uyum sağlama zorunluluğu hissi ile kendisine ait olan kişilik özelliklerini değiştirme gayreti gütmekte veya kişilik özelliklerine sahip çıkıp toplumsal normların etkisiyle itilerek sosyal dışlanmayı kabul etme durumunda kalmaktadır. İlk seçenek olarak seçime zorlanan birey, yeni bir kimlik oluştururken mevcut toplumsal yapı isteklerini göz önünde bulundurarak onun için tasarlanmış bir

kıyafet gibi o kimliği giyinmek durumda kalabilmektedir. Bu bağlamda kimlik kavramının toplum tarafından kurgulanmış olduğu kabul görebilecek bir varsayımdır. Nitekim Berktay (2010), "kimlik" kavramının kurgulanmış olmasına dikkat çeker. Burada sorgulanması gereken şey kimliğin, kim tarafından ve niçin kurgulandığıdır. Bireyler, kimliklerini kendileri inşa etmiş olabilecekleri gibi tahakkümü elinde bulunduran yapı tarafından verilen kimlikleri de benimsemiş olabilmektedirler (Berktay, 2010, s.117). Günümüzde özellikle kadınların mücadelesini verdiği sorunlar, kadın ve erkek için belirlenen kimlik, roller, kalıp yargılarla diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyetle ilişkilidir. Toplum tarafından verilen kadınlık ve erkeklik rolleri bireyin var oluşu ve kişiliği için büyük önem taşımaktadır. Bu roller, hem inanç sistemlerinin hem de geleneksel yapının bir ürünü ve bir parçasıdır (Berktay, 2016, s.13). Toplumun belirlediği bu roller ve kalıp yargılar birey üzerinde güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Bireylerin kişiliklerinde, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle birtakım sorunlar meydana gelmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramının, kişilik üzerinde sorunlara yol açabilecek etkiye sahip olmasının sebebi, kişiliğin hem sosyal hem biyolojik bir yönünün olmasından kaynaklanmaktadır. Kişiliğin tanımı "bir bireyi öteki bütün bireylerden ayıran toplumsal, tinsel ve bilinçsel özelliklerin tümü…" (Hançerlioğlu, 1986, s.237) şeklindedir. Bu durumda kişiliğin toplumsal bir yönü bulunmaktadır, doğuştan getirilmemektedir; toplumla ve toplumsal koşulların etkisiyle oluşmaktadır. Kişiliğin gelişiminde doğuştan getirilen özelliklerin etkisinin varlığı da söz konusudur ancak asıl belirleyici faktörleri toplumsal koşullar oluşturmaktadır (Hançerlioğlu, 1986, s.237).

Toplumsal cinsiyetin ve kişiliğin oluşumuna bakıldığında birbiriyle ilintili bir yapı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları, kültürel bir süreç içerisinde şekillenmektedir ve bireyin kişiliği üzerinde geniş bir etki alanına sahip olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları yalnızca kadınlar üzerinde değil erkekler üzerinde de büyük bir hâkimiyet alanı bulmaktadır. Kadınların ardıl oluşunu desteklemeye yönelik gelişen bu roller ve kalıp yargılar; erkekler için ise öncül olma zorunluluğunu barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin, beklentilerinin bu doğrultuda olması bireylerin kişilik gelişimine ve yapısına zarar verebilmektedir. Kültürel etkilerin yarattığı çatışmalar, bireyin ruh ve beden

bütünlüğünü zedelemekte, bireylerin diğerleri ile kuracağı ilişkinin yapısını bozmakta ve düşünülenin üstünde bir etki alanına sahip olmaktadır (Horney, 1980, s.7).

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri, günlük yaşamda sıklıkla görülmektedir. Bu sebeple toplumsal cinsiyetin yarattığı sorunlara ilişkin birçok araştırma yapılmaktadır. Bu araştırmalar, yaşamın içinden olan gerçek karakterlerle veya kurgusal karakterlerle de yürütülmektedir. Bu bağlamda bu araştırmada edebi eserler içerisinden seçilen kurgusal karakterler tercih edilmiştir. Gülendam (2007, s.182), bir dönemle ilgili araştırma yapılmak istendiğinde, edebi eserlerden yararlanılması gerektiği belirtmektedir. Edebi eserlerin, kurgusal bir yönü olduğu gerçeğini unutmamak gerektiğini ancak her edebi eserin toplumun nabzını tuttuğunu ve toplumsal yapının özelliklerini, değişimlerini gösterdiğini eklemektedir. Edebi eserlerdeki kurgusal karakterlerin kişilik özellikleri, eserin yaratıldığı toplumun bir izdüşümü olması, araştırmanın bu yönde gerçekleştirilmesi için bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Bu araştırmanın amacı, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerinin kurgusal karakterler aracılığıyla araştırılmasıdır. Sevgi Soysal tarafından kaleme alınan, Tante Rosa, Yürümek, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Şafak ve Hoş Geldin Ölüm adlı eserlerinden seçilen; Tante Rosa, Ela, Memet, Olcay, Ali, Oya, Mustafa ve Sema karakterleri üzerinden araştırma yürütülmüştür. Bu araştırmada ayrıca toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişiliğe etkileri, psikolojik bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılmaktadır. Geçtan (1990)'ın, tedavi süreçlerinde kişiliğin yapısının anlaşılmasında psikodinamik kuramın önemine değinmiş olması araştırmanın kuramlarını belirlerken bir referans niteliğinde olmuştur. Geçtan (1990), "Tedavi yaşantılarım sırasında, Freud, Jung, Horney, Adler, Fromm-Reichmann, Rank, Sullivan, Erikson, gibi psikanalitik çalışmacılardan özümsenmiş bilgilerin, ben farkında olmasam da bana sürekli yol gösterdiğine inanıyorum. Tedavi ortamındaki tutumum, geleneksel psikanalitik yaklaşımlardan farklı ve Binswanger, Boss, May, Farber gibi varoluşçuların tedavi yaklaşımlarını benimseyen bir tarzı içerebilir ve Kierkegaard, Heidegger, Nietzsche, Buber gibi Batı ve Laotzu gibi Doğu düşünürlerinin etkisinde olabilir. Ama Freud ve Jung'un dâhiyane bulduğum kişilik kuramları ya da Erikson'un gelişim kuramını bilmeden, tedavilerini üstlendiğim

kişilerin davranışlarının gerisindeki dinamik güçlerin nasıl işlemekte olduğunu gereğince kavrayabileceğimi sanmıyorum." (s.107). (….) Freud'un ve büyük ölçüde Jung'un kişilik kuramlarının yerini dolduracak düzeyde bir çalışma yapılmadığına vurgu yapan Geçtan' a göre, 1950 ve 1970 yıllarından günümüze kadar bazı kuramlar varlığını sürdürebilmiş olsa bile bu kuramların, sağlam bir kişilik kuramı temelleri olmamasından dolayı amaçlarının ve katkılarının sınırlı kalacağını belirtmektedir (Geçtan, 1990, s.105).

Bu doğrultuda araştırmada kişiliğin yapısını analiz edebilmek için Freud'un, Adler'in ve Horney'in kişilik kuramlarının temel ilkelerine başvurulmuştur. Bu kuramlar, bireylerin kişilik yapısını ve savunma mekanizmalarını anlamak için farklı yaklaşımlar sunmaktadır. Freud'un psikanalitik kuramı, bilinçdışı süreçlere odaklanarak kişilik gelişimini açıklarken, Adler'in bireysel psikoloji kuramı, sosyal ve kültürel faktörlerin rolünü vurgular. Horney'in temel kaygı kuramı ise kişilikteki nevrotik ihtiyaçları ve kaygıyı azaltma stratejilerini inceler. Bu kuramlar, insanların psikolojik süreçlerini anlamak ve kişiliklerini analiz etmek için önemli bir temel oluşturur. Araştırmanın birinci bölümünde kişilik ve toplumsal cinsiyet kavramları açıklanmaktadır. Bu kapsamda birinci bölümü, kişilik kavramı ve araştırmanın kuramsal çerçevesi için seçilen üç kişilik kuramı oluşturmaktadır. Sigmund Freud'un Psikanalitik Kişilik Kuramı, Alfred Adler'in Bireysel Psikoloji Kuramı ve Karen Horney'in Temel Kaygı Kuramı açıklanarak toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerinin anlaşılması için zemin hazırlanması hedeflenmektedir. Birinci bölümün ikinci kısmında, cinsiyet kavramı üzerinden biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının ayrımı yapılmaktadır. Ardından toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarının tanımına, toplumsal cinsiyet rollerinin kişilik üzerindeki etkilerine kısaca yer verilmektedir.

Araştırmanın ikinci bölümünde yöntem kısmı yer almaktadır. Bu kapsamda araştırmanın sayıltıları, evren ve örneklemi, kapsam ve sınırlılıkları açıklanmaktadır. Araştırmanın üçüncü ve son kısmında ise analiz, bulgular, sonuç ve öneriler yer almaktadır. Analiz kısmında, seçilen sekiz karakterin her birinin kişilik analizi yapılmaktadır. Seçilen karakterler için problem durumları tespit edilerek, bu problemlere cevaplar aranmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle karakterler için toplumsal

cinsiyet kavramı bağlamında kişilik özelliklerine ilişkin MAXQDA Analytics Pro 2022 programında betimleyici kodlar, ardından örüntü kodları oluşturulmuştur. Ayrıca, her bir karakter incelemesini takiben MAXQDA Analytics Pro 2022 programında yer alan kod bulutu analizi ile kişilik ve toplumsal cinsiyet kodları sunulmaktadır. Kod bulutları ile birlikte her bir karakterin kişilik yapısında öne çıkan özellikler ile bu özelliklerin belirleyicisi olarak kabul edilen toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar görsel malzemelerden yararlanarak sunulmaya çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Değerlendirme yapılırken araştırmanın örneklemini oluşturan sekiz karakter için kişilik ve toplumsal cinsiyet kodları sunulmuştur. Bu durumun amacı seçilen karakterlerin kişilik özelliklerinin hangi eksende geliştiğini ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlardan etki alanı yüksek olanları göstermektir. Ayrıca hem tüm kadın hem de tüm erkek karakterler için kişilik ve toplumsal cinsiyet kodları oluşturulmuştur. Böylece araştırmanın örneklemini oluşturan kadın karakterler için ayrı, erkek karakterler için ayrı ortaklıklar gösterilmeye çalışılmıştır. Son olarak, sonraki çalışmalar için önerilere yer verilerek araştırma sonlandırılmıştır.

1.1.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, Sevgi Soysal tarafından 1960-1980 yılları arasında kaleme alınmış beş edebi eser (roman) içerisinden seçilen sekiz karakterin kişilik özelliklerinin, toplumsal cinsiyet rollerinden ve kalıp yargılarından nasıl etkilendiğini anlama amacı gütmektedir. Edebi eserlerde yer alan karakterler, toplumu oluşturan bireylerin temsili özelliğine sahiptirler. Edebi eserler, odak noktasını bireyler ve bireylerin sosyal çevrelerini ile etkileşimini konu edinmektedir ve her edebi metinde, içinde bulunulan toplumun izlerine rastlanmaktadır. Edebi eserlerin, esas unsurunun insan olduğunu belirten Yalçın (2012); edebi eserlerin bireyin kendisi, ailesi ve sosyal çevresiyle olan çatışmalarını konu edindiğini belirtmektedir. Bu sebeple eserlerin, kişiler, mekânlar ve toplumsal zemini ile toplumsal bir yansıma olduğu söylenebilmektedir (Açıkgöz, 2002, s. 158). Edebi eserler, her yönden üretildiği toplumun ve dönemin özelliklerini bütünüyle yansıtamayacak olsa bile toplumsal yapı içindeki eşitsizlikleri aktarabilmektedirler (Arda Demir, 2021, s.1). Edebi eserler,

toplumun gerçekliğini aktarabilmesinin yanı sıra psikoloji bilimi ile de yakın bir ilişki içindedir. Edebiyat ve psikoloji biliminin ortak yönlerine değinmek bu sebeple araştırmanın özünü anlatabilmek açısından önemlidir. Edebiyat ve psikoloji insan ruhuna yönelik çalışmalar yaptıkları için ortak "yöntem"ler kullanırlar. Her iki bilim dalı da "söz"e önem verir. Edebiyat kelimeler aracılığıyla insan ruhunu "doğrudan" etkilemek isterken, psikoloji bilimi "söz"ü, "insanı anlama aracı olarak kullanmaktadır (Emre, 2009, s. 342–343).

Edebi eserlerdeki, kurgusal karakterlerin, toplumu oluşturan gerçek karakterlerin bir izdüşümü olarak yaratılması, kurgusal karakterler üzerinden toplumsal gerçeklikleri anlatabilme imkânı verebilmektedir. Edebi metinlerin, toplumsal gerçekliği aktarabilme ve yansıtabilme özelliklerine bağlı olarak bu araştırmada da toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkileri Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen kurgusal karakterler üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır.

Araştırmanın nihai hedefi, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının hem kadın hem de erkek karakterlerin kişiliğinin oluşumunda büyük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmada, kişilik kuramcılarının kavramlarından yola çıkarak ve seçilen karakterlerin kişilik özellikleri saptanarak, her bir karakterin farklı özelliklerine ve ortak noktalarına dayalı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının bir kavram olmanın çok ötesinde, karakterlerin kişilik özelliklerinin şekillenmesinde önemli bir role sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi bu araştırmada Sevgi Soysal'ın edebi eserlerindeki (roman) karakterler incelenmektedir. İlgili literatür incelendiğinde Sevgi Soysal'ın romanlarındaki karakter incelemelerinde toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerine dair akademik araştırmaların yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber, mevcut araştırmalarda kişilik tahlillerinden faydalanarak daha geniş bir perspektiften kadın ve erkek kişilik analizlerinin yapılmadığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında Sevgi Soysal'ın romanlarında yer alan karakterlerin seçilmesinin diğer bir sebebi de bu romanlarda yer alan ve özellikle araştırma

kapsamında dâhil edilen kurgusal karakterlerin kişilik özelliklerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının net bir şekilde ortaya konulmuş olmasıdır.

Bununla beraber, literatürdeki çalışmalar incelendiğinde ağırlıklı olarak kadın sorunlarına ilişkin çalışmalar yapıldığı ve çalışmaların birçoğunda erkeklere dair sorunların ikincil derecede öneme sahip olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırma ayrıca literatürde yer alan ve benzer özellikler gösteren sınırlı sayıdaki çalışmalardan kuramsal ve kavramsal çerçeve açısından farklılaşmaktadır. Örneğin, literatürde yer alan ve kimlik inşası üzerine yürütülen araştırmalarda sosyolojik boyutun ön planda tutulduğu görülmektedir. Literatürde, Sevgi Soysal'ın eserleri üzerinden psikanalitik yaklaşım ile yürütülmüş bir araştırma bulunmaktadır. Bu araştırma, Somuncuoğlu (2002)'nun hazırlamış olduğu, "Sevgi Soysal'ın Yapıtlarında (Tutuklu Perçem, Tante Rosa, Yürümek) Kadın Kimliği"dir. Kadın karakterlerden seçilen bir örneklem Freud'un ve Horney'in kişilik kuramlarına dayalı olarak incelenmektedir (Somuncuoğlu, 2002). Bu sebeple, yürütülen mevcut araştırma hem araştırma içeriği ve hem de araştırmayı gerçekleştirme yöntemi olarak bu araştırmadan farklılaşmaktadır.

Literatüre bakıldığında, edebi eserler üzerinden yapılan karakter tahlillerinde ve kişilik analizlerinde hem erkek hem kadın karakterlere bir arada yer veren çalışma örneklerinin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırmanın ulaşmak istediği temel hedeflerden birisi de toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerinin hem kadın hem erkek karakterler üzerinden incelenmesidir. Her iki cinsiyete de araştırmada yer verilerek toplumsal cinsiyet rollerinin kişilik üzerindeki etki alanı anlaşılmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın bu açıdan da ilgili literatüre kişilik inşası ve toplumsal cinsiyet rolleri kavramlarına ve bu kavramlar arasındaki ilişkilere farklı bir pencereden bakma imkânı sunarak katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde edebi eserler üzerinden yapılan kişilik analizlerinde Jung, Freud ve Horney'in kişilik kuramlarından faydalanıldığı, Adler'in kişilik kuramına ise yer verilmediği görülmektedir. Bu açıdan bu araştırmada, toplumsal cinsiyet kavramının kişilik üzerindeki etkilerinin Adler'in kişilik kuramına da dayalı

olarak incelenmesi, araştırmanın literatüre sağlayacağı katkılarından biri olarak düşünülmektedir. Araştırmanın bu özellikleri itibari ile toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın çalışmaları alanı dışında psikoloji literatürüne de katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Son olarak bu araştırmanın literatüre katkılarından birisinin de analiz yöntemi olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada karakterler analiz edilirken MAXQDA Analytics Pro 2022 programından da faydalanılmıştır. Bulguların analizi yapılmadan önce betimleyici kodlar ardından örüntü kodları oluşturulmuştur ve "kod bulutu analizi" kullanılarak kişilik ve toplumsal cinsiyet kavramları ve aralarındaki ilişkiler betimlenmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle bu araştırmanın doküman inceleme yöntemine verilerin sınırlandırılması, görsel olarak sunulması gibi alanlarda zenginlik getireceğine inanılmaktadır.

1.2.Araştırmanın Sayıltıları

Bu araştırmada, Sevgi Soysal'a ait romanlardan seçilen karakterlerin kişilik özelliklerinin Psikanalitik Kişilik Kuramı, Bireysel Psikoloji Kişilik Kuramı ve Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı esasları ile toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılar kavramlarını barındırdığı tespit edilmiştir. Bu tespit neticesinde, bu romanlarda yer alan sekiz karakterin kişilik özelliklerinde seçilen kuramların ve toplumsal cinsiyet kavramının etkisinin gösterilebileceği varsayılmıştır.

Sevgi Soysal'ın romanlarındaki karakterlerin kişilik özellikleri üzerinden varsayımları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.Seçilen karakterlerin kişilik yapılarının, psikolojik temele ve toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uyumlu olması beklenmektedir.

2.Seçilen karakterlerde, Psikanalitik Kişilik Kuramı'na dair, yapısal kişilik kuramının ve topografik kişilik kuramının temel ögelerinin kişiliklerinde bulunduğu düşünülmektedir.

3.Psikanalitik Kişilik Kuramı'nda, savunma mekanizmalarını, karakterlerin tehdit, kaygı ve stresle başa çıkma durumlarında kullandıkları düşünülmektedir.

4.Bireysel Psikoloji Kişilik Kuramı'nın temel ilkeleri olan toplumsallık duygusu ve sosyal ilgi gelişimi seyrinin karakterlerin kişilik özelliklerinde bulunduğu düşünülmektedir. Karakterlerin, sosyal ilişkileri ve toplumla etkileşimi, kişilik gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

6.Aşağılık duygusu ve üstünlük çabası belirtilerinin tüm karakterlerin kişilik özelliğinin birer parçası olduğu düşünülmektedir.

7.Seçilen karakterlerin, araştırmanın kişilik kuramlarının, kişilik tip tanımlarına uygun olduğu düşünülmektedir.

8.Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı'na ait nevrotik ihtiyaçlar, nevrotik eğilimler ve bunlara bağlı geliştirilen savunma mekanizmalarının karakterlerin kişilik özelliklerinde bulunduğu düşünülmektedir.

10.İdealize edilmiş benlik imgesi ve idealize edilmiş benliğe ulaşma sorunu karakterlerin kişilik yapısında tespit edilebilir düşünülmektedir.

11.Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları, yukarıda belirtilen on varsayım üzerinde etki alanına sahiptir.

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kapsamını Sevgi Soysal'ın yazdığı romanların tamamı ile roman bütünlüğüne sahip olan Tante Rosa adlı eserindeki karakterler içinden seçilen kişiler ve Psikodinamik Kuramcı'lardan Sigmund Freud'un Psikanalitik Kişilik Kuramı, Alfred Adler'in Bireysel Psikoloji Kuramı, Karen Horney'in Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı'nda yer alan ilgili kavramlar oluşturmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen kuramlar dışında da kişilik kuramlarının olması ve incelemeye dâhil edilen eserler dışında birçok eserin olması ise araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

2.BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Kişilik

Araştırmanın literatür kısmında öncelikle kişilik kavramı açıklanmaktadır. Kişilik kavramının ardından araştırmanın temel kişilik kuramlarına yer verilmektedir. Araştırmada kişilik özelliklerini açıklayabilmek adına üç temel kişilik kuramından faydalanılmıştır. Bunlardan ilki Sigmund Freud tarafından literatüre kazandırılan Psikanalitik Kişilik Kuramı'dır. Ardından bu araştırmanın temel yapı taşını oluşturan Alfred Adler'in Bireysel Psikoloji Kuramı açıklanmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde son olarak üçüncü kişilik kuramı olan Karen Horney'in Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı'na yer verildikten sonra literatürün ikinci kısmında toplumsal cinsiyet kavramından bahsedilmektedir. Bu kısımda toplumsal cinsiyetin tanımı, biyolojik cinsiyetle aralarındaki farkı, toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımı, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları açıklandıktan sonra toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerine değinilerek literatür kısmı sonlandırılmaktadır.

2.1.1.Kişilik Kavramı

Kişilik, bireyin bir bütün olarak (sosyal ve bireysel) varlığını içermektedir. Bireyleri tanıyabilmek için onların kişilik özelliklerini bilmek, bu özelliklerin hangi dinamiklerden etkilendiğini çözümleyebilmek oldukça önemlidir. Ancak kişiliği tanımlayabilmek oldukça güçtür (İnanç Yazgan ve Yerlikaya, 2012, s. 2). Bu bağlamda oldukça sık kullanılan ve bilimsel alanda incelenip açıklanmaya çalışılan bir sözcük olmasına rağmen araştırmacıların her biri farklı bir yaklaşımı benimseyerek ve odak noktasına farklı özellikleri alarak kişiliği tanımlamaya çalışmıştır. Kişilik kavramının tanımının yanı sıra psikolojinin bir alt dalı olarak içeriğinin nasıl şekilleneceğine dair bir ortak kanıya da ulaşılamamıştır (İnanç-Yazgan ve Yerlikaya, 2012, s. 2). Adler (1997)'de kişiliğin tanımlanmasının zorluğuna dikkat çekmiştir.

Adler (1997)'e göre bireyi bütün yönleriyle tanımlamak mümkün değildir. Bu sebeple bazı tahmin yöntemleri geliştirmek gerekmektedir. Birbirinden farklı iki birey, aynı biçimde hareket etse, düşünse bile aslında aynı biçimde hareket etmemiştir ve aynı şekilde düşünmemiştir. Muhakkak iki birey arasında farklılıklar vardır (Adler, 1997, s.335). Her bireyin birbirinden bağımsız ve kendini farklılaştıran birtakım özellikleri vardır. Bu durumun sebebi, her bireyin kendine özgü ve kısmen tutarlı özelliklere sahip olmasıdır. Davranışların kısmen tutarlı olması, davranış şekillerinin kolay ve sıklıkla değişmeyeceğini göstermektedir (Greenberg, 1999, s. 40).

Literatürde, kişilik tanımı yapılırken her kuramcı kendi kuramı içinde değerlendirmeler ve vurgular yapmış olsa da bazı ortak kavramları kullanmışlardır. Bu tanımların birçoğunda kişilik; "çevreye verilen tepkiyi tanımlayan ve yansıtan içsel psikolojik dinamikler" şeklinde tanımlanmıştır (Schiffman ve Kanuk, 2004, s. 120). Bu tanım diğer bir deyişle şu şekilde ifade etmek mümkündür: "Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıplarından ve kişilik içi süreçlerden oluşur". Bahsedilen tanım iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi "tutarlı davranış kalıpları" kısmıdır. Burada belirtilmek istenen şey bireyin kişilik yapısının tutarlılığıdır. Örneğin dışadönük bir bireyin dışadönük davranışlar sergilemesi beklenmektedir. Yarışmacı bir kişiliğe sahip olanların ise bir müsabakada benzer şekilde rekabetçi bir tutum göstermesi olasıdır. Elbette ortamlara göre bazı değişiklikler gözlemlenebilir ya da kişilik değişime açıktır ancak genel olarak bir tutarlılıktan bahsetmek mümkündür. Yukarıdaki tanımda yer alan "kişilik içi süreçler" ise duygu durumunu, düşüncelerini, dürtülerini ve güdülerini içermektedir. Sorunlarla karşılaşıldığında benzer durumlara benzer tepkiler verme yetisine sahip olunmasına rağmen, benzer süreçlerin nasıl değerlendirildiği ve algılandığı da kişiliğin yapısı hakkında bilgi vermektedir. Bireyin algılama şekli ve olaylara bakış açısı, durumları ve olayları değerlendirme şekli diğer bir deyişle bireyin içsel süreçleri ile oluşturduğu "algı şemaları"[1] bireyin kişiliğinin nasıl belirleneceği konusunda rol oynamaktadır (Burger, 2006, s. 23). Dolayısıyla kişilik kavramı, bireyin alışkanlığı olan ve o bireyde dikkat çeken özellikleri anlatırken kullanılmaktadır. Kişiliğin tanımlarında yer alan

[1] Algı şemaları kavramı, araştırmacı tarafından Alfred Adler'den alınarak kullanılmıştır Adler (2000, s 20).

tutarlı ve bireyin kendine özgü olması durumu da bireydeki özgünlüğü göstermektedir (Buchanan ve Huczynski, 1997, s. 136-137).

Diğer taraftan, kişiliğin gelişiminde içten gelen süreçler ve tutarlı davranış kalıplarından bağımsız olarak çevrenin etkisi de önemlidir. Örneğin; anne baba tutumları, çocukların yetiştirilme tarzı yaşama hazırlanma süreçleri çocuğun nasıl bir yetişkin olacağını şekillendirecektir ve etkileyecektir (Burger, 2006, s. 23). Çünkü kişi iç ve dış çevre ile aktif bir etkileşim içerisindedir. Bu durumu daha detaylı bir şekilde açıklamak gerekirse, birey hem kendine dair duygu ve düşünceleri algılamaktadır hem de çevresindeki durumları ve nesneleri algılamaktadır. Böylece bireyin var olan kişilik özellikleri diğerleri ile kurulacak ilişkinin şeklini de belirlemektedir (Cüceloğlu, 2007, s. 405). Bu sebeple, kişilik kendi içinde tutarlı olmasına rağmen değişmez değildir. Bireyin kişiliği bulunduğu çevreden etkilenmektedir.

Literatürdeki kişilik tanımları incelendiğinde bireysel farklılıkların önemine ilişkin vurgu dikkat çekmektedir. Burada kişiyi diğerlerinden ayıran, o kişiye özgü olan nitelikler vurgulanmaktadır. Bu tanımlardaki diğer bir ortak nokta ise kişiliğin davranışlar yoluyla açıklanmasıdır. Kişilik tanımlanırken altı çizilen diğer bir nokta da bireyin yaşam öyküsü veya gelişimsel özellikleridir. Bu durumda kişilik, kalıtım ve biyolojik özellikler, toplumsal tecrübeler ve değişen çevresel koşulları kapsayan iç ve dış etkilerle değişebilen dinamik bir yapıya sahiptir.

2.1.2.Kişilik Kavramına İlişkin Çeşitli Yaklaşımlar

Connell (2016)'e göre bireylerin kişisel yaşam alanlarının nasıl biçimlediğine dair yapılanmaları toplumsal cinsiyete dair toplum analiziyle inceleyen iki yaklaşım mevcuttur. Bunlar toplumsallaşma teorisi ve psikanalizdir. Toplumsallaşma teorisi toplumsal cinsiyet pratiklerinin (roller ve kalıp yargılar) nasıl kazanıldığı ve nasıl içselleştirildiğini ele almaktadır. Toplumsallaşma teorisi, toplumsal cinsiyet oluşumunu, toplumsal bağlam ile kişilik arasındaki dinamikleri vurgular. (Araştırmanın toplumsal cinsiyet bölümünde detaylı bir şekilde ele alınacaktır). Psikanaliz ise toplumsal cinsiyet oluşumuna ilişkin normatif kurallardan ziyade iktidar ve gereksinimle karşı karşıya kalmanın etkisi üzerinden bir yaklaşım sergileyerek

değerlendirme yapmaktadır. Psikanalizde vurgulanan nokta toplumsal bağlam ve kişilik arasındaki süreksizlik olup kişilik yapısındaki köklü değişikliklere ve bölünmelere dikkat çeker (Connell, 2016, s.254). Connell (2016)'e göre, psikanalitik yaşam öyküsü; aile yapısını, kişilerarası ilişkilere vurgusu kısacası duygusal gelişmenin toplumsal bağlamına ilişkin olmasından kaynaklanmaktadır. Connell'in "psikanaliz, kadınlık ve erkekliğin toplumsal süreçler tarafından oluşturulmuş psikolojik biçimler olarak kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde açıklanmasını sağladı" ifadeleri önemlidir. Freud'un asıl amacının psikolojiye biyolojik yönden açıklama getirmek olduğunu ifade eden Connell'e göre Freud'un yöntemi, onu ironik bir şekilde toplumsal olana yönlendirmiştir (Connell, 2016, s. 53). Psikanalizin farklı bir boyutu olan Bireysel Psikoloji toplumsal bağlamda gelişen kişilik şekillenmesini "iktidar psikolojisi" ile açıklamaya çalışmıştır. Amacı, çocuklukta hâkim olan güç (iktidar) ve yetişkinlikte toplumsal güvence yoksunluğuna bireylerin verdiği tepkileri psikanalitik boyutta değerlendirmektir. Adler, bu argümanını ağırlıklı olarak toplumsal cinsiyeti içeren hâkim güç (hegemonik yapı, iktidar) ilişkileri üzerine yoğunlaşarak yapmaya çalışmıştır (Connell, 2016, s.264). Horney ise çocukluk dönemindeki ilk sosyalleşme alanı olan aile iktidarı üzerinden toplumsal cinsiyet açıklamaları yapmıştır. Bireyin erken çocukluk dönemindeki aile yapısı ve kişiler arası ilişkileri ile yetişkinlik dönemindeki sosyal ilişkileri; kişilik gelişimi devam ettiği için kişilik üzerinde etkili olmaktadır (Geçtan, 1998, s.237-238).

Araştırmanın üç temel kişilik kuramcısının yaklaşımlarına bakıldığında toplumsal cinsiyet ve kişilik arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerini anlayabilmek için kişilik kuramlarının ilkelerinin bilinmesi gerekmektedir. Bu sebeple kişilik kuramlarının temel ilkeleri bu bölümde sunulmuştur.

2.1.2.1.Psikanalitik Kuram

"İnsan, karşılaştığı kişilerin kalıntısıdır." Hayatın akışı içinde bir yerlerde bir şekilde, hayatımıza girip çıkan herkesin bir izi kalır hayatımızda. Bu, bazen iyi bazen kötü bir izdir ama kalıcıdır. Kişilik, bu izlerin içinden kendimizi nasıl inşa ettiğimizdir.

Sigmund Freud

Sigmund Freud, bazı kuramcılar tarafından modern psikolojinin kurucusu kabul edilmektedir (Uşaklı, 2013, s. 244). Freud'un, insan doğasına bakışı, neden sonuç ilişkisi temeline dayanmaktadır. Buna göre, kişiliğin gelişimi, bireyin altı yaşında son şeklini almaktadır. Bu gelişim süreci, mantıkdışı güçler, dürtüler ve bilinçdışı güdülenmelerle tamamlanmaktadır. Freud'a göre davranışları yönlendiren unsur bilinçaltıdır ve Freud psikanalizdeki amacı, anlamsız görünen belirtilere neden olan iç dinamiklerin etkenlerini anlamak ve görünür olan yerine daha derinlerdeki duygu, düşünce ve sorunlara ulaşmak olarak tanımlamaktadır. Freud'un kuramında temel olan içgüdülerdir. Bireyin yaşam enerjisine hizmet eden bu içgüdüler sayesinde birey yaşamdan zevk almakta, büyüme ve gelişimini tamamlamakta ve türünün devamlılığını sağlamaktadır. Freud, ilk zamanlarda libido kavramı ile cinsel enerji üstüne yoğunlaşmış olsa da sonra bu kavramı geliştirerek yaşam enerjisi kavramını kullanmıştır. Freud'un kuramında, bireyin saldırgan davranışlarına sebep olan ölüm içgüdüsü de vurgulanmıştır. Böylece bireyin kendine ya da başka birine zarar verme isteğinin altında yatan etmenin ölüm içgüdüsü olduğu ifade edilmektedir. Davranışlar ise içgüdüsel dürtüler ile (cinsellik ve saldırganlık) sosyal engeller arasındaki çatışmadan kaynaklanmaktadır (Corey, 2008, s. 69; Şimşek, Çelik, Akgemci, 2019, s. 103, Freud, 2006, s.81).

Freud, kişilik kuramını oluştururken ilk başta topografik kişilik modelini oluşturmuştur. Buna göre kişiliğin yapısı bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltından oluşmaktadır. 1920'de yayınladığı "Haz İlkesinin Ötesinde" adlı eserinde topografik yapıyı tamamen terk etmemekle birlikte kişilik kuramının ağırlığını içgüdülere yöneltmiştir. Buna göre bireyin temel içgüdülerini eros (libidinal içgüdüler) ve thanatos (ölüm içgüdüsü) oluşturmaktadır. Ancak hem öğrencileri hem de taraftarları

arasında karmaşaya yol açan bu yeni tanım, topografik kurama göre de açıklanmakta yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Freud, yapısal kişilik kuramını geliştirerek kuramını güçlendirmiştir (Muckenhoupt, 2004, s. 138-139).

Freud, geliştirdiği kuramını, topografik kişilik kuramları ve yapısal kişilik kuramı olmak üzere iki bölüme ayırmaktadır. Bu iki alt başlık dışında Freud'un kuramında önemsediği kişilik dinamizmini oluşturan içgüdü ve kaygı kavramı, savunma mekanizmaları ve psikoseksüel gelişim basamakları ise araştırmadaki karakterlerin kişilikleri değerlendirilirken kullanılacağı için literatür kısmında ilgili kısımlarda açıklanmaktadır.

2.1.2.1.1.Topografik Kişilik Modeli

Bilinç: "En başında dışarıdan ya da içeriden gelen, duygular ve duyular dediğimiz bütün algılamalar bilinçtir." Bilinç, bilinçaltı tarafından toplumsallaşma ve fizyoloji ile ilişkili gelişim sürecinde meydana gelen bir yapıdır. Bu durumda bilinç, akıl, mantık sağduyu gibi kavramları içeriğinde barındıran bir katmandır (Freud, 2011, s. 81-85). Bilinç, şu anda aklımızda olan ve düşündüğümüz şeyleri içermektedir (Burger, 2006, s. 77). Bireyin farkında olduğu buzdağının görünen kısmıdır. Burada farkındalığın olduğu deneyim ve duyumlar yer almaktadır. Fiziksel algıları ve düşünce süreçlerini kapsamaktadır (Geçtan, 1998, s. 26; Sharf, 2017, s. 31; Corey, 2008, s. 70).

Bilinçaltı (dışı): "Bilinçlilik her şeyden önce, en doğrudan ve en kesin algılamaya dayanan, tümüyle tanımlayıcı bir deyimdir." (s. 75). Ruhsal unsurlar, örneğin; bir fikir şu anki durumda bilinçli olmasına rağmen bir süre sonra bilinçliliğini yitirmektedir, ancak belli şartlar sağlandığında tekrar bilinçli bir hale gelmektedir. Bu durumda bilinçlilik durumu geçicidir. Bu örnekten yola çıkarak fikrin bilinçte kalmama halini bilinçaltı ile tanımlamak mümkün olacaktır. Bilinçdışı, "örtük ve yeniden bilinçli olabilir" (s. 76) şeklinde tanımlanmaktadır. Fikirlerin ortaya çıkışını engelleyen durumun bastırma mekanizması olduğunu belirten Freud, bilinçdışının farkında olmadan bastırılmış olanla sınırlandırmaktadır (Freud, 2011, s. 74-76). Kişiliğe dair asıl bilgilerin bulunduğu, bilinçli algılamalar dışında kalan tüm zihinsel olayları kapsamaktadır. Bireyin zihninde olan ancak sansürleme mekanizmasından dolayı

bilince çıkamayan dürtüler burada yer almaktadır. Bunlar, bireyin yaşamak istediği halde toplumun ahlak kurallarına uymaması, onaylanmayacak olması gibi sebeplerden dolayı gerçekleştiremediği için doyum sağlayamadığı dürtülerdir. Diğer yandan bilinci rahatsız eden ve hatırlanmak istemeyen travmatik durumlar ya da duygular da bilinçaltını oluşturan diğer etmenlerdir. Freud, bilinçaltının, kişinin davranışlarının, günlük yaşamını devam ettirme şeklinin belirleyicisi olduğunu ifade etmektedir (Sharf, 2017, s. 32; Geçtan, 1998, s. 26; Burger, 2006, s. 77).

Bilinç öncesi: Freud, bilinç öncesini ikiye ayırarak farkında olmadan bastırılanları ve kolaylıkla gün yüzüne çıkamayacak olanları bilinçdışı ile ancak sadece dinamik yapıdan örtük olanı ve biraz çabayla ortaya çıkabilecek olanları bilinç öncesi yapısı ile açıklamaktadır (Freud, 2011, s.77). Dikkatin devreye girmesiyle birlikte, biraz gayretle anımsanan olayların ve tecrübelerin hatırlanmasını kapsayan bilinç öncesi, daha önceden yapılan ya da deneyimlenen bilgilerin geri çağırıldığı yer bilinçaltını oluşturmaktadır. Bilinç ile bilinçaltı arasında bir geçiş görevi görmektedir. Hem ilkel hem de karmaşık yapıları içerisinde barındırmaktadır. Hayal kurmak ve problem çözmek gibi beceriler burada bulunmaktadır. Bilinç öncesinin birincil önceliği cinsellik ve bastırılmış cinsellik arzuları ile şekillenmektedir (Sharf, 2017, s. 31, Geçtan, 1998, s. 26; Burger, 2006, s. 77, Snowden, 2012, s. 75).

2.1.2.1.2.Yapısal Kişilik Modeli

Freud, kişiliği tanımlamak için geliştirdiği topografik modelin yetersizliğine inanarak yapısal modeli oluşturmuştur. Bu model id (alt-benlik), ego (benlik) ve süperego (üst-benlik) olmak üzere üç yapıdan oluşmaktadır. Buna göre kişilik kendi ile sürekli çatışma halindedir ve bireyin yapmak isteyip de yapmadığı ya da kararsız kaldığı durumlar bu çatışmanın bir ürünüdür (Burger, s. 2006, s. 78). Freud, yapısal kişilik modeline ilişkin kavramları şu şekilde özetlemektedir "id oldukça ahlakdışıdır, ego ahlaki olmaya çalışır, süperego aşırı ahlaklı ve zalim olabilir." (akt; Muckenhoupt 2004, s. 147).

İd (Alt-benlik): Egodan çok daha geniş bir yelpazeye sahip ve karanlık bir ruhsal yapıdır (Freud, 1994a, s. 22). İd, yapısında değer yargısı bulundurmadığı için tümüyle

ahlak dışıdır. İyi ve kötü ayrımı yoktur. Haz ilkesi temelli çalışmasından dolayı haz ilkesine uygun etkenler idin süreçlerine hâkim olmaktadır (Freud, 1994a, s. 106). Freud, idin tüm enerji kaynağını içgüdülerden aldığını belirtmektedir. Aynı zamanda egonun güç kaynağının da temelini ide dayandırmaktadır. İçgüdülerin amacı, organik gereksinimlerin doyuma ulaşmasını sağlayacak durumlar yaratmaktır. Organik gereksinimler karşılanmadığında bilinçte elemin, karşılandığında ise hazzın meydana geldiğini belirtilmektedir. Haz ve elem arasındaki dengeyi sağlamak için bir sistem kurmaya çalışan idin yapısında haz egemenliği ortaya çıkmaktadır. İdin içgüdüsel arzuları doyuma ulaşmadığı zaman bireyde katlanılması güç durumlar meydana gelmektedir. İdde bulunan içgüdüler, sonucu ne olursa olsun doyuma ulaşmak isteyen özelliğe sahiptir (Freud, 1994a, s. 24). Yetişkinlik döneminde bu mekanizma devam etmekle birlikte sağlıklı bireylerde benliğin diğer kısımları tarafından denetim altında tutulmaktadır. İdin tüm ihtiyaçlarına cevap vermek ve uygulamak mümkün olmadığından birey bu istekleri tatmin etme şeklini hayaller yardımıyla gerçekleştirir. Dürtüler ve bu isteklerin idde ve idin de bilinçaltında olmasından dolayı, bu isteklerin her zaman farkında olunamayacağını belirten Freud, idin saldırganlık ve cinsellik temelli olduğunu vurgulamaktadır (Burger, 2006, s. 78).

Ego (Benlik): Ego, idin dış dünyadan gelen etkiler neticesinde değişime uğramış bir uzantısı olarak değerlendirilebilmektedir. Ego, dış dünyanın isteklerini ve idin yönelimlerini dengede tutmaya çalışan süreçtir. İdin isteklerine gerçeklikle cevap veren kısmını oluşturmaktadır. İd dürtüsel olarak çalışırken, ego algılamayı kullanmaktadır. İddeki haz ilkesini, ego gerçeklik ilkesine dönüştürmeye çalışmaktadır. İdin mantık dışı isteklerini, dış dünya gerçekliği ile uyumlu hale getirme görevi egoya aittir. Ego, birtakım savunma mekanizmaları kullanarak idin dürtüsel isteklerini kontrol altına almaya çalışmaktadır. Ego, bilinç sisteminin yardımıyla idin doyumsuz isteklerini kontrol altına almayı ertelemeyi ve hatta gerekirse isteklerin değişmesini ya da farklı bir şekilde giderilmesini sağlamayı hedeflemektedir. Egonun temel görevi, bireyin güvenliğini sağlayarak idden gelen bazı isteklerin gerçekleştirilmesine izin vermektir. Ego, gerçekliğin test edildiği bir yapıdır. Freud'a göre hafıza; savunma, bilginin sentezi ve zekânın işlevleriyle egoya bağlanmaktadır. Ego, yapısal olarak akıl ve sağduyunun temsili görevini görmektedir. Ego ile id

arasındaki ilişki at ve binici arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Binici atı yönlendirmek ister bazı durumlarda atın ısrarcı olmasına bağlı olarak binici istemsiz bir şekilde atın yönlendirdiği yola razı gelir. Ego da bazı durumlarda istemsiz bir şekilde idin isteklerine uyum sağlamak zorunda kalabilmektedir. Ego, yüceltilen ve toplum tarafından kabul edilen duygu, düşünce ve isteklerin bilinç yüzeyine çıkarılmasını hedeflemektedir. Oysaki bazı durumlarda yüceltilen şeylerin de bilinçaltında kaldığı bilinmektedir (Freud, 1989, s. 168; Freud, 1994b, s. 24-26; Freud, 2011, s.85).

Süperego (Üst- Benlik): Freud, süperegoyu Oidipus kompleksinin hükmünde bulunan cinsel aşamanın son basamağı olarak tanımlamaktadır. Süperegonun, Oidipus kompleksi ve cinselliğin özdeşleşmesi ile oluşan bir "ben tortusu"dur. Oluşan "ben tortusu" özel bir yere sahip olarak buradan bir "ben ideali" ya da süperego ortaya çıkarmaktadır. Süperego, idin nesne seçimlerinin bir kalıntısı değil, seçimlere karşı geliştirilen bir tepki olarak değerlendirilmelidir. Süperego gelişiminden önce çocukta anneye karşı nesne yatırımı gerçekleşir. Çocukta Oidipus kompleksi ortaya çıkana kadar bu durum devam eder. Oidupus kompleksiyle baba ile yarışmacı bir tutum gelişir. Oidipus kompleksinin bitişiyle anneye karşı nesne yatırımı bitecektir. Çocuk, anne ile ilgili nesne yatırımından vazgeçince ya anne ya baba ile özdeşleşme yoluna gidecektir. Bu seçimini yaparken baba ile özdeşleşmeyi tercih etmektedir. Bunun sebebi baba ile özdeşleşmenin kabul edilir olmasıdır. Ayrıca anneye karşı devam eden sevgisi de kabul edilebilir bir boyut kazanacaktır. Nesne seçiminin gerçekleştiği an süperegonun gelişimin başlangıcıdır. Süperego, ne yapılması gerektiğini söylemekle kalmayıp neyin yapılmaması gerekliliğini de ifade etmektedir. Süperegoda emir ve yasaklar birlikte hareket etmektedir. Oidupus kompleksi ne kadar güçlü olursa, süperegonun etkisi de ego üzerinde o derecede şiddetli hissedilmektedir. Süperego bu gücü, suçluluk duygusu ve vicdan yoluyla ortaya koymaktadır. Süperegonun gelişimi, kültür ile yakından ilişkilidir. Süperego ve ego ayrışması ebeveyn ve toplum etkisiyle olmaktadır. Her birey bu anlamda "kültürünün mirasçısı"dır ve süperego ebeveynlerle olan ilişkinin temsilcisidir (Freud, 2011, s.93).

2.1.2.1.4. Kişiliğin Dinamikleri

İçgüdüler: Freud, kuramında iki temel içgüdüden bahsetmektedir. Birincisi Eros (yaşam içgüdüsü)- diğeri ise Thanatos (ölüm içgüdüsü)'dür. Eros, görünür olandır ve üzerinde çalışma imkânı vardır. Eros, ketlenmiş cinsel dürtüleri ve cinsel dürtülerin hedeflerini, yüceltilmiş dürtüleri ve cinsel nesne dürtülerine karşıt kabul edilen koruma dürtüsünü kapsamaktadır. Thanatos'un temsilcisi ise psikanalitik çıkarımlara göre sadizmdir ve biyolojik yaşamı sonlandırmak isteyen ölüm dürtüsü varsayımını barındırmaktadır. Bireyin bu istekliliği, bireyin kendine yönelirse intihar veya mazoşizme sebep olmaktadır. Bu anlamda yaşamın var oluşu, devamı isteği ile yok olma arzusu birlikte çalışmaktadır (Freud, 2011, s. 99). Eros, neslin ve yaşamın devamlılığı için gerekli olan fizyolojik ihtiyaçları içermektedir. Erosu libido enerjisi çalıştırmaktadır. Thanatos ise yıkıcı içgüdülerdir. Freud, yaşamın gerekliliğini ölüm isteği ile açıklamakta ve yaşamın amacının ölüm olduğunu ifade etmektedir. Thanatosun en belirgin türevi saldırganlık dürtüsüdür. Freud, saldırganlığı, bireyin kendine yönelik yıkıcı eğiliminin dış dünyadaki nesnelere aktarılması olarak ifade etmektedir. Freud'a göre saldırganlık dürtüsünün karşıtı sevme dürtüsüdür. Bireylerde sevgi nefretin, nefret sevginin yerine geçebilmektedir. Yine aynı zamanda bu duruma paralel olarak eros ve thanatos birbirini nötrleyebilmekte ya da biri diğerinin önüne geçebilmektedir. Geçtan (1998), Freud'un içgüdü kavramını değerlendirme şeklinin zaman içinde değişiklik gösterdiğini ifade etmektedir. İçgüdü kavramının en kabul gören hali beden ve zihin arasındaki sınır çizgide yer aldığıdır. Organizmadan kaynaklı uyaranlar, zihinde psikolojik bir etki oluşturmakta bu uyarılmanın etkisiyle zihin kendinde bulunan organların bir kısmını devreye sokmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse "içgüdüler, fizyolojik ihtiyaçları içeren içsel uyaranların psikolojik görünümlü temsilcileridir" (Geçtan, 1998, s. 28-31).

Kaygı: Freud kaygıyı, "Kaygı, kaynağı bilinmese de bir tehlike beklentisi ve buna hazırlanma durumunu tanımlar" şeklinde ifade etmiştir (Freud, 2011, s. 25). Freud (1994a) kaygının, bireyin varlığını kendine bile itiraf edemediği, kendisinden bile sakladığı, bütün çabalara rağmen yine de gün yüzüne çıkacak gibi olduğunda kovup uzaklaştırmaya çalıştığı birtakım şeylerin varlığının benlik bütünlüğünü bozarak

oluştuğunu ifade etmektedir. Kaygının, ego ve id arasındaki çatışmadan kaynaklandığını belirtmektedir. Freud'a göre id, uygunsuz birtakım eylemleri gerçekleştirme girişiminde bulunmakta ego da bunu engellemektedir. Bu durumda id, egodan intikam almaktadır. Ego, doğasına uygun olarak gerçek dış dünyanın isteklerine uyumlu davranmak istemiştir ancak id ile dış dünya arasındaki uyumsuzluğun neticesinde ego çatışmaya sürüklenmiştir. Egonun çatışmaya sürüklenmesinin asıl sebebi ise egonun ödevlerini ve görevlerini yerine getirecek kadar ustalaşamamasıdır. Ego, çatışmayı çözmek yerine bastırmıştır (Freud, 1994a, s. 14-30). Psikanalitik yaklaşıma göre kaygı; id, ego ve süperego arasındaki çatışmalar sonucunda ortaya çıkar ve bireyi, bir işi yapma, eyleme geçme ve etkinlikte bulunma konusunda güdüleyen bir gerilim durumudur. Amacı; bir tehlike olması durumuna karşı organizmayı uyarmaktır. Üç çeşit kaygı vardır (Corey, 2008, s.71). Bunlar, gerçeklik kaygısı, vicdani kaygı ve nevrotik kaygıdır.

Gerçeklik Kaygısı: Korku ile aynı anlamı taşımaktadır. Çevrede organizmayı gerçekten tehdit eden bir durum varken ortaya çıkmaktadır. Yaşam için elzem bir nesnenin yokluğu durumunda ya da yaşamı tehlikeye sokan bir durum olduğunda görülmektedir. Freud, ilk zamanlar doğuştan getirildiğine dair söylemlerde bulunmuşsa da sonrasında, bazı gerçeklik kaygılarının öğrenildiğini kabul etmiştir (Geçtan, 1998, s. 50).

Vicdani Kaygı: Çocukluk döneminde özellikle ebeveyn tutumuna bağlı olarak gelişen bu kaygı, egoda suçluluk ve utanç duygusuna sebep olmaktadır. Özellikle süperegonun, vicdan kısmının tehdit gördüğü durumlarda varlığını göstermektedir. Ebeveyn otoritesinin bir parçası gibi çalışan vicdan mekanizması benlik ideallerine ve mükemmeliyetçiliğe uygun olmayan tutum ve davranışlarından dolayı egoyu cezalandırmaktadır. Çocukluktan yetişkinliğe kadar olan süreçte birey tarafından içselleştirilen bu tutum ve davranışlar kişiliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Gerçeklik kaygısında, kaygının yaratıcısından kaçış mümkünken vicdani kaygı için bu durum geçerli değildir (Geçtan, 1998, s. 50).

Nevrotik Kaygı: İçgüdülerden gelen bir tehlikenin, ego tarafından sağaltımının nasıl gerçekleştirileceğinin bilinmemesinden kaynaklı bir korkudur. Diğer kaygı türlerinden

farklı olarak, nevrotik kaygıda sebep bilinmemektedir. Normalde, ego kaygı yaratan veya toplumun beklentileri ile örtüşmeyen istekleri savunma mekanizmaları yardımıyla bilinçaltına itmektedir. Eğer, savunma mekanizmaları, işlevselliğini yitirirse ve yapılarında bir bozulma olursa ego bu duygularla baş edememekte, bireyde uyum yeteneği bozulmakta ve nevrotik belirtiler ortaya çıkmaktadır (Geçtan, 1998, s. 50-51).

2.1.2.1.5. Psikoseksüel Gelişim Evreleri ve Kişilik Üzerindeki Etkileri

Freud'un psikoloji bilimine yapmış olduğu en önemli katkılardan birisi psikoseksüel gelişim kuramıdır. Kişiliğin gelişiminde ilk beş yılın önemine vurgu yapan Freud, kişiliğin bu yaş aralığında şekillendiğini savunmaktadır. Kişiliğin gelişim sürecini psikoseksüel gelişim basamakları içerisinde açıklayan Freud her bir gelişim basamağında bedenin bir bölgesine odaklanmaktadır. Her bir dönemde haz bölgelerinin olduğunu ve her bir gelişim basamağının kritik kazanımları olduğunu belirtmektedir. Kişiliğin gelişimini cinsel görüşler üzerine kuran Freud, her dönemin belli bir bölgesi olduğunu belirtmektedir. Kritik kazanımların sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememesi durumunda yetişkinlik döneminde, o dönemin kapsadığı bedensel bölgelerin işlevlerine yönelik problem davranışlar gözlemleneceğini öne sürmektedir. Bu sorunları sapma olarak açıklayan Freud' a göre kritik aşamalarda olması gerekenden fazla libido kullanılması gerekirse-haz alanı fazla doyurulursa veya tatmin olma duygusu yetersiz kalırsa- yetişkinlikte enerji kullanımında problemler ortaya çıkabilir ve bunun sonucunda kişide o dönemin özelliklerine yönelik davranışlar gözlemlenir (Burger, 2006, s. 85). Freud psikoseksüel dönemleri oral dönem, (0-1 yaş) , anal dönem (1-3 yaş), fallik dönem(3-6 yaş), latent dönem (6-12 yaş) ve genital dönem (12-18 yaş) olarak sınıflandırmaktadır (Uşaklı, 2013, s. 245).

Oral Dönem: Yaşamın ilk evresinde beslenme ihtiyacı merkeze alınmaktadır. En önemli hazzın beslenme olmasından dolayı çocuk bu dönemde tüm enerjisini beslenmeye harcamaktadır. Çocuk, annesinin memesini kendi bedeninin bir parçası olarak algılar. Çocuk için edinebildiği tüm deneyimlerin kaynağı ağız olduğu için bu döneme oral dönem adı verilmiştir. Önceleri beslenme yaşam için temel bir ihtiyaçken zamanla beslenmenin yerine haz ilkesi geçer. Çocuk, annenin memesine ulaşamadığı

durumlarda hazzı farklı oral yollarla giderme eğilimi gösterir. Bedeninde erişebildiği kısımları ile bu hazza ulaşmaya çalışır örneğin; parmağını emmek gibi. Freud, bu durumu "otoerotizm" olarak adlandırır. Otoerotizmin sebebini ise çocuğun henüz dış dünyayı kullanamamasına ve kendi erotojen bölgesini oluşturmaya çalışmasına bağlar (Freud, 2015, s. 91). Dönemin genel özelliklerine bakıldığında çocuğun dışarıya bağımlı bir yapısı olduğu görülmektedir. Bağımsız bir şekilde ihtiyaçlarını gideremeyecek olan çocuk bir anneye ihtiyaç duyacaktır. Bu dönemde çocuğa toplumsal olarak kazandırılan beceriler, almak, almayı bilmek ve elde etmektir. Çocuk, kendisine veren kişileri gözlemleyerek; verme, verebilme yetisi de kazanmaktadır. Bu tür bir alışveriş çocuk ile anne arasında duygusal bir bağ oluşturmaktadır. Çocuğa ilk aylarda bakım veren kişinin ihmali, çocuğun bilişsel, duygusal, toplumsal ve devinimsel gelişmesinde yetersizliğe hatta gerilemeye neden olabilmektedir. Oral dönemde çevresel faktörlere ve biyolojik yapıya bağlı olarak çocuğun çok doyurulması veya aşırı doyumsuzluk içinde kalma durumlarında çocuk bir sonraki döneme geçişte problem yaşayabilmektedir. Bu döneme saplanan çocukta almaya alışmış, aşırı isteyici ve bağımlı özellikler görülebilmektedir. Bu dönemde çocuğun kazanması gereken başlıca duygu özgüvendir. Özgüvenin gelişmesi bu dönemde çocuğa bakan kişinin çocuğun gereksinimlerini tutarlı ve düzenli bir şekilde karşılamasıyla mümkün olmaktadır. Bu dönemin sağlıklı atlatılamamasına bağlı olarak yetişkinlik döneminde kişilerde bağımlı olma, sigara ve alkol tüketiminin yoğun olması veya sürekli elini ağzına götürme isteğinin olduğu görülebilmektedir (Burger, 2006, s. 88; Uşaklı, 2013, s. 246-247).

Anal Dönem: Haz merkezi anal bölgedir. Bu dönem bireyin bebeklikten çıkarak çocukluğa adım attığı ve çocuğun yavaş yavaş bağımsız bir şekilde düşünme ve davranma yetilerinin geliştiği bir dönemdir. Bu dönemde çocuk yürümeye, koşmaya ve çevresindekileri farklı şekilde algılamaya başlamaktadır. Çocuk, bu dönemde dışkısını tutarak veya bırakarak bir haz almaya başlar. Çocuğun dışkısını tutması ve annesinin istediği yerde ve zamanda yapması onun ödül almasına, çevresi tarafından ilgi görmesine imkân tanır. Çocuk bu durumda toplumdan iyi, kötü, doğru, yanlış kavramlarıyla karşılaşmaya başlar ve bu karşılaşılan durumla süperego gelişmeye başlamaktadır. Bu dönemdeki ebeveynlerin çocuğa karşı tutumları çocuğun bu

dönemde saplı kalmasına neden olabilmektedir. Aşırı koruyucu ve denetleyici tutumlar, katı sert ve zorlayıcı bir şekilde verilen tuvalet eğitimi, çocuğa ayıp, günah gibi kavramların aşırı derecede sunulması şeklindeki durumlar çocuğun bu dönemde saplanıp kalmasına neden olabilmektedir. Bu dönem, temel kişilik özelliklerinin oluşmaya başladığı dönemdir. Tuvalet eğitiminin verildiği bu dönemde, eğitimin şeklinde bağlı olarak çocuklar ilerde cömert, kararsız, dağınık, aşırı titiz, inatçı ya da cimri olabilirler (Burger, 2006, s. 88; Uşaklı, 2013, s. 247-248).

Fallik (Erkeklik Organı) Dönem: Bu dönemde çocuğun ilgisi ve merakı cinsel organına yöneliktir. Bu dönemde çocuk çevresinden farklı bir insan olduğunu anlamaya başlamıştır ve nasıl bir kişi olacağını araştırmaktadır. Bu dönemde çocuk kendini çevreye ve cinsel ayrılıklara karşı soruşturma ve öğrenme eğilimi içerisindedir. Çocukların cinsiyetlerine uygun roller ile cinsel ayrımları öğrenmesi fallik dönemde gerçekleşir. Cinsel benlik algısı bu dönemde keskinleşmiştir. Freud'a göre erkek çocukları penisini keşfeder. Kız çocukları ise henüz cinsel organını keşfetmemiştir. Kız çocuklarında cinsel haz "klitoris"tedir. Her iki cinsiyet için geçerli olan "erken çocuksu mastürbasyon"un varlığıdır. Bu dönemde çocuğu aşırı korkutma, suçlama, cezalandırma, atılganlığın kısıtlanması çocukta çekingenliğe ve girişim kısırlığına neden olmaktadır. Bu dönemde görülen krizler iğdiş olma korkusu ve oedipus kompleksidir (Freud, 2015, s. 98, Freud, 2013, s. 102, Uşaklı, 2013, s. 248).

İğdiş Edilme Korkusu (Cinsel Organın Yok Edilmesi): Erkek çocuklarının, babaları tarafından penislerinin kesileceğine inanmalarından dolayı korku duymalarını "iğdiş edilme korkusu" ile açıklanmaktadır. Bu korkunun ise çocukların hem karakter gelişimine hem de ilerleyen zamanlarda cinsel yaşamlarına etki edeceğini belirtilmektedir (Freud, 1994a, s.36). Bu dönemde erkek çocuk için penis çocuğun varlığı, benliği ile eşdeğer bir anlam kazanmıştır. Toplumun, erkek çocuğunun penisini üstün tutma eğilimiyle birlikte çocukta bu değerli ve üstün organla ilgili korkular oluşmaya başlayacaktır. Erkek çocuk, kız çocuklarda penis olmadığını gördüğünde penisinin yok edilebileceğini düşünerek kaygı yaşayacaktır. Toplum tarafından erkek çocuk yaramazlık yaptığından çocuğun pipisinin kesileceğinin söylenmesi, sünnet ile ilgili yapılan korkutmalar çocukta penisinin zarar göreceği ve kesilebileceği korkusu uyandırır. Buna da iğdiş olma korkusu denilmektedir. Penisinin zarar göreceğini

düşünen çocuk bu korkuyu bedeninin başka parçalarına da aktarmaktadır. Vücudunda oluşabilecek yaralar çiziklerle ve ameliyatla ilgili büyük endişeler duyması bu dönemde görülen özelliklerdendir. Aynı zamanda bu dönem, erkek çocuk penisi olmayan karşı cinslerini kendinden aşağı görmeye başladığı dönemdir. Erkek çocuklarda görülen iğdiş edilme korkusunun kız çocuklardaki karşılığını Freud "penise imrenme" olarak ifade etmektedir. Freud, kız çocuklarındaki cinsel kimlik gelişimini büyük ölçüde "penise imrenme" varsayımına dayandırmıştır. Fallik dönemde görülen saplanma belirtileri ise şu şekildedir; evlendiğinde eşiyle rahat edememe, karşı cinse karşı gösterdiği olumsuz ve eleştirici tutumlar, aşırı çekingenlik, atılgan davranamama, cinsel kimlikte güvensizlik bu dönemde saplanıp kalan kişilerde görülen durumlardır (Uşaklı, 2013, s. 249).

Oidipus Kompleksi: Oidipus kompleksi adını Yunan mitolojisindeki kral Oedipus'un farkında olmadan babasını öldürmesi ve annesiyle evlenmesinden almaktadır (Salman, 2018; s. 105-151). Oidupus kompleksi, erkek çocuğunun anneye karşı cinsel isteklerinin gelişmesi ve babayı rakip görmesi ile başlamaktadır. Baba ortadan kaldırılması gereken bir rakiptir. Babanın güçlü bir rakip olması ve penisinin kesilebilme ihtimalinin olması erkek çocuğunun penisi ile annesi arasında seçim yapma zorunluluğu hissetmesine sebep olmaktadır. Bu zorunluluk neticesinde cinsel nesne gibi algıladığı annesinden vazgeçmek zorunda hissedecektir. Anneden vazgeçişin temel sebebi Oidipus kompleksinin son evresinde süperegonun gelişmeye başlamasıdır. Süperegonun gelişimi ile çocuk cezalandırılmaktan korkmaya başlar. Erkek çocuğunun bu vazgeçişinde mastürbasyon yaptığı için azarlanması, kız çocuklarının penisinin kaybolduğuna dair inancın getirdiği korku ve "iğdiş edilme" kaygısı da etkili birer unsurdur. Erkek çocuk tüm bunların sonunda annesinden vazgeçerek babası ile özdeşleşme yoluna gidecektir (Freud, 1994a, s. 95; Freud, 2011, s. 91, Muckenhoupt, 2004, s.140). Çocukta bu dönemde ahlak ve vicdan duygusu bu özdeşimlerin güçlenmesiyle oluşmaktadır. Fallik dönemde yaşanan Oidipus kompleksini aşamamış kişi ilerde oidipus kompleksine bağlı eğilimler gösterir ve buna karşı aşırı derecede bir savunma mekanizması oluştururlar (Uşaklı, 2013, s. 248).

Gizil Dönem: Bu dönem Oidipus kompleksinin sona erişiyle başlayıp ergenliğin ilk belirtilerine denk sürmektedir. Bu dönemde kızlar ve erkekler kendi cinslerine

yakınlaşma eğilimi göstermektedirler. Çocuk, kendi cinsindeki ebeveyniyle özdeşim içinde olacaktır ve toplumsal rolünü güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca çocuk bu dönemde anne ve baba dışındaki yetişkinlerle örneğin öğretmenleriyle özdeşim kurmaktadır. Dönemin, başarılı bir şekilde atlatılamadığı durumlarda ise iki türlü problem ortaya çıkmaktadır. Çocuk içsel dürtülerini kontrol edemezse, enerjisini öğrenmeye ve beceri geliştirmeye harcayamayacaktır. Diğer bir durumda ise aşırı bir denetim mekanizması geliştirir ve kişilik gelişimini engelleyerek obsesif bir kişiliğe bürünmesine neden olacaktır (Geçtan, 1998, s. 41).

Genital (Cinsel Organ) Dönem: Bu dönem ergenliğin başlangıcıdır ve fizyolojik olgunlaşmayla birlikte cinsel dürtüler başta olmak üzere çeşitli dürtüler ortaya çıkmaktadır. Dönemin amacı, bireyin ailesinden koparak karşı cinsten bireylerle olgun ilişkiler kurabilmesidir. Yetişkinliğe geçiş sürecinde ergenin çözmesi gereken en önemli problemlerden birisi bilinçaltındaki anne-baba figürlerinde yapmak zorunda olduğu değişikliklerdir. Çocuğun anne-babasına yönelik güven duygusunun altında anne ve babasının her şeyi yapabildiği ve her şeyi bildiği yatmaktadır. Çocuğun yaşantıları anne-baba ile bu kavramları özdeşleştirmediğinde güvensizlik duyguları ortaya çıkacaktır (Geçtan, 1998, s. 42).

2.1.2.1.6. Psikanalitik Kuramda Savunma Mekanizmaları

Klasik psikanalitik yaklaşımının incelediği ve bilinçaltında varlığını sürdürdüğünü belirttiği babaya nefret, ensest, anneye cinsel hayranlık gibi konular bilinç yüzeyinde varlığını devam ettiremeyecek kadar korkunçtur. Bu duyguları kontrol etmek için birey savunma mekanizmaları geliştirmektedir. Bu savunma mekanizmalarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Burger, 2006, s. 82).

Bastırma: Freud, bu savunma mekanizmasının "psikanalizin temel taşı" olduğunu ifade etmektedir. Her insanın bu savunma mekanizmasını kullandığını ifade eden Freud' a göre en çok kullanılan savunma mekanizması budur. Çünkü her insanın gerçekliğini kabul edemeyecek kadar korkunç durumlara maruz kalabileceğini ve bununla baş edebilmek için bunu yok saymak isteyeceğine inanmaktadır. Bastırma, süreklilik gerektirdiği için olumsuz bir şekilde kişiliği etkilemektedir. Çünkü

bastırmak için sürekli enerji harcanır ve benliğin diğer işlevleri yerine getirmek için enerjisi kalmayacaktır. Sağlıklı bir kişiliğin ön koşulu sağlıklı bir benliktir (Burger, 2006, s. 82).

Yüceltme: Sağlıklı bulunan tek savunma mekanizmasıdır. Çünkü yüceltmede, idde bulunan, toplum tarafından istenmeyecek ve onaylanmayacak davranışlar, toplumun isteyeceği şekilde değiştirilmektedir. Buna bağlı olarak eylemlerin sonucunda birey övgü ve takdir toplamaktadır. Benlik, dürtüleri idde tutmak için bir enerji harcamak zorunda kalmayacaktır. Buna bağlı olarak kişi onaylandığı için üretkenleşecektir (Burger, 2006, s. 83).

Yer değiştirme: Dürtüler, tehdit edici olmayan nesnelere yönlendirilmektedir. Yüceltmeden farkı ödüllendirilmemesidir (Burger, 2006, s. 83). Asıl üzerine gidilmesi gereken nesne ya da bireye ulaşılamadığında oluşan kaygı durumunun azaltılması için bireyin enerjiyi başka bir nesneye ya da bireye yönlendirmesidir (Corey, 2008, s.72).

İnkâr: Genellikle bilinç öncesi ve bilinçte işlevini sürdürmektedir. Bastırma savunma mekanizması ile benzer bir yönü bulunmaktadır. Travmatik bir durumda birey kendi düşüncelerini ve duygularını çarpıtarak kendini korumak istediğinde başvurduğu bir savunma mekanizmasıdır. Tehdit yaratan bir durumda bireyin gözlerini kapatarak bu durumdan kurtulmaya çalışması örnek olarak gösterilebilir (Corey, 2008, s. 71-72).

Karşıt Tepki Geliştirme: Bilinçaltında kişiyi rahatsız eden duyguların ve düşüncelerin aksi yönünde söylem ve eylemlerde bulunmak olarak tanımlanabilmektedir. Kişi bilinçaltında yapmak istediği ancak bilinçte yapmayı doğru bulmadığı eylemlerin tam tersi davranışlarda bulunmaktadır (Burger, 2006, s. 84).

Mantığa Bürüme: Kişinin benliğini tehdit edebilecek durumları bilinç yüzeyine çıkarmak için duygulardan arındırdığı durumlardır. Mantığa bürüme, belli davranışların haklı gösterilmesine yardımcı olmaktadır. Bireyin hayal kırıklıklarını hafifletmektedir. Örnek olarak, bireyin iş hayatında istediği konuma gelememesindeki başarısızlığına birçok mantıklı gerekçe bulması gösterilebilir (Burger, 2006, s. 84, Corey, 2008, s. 72).

Yansıtma: Bireyin kendisinde var olan kabul edilemez isteklerini ve tepkilerini genellikle başkalarında görmesidir. Burada bireyin sorumluluğunu almak istemediği durumlar ve olaylar mevcuttur. Genellikle cinsellikle ilgili dürtüler, saldırganlık eğilimi gibi birey tarafından kabul edilemez tepkileri içerir (Corey, 2008, s. 72).

Özdeşleşme: Bireylerin erken çocukluk döneminde kişilik gelişim süreçlerinde kendilerine model belirlerler ve model aldıkları bireylerle kendilerini benzer şekilde görürler. Model aldıkları bireylerden aldıkları güven duygusuyla özbenliklerini oluştururlar. Bireyler ilk özdeşleşmelerini anne baba ile kurma eğilimi gösterirler. Bazı durumlarda saygı duydukları farklı bireylerle özdeşleşme yoluna giderler (1998, s.92).

2.1.2.2. Bireysel Psikoloji Kuramı

Bir insanın karakteri, bizim için asla ahlaksal bir değerlendirmeye temel yapılamaz, ancak o insanın çevresi üzerine nasıl bir etki yaptığı ve çevresiyle nasıl bir ilişki içinde bulunduğu konusunda toplumsal nitelikli bir bilgi böyle bir temel rolünü oynayabilir.

Alfred Adler

Alfred Adler, hocası olan Freud'un kişilik kuramını biyolojik ve içgüdüsel açıklamalara dayandırdığı için yetersiz bulmuştur. Adler, bu tanımlamaya karşı çıkarak insanın kendi istediği bir kişiliğe bürünebileceği görüşünü savunmuş ve insan davranışlarının arkasındaki temel sebebin abartılmış bir cinsellikten öte üstünlük, egemenlik içgüdüsü, güç ve prestij elde etme isteği olduğunu öne sürmüştür. Freud, motivasyon kaynağı olarak cinsel iç güdüleri kabul ederken Adler, motivasyon kaynağının sosyal ilişkiler olduğunu belirtmiştir. Davranışların bir amacı olduğunu ve bilinçaltından ziyade bilince odaklanılması gerektiğini ifade etmiştir (Schultz ve Schultz, 2015, s. 108-109; Şimşek, Çelik ve Akgemci, 2019, s. 104). Adler, insan davranışının çevresel etmenlere dayanmadığını, insanın kendi iç dünyasındaki durumlara göre davranışların ortaya çıktığını belirtmiştir. Diğer bir ifadeyle davranışların oluşumu çevredeki etmenlerle değil bireyin olayları nasıl gördüğü ve yorumladığıyla ilgilidir (Geçtan, 1998, s. 126). Bu sebeple kendi kişilik kuramını geliştiren Adler, kuramına Bireysel Psikoloji adını vermiştir.

Adler (2002), Bireysel Psikoloji'yi anlatırken bir çerçeve çizmektedir. Adler'e göre kanıtlanamayan hiçbir şey iddia edilmemelidir. Bireyi anlamak için sınırlı kelimelerin yetersiz kaldığını ifade ederek, bilgilerin kesinliğinden şüphe duymayan bir yaklaşımı da benimsemediğini belirtmektedir. Bireysel Psikoloji'yi tanımlarken genel kurallara değindiğini ve bu kuralların bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Tüm bu düşünceleri ve deneyimlerinden yola çıkarak çocukluk döneminin kişilikte güçlü bir etkiye sahip olduğunu kabul etmektedir. Adler'e göre çocuk, yaşamın ilk yıllarında değişmez dinamik bir kanunu benimsemektedir. Gelecekteki yapıcı gücünün, ilk çocukluk dönemindeki yapıcı güce oluşturulan dinamik kanuna bağlı kalacağını belirtmektedir. Bu yapıcı gücün etkisiyle çocuk, mükemmelliğe ulaşmak, üstünlük sağlamak gibi isteklere eğilim gösterecektir. Çocukta var olan yetenekler; aile, sosyal çevre, okul gibi faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir. Adler, bu faktörlerin yaşam üslubunun ögeleri gibi düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çocuğun geliştirdiği yaşam üslubu eğer büyük sorunlarla karşılaşmazsa başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilecektir. Adler' e göre çözülmesi gereken üç temel problem vardır. "Bunlar; benzerlerimize karşı aldığımız durum, meslek ve aşktır" (s.5). Her problem, birbirleriyle bağlantılı ve çözüme ulaştırılması gereken işlerdir. Problemlerin çözümüne engel olan her türlü karmaşa toplumsallık duygusunun geliştirilmesi ile ortadan kaldırılabilecektir. Sosyal duygu gelişmediğinde bireyde nevrozlar, sapkınlıklar, madde bağımlılığı gelişme tehlikesi bulunur. Çocukta sosyal duygunun gelişmesi için iş birliğinin öğretilmesi ve aile ile birlikte sosyal çevrenin iyi bir öğretici görevi üstlenmesi gerekmektedir (Adler, 2002, s.5). Adler, bireysel psikolojinin ilkelerini şu şekilde özetler:

- Her bireysel yaşama yaklaşım şekli birlik ve bütünlük içeren nesne gibi olmalıdır.
- Bireyin savunduğu her düşünce, her görüş, her tepki yaşamına ilişkin saptanabilen bir parçadır.
- İzlenecek yolu belirlerken bilgilerden faydalanarak tutum ve davranışlar değiştirilebilir ve düzeltilebilir.
- Bireysel psikoloji hem geleceğe ilişkin bilgiler verir hem de olması muhtemel şeylerin olmaması için ne yapılması gerektiğini gösterebilir (Adler,1989, s. 7).

2.1.2.2.1. Kişiliğin Bütünlüğü ve Yapısı

Kişiliğin oluşumu bir yaşam amacının gelişmesiyle gerçekleşmektedir. Bireyin bütünlüğü, duyguları, düşünceleri inançları, tavırları, tutumları gibi faktörlerle oluşmaktadır. Bu bütünlük bireyin oluşturduğu yaşam üslubuna ve amaçlarına ulaşması için bireye fayda sağlayacaktır. Bireysel psikolojide bireyin, içsel psikodinamiklerinden daha önemli olan şey kişiler arası ilişkilerindeki becerisidir (Corey, 2008, s. 110).

2.1.2.2.1.1. Amaçlı ve Hedefe Yönelik Davranış

Bireysel Psikoloji'nin çıkış amacı, bireyin yaşamının derinliklerinde yer alan ve çaba göstererek, iş yapma isteği ile kendini ortaya çıkaran yaratıcı gücü anlama arzusu ve başarısızlığın olduğu alandaki yenilgiyi başarılı olunan bir alanla dengeleme isteğidir. Burada bahsi geçen yaratıcı güç amaca yöneliktir. Bireyin tüm bedensel ve ruhsal devinimleri bu amaca ulaşmak için harekete geçecektir. Ruhtaki devinim bir amaca ulaşmak gayesindedir. Bu sebeple ruh bu amaç doğrultusunda harekete geçerek eksiklikleri tamamlamaya, güçlükleri yenmeye ve üstünlük kazanmaya çalışmaktadır. Bireyin hayata bakışı, yaşam tarzı ve eylemleri bu amaç doğrultusunda şekillenmektedir. Bireysel etkinliklerin anlama sahip olabilmesi bu amaca bağlıdır. Bu amacın temelleri çocukluk döneminde atılmaktadır. Çocukluk döneminde belirlenen amaçlar güce ulaşmak ve üstünlüğü sağlamak üzerine inşa edilmektedir. Bu bağlamda bireyin çocukluktan itibaren geliştirdiği hedefi çocuğun ruhsal yapısında yer alacaktır ve çocuk buna göre hareket edecektir. Bireylerin temeldeki farklılıklarının sebebi budur. Bu yüzden bireyin tüm eylemleri ve dışavurumları bu hedefe yönelik geliştiği için kişi hangi yolda olursa olsun diğerleri tarafından tanınabilecektir. Çocuğun kendisi için uygun gördüğü amaç sosyal düşünce şeklinin dışavurumudur (Adler, 1989, s. 8, Adler, 2010, s. 95).

Amaçlı ve hedefe dönük olma durumu geçmişten ziyade gelecek odaklı bir yapıdır. Bu sebeple Adler'in görüşünü benimseyenler, geçmişin etkilerini azımsamamakla birlikte geleceğe odaklanırlar. Kararların belirleyicisi olarak bireyin içinde bulunduğu zamandaki deneyimleri esas alırlar. Bu yaklaşımın temsilcileri,

bireyin davranışına yön veren düşsel temel amaç anlamına gelen kurgusal finalizm kavramını kullanırlar. Kurgusal finalizm; diğer bireylerin algılanışını ve onlarla etkileşim kurma şeklini etkiler. Bireyin, mükemmelliğe ulaşmak için kurduğu hayalidir. Bireyin, en mükemmele ulaşmak için neyi yapacağını, kabul edeceğini ve olayları nasıl yorumlayacağını seçmesini sağlamaktadır. Bunu gerçekleştirmek için içinde bulunan yaratıcı gücü kullanmaktadır (Corey, 2008, s. 111). Bu açıklamalardan yola çıkarak, bireyin nihai hedefi, içindeki aşağılık duygusunu sağaltmak ve üstünlük duygusuna erişmek olduğu söylemek mümkün görünmektedir.

2.1.2.2.1.2.Algılama Şeması

Bireyin, çocukluk döneminde aldığı rol model-anne veya baba- bireyin yaşamında izini süreceği yol için bir referans hükmündedir. Aldığı referans doğrultusunda birey yaşam çizgisini belirleyerek ilerleyen yaşamında aldığı kararlarda belirlediği temel çizgi etkisiyle karar verecektir. Diğer bir deyişle, birey nesnel gerçeklikle değil görece ona doğru gelen kişisel algı şeması çerçevesinde değerlendirme yapacaktır. Bu sebeple bireyin seçimlerinde kalıtımla aktarılan özellikler değil, ilk çocukluk döneminde kalıtımla aktarılan özellikleri nasıl şekillendirdiği ve nasıl bir algılama şeması oluşturduğu önemlidir (Adler, 1989, s.11-13).

2.1.2.2.1.3. Aşağılık Duygusu ve Üstünlük Çabası

Adler, her bireyin belli ölçülerde aşağılık duygusuna sahip olduğunu belirtmektedir. Çünkü her bireyin, düzenlemek, değiştirmek ve başarmak istediği birtakım konuları vardır. Eğer birey inancını kaybetmezse aşağılık duygusunu yaratan durumlarla baş ederek çözüme kavuşturabilecektir. Aşağılık duygusu, her bireyde kendini farklı gösterebilmektedir. Bu durum bireyin yaşam üslubu ile doğrudan bağlantılıdır. Birey, aşağılık duygusunu ortaya çıkaran durumlardan kaçabilir, inkâr edebilir veya meydan okuyabilir (Adler, 2010, s.57-59). Aşağılık kompleksi, bireyin uyum sağlamakta zorlanması veya karşılaştığı sorunlarla mücadele etme gücünün olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bireydeki inanç, bu durumla başa edemeyeceği yönünde olmaktadır. Aşağılık kompleksi öfkelenmek veya ağlayarak

bağışlanmak istemek gibi farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir (Adler, 2010, s.60). Adler, aşağılık kompleksinin gelişme sebebini üç asıl nedene bağlamaktadır. Bu nedenler; organ yetersizliği, şımartılma ve yadsınmış (göz ardı edilmiş) olma durumlarıdır (Adler, 1989, s. 14). Organ yetersizliği olan bireylerde yetersizlik ve çaresizlik hissi oluşur. Organ yetersizliğine sahip bireyler, bu yetersizliği telafi etmeye çalışmaktadırlar. Bazı bireyler bu yetersizliği ortadan kaldırmaya çalışır bazıları ise bu durumdan kaçınırlar. Kaçınan bireylerde bir rahatlama olurken, savaşanlar ise daha cesaretli hale gelir. Şımartılan çocuklar, ailelerinin ilgi odağı olurlar ve bu durumu genelleyerek herkesin onlara aynı şekilde davranmasını bekleyeceklerdir. Ancak okul çağına geldiklerinde sorun yaşamaları olasılığı çok yüksektir. Sosyal duyguları gelişmediği için başkalarına karşı sabırsız ve anlayışsız davranırlar. Sosyal ilginin gelişmemesinden dolayı engellerle karşılaştıklarında ise aşağılık duygusuna kapılarak aşağılık kompleksi geliştirirler. İhmal edilen çocuklara gelindiğinde ise bu durumun aşağılık kompleksine neden olacağını anlamak oldukça kolaydır. Çünkü istenmeyen, kayıtsız kalınan çocuklarda buna bağlı aşağılık duygusu gelişmektedir. Bu çocuklar, başkalarına güvenemezler ve öfke duyarlar (Adler, 1983, s.116-117; Schultz ve Schultz, 2015, s. 111-112). Adler'e göre insan, çocukluk döneminde zayıf bir varlık olması, daha sonraki yıllarda evrenle olan ilişkisinden dolayı hayata normal bir çaresizlik içinde başlamaktadır. Yaşamı boyunca bu çaresizliğini gidermek için üstünlük kurma ve gücünü kanıtlamak için çaba göstermektedir. Yani insan kusursuz varlık olmaya çalışmaktadır. Adler'e göre insan yaşamının ilk evrelerinde yani çocukluk döneminde yaşanan bu çaresizlik onun aşağılık duygusunun ve aşağılık duygusu sonucunda ortaya çıkan üstün ve kusursuz olma güdülerinin kökenini oluşturmaktadır. Aşağılık duygusu insanın yaşamını devam ettirebilmesi ve insanlığın gelişmesi için gerekli olan bir duygudur (Geçtan, 1998, s. 129-130).

Üstünlük amacı, bireysellik ve teklik damgası taşımaktadır ve bireyin yaşamının amacına verilen anlamı belirtmektedir. Üstünlük amacının dayanak noktası, yaşam üslubudur. Üstünlük çabasının doğru belirlenmesi bireyin yaşam üslubunun doğru belirlenmesini sağlayacaktır. Her iki olgu birbiriyle ilintilidir. Bireyin davranışları ve istekleri üstünlük çabasına hizmet etmektedir. Adler'e göre üstünlük amacının en son durağı Tanrı gibi olmaktır (Adler, 2010, s.66-69). Aynı zamanda

üstünlük çabası, aşağılık duygusunun telafi edilme gayretidir. Adler, üstünlük çabasını algılanan düşük konumdan yüksek konuma geçme isteği, eksi olanı artıya çevirme isteği olarak tanımlamaktadır. Burada amaç, birinden ya da birilerinden daha üstün olma isteği değildir. Bireyin kendi eksik yönlerini tamamlamayı amaç edinmesidir (Corey, 2008, s. 111).

2.1.2.2.1.4. Toplumsallık Duygusu ve Sosyal İlgi

Doğanın gözünde insan yetersizlikleri olan bir varlıktır. Bireyin yaşam içindeki bu yetersizliği, onu güçsüzlük ve kısıtlanmışlık duygusundan kurtulması için bir arayış içine itmektedir. Bireyin, bu uyum ve güvenlik kazanma ihtiyacı ile organik yetersizliğini giderme isteği onun öngörü geliştirmesini sağlayacaktır. Öngörü gücü zamanla değişim göstererek bugünün düşünme, hissetme ve davranma diye tabir edilen yetilerinin var olmasını sağlamıştır. Bireyin uyum sağlayabilmesi için toplumsal koşulları da göz önünde bulundurma zorunluluğu toplumsal yaşamın gerçekliklerinden uzak kalamamasına sebep olmuştur. Bu sebeple, bireydeki tüm yetenekler toplumun beklentilerine cevap verebilme niteliği taşımak üzerine şekillenmiştir (Adler, 2010, s.27). Bireyin doğumu ile başlayan yetersizlik duygusu onu bir toplumun parçası ve bir grubun üyesi olması istekliliğine itmektedir. Bu durum şüphesiz ki bireyin içindeki aşağılık duygusuyla baş edebilmesi için yardımcı olacaktır (Adler, 1989, s.30). Toplumsallık duygusu, bireyin yaşamındaki sorunlara bağlı gelişen olumsuzlukların giderilmesi için gerekli olan en önemli ögedir. Dünyayı kendi evleri gibi algılayan bireyler, yaşamın zorluklarının üstesinden gelebileceklerdir. Bu duyguya sahip bireyler çekingen olmazlar, yaşamın zorlayıcı etkilerinin olacağını ve bunlarla mücadele edilerek sorunların çözüme ulaştırılabileceğinin farkında olabilmektedirler. Çünkü erken dönemlerde yaşama ilişkin sorunların farkında olarak kendilerini hazırlarlar. Toplumsallık duygusunun eksik olduğu durumlarda, yaşam için gerekli olan şeyleri yerine getirmekte güçlük çekerler. Kendilerinde bu sorunlarla baş etme becerilerinin olmadığı yönünde inanca sahip olurlar. Başaramayacağına dair geliştirdiği bu inanç neticesinde birey yaşamın olumsuz yönüne dair bir kişilik geliştirecektir. Toplumsallık duygusunun olmadığı durumlarda sorunlu çocuk, suça yönelik kişiler, akıl hastalığı ve bağımlılık görülmesi olasıdır (Adler, 1989, s. 14-16).

Adler, sosyal ilginin ise doğuştan geldiğini ve toplumsal ortamlarda kendiliğinden ortaya çıktığını söylemiştir. Yaşamda sosyal ilginin ilk belirtileri çocuğun bir yaşından itibaren insanlara sevgi ve yakınlık göstermesidir. Daha sonraki yıllarda çocuk oyuncaklarını arkadaşlarıyla paylaşması anne ve babasına yardımcı olması gibi davranışlar sosyal ilgi kavramıyla ilgilidir. Çocuğun bu sevgi gösterilerine ailenin tepki vermesiyle çocukta sevgi gösterisi gittikçe artacaktır ve zenginleşecektir. Çocukla çevresi arasında bir sevgi bağı oluşacaktır. Adler'e göre insanlardaki eksiklik duygusu ile sosyal ilginin gelişimi birbirlerinin tamamlayıcısıdır. Çocuk başarı kazanır ve engelleri aşarken bunu yalnız kendisi için değil topluma faydalı olacak şekilde gerçekleştirecektir. Amaçlarına ulaşırken insanların zarar görmemesini sağlamaya çalışacaktır. Gerçek üstünlüğün yıkıcı bir üstünlükle sağlanamayacağını, gerçek üstünlüğün diğer insanlarla sevgi bağlarını geliştirerek ulaşabileceğini öğrenebilecektir (Geçtan, 1998, s. 131-134). Adler, bireylerde sosyal ilginin gelişimine bağlı olarak aşağılık duygusunun ve yabancılaşmanın azalacağını öne sürmektedir. Çünkü sosyal ilgi, ortak işleri ve saygıyı ifade etmektedir. Sosyal ilgisi gelişmemiş olan bireyler, cesur ve üretken olamazlar. Adler'e göre sosyal ilginin ve toplumsallık duygusunun oluşması için üç temel ödev vardır. Birinci görev, sosyal bir görev olan arkadaşlık kurmaktır. İkinci görev, aşk ve evlilik ile ilgili görevlerdir ve yakın ilişki kurabilme becerisini içermektedir. Üçüncü hedef ise mesleki görevlerdir ve topluma faydalı olabilme becerisini kapsamaktadır (Corey, 2008, s. 112-113).

2.1.2.2.1.5. Yaratıcı Güç

Adler'e göre birey, kişiliğini ve karakterini kendi yaratmaktadır. Genetiğin (zihinsel problemler hariç) ve çevrenin etkisinin, bireyin bu etkileri yorumlama şeklinden daha az önemli olduğunu ifade etmektedir. Adler, insanın kendi görüşlerini, düşüncelerini, algılarını oluşturma ve şekillendirme konusunda doğuştan bir yeteneğe sahip olduğunu ve bireylerin yarattıkları kavramların kendilerini ve dünyalarını temsil ettiğini iddia etmektedir. Adler'e göre bu güç, bireyin yaratıcı gücüdür. Bireyin, yaşam üslubunu kendi yaratıcı gücü ile oluşturduğunu savunmaktadır (Schultz ve Schultz, 2015, s. 115; Geçtan, 1998, s. 131-134).

2.1.2.2.1.6. Yüreklilik ve Sağduyu

Adler, sağduyuyu toplumsallık duygusunun en ileri seviyesi olarak adlandırmaktadır. Birey içindeki sağduyu sayesinde iyi ve kötü olanı ayırt etme becerisine sahiptir. Sağduyu eksikliğinde bireyde doğru ve yanlışı ayırma becerisinin yoksunluğu ile yüzleşilmektedir. Bu sebeple toplumsallık duygusunun eksikliği yaşamın olumsuz alanı olan yalnızlık, dışlanma gibi olumsuz duygulara eğilim göstermekle eş değer tutulabilir; bunun sebebi bireydeki bilinçsizce gelişen çaresizlik ve cesaret eksikliğidir (Adler, 1989, s.16-17).

Adler normal insanlarda yüreklilik ve sağduyunun geliştiği görüşünü savunmaktadır. Normal dışı davranışlar gösteren insanlar bu niteliklerden yoksundurlar fakat iyi bir tedaviyle bu niteliklerini geliştirilebilirler. Adler'e göre yüreklilik bireyin amaçlarını, diğer insanların çıkarları doğrultusunda ve onların ihtiyaçlarına yönelik bir şekilde gerçekleştirmesidir. Adler sağduyuyu ise kişinin kendi amaçlarına ve toplumsal amaçlara yönelik değer yargılarını geliştirmesi şeklinde tanımlamıştır. Sağduyusu olmayan bir insan çevreyi sadece kendi gözünden görür ve yalnızca kendi amaçlarını gerçekleştirmeye odaklanacaklardır (Geçtan, 1998, s. 131-134).

2.1.2.2.1.7. Yaşam Üslubu

Birey, erken çocukluk döneminde başlayarak amaca yönelik bir yaşam üslubu oluşturmaktadır. Bu yaşam üslubunun etkisiyle bütünsel olarak ilerleyecektir ve yaşamın amacına erişmeye çalışacaktır. Eğer bireyin yaşam amacı toplumun beklentileri ile örtüşüyorsa ve uyum gösteriyorsa aynı şekilde bireysel yaşam üslubu da toplumun yaşam üslubuna uyum sağlıyorsa birey için amaca ulaşmak olasıdır (Adler, 2010, s.9). Adler, her bireyin nihai amacının üstünlük ve mükemmellik olduğunu ifade etmektedir. Ancak her birey bu üstünlük ve mükemmellik için farklı bir yol haritası belirleyecektir. Bireyler için ayırıcı olan bu durumu yaşam üslubu olarak açıklayan Adler, bireylerin davranış ve alışkanlıklarını bu yönde geliştirdiğini ileri sürmektedir. Bu kavramı açıklayabilmek için aşağılık duygusuna geri dönmek gerekmektedir. Bebekler ilk doğdukları anda aşağılık duygusuyla boğuşmak zorunda

kalırlar ve bu durumu telafi etmek isterler. Aşağılık duygusunu telafi çabası, davranış kalıplarına dönüşerek bunun sonucunda birey kendi yaşam üslubunu oluşturmaktadır. Yaşam üslubu bireyin nelere dikkat ettiğinin neleri önemsediğinin ve neleri görmezden geldiğinin belirleyicisidir. Yaşam üslubu, sosyal çevreyle etkileşim aracılığıyla oluşturulmaktadır (Schultz ve Schultz, 2015, s. 115). Çocukta yaşam üslubu beş yaş civarında yapısallaşmaktadır ve yaşı ilerledikçe herhangi bir değişiklik göstermemektedir. Yaşam üslubu kişiye özgü olup diğer insanlarla benzerlik göstermemektedir (Geçtan, 1998, s.137). Bireyin yaşam üslubu toplumsal yapıdan etkilenmektedir. Kadınlardaki ataerkil düzene başkaldırı niteliğindeki "erkeksi protesto"su, çocuğun ebeveynleri tarafından şımartılması, doğum sırası, kardeşler arasındaki ilişki dinamiği yaşam üslubunu etkileyen faktörlerdendir. Bahsi geçen konularda olası olumsuzluklar bireyde, nevroza, suça eğilime, savunma mekanizmalarına sığınmaya, saldırganlığa, cinsel sapkınlıklara ve intihara kadar uzanan bir sonucun doğmasına yol açabilmektedir (Adler, 2010, s. 9). Özetle Adler, kişinin bütün davranışlarının yaşam üslubuna göre şekillendiğini düşünmektedir. Bir insanın ilgileri, alışkanlıkları, değer yargıları, cinsel davranış alışkanlıkları, düşleri, tepkileri bireyin amaçlarının ve dünya görüşünün egemenliği altındadır. Adler'e göre bir insanın yaşam biçimi ve kişiliği yeteri kadar gelişmemişse düşmanlık, sadistlik ve saldırganlık gibi davranışlar görülmeye başlayacaktır (Geçtan, 1998, s. 137-138).

Adler, kişilik kuramında sorunlarla baş etmek için dört temel kişilik tipinin olduğunu belirtmektedir. Adler, Freud tarafından "ego" tanımının ise aslında yaşam üslubu olduğunu ifade etmektedir. İlk üç tipin, ortak özelliği yaşamın sorunları ile baş edebilme gücüne sahip olmamalarıdır. İşbirliğinden yoksun olduklarını ve yaşam üslupları ile gerçek dünya arasında çatışma yaşadıkları için nevrotik özellik gösterdiklerini, yaşama dair sorunları çözmekte yetersiz kaldığını sadece sosyal açıdan yararlı tipin doğru mücadele yöntemini geliştirdiğini belirtmiştir (Schultz ve Schultz, 2015, s. 115, Adler, 1983, s.93):

Baskın Tip: Erken çocukluk döneminden itibaren baskın tavırları vardır ve tüm ilişkilerinde yönetme isteği hâkimdir. Sosyal ilgi düzeyi düşüktür. Diğer insanları kontrol etmek isterler ve baskı kurarlar. Aşırılık durumunda bireyde saldırgan ve sadistçe tutumlar görülebilmektedir.

Alıcı Tip: Adler'e göre en yaygın görülen tiptir. Yaşam üsluplarını diğer insanlara göre geliştirirler ve kendi ihtiyaçlarını karşılamak için diğer insanlara bağımlı olurlar.

Kaçınan Tip: Sorunlarla yüzleşmek istemezler. Tüm zorluklardan kaçınırlar. Böylece başarısız olma ihtimalleri kalmayacağına ve başarıyı bu şekilde bulacaklarına inanırlar.

Sosyal Açıdan Yararlı Tip: Diğer insanlarla iş birliği içinde olurlar ve sosyal ilgilerinin gelişmiş olmasından dolayı yaşamın sorunları ile baş edebilirler. Sorunların çözümünde diğer insanları da gözetirler.

Burada anlatılan her bir tip çocukluk döneminden başlayarak yaşamının tüm evrelerinde bu geliştirdikleri yaşam üslubunu benimserler. Birey yarattığı üslubun yanlışlığına ilişkin bir inanç geliştirmediği sürece devamlılığını koruyacaktır. Birey, yaşam üslubunu kalıtım ve çevre yoluyla aldığı izlenimlerle oluşturarak kendi başarısı için bir kilit taşı olarak yorumlamaktadır (Adler, 1983, s.93).

2.1.2.3. Nevrotik Kaygı Kuramı

Erkekler, "bir şey olmak" istiyorlarsa eğer, hayatta başarı kazanmak zorunda oldukları gibi bir kanı ile yetiştikleri halde, kadınlar sevgi ile yalnızca sevgi ile mutluluğa, güvenliğe ve saygınlığa ulaşabileceklerini anlamışlardır.

Karen Horney

Horney, kuramında kişiliğin gelişiminde ebeveyn ve çocuk arasındaki sosyal ilişkinin önemli bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Nevrozların ve kişilik bozukluklarının temel sebebinin kalıtım ve güdüler yerine çocuk ve ebeveyn arasındaki sosyal ilişki etkisiyle geliştiğini belirtmektedir. Horney, aile içinde yaşanan sorunların, çocuğun davranışlarının şeklini belirlediğini aynı zamanda sosyokültürel faktörlerin de bu durumu etkilediğini ifade etmektedir. Horney, kişilik gelişimin tamamlanmasının çocukluk döneminde gerçekleşmediğini ve kişilik gelişiminin bir süreç olduğunu belirtmektedir (Horney, 1980, s. 71). Horney'e göre, kişiliğe dair kilit kavramlar "kaygı" ve "korku"dur. Bireyler, bu kaygı ve korku ile başa çıkabilmek için bir takım davranış kalıpları oluşturmaktadırlar. Oluşturulan davranış kalıpları ile birey

sosyal ilişkilerine yön verir ve kaygıyı sağaltma yoluna gider. Bu davranış kalıpları ise kişiler arasında farklılıklara ve dolayısıyla kişilik tiplerinin farklılaşmasına neden olmaktadır (Eren, 2010, s. 89). Horney'in ve Freud'un kişilik kuramlarındaki farklılıklar Horney'in kalıtım ve içgüdüler yerine sosyokültürel etkileri önemsemesi ile kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ettiğini savunmasıdır. Horney'in ve Freud'un kuramında benzer olan noktalar ise kaygı kavramına ilişkin açıklamaların benzerliğidir. Her iki kuramcı da kaygının temelinde öznel içgüdüsel itkilerin bulunduğuna dikkat çeker ve Horney, kaygı kavramını tanımlarken bu noktada Freud'un görüşlerini referans alır. Kaygının kaynağı bireyin öznel değerlendirmesi ile ilişkilidir. Kaygılı bir şekilde beklenen tehlike karşısındaki çaresizlik duygusunun kaynağı, bireyin kendi içtepilerinin gücüdür (Horney, 1980, s. 71). Horney ve Freud'un bir diğer ortak noktası ise iki kuramcı için de (Adler de dâhil) kişiliğin oluşumunda çocukluk döneminin önemine yapılan vurgudur (Doruk-Karadoğan, 2015, s. 165; Schultz ve Schultz, 2015, s. 139; Geçtan, 1998, s. 237-238). Horney'in sosyal ilişkinin önemine değinmesi Adler ile benzerlik göstermektedir. Her ikisi de sosyal ilişkilerin önemine kuramlarında sıklıkla vurgu yapmaktadır. Ancak Adler, toplumsal olayların kişilik üzerindeki etkilerini bireyin bu durumları yorumlamasına bağlarken Horney, kişilik kuramını kaygı ve korku kavramları üzerine inşa eder. Horney, kişilik kuramında temel kaygı kavramını, nevrotik ihtiyaçlar ve savunma mekanizmalarını, nevrotik eğilimleri ve nevrotik eğilimlere bağlı olarak gelişen nevrotik kişilik tiplerini açıklamıştır.

2.1.2.3.1.Temel Kaygı: Nevrozun Temeli

Temel kaygı, bireyin bulunduğu ortamda kendini çaresiz, savunmasız, tehlikelerle karşı karşıya kaldığı, diğer bireyler tarafından zarara uğratılacağına olan sarsılmaz inancının olduğu, bahsedilen tehlikelerle mücadele edemeyecek kadar aciz, yalnız ve önemsiz hissetmesine sebep olan duygu olarak tanımlanabilmektedir (Horney, 1980, s.97-99). Horney, temel kaygının, bireyin kendine ve diğer insanlara yönelik davranışlarında etkili bir unsur olduğunu belirtmiştir. Bireyin kendi güçsüzlüğü ile baş edebilmekte güçlük çekmesine bağlı olarak yalnızlaşmasına ve kendine ilişkin güveninin zedelenmesine yol açtığını savunmaktadır. Temel kaygının,

güvenmek ile güvenmemek arasındaki çelişkisi çatışmanın kaynağını oluşturmaktadır (Horney, 1980, s.102). Horney, bu güven ve güvensizlik duygusundan kaynaklanan temel kaygının sebebini çocukluk dönemindeki çaresiz ve güvensiz kalma korkusu ile açıklamaktadır. Temel kaygının ortaya çıkışını ise ebeveyn tutumları ile bağdaştırmaktadır. Horney'e göre, aile ortamındaki sıcaklık, kararlılık, saygı gibi kavramların eksikliği temel kaygıyı oluşturur (Friedman ve Schustack, 2016, s. 86). Horney, ebeveynlerin kendilerinde bulunan nevrozların etkisiyle çocuklarına sevgi ve ilgi gösterme konusunda yoksunluk hissettiklerini ve yine bu sebeple sevgi ve ilgi göstermek konusunda yetersiz kaldıklarını ifade etmektedir. Bu durumla ilgili ebeveynlerin sosyal maskeler geliştirdiğini ve geliştirilen maskelere bağlı sergilenen davranışların ise çocuklarda nevrozların gelişimine ve artmasına zemin hazırladığı görüşünü savunmaktadır. Örnek olarak annenin her şeyiyle kendini feda ederek çocukta güven duygusunun gelişmesini olumsuz etkilediğini; çocukları arasında ayrım yaparak, çocuklarına kötü davranarak düşmanlık duygusunu geliştirdiğini; çocukların ihtiyaçlarını görmezden gelerek değersizlik duygusunu geliştirdiğini belirtmektedir. Horney, birbirinden farklı dinamiklere dayanan bu tutumların temelde çocukların iradesine zarar verdiği görüşünü savunmaktadır (Horney, 1980, s.88). Çünkü olumsuz durumlara sürekli maruz kalan çocukta yalnızlık ve çaresizlik duygusu gelişecektir (Shatz, 2004, s. 1255). Temel kaygı yaşayan çocukların çevrelerini acımasız olarak algıladıkları için korktuklarını belirten Horney, çocukların ebeveynleri ve diğer yetişkinler tarafından bağımsızlık ve mutlu olma ihtimallerinin ellerinden alındığına inandıklarını, buna bağlı olarak çocukların özgüvenlerinin sürekli azaldığını ifade etmektedir (Ryckman, 2008, s. 146). Bireylerin, çocukluk yıllarında ebeveynleri ile ilişkisinin seyrine bağlı kaygının oluşumunda düşmanca dürtülerin önemli olduğunu söyleyen Horney, ebeveynlerin çocukların güvenliğini sağlayabileceği gibi engelleyebileceğini de söylemektedir. Güvenliği sağlanamayan çocuklarda ebeveynlerine karşı düşmanca bir tutum gelişerek bu durum kaygıyı yaratmakta ve bu iki duygu döngüsel bir hal almaktadır (İnanç-Yazgan ve Yerlikaya, 2012, s. 91). Ebeveyn ile çocuk arasındaki olası tüm güvensiz ilişkiler kaygıya sebep olmaktadır. Horney'e göre kaygı, sosyal çevrenin etkisiyle oluşan öğrenilmiş bir duygudur (Schultz ve Schultz, 2020, s. 579). Bir kültürün temsilcisi olan bireylerin benzer sorunlara maruz kalmasının nedenini o kültür tarafından yaratılmış olmasına bağlayan

Horney, kültürel itkilerin ve çatışmaların değişiklik göstermesini kültürün yapısına bağlamaktadır (Horney, 1980, s. 48).

2.1.2.3.2. Nevrozun Yapısı

Horney, temel kaygının sonucunda nevrozların geliştiğini belirtmektedir. Nevrozlar, içgüdülere bağlı oluşan itkiler ve sosyal istekler arasında diğer bir deyişle isteklerin yankısının süperego ile olan çatışması arasında olduğunu ifade ederek; Freud'un kuramı ile benzerliklerini kabul etmektedir. Ancak Horney, bireysel isteklerin ve toplumsal baskının tek başına nevrozlar için yeterli olmadığını belirtmektedir. Nevrozun ortaya çıkabilmesi için kaygının yarattığı rahatsızlıkların çatışma yaratması gerekmektedir (Horney, 1980, s. 107). Horney'e göre nevrozların gelişmesinin tek sebeple açıklanması mümkün değildir. Yabancılaşma, düşmanlık, korku ve özgüven eksikliği gibi duyguların birleşimi nevroz için zemin oluşturmaktadır (Horney, 1994, s. 127).

2.1.2.3.4. Nevrotik İhtiyaçlar

Horney, çocuğun sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olabilmesi için çocuğa sevgi ve anlayış gösterilen bir ortam oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Çocuk gelişim dönemlerini ancak böyle bir ortamda çocuk gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayabilecektir ve yaşamının devamında ebeveynlerinden koparak toplum içinde yerini alabilecektir (Geçtan, 1998, s. 52). Eğer çocuk için böyle bir ortam sağlanmazsa daha önce de belirtildiği gibi çocukta temel kaygı oluşacaktır. Çocuk, bu kaygının sonucunda ortaya çıkan çaresizlik ve güvensizlik duygusuyla baş edebilmek için çeşitli davranışlar geliştirir ve kendi kişiliğini oluşturur. Bu davranış kalıpları bireyin kişiliğinin ayrılmaz bir parçası haline geldiğinde ise buna nevrotik ihtiyaçlar denir. Horney, nevrotik ihtiyaçları farkında olunmadan talep edilen istekler olarak tanımlamaktadır Nevrotik ihtiyaçların doğmasının sebebi kaygıya karşı geliştirilen bir savunmadır (Horney, 1996, s.41; Schultz ve Schultz, 2020, s. 664-665). Horney, nevrotik ihtiyaçları on ayrı başlık altında toplamıştır (Geçtan, 1998, s. 255):

Sevgi ve Onay İhtiyacı: Temel ilkesi ‘sevilirsem, sevildiğim kişiler tarafından zarar görmem’ şeklinde ifade edilebilmektedir. Kaygıya karşı güçlü bir savunma yöntemidir (Horney, 1980, s.103). Bu ihtiyacı yüksek olan insanlar çevresindekilerin kendileriyle ilgi iyi düşünmeleri için çabalar ve reddedilmeye karşı aşırı duyarlıdırlar.

Yaşamını Yönetecek Bir Ortağa Duyulan İhtiyaç: Asalak bir kişiliktir. Sevgiye çok fazla önem verir, terk edilmekten ve yalnız kalmaktan aşırı derece korkar.

Yaşamını Dar Sınırlar İçinde Tutmaya Yönelik İhtiyaç: Bu ihtiyacı yüksek olan insan başkalarından bir şey istememeye kendini alıştırır. Alçakgönüllüdür ve az ile yetinmeyi bilir.

Güç Kazanma İhtiyacı: Temel ilkesi, “güçlü olduğumda hiç kimseden zarar görmem, kimse bana kötülük edemez” şeklindedir (Horney, 1980, s.104). Bu ihtiyacı yüksek olan insan güçlü olarak başkalarını küçük düşürmeyi ister ve zayıflığa dayanamaz. Güç kazanma isteğini açık bir şekilde ortaya çıkartmaktan çekinenler ise, zekâ ve bilgi üstünlükleriyle diğer insanları egemenlikleri altına almaya çalışırlar (Geçtan, 1998, s. 255).

Başkalarını Sömürme İhtiyacı: Bu ihtiyacı yüksek olan insanlar başka insanları çıkarları için kullanarak bağımlılık ihtiyaçlarını ve düşmanca duygularını bu yolla tatmin etmeye çalışırlar.

Saygınlık Kazanma İhtiyacı: Bu ihtiyacı yüksek olan insanların popüler olma çabaları fazladır. Kendileri hakkındaki düşünceleri, başkalarının kendileriyle ilgili ne düşündüğüne bağlıdır.

Başkalarının Hayranlığını Kazanma İhtiyacı: Bu insanlar oldukları gibi değil görünmek istedikleri gibi görünmeye çalışırlar. Herkesin beğenisini kazanma çabası içindedirler.

Bağımsızlık ve Kendine Yetme İhtiyacı: Temel ilkesi, ‘eğer her şeyden vazgeçersem, hiç kimseden zarar görmem’ olarak tanımlanabilir (Horney, 1980, s. 105). Başkalarıyla ilişki kurmada problem yaşayan bu insanlar, birine bağlanmak istemez ve yalnızlığa yönelirler (Geçtan, 1998, s. 255).

Başarı Kazanma İhtiyacı: Bu insanlar sürekli ilerlemeye ve başarılı bir hayat sürmeye çalışırlar ve diğer insanlara karşı üstün olma çabası içindedirler.

Kusursuz Olma ve Eleştiriye Karşı Savunma İhtiyacı: Bu insanlar yanlış yapmaktan korkar, eleştirilmek istemezler ve kusurlu yönlerinin başkaları tarafından fark edilmemesi için önlemler alırlar.

Horney bu on nevrotik ihtiyacın içsel çatışmaların kaynağı olduğunu belirtmiştir. Bu ihtiyaçları yüksek olan kişiler sevgiye hiçbir zaman doymaz ve sürekli olarak fazlasını isterler (Geçtan, 1998, s. 255).

Horney kuramını geliştirdikten sonra nevrotik ihtiyaçları üç başlık altında toplamıştır daha önceki nevrotik ihtiyaçlar kavramı yerine nevrotik eğilimler ifadesini kullanmıştır ve bu aynı zamanda nevrotik kişilik tiplerinin de belirlenmesini sağlamıştır (Schultz ve Schultz, 2020, s. 665; Feist ve Feist, 2008, s. 176).

2.1.2.3.4. Nevrotik Eğilimler ve Üç Karakter Tipi

Horney'e göre çocuğun kimliğini bulabilmesi için gerekli olan gelişim süreçlerinin tamamlamasının engellenmesi çocukta kaygıya yol açmaktadır. Eğer çocuk gizli veya açık bir şekilde itiliyorsa ve ancak katı kalıplara uyduğunda veya belirli bir imgeyi gerçekleştirdiğinde onaylanıyorsa, büyüklerin tutarsız tavırlarına maruz kalıyorsa, çocuğun yetenekleri ve becerileri küçümseniyorsa, aşırı bir şekilde korunarak uysallığa ve bağımlılığa yönlendiriliyorsa, başkaldırmanın engellendiği bir ortamda yetişmişse çocuğun kendini gerçekleştirmesine giden yollar kapanmış demektir. Bu şekilde yetişen bir çocuk ileriki yaşamında nevrotik çatışmaların temeli olan boyun eğme ve karşı gelme eylemlerini göstermeye başlayacaktır. Bu iki karşıt duygu temel kaygı ve çocuğun yaşamı boyunca sürecek bir güvensizlik duygusunun alt yapısını oluşturacaktır. Ebeveyn tutumlarının yarattığı nevrotik ortamdan kurtulmak isteyen çocuk uysallık, saldırganlık ya da içe kapanma yöntemlerinden birini seçecektir (Geçtan, 1998, s. 253). Bu durum nevrotik eğilimlerin ve kişilik tipinin oluşmasına sebep olacaktır.

Horney, nevrotik eğilimleri üç ana başlıkta kategorize etmektedir. Bunlar, insanlara yönelme, insanlara karşı olma ve insanlardan uzaklaşmadır. Nevrotik

eğilimler, bir nevi kaygı ile baş etme stratejileridir (Feist ve Feist, 2008, s. 176). Horney'e göre, temel kaygı ile baş edebilmek için nevrotik eğilim gösteren üç kişilik tipi vardır: uysal tip, saldırgan tip ve yalıtkan tip (Horney, 2014, s. 39). Horney'in kişilik kuramında her nevrotik eğilim bir kişilik tipine karşılık gelmektedir. Nevrotik eğilimler, davranış kalıplarını oluşturmakta her bir davranış kalıbı kendi kişiliğini yaratmaktadır. Bu sebeple aşağıda nevrotik eğilimler ve kişilik tipleri bir bütün halinde incelenmiştir.

İnsanlara Yönelme (Uysal Tip): En belirgin özellikleri sevgi ve onay ihtiyacıdır. Yaşam içerisinde onların tüm sorumluluklarını alacak paydaşlara ihtiyaç duymaktadırlar. Beklentileri içerisinde yakınlık ve aidiyet duygusu vardır. Dünyayı tehlikeli bir yer olarak algıladıkları için korunmaları gerektiğini düşünürler. Sevilmek ve onay almak için herkesle iyi ve yakın olmak isterler. Bunun sonucunda bağımlılık gelişir. Diğerlerinin isteklerini kendi isteklerinden önde tutarlar. Yaşamın birçok alanında geri durma eğilimleri vardır. Tartışmalardan kaçınırlar ve başkalarının yönetimine girebilirler. Özgüvenlerinin belirleyicisi diğerlerinden alınacak onaya bağlıdır. Uysal tipin karakteristik özellikleri arasında güçsüzlük ve çaresizlik duygusu göze çarpmaktadır. Diğerlerinin kendilerinden daha değerli, başarılı ve zeki olduklarını düşünmektedirler. Uysal tiplerde görülen bir durumda bastırılmış kin ve öç alma gibi duygulardır (Horney, 2014, s.38-43).

İnsanlara Karşı Olma (Saldırgan Tip): Uysal tip, herkesin iyi olduğu varsayımına sığınırken, saldırgan tip için herkes kötüdür ve düşmandır. Saldırgan tip için dünya kötü bir yerdir ve daima güçlü olan kazanacaktır. Saldırgan tip, diğerlerini kontrol etmek isteyerek doğrudan ve dolaylı yöntemlere başvurabilir. Güce sahip olabilmek için otoriteye sahip gruplara dâhil olabilir. Saygınlık kazanma ihtiyacından dolayı çevresindeki bireyleri kullanma eğilimindedir (Horney, 2014, s.48-52).

İnsanlardan Uzaklaşma (Yalıtkan Tip): En belirgin özelliklerinden biri diğerlerine yabancılaşmalarıdır. Bu yabancılaşma, nevrozların şiddetine göre farklılık gösterebilmektedir. Yalıtkan tiplerde çevreye yabancılaşma olabileceği gibi kendine yabancılaşma durumu da mevcuttur. Söz konusu yabancılaşmada birey neyi istediğini, neyi sevdiğini, neyi sevmediğini, kim olduğunu ve hislerini tam anlamıyla

bilememektedir. Bu bireyler hem kendilerini hem de diğerlerini dışarıdan izleyen bir seyirci gibidirler. Yalıtkan tip, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde kendi ile diğer bireyler arasına bir sınır çizerek diğerleri ile olumlu veya olumsuz anlamda duygusal ilişkiye girmeme konusunda kararlı davranırlar. Diğer bireylerle asgari düzeyde ilişkide bulunmak isterler. Bu sebeple kendilerine yetmeyi öğrenirler. Yalıtılmış fiziksel ortamlara ihtiyaç duyarlar. Toplumsal yaşama uyum sağlamak konusunda problem yaşarlar (Horney, 2014, s.55-60).

Horney'e göre, ortalama olarak her birey yaşadığı korku ve kaygı ile baş edebilmek için davranış kalıplarının her birinden faydalanmaya çalışır. Fakat bu davranış kalıplarından biri, birey için daha öncelikli olabilmektedir. Burada bireyin kişiliğinin yatkınlığı devreye girmektedir (Eroğlu, 2015, s. 246). Horney'in, kişilik kuramında kişiliğin oluşumu ve gelişimi için ağırlık sosyal ilişkilere verilse de genetik ve biyolojik etkilerin de varlığı kabul edilmektedir. Bu durum Freud'un kişilik kuramı ile benzerliklerin olduğunu gösterir.

Bu anlamda, Adler'in ve Horney'in, kuramlarındaki benzerliklere de değinmenin yararlı olacağı düşünülmüştür. Horney'in kuramında yer alan uyumlu kişilik Adler'in kuramındaki alıcı tipe karşılık gelmektedir. Horney'deki saldırgan tipin karşılığı Adler'de baskın veya yönetici tiple açıklanabilmektedir. Horney'in kuramındaki yalıtkan (kopuk) tipin karşılığı ise Adler'in kuramındaki kaçınan tiple büyük benzerlik göstermektedir (Schultz ve Schultz, 2015, s.144).

Horney'in kuramında değinilmesi gereken diğer bir kavram ise idealize edilmiş benlik imgesidir. Bireyin gerçek benliğinden uzaklaşarak idealize edilen benliğe ulaşma çabası araştırma için seçilen karakterlerde gözlemlenmiştir. Bu kavram kişilik ve toplumsal cinsiyet ile bütüncül bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

2.1.2.3.5. İdealize Edilmiş Benlik İmgesi ve İdeal Benliğe Ulaşma Çabası

Temel kaygının neticesinde çocuk çevresindekilerin düşmanca duygular içerinde olduğuna inanacaktır ve bu düşüncenin yarattığı çaresizlik ve yalnız duygusuyla baş edebilmek için çözüm yolları arayışına girecektir. Çözüm yolları olarak çevresindekilere sığınma, onlarla savaşma veya onlardan uzaklaşmayı tercih

edebilmektedir. Çocuğun benimseyeceği çözüm yolları başlangıçta netliğe sahip olmadığı için çelişkili davranışlara yol açabilmektedir. Sonrasında ise çatışmaları çözmek için bir tanesini baskın bir şekilde kullanma eğilimi gösterebilmektedir. Bu belirlenen çatışma çözme yöntemine bağlı olarak çocuk, gereksinimlerini, duyarlılıklarını, ketlenmelerini ve ahlaki değerlerini geliştirmeye başlayacaktır. Örnek olarak; uysallık gösteren çocuk kendini ikinci plana atacaktır ve diğer bireylere sığınma yoluna giderken; saldırgan çocuk güçlü olmayı ve kavga etmeyi öğrenecektir. Tüm bu durumların sonucunda gerçek bir özgüven geliştiremeyen çocukta özgüvenin yerini alabilecek bir şeye karşı dayanılmaz bir istek oluşacaktır ve sağlıklı bir gelişim göstermekte güçlük çeken çocuk benliğine yabancılaşacaktır. Birey kendini güvende hissedebilmek, güçlü ve önemli olmak adına bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde birçok yola başvurarak gerçeklikten uzaklaşacaktır (Horney, 2014, s. 77). Çatışmalardan kurtulmak için birey hayal gücüne başvurarak zamanla kendine ait abartılı ve gerçekdışı özelliklerle kendini donatarak idealize edilmiş benlik imgesi oluşturacaktır. İdealize edilmiş benlik imgesi abartılı ve gerçek dışı özelliklere sahip olsa da aslında birey idealize edilmiş benlik imgesini, deneyimlerine, özelliklerine, algısına ve fantezilerine bağlı olarak geliştirilmektedir. İdealize edilmiş benlik imgesinin bireye yönelik yanı birlik duygusunun sebebidir. Aslında birey burada temel çatışmasını kendine özgü yolla idealleştirmiştir. Boyun eğmeyi iyilik, saldırganlığı güçlü olmak olarak görmesi bunun bir sonucudur. Bireyin idealize ettiği imgede rahatsız eden unsurlar var ise birey bu durumları maskelemeyi tercih edecektir. Bunun için yüceltmeye ve yalıtmaya başvuracaktır. Birey eylemi yüceltebilecektir ve yüceltme eğilimini geri plana atabilecektir. Sonunda birey kendini idealize edilmiş benlik imgesiyle özdeşleştirebilir ve kendi benliğine tamamen yabancılaşabilir. Bu nevrotik çözüm yoluyla birey, benliğinde varlığını hissettiği olumsuz yanlarından kurtularak yoksunluğunu hissettiği olumladığı şeylere ilişkin doyum yaşayabilecektir. İdealize edilmiş benlik imgesinin ortaya çıkmasındaki en büyük sebepler arasında çevrenin zorlanımlı ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi yer almaktadır. Bu sebeple bireyin kendini idealleştirmesi mantıksal bir sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. Bireyin gerçek benliğini terk etmesi aslında bireysel ve çevresel etkenlerin sonucunda öz benliğin değiştirilmesidir (Horney, 1996, s. 13-14).

İdealize edilmiş benlik imgesi oluşturan nevrotik bireyler, nevrotik savunma mekanizmalarını, nevrotik eğilimlerine (nevrotik tip) göre oluştururlar. Uysal tipin geliştirdiği eğilimler iyilik, cömertlik, dürüstlük gibi özelliklerken, saldırgan tipler için bu durum daha zeki, daha güçlü olma gibi özellikleri içermektedir. Yalıtkan (kopuk) tip ise bağımsızlık, öz-yeterlilik gibi özellikleri benimseyecektir (İnanç-Yazgan ve Yerlikaya, 2012, s. 99-100). Horney'e göre, idealize edilen benlik imgesinin üç yönü bulunmaktadır. Görkem arayışı, nevrotik talep ve nevrotik gurur (Feist ve Feist, 2008, s. 181).

Görkem Arayışı: Bireyin değişim isteği onu içten zorlayarak, dış dünyada görünür olmak ve eylemler aracılığıyla kendini anlatmak istemektedir. Bireyin anlatma isteği onun diğerleri ile olan ilişkilerine, isteklerine ve hedeflerine de yansımaktadır. Bunun sonucunda bireyin idealize edilmiş benlik imgesi, gerçek benliğin yapısıyla ilişkili olarak görkem arayışı isteğine dönüşecektir ve idealleştirme görkem arayışının temel yapısını oluşturacaktır. Düzeyleri bireylere ve olaylara göre değişmesine rağmen görkem arayışının içinde nevrotik hırs, kinci zafer ihtiyacı ve kusursuzluk ihtiyacı daimî olarak bulunan ögelerdir. İdealleştirmeye yönelik en önemli süreç kusursuzluk ihtiyacıdır. Amacı, kişiliğin tamamını idealleştirmektir. Birey tam anlamıyla mükemmel olmak istemektedir. Mükemmelliğe ulaşmak için birey iç buyruklardan ve tabulardan oluşan bir sistem oluşturacaktır. Görkem arayışının en belirgin ve en dışa yönelik ögesi nevrotik hırstır. Buradaki zorlayıcı etki dışsal başarıya yöneliktir. Bu etki yaygın olmasına karşın duruma ve zamana göre değişim gösterebilme özelliğine sahiptir. Örnek olarak öğrenciliğinde en başarılı olma arzusuna sahip olan bireyin zaman içinde nevrotik hırsı yön değiştirebilir. Sonraki dönemlerde bu nevrotik hırs en çok sayıda kızla birlikte olma isteği şeklinde kendini gösterebilir. Birey, başarıya ulaşsa bile daima kişiliğinde yer edinen huzursuzlukla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Görkem arayışında görülen bir diğer unsur kinci zaferdir. Kinci zaferde temel istek diğerlerini küçük düşürmek ve acı çektirmektir. Kinci zafer, sıklıkla çocukluk döneminde, aşağılanan ve değer görmeyen bireylerde ortaya çıkmaktadır. Kinci zafer, bir tür intikam alma şeklidir (Horney, 1996, s.20-32).

Nevrotik Talep: Nevrotik birey, her ne kadar kendinde tanrısal özelliklerin olduğuna inansa da gerçek dünyada yarattığı imgenin yanlışlığının gösterildiği birçok durumla

mücadele etmek zorun kalacaktır. Zaman, onun için de diğerleri gibi işlemektedir; bir dakika onun için de herkeste olduğu gibi altmış saniyedir. Bireyin imgesini yüceltmesine bağlı olarak dış dünyada bir şeylerin yanlış gittiğine inanması ve dış dünyayı suçlaması da temelde bu inanca dayanmaktadır. Bu sebeple birey iç tutarsızlıklarından kurtulmak için dünyadan hak talebinde bulunacaktır. Hak talebinin özünde var olan durum bireyin yarattığı imgeye ulaşması için tüm imkânların ona sunulması gerekliliğine dayanmaktadır. Diğerlerinden farklı ve ayrıcalıklı muamele görmesi, nevrotik birey için olağan olandır. Tüm bireyler, onun ihtiyacını karşılamalıdır; ihtiyaçları karşılanmadığında büyük öfke duyacaktır. Bu durumu saygısızlık olarak algılayacaktır. Eleştirilmek istemezler. Benmerkezcidirler ve şımartılmış çocuk gibi davranırlar. Her şeyin kontrollerinde olmasını isterler. Nevrotik hak talepleri çoğu zaman toplumsal yapı tarafından destek görmektedir. Erkeklerin ev işlerinden uzak durmasının normal karşılanması, bir annenin evladı üzerinde hak talep etmesi bahsedilen toplumsal yapının desteğine örnek olarak gösterilebilir. Nevrotik hak talebinde düşmanca duygular da yer almaktadır. Bireyin eylemlerinin ve isteklerinin ketlenmesi durumunda ortaya çıkan düşmanlık duygusu nevrotik hak talepleri doğrultusunda gülünç derecede abartılabilir. Karşısındaki bireye ilişkin aşağılayıcı ve eleştirel tutumlar geliştirebilir. Bahsedilen düşmanlık duygusu Freud'u içgüdüler kuramına dayanmaktadır. Freud'a göre düşmanlığın sebebi içgüdüsel itkilerin engellenmesidir (Horney, 1996, s. 40-57).

Gurur Sistemi: Nevrotik bireylerin bütün çabalarının sebebi mükemmelliğe ulaşma arzusudur. Tüm bu isteklerine rağmen kişiliklerinde özgüven ve özsaygı eksikliği vardır. Yarattıkları dünyada tanrısal özelliklere sahiptirler. Ancak herhangi bir başarısızlıklarında krallıkları yıkılır. Bireylerin kendilerini önemli ve güvenli hissetmeleri için diğerleri tarafından övgü almaları ve dış dünya tarafından onaylanmaları gerekmektedir. Birey, idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak isterken hayal dünyasında görkeme ulaşarak bir ödül kazanır. Bu ödül nevrotik gururdur. Birey, gerçekten hissettiği ile gözüken arasında belirsizlik yaşamaktadır. Birey, ikisi arasındaki ayrımı yapmaktan yoksun olarak her iki durumu da özsaygı olarak adlandıracaktır. Kişisel değerler, bulunduğu toplumsal yapıdan etkilenecektir ve toplumun beklentilerine yönelik yapılan eylemler bireye geçici bir özgüven

duygusu verecektir. İçten gelen bir özgüven olmaması sebebiyle bu özgüven cılız bir yapıya sahip olacaktır. Nevrotik gururda saygınlık kazanmak oldukça önemlidir. Saygınlık kazanmak için gruplara dâhil olmak, kişisel değerlerini saygınlıkla ölçmek özellikleridir. Nevrotik bireylerde gruba dâhil olmanın altında yatan neden gruba aitlik hissetmek değildir. Burada amaç kişisel olarak saygınlık kazanmaktır. Nevrotik gurur yara aldığında kin, öfke ve düşmanlık gözlemlenebilir. Bu kin ve düşmanlık dışarıya yönelik olabileceği gibi bireyin kendisine yönelikte olabilir. Nevrotik gururun başka bir özelliği ise korku ve kaygı ile ilişkilendirilebilmesidir. Birey, küçük düşürülmekten korktuğu için eylemlerine bu bağlamda yön verebilir. Son olarak nevrotik gururun etkisiyle birey yalıtılmışlık duygusuyla hareket ederek kendisini izole edebilir (Horney, 1996, s. 91-114).

Horney'in kuramına dair bilgiler verildikten sonra literatüre kazandırdığı "soğuk kadın" kavramından da kısaca bahsetmek çalışmanın seyri için önem arz etmektedir. Soğuk kadınların, erkeklere karşı düşmanca ve kuşku dolu yaklaşımlarının olduğunu belirten Horney (1991), içlerinde bulunan duyguların çok nadiren dışavurumunun gerçekleştiğine dikkat çekmektedir (s.175). Cinsel birleşme anında erkeklere karşı tutumlarının mesafeli ve cinselliği olduğu gibi yaşama yetisinden yoksun olduklarını belirten Horney (1991, s. 100), aynı zamanda zayıf karakterli erkeklerde olduğu gibi soğuk kadınlarda da aldatma eğiliminin olduğuna vurgu yapmaktadır (s.84).

2.2.Toplumsal Cinsiyet

Anne rahminde belirlenir cinsiyeti bebeklerin, ama asıl ayrım toplumda başlar.

Cordelia Fine

2.2.1. Cinsiyet Kavramı: Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet veya diğer bir ifadeyle cinsel kimlik, kişinin biyolojik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu özellikler, kromozomlar, hormonlar, cinsel organlar ve ikincil cinsiyet özellikleridir. Gelişim sırasındaki bu özellikler bireyin erkek ya da kadın cinsiyetini belirlenmesini sağlamaktadır (Bilkent, 2022). Cinsiyete ilişkin toplumsal

boyut ise inşa edilen bir süreç olup, bireyler doğum anından itibaren bu sürece sosyal çevre tarafından dâhil edilir (Vatandaş, 2007, s.30). Cinsiyet, bireyin biyolojik yönünü ifade ederken toplumsal cinsiyet ise biyolojik cinslere ilişkin toplumun yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir (Dökmen, 2010, s. 20).

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının birbirinden farklı olduğuna değinen ilk isimlerden birisi Oakley'dir. Oakley'e göre, toplumsal cinsiyet biyolojik olarak kadın ve erkeği ayırmanın ötesinde toplumsal bir yapıya sahiptir. Toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetleri referans alarak toplum tarafından yeniden inşa edilmektedir (akt; Blackstone, 2003, s. 335). Bora (2010)' da Oakley ile benzer bir şekilde toplumsal cinsiyeti tanımlarken "inşa" kavramını kullanmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramını, sosyal ilişki yapısı üzerine kurulan karmaşık ilişkileri, biyolojik cinsiyet baz alınarak tanımlamaya çalışmak imkansızdır. Tanımlama şeklinin altında yatan sebep cinsiyetin toplumsal bir inşa oluşudur. Buna göre kadınlık ve erkeklik kavramları doğuştan getirilen biyolojik özelliklerden çok toplumsal birer kurgu ürünüdür (Bora, 2010, s. 22). Berktay (2010)'a göre, bütün kimlikler özellikle de toplumsal cinsiyet kimlikleri kurgulandıkları ataerkil düzenin imzasını taşımaktadır ve sınırlılıkları da ataerkil düzen tarafından belirlenmektedir (Berktay, 2010, s.114). Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet, biyolojik farklılıklardan değil; toplumun algısı üzerinden oluşturulan bir kavramdır. Toplumun görüşü, algısı, düşünme şekli ve davranışlara ilişkin beklentisi toplumsal cinsiyet üzerinde etkilidir (Köşgeroğlu, 2010, s.11). Bireyler, dünyaya kadın ya da erkek olarak gelmiş olsalar bile ev ve iş hayatında, hemcinsleri ve/veya karşı cinsleri ile olan ilişkilerinde nasıl davranmaları gerektiğine dair kuralları sonrasında toplumsallaşma yoluyla kazanır. Eğer bu kurallara uyum sağlanmazsa birey ayrımcılığa uğrar ya da sosyal dışlanmaya maruz kalır (WHO, 2011).

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Kalıp Yargıları

Rol, bireyin içinde bulunduğu sosyal statü ve etkileşimde olduğu gruplar içerisinde, bireyden beklenen davranışları, normlara bağlı edinilmiş statüyü, bireyin kişiliği ile sosyal yapının ortaklığını ve bireyden yerine getirmesi istenen normatif beklentiler sistemi olarak tanımlanabilmektedir (Eken, 2006, s. 251). Cinsiyet rolleri

dayanağını, bireylerin, grupların ve toplumların; bireyler üzerindeki cinsiyete bağlı olarak geliştirdikleri beklentilerden ve her toplumun cinsiyete yönelik tutum ve inançlarından almaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin çevresiyle etkileşiminin bir ürünü olup cinsiyetlere bağlı olarak hangi davranışların uygun olup olmadığı ile ilgili bilgi içermektedir. Cinsiyete uygun bu roller, toplumun inançlarına göre şekillenir (Blackstone, 2003, s. 335). Toplumsal cinsiyet rolleri kavramı, cinsiyet kalıp yargılarını veya cinsiyet farklılıklarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Toplum tarafından kız ve erkek olarak etiketlenen çocuklar cinsiyetin kültürel özelliklerini öğrenmeye ve kazanmaya başlarlar. Toplumsal cinsiyet rolü, toplum tarafından tanımlanan ve bireylerden cinsiyetlerine uygun davranışları yerine getirmeleri beklenen bir grup beklentisidir. Bu anlamda çocukların oyun seçimleri, kişilik özellikleri, meslek seçimleri gibi durumlar toplumsal cinsiyet rollerine göre belirlenir. Toplumsal cinsiyet etkisiyle çocuklar cinsiyetlerine uygun olan ve uygun olmayan seçimleri ayırt ederler ve toplumsal cinsiyet onayına ve kabulüne uygun seçim yaparlar (Dökmen, 2010, s.31). Kadınlara ve erkeklere biçilen toplumsal cinsiyet rollerine bakıldığında asimetrik bir dağılım ile karşılaşılmaktadır. Erkekler, evlilik kurumunun iktidar sahibi ve öznesi durumundayken kadınlar, evlilik kurumunun beklentilerini tescillemek zorunda olan nesnesi konumundadır. Erkeklerin isteklerine ve değerlerine uyum sağlamak ve korumak üzere zorlanmaktadır (Bourdıeu, Wacquant, 2014, s.173).Kalıp yargılar, bir birey, durum veya topluluk hakkında bilimsel hiçbir ispatı olmayan, dayanağını öğrenilen bilgilerden ve gözlemlerden alan, nesilden nesile aktarılan zamanla doğruluğu kabul edilen yargılardır. Toplumbilim açısından ise bireyde bulunan bir özelliğin tüm grup üyelerinde olduğuna veya olacağına dair temelsiz bir inanç olarak ifade edilmektedir (Ercan, 2022, s. 12). Kalıp yargılar, özellikle hoşlanılmayan gruplara karşı geliştirilir ve bu grubun üyeleriyle karşılaşıldığında onlara karşı davranış şekillerimizi belirlemektedir. İnsanlar, kalıp yargılar doğrultusunda belirsiz ve genelleştirilmiş tepkiler verirler ve kalıp yargılarının doğru olmayabileceğini dikkate almamaktadır (Dökmen, 2010, s.32). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ise cinsiyeti temel alarak geliştirilmiş, aynı cinsiyetten olan bireylerin benzer tutuma, davranışa, karaktere, tepkilere ve özelliklere sahip olacağı inancıdır. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının içeriğinde kadına ve erkeğe dair abartılı ve gerçekliği olmayan bilgiler mevcuttur (Blackstone, 2003, s. 337).

Toplumsal cinsiyet vurgusunun yapıldığı toplumsal çevrede veya bir bireyi, birey olmanın ötesinde kadın veya erkek şeklinde anlamlandırma girişiminde bulunulduğunda toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları kendiliğinden oluşmaktadır (Weitzman, 1972, akt; Fine, 2017, s. 31).

2.2.3. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin ve Kalıp Yargılarının Kişilik Üzerindeki Etkileri

Connell (2016) cinsiyet rolü teorisinin birden fazla yönünden bahsetmektedir. Araştırmanın amacıyla doğrudan ilişkili olan cinsiyet rolü teorisi; toplumsal yapıyla kişiliğin birleştirilmesine yönelik olanıdır. Dahredorf'a atıfta bulunan Connell (2016), toplumsal cinsiyet teorisinin "sosyoloji ve psikoloji sınırları arasında" oluşuna vurgu yapmaktadır. En doğru ifadesiyle toplumsal cinsiyet rolünü, bireyin toplumla olan ilişkisi üzerine temellendirmektedir. Bu durumda rollerin öğreniminin "toplumsallaşma" ve "içselleştirme" yoluyla olduğunu; kadınlık rollerine bağlı olarak kadın karakterlerin aynı şekilde erkeklik rollerine bağlı olarak erkek karakterlerin oluştuğunu belirtmektedir. Toplumsallaşmanın gerçekleşmesinde en önemli aktörler olarak Connell, ebeveyn, arkadaş, öğretmen ve medyayı göstermektedir (s.79). Fine (2017)'a göre, toplumsal cinsiyetin toplum tarafından önemsenmesi bireyin, toplumsal cinsiyet rollerini benimsemesine ve o bağlamda düşünmeye başlamasına sebep olur. Bunun sonucunda toplumsal beklentiler daha önemli bir hal alarak bireyin davranışlarını etkiler. Diğer bir deyişle, toplumsal cinsiyet rolleri, bireyin kim olduğunu, nasıl davranacağını ve düşüneceğini etkilemektedir. Bunun sonucunda bireyin, benlik algısı ve ilgi alanları olumlu veya olumsuz anlamda değişime uğrayacaktır. Böylece bireyin düşünceleri, duyguları ve davranışları toplumun bir parçası halini alır ve terk edilmesi oldukça güçtür (s. 22). Buna göre kadınlık ve erkeklik kavramlarının temelinde yer alan "toplumsal cinsiyet kimliği" bireyin toplumsallaştığı "cinsiyet rolü" savunusunun psikolojideki karşılığıdır. Bireylerin kadınlık ve erkeklik rollerini kabulü erken çocukluk döneminde olmaktadır ve bu sebeple rollerin kazanıldığı erken çocukluk döneminin irdelenmesi gerekmektedir (Connell, 2016, s. 258).

Connell (2016)'in söylemlerinden hareketle toplumsallaşmanın başlangıç noktası olan ebeveyn tutumunun, sosyal çevrenin ve var olan toplum yapısının kadınlık ve erkeklik rollerinin öğreniminde etkisine değinmek gerekmektedir. Fine (2017)'a göre, bilinçaltındaki örtük çağrışımlar davranışlara yansımaktadır. Ebeveynlerin, toplumsal cinsiyet kavramına yönelik örtük düşünceleri bir anda bilince çıkmaktadır ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çocuklarına aktarılabilmektedir. Fine (2017) konuyla ilgili örnek olarak çocukların giydirilmesini, oyuncak seçimlerini göstermektedir. Ebeveynler, nedenini düşünmeden neyi neden yaptıklarını bilmeden çocuklarına bu durumu yansıtmaktadır ve çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin olanı öğrenmesini sağlamaktadır. Reich (2014, s. 15), Karakter Analizi adlı eserinde, bireyin içinde var olan ahlak kurumunun toplumun belli cinsel tabularından oluştuğunu ve ebeveynlerin bu kuralların ilk temsilcileri olduğunu vurgulamaktadır. Sosyoekonomik düzeyin etkisiyle belirlenen cinsel yaşam şekilleri kabul edilir olmaktadır. Çocukların ve gençlerin dürtüsel yaşamlarını etkileyerek onların cinsel yaşam şekillerini yeniden üretmektedirler. Böylece karakter de sosyal sistem etkisiyle yeniden üretilecektir. Bu nedenle "Karakter yapısı, belirli bir devrin katılaşıp kalmış sosyolojik sürecidir." denilebilmektedir (s. 15). Carnaghan ve Bahry, (1990, s. 387-390)'e göre, çocuklar, sosyal çevre etkisiyle erken yaşta bu rolleri ve kalıp yargıları benimserler ve bu yönde tutum ve davranış geliştirmeye başlarlar. Fine (2017, s.31), toplumsal cinsiyet kavramının önemli olduğu topluluklarda toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının kendiliğinden ortaya çıktığını belirtmiştir. Bireylerin, benlik algısının büyük bir kısmını toplumun belirlediği kimliklere ait kalıp yargıların oluşturduğunu ifade etmiştir. Bireylerin kişilikleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini Horney (1980)'in söylemleriyle güçlendirmek mümkündür. Horney (1980, s.22), içinde bulunulan kültürün, bireyler üzerindeki etkisini nevrozların oluşumu ile açıklamaktadır. Buna göre nevrozların oluşumu sadece bireysel yaşama indirgenemez, kültür bireysel yaşamları etkiler ve belli bir şekli almasında rol oynar. Navaro ve Feroğlu (2006), kültürün ve ailenin cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinin etkisiyle bireyin kendi kişiliğine yabancılaştığını ifade etmektedir. Bunun sebebi olarak da bireyin, çevrenin isteklerine cevap vermeye ve onay almaya çalışırken kendi ihtiyaçlarını göz ardı etmesini gösterir. Bireyin kendine ait olmayan ve sonradan giydirilmiş bu roller, çoğu zaman bireyin benliği ile uyum göstermez ve bireyde

huzursuzluğa sebep olur. Hem kadına hem de erkeğe verilen bu zoraki roller, bireyin kendi olmasını ve kendini tanımasını engellemektedir (Navaro ve Feroğlu, 2006, s. 251-252).

Bu bağlamda bahsedilen argümanın özetlemesi yapılabilir. Kadınlık ve erkeklik rolleri uyarlamaları toplumun bütün yapıları aracılığıyla düzenlenmektedir. Toplumsal cinsiyetin geniş bir yelpazede örgütlenmesi sınırlı alandaki sosyal ilişkilerden daha karmaşık bir hal almasına sebep olur. Kadınlık ve erkeklik rollerin bütün düzeylerde üsluplaştırılırken birçok yönden de yoksunlaştırılır. Bunun sonucunda kadınlık ve erkeklik rolleri ve kadın erkek ilişkisinin karşılıklı yapısı bir gerçeklik üzerine kurulur. Bu gerçeklik erkeklerin kadınlar üzerinde hâkimiyeti üzerine oturtulur (Connell, 2016, s.246). Vatandaş (2007, s. 31)' göre, toplum kadın ve erkek olma farkını önemsemektedir. Bu sebeple davranışlarında dişil veya eril davranışları göstermesi beklenmektedir. Millett (2011, s.49)' e göre toplumsal cinsiyet rollerine göre kadınlardan ve erkeklerden beklenen kişilik özellikleri farklılaşmaktadır. Erkeklerin saldırgan, cesur, zeki, etkin ve güçlü olması beklenirken; kadınların ise pasif, bilgisiz, zayıf, namuslu olması beklenir.

Kadınlık ve erkeklik rollerine ilişkin bir takım katergorileşme yukarıda bahsedilen söylemlerin bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Connell (2016), farklı kadınlıklar ve erkeklikler üzerinden değerlendirmelerde bulunur. Araştırmanın örneklemini oluşturan kadın ve erkek karakterlerin bahsedilecek olan kadınlık ve erkeklik biçimleri üzerinden değerlendirmesinin yapılması bu anlamda önemlidir. Bu sebeple Connell'in erkeklik üzerinden yapmış olduğu dört erkeklik tanımı açıklanmıştır.

Connell (2016)'e göre erkeklik, kadınlığı karşısına alan toplumsal cinsiyet zemininde oluşturulan ve bu yolla kadın ve erkek arasındaki iktidar ve güç ilişkilerinin sürdürülmesini sağlayan toplumsal bir yapılanmadır. Dolayısıyla erkeklik kavramından bahsederken tek bir kavramın olmadığını söylemek gerekir. Farklı erkekliklerin oluşmasında hem erkekler arasındaki iktidar ilişkileri hem de kişiliğin gelişimindeki farklı dinamikler etkili olmaktadır (s.245). Erkeklik rollerinin

belirleyicileri biyolojik cinsiyete yönelik özelliklerden ziyade içinde bulunulan toplumun özellikleri ve değerleridir (Demez, 2005, s. 39).

Connell (2019)'in toplumsal cinsiyet düzeninde dört farklı erkeklik tipinden bahsetmektedir. Hegemonik erkeklik, işbirlikçi erkeklik, marjinal erkeklik ve madun erkeklik olarak kategorilendiren Connell (2019)'e göre dört farklı kategori arasında hiyerarşi bulunmaktadır (Connell, 2019, s.149-150).

Hegemonik erkeklik, erkekler arasındaki ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Hegemonik erkeklik, daima kadınlarla ilgili olmakla beraber ardıl konumda olan erkeklik biçimleri üzerinden de inşa edilmektedir (Connell 2016, 245). Adler (1999) söylemleriyle aslında hegemonik erkekliğin tanımına yönelik bilgi vermektedir. Ataerkil sistem ile doğrudan ilintili bu tanım geleneksel motifleri taşımaktadır. Adler (1999)'a göre bütün kurumlar, gelenekler, kurallar erkeklerin güçlü olması ve egemen olması yönünde yapılandırılmaktadır. Erkek çocuk, önceleri bu yapılanmanın ve beklentilerin tam bir ayrımına varmış olmasa bile tam olarak duyarsız da kalmamaktadır. Çevresindeki olayları ve durumları değerlendirerek "baba" gibi bir iktidar olma zorunluluğu hissederek bu doğrultuda yön arayışına girecektir ve kişiliğini üstün olma ve baskı kurma becerileri üzerine inşa etmeye çalışacaktır. Erkek çocuk için yaşamının ilerleyen zamanlarında erkekliğini vurgulamayı ve güçlü olmayı zorunlu bir görev gibi yerine getirmeye gayret edecektir. Bunun sonucunda erkeksi özelliklerini abartarak, erkeklere verilen imtiyazlardan faydalanmak isteyecektir. Yapay üstünlüğe bağlı olarak geliştirilen bu kişilik toplumsal yapı tarafından beslenen ve onaylanan isteklerin sonucudur (s.15-17). İfade edilen düzlem üzerinden bakıldığında "hegemonik erkeklik ve ataerkil şiddet arasındaki bağlantı, basit olmamakla birlikte yakındır" (Connell 2016, 247). Connell, 2019). Çünkü hegemonik erkeklik kavramı, en basit haliyle erkeklikler arasında üstün olan erkekliğe yöneliktir. Connell (2019), hegemonik erkekliği, toplumsal cinsiyet pratikleri üzerinden erkeklerin olağanlığı kadınların ise bağlılığını garantilemeye çalışan ataerkil yapının meşruiyet problemine verilmiş olan bir cevap olarak tanımlamaktadır (Connell, 2019, s. 77).

Diğer bir erkeklik kavramı "işbirlikçi erkeklikler" diğer bir deyişle "suç ortağı erkeklikler"dir. Connell (2019)'e göre en yaygın görülen erkekliktir. Suç ortağı/işbirlikçi erkekliler kadınları güdümüne almaya çalışarak bu egemenlikten fayda sağlarlar. Ayrıca hegemonik erkek egemenliğini normal karşılayarak sessizlik içerisinde var olan suça ortaklık ederler (Connell, 2019, s. 592). Aslında suç ortağı/işbirlikçi erkekliği, "ataerkilliğe onay vererek kadınların ezilme ve ikincilleştirilmelerinen faydalanırlar." şeklinde özetlemek mümkündür (Bozok, 2011, s. 47). Hegemonik erkeklikten farklı olarak ataerkil sistem içindeki ayrımcılıkta rol almak yerine pasif bir şekilde sistemin uygulanış biçimine uyum sağlarlar denilebilir. Suç ortaklığının birçok nedeni olabileceğine değinen Connell (2016)'e göre fantezi tatmini ve yer değiştirmiş saldırganlık bunlardan bazılarıdır (s.248).

Erkeklik hiyerarşisinin en alt kısmında kalan "madun erkeklik"tir. Bozok (2009, s. 439), "Heteroseksüellik dışında kalan tüm cinsel yönelim ve eğilimler sebebiyle erkek tahakkümünün toplumsal imtiyazlarından en az faydalanan grup" şeklinde tanımlanır. Connell (2019), hegemonya kavramının baskın kültürle doğrudan ilişkili olduğunu belirtir. Bu sebeple "madun olma" durumu ile toplumsal cinsiyetin baskın yapısı arasında ilişki bulunur. Özellikle heteroseksüel grubun "diğerleri"ni madun etme hali yer alır. Bu "diğerleri" kavramı homoseksüel erkekler üzerinden olduğu gibi bazı heteroseksüel erkekler ile erkek çocukları da içerisine almaktadır. Madun erkekliğe örnek olarak erken çocukluk döneminde akran zorbalığına uğramış erkek çocukları ve kavga etmekten hoşlanmayan erkek çocukları verilebilir (Connell, 2019, s. 78-79). Bozok (2011, s. 439), ifadesiyle marjinal erkeklik, "Irk, etnisite ve/veya sınıf pozisyonları nedeniyle ataerkil iktidar karşısında hegemonik ve suç ortağı erkeklere göre daha dezavantajlı" konumdaki erkeklerdir. Marjinal erkeklik, toplumsal cinsiyet pratiklerinden farklı özellikleri barındırmasından dolayı ataerkil düzen içerisinde sorun yaşayan erkeklikler olarak ifade edilebilir.

Erkeklik biçimlerine bakıldığında heteroseksüel erkekliklerin tamamının aynı olmadığı ve her daim aralarında bir ortak görüş sağlanmadığı görülmektedir (Connell, 2016, s.15). Ancak bazı durumlarda erkekler arasında bir ortaklığın bulunduğu bilinmektedir. Bu durumu "homososyal yaklaşım" üzerinden değerlendirmek mümkündür. Gedik (2018), erkeklik çalışmaları homososyallik ile erkeklik arasındaki

güçlü bir bağ olduğunu belirtir. Araştırmaların erkeklerin yaşantıları üzerinde erkeklik ilişkilerinin önemine vurgu yaptığını ifade eder. Hegemonik erkekliğin bir sonucu olan erkek işbirliği üzerinde homososyalliğin etkisi olduğu bilinmektedir. Homososyallik, erkeklerin birbirleriyle bağlantıları, kendi içlerindeki kapalı ekipleri ve erkekliği savunmaları ardında yatan nedenleri anlamak için kullanılabilecek tamamlayıcı bir terimdir. Aynı zamanda ataerkil düzen içerisinde kadınlara ve erkeklere yöneltilen uygulamaları da kapsamaktadır (Gedik, 2018, s.62).

Üretilen kadınlık kavramlarına bakıldığında ise karşımıza çıkan net bir kategorilendirme bulunmamaktadır. Farklı erkeklik biçimlerinin ataerkil bir toplumsal düzenin parçası olduğunu ifade eden Connell (2016), kitlelere ulaşan toplumsal ilişkiler üzerinden kadınlık biçimlerine ilişkin yeterince açıklanmadığına vurgu yapmaktadır. Kadın ve erkek biçimleri arasındaki farklılaşmanın temelini kadınların "tabi oluşu" üzerinden değerlendirmektedir. Bu tabi oluşun tanımı "boyun eğme" üzerinden yapılır ve içerisinde erkeklerin çıkarlarının ve arzularının doyrulması gerekliliği vardır. Connell, bu kadınlık biçimini "öne çıkarılmış kadınlık" olarak tanımlamaktadır. Diğerlerini ise "boyun eğmeme ve direnişte bulunma" olarak tanımlamaktadır. Erkeklik biçimlerinin tanımına ilişkin birçok noktanın kadınların analizi üzerinde de kullanılabileceğini ifade eden Connell, bu ilişkilerin tarihselliğine değinmektedir. "Tarihten saklanmış" kadınlara atıfta bulunan Connell, tarihin diğer kadınları sakladığına "uzlaşımsal kadın"ı ön plan çıkardığına değinir. "Saklanmış kadın"lar aslında "öteki"leri içermektedir. Buna göre bekar kadın, asiler, evde kalmışlar, işçiler, ebeler, cadılar olarak tanımlanan "marjinal kadın"lardır (Connell, 2016,s. 246-251).

Connell (2016), kadınlık biçimlerindeki değişimin kültürün değişmesiyle bağlantılı olduğunu belirtmektedir. Kadınlık biçimleri "gerçek kadınlık"la ilişkili olabilir ve bu özellikleri barındırabilir ama tam anlamıyla aynı olma zorunluluğu yoktur. Kadınların desteklediği birçok şeyin aslında kadınların kişiliklerinde çoğu zaman yer almadığını belirtir. Kadınlık biçimlerinin şekillenmesi temelde "tabi oluş" ile ilintili olduğu için hegemonik erkekliğe göre üretilmektedir ve bu sebeple erkekler arasında önemli bir yere sahip olan hegemonik erkeklik gibi bir kadınlık biçimi yoktur (Connell, 2016, s. 250).

Connell (2016)'in kadın biçimlerinden yola çıkarak "öne çıkarılmış kadınlık", "boyun eğmeyen ve direnen kadınlık", diğerlerinin temsili olan "marjinal kadınlık" biçimlerinden söz etmek mümkündür.

"Öne çıkarılmış kadınlık" biçimini biraz daha detaylandırıldığında özellikleri arasında, anne olmak, eş olmak, evlilik kurumunda edilgen olmak gibi toplumsal cinsiyet pratiklerinin kabulü üzerine şekillendirildiği görülmektedir. Connell (2016), "öne çıkarılmış kadınlık" biçimin kültür ve ideoloji desteği aldığını belirtmektedir. Desteklenen alanlar, kadının teknik becerilerinden ziyade toplumsallaşması üzerinedir. Kadının kırılganlığı, iş ortamında erkeklerin iç gıcıklanmasına ve cinsel arzularına boyun eğen, emek piyasasında bulunmasından ziyade evde olmasına yöneliktir. Bu bağlamda evliliğin ve çocuk bakımının ve yine anneliğin kabulüne yönelik örüntüleri desteklemektedir. Genç kadınların cinsel nesne oluşu, yaşlı kadınların ise anne oluşu öne çıkarılmaktadır (Connell, 2016, s.251). Horney (1991), kadın erkek ilişkilerinde kadınlardan beklenen toplumsal cinsiyet rollerini anlatırken, kadının erkeğe coşkusal bir bağ ile bağlanarak güçsüz bir kadın gibi davranmasının beklenildiğinde dikkat çekmektedir. Kadının sevgi verme, öz gelişimini ketleme gibi nitelikleri kadınlarda aranan, kabul gören ve hoşa giden şeyler olarak değerlendirilmektedir (s.242). Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kadının beden algısını etkilediği bilinmektedir. Heteroseksüel kadınlar, heteroseksüel erkeklerden farklı olarak "cinsel nesne" olarak değerlendirilir (Connell, 2016, s.158). Adler (1999)'de Connell ile benzer ifadelerle kadının bir cinsel nesne olarak görüldüğünü belirtir. Kadın güzel olmak ve çocuk doğurmak zorunda görülür. Kadınların kişiliğinde yer alan başarma becerileri, düşünme yetileri küçümsenir ve kadın neredeyse aşk ve çocuk bakımı üzerinden değerlendirilmeye başlanır. Bu eril tahakkümün etkisiyle gelişen bir görüş olmasına karşın kadınlar tarafından da kabul görerek biçilen rollere razı olurlar. Kadınlara biçilen bu rol fiziksel bir yaklaşım ve cinsellik temelli geliştirilir (s.92). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki bir diğer etkisi "annelik kavramı" üzerinde kendini göstermektedir. Annelik, kadını eril düzenin sınırları içinde tutabilmek ve bu durumun "doğal" olduğunu gösterebilmek için meşru bir zemin oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak,

kadının annelik ile “uysal” ve “edepli” olma zorunluluğunu yüklenmesini ve silikleşmesini beklemektedir (Horkheimer, 2005, s. 267).

“Boyun eğmeyen ve direnen kadınlık” içerisinde erkeklik biçimlerine özgü niteliksel özellikleri taşımaktadır. Burada Adler’in ve Horney’in söylemlerine yer vermek gerekir. Adler (2021) kuramında “erkeksi protesto” kavramından bahsetmektedir. Erkeklere ve erkekliğe verilen abartılı önemin neticesinde hem kızlarda hem de erkeklerde erkeksi rollere özenme durumunun ortaya çıktığını savunmaktadır. Toplumsal anlamda kabul edilebilir olmak için geliştirilen bu davranış kadınlarda ve erkeklerde beraberinde birtakım sorunların da baş göstermesine sebep olacaktır. Adler, erkeksi protestoyu kadınlardaki cinsel soğukluğun ve erkeklerdeki cinsel iktidarsızlığın sebebi olarak da görmektedir (s.284). Horney (1991), kadınların ayrımcılığa uğradığı durumlarda dişilik rollerini atarak erkekliğe imrenmesini erkeklik kompleksi ile açıklamaktadır (s.76-77). Bu bağlamda kadınların “boyun eğmeyen ve direnen kadınlık” biçiminin ardında hegemonik erkekliğin etkilerine rastlanmaktadır.

Bir diğer kadınlık biçimi “marjinal kadınlık”tır. Kadınlar özel ve kamusal alanda kadınlar için yapılan tanımların ve kalıp yargıların dışında eylemlerde bulunduklarında (feminist harekete dahil olmak) “marjinal” olarak adlandırılmaktadır ve tpplum tarafından suçlamalara maruz bırakılmaktadır. Birçok araştırmacının da belirttiği üzere “marjinallik” toplum tarafından onay ve kabul görmemekle birlikte “toplumun düzeniyle sorunu olan” olarak tanımlanır. Cinsiyet rollerini benimsemek istememe, kadın bedeninin, emek sömürüsünün itirazında bulunma, eşitlik arayışı ve isteği gibi eylemler tahakküm sahibi iktidar güç tarafından kabul görmemektedir. Bu durum toplumun yapı taşı olan aile yapısına, erkek egemenliğine ve genel toplumsal düzene tehdit olarak algılanmaktadır (Çokoğullar, 2022, s.142-143).

Connell (2016) kadınlık ve erkeklik biçimlerinin birer “öz” değil belirli ilişkilerin yaşanma şekli olarak tanımlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu sebeple cinsel karakterlere dair değerlendirmeler yerine psikoloji temelli analizlerin yapılması gerektiğini belirtmektedir (Connell, 2016, s. 241). Verilen bilgiler doğrultusunda kadınlık ve erkeklik rolleri (biçimleri) durumunun toplumsal cinsiyet

rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle geliştiği görülmektedir. Bu sebeple kişiliğin gelişiminde toplumun beklentileri ve çizdiği sınırlar önemli olmaktadır.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Yöntemi

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. 18.-19. yüzyıla kadar pozitivist rasyonel bilim anlayışı hem sosyal bilim hem de fen bilim araştırmalarında egemen olmuştur. Pozitivist bakış açısına sahip olan bilim adamları doğa ve toplum üzerinde ampirik incelemeler yaparak determinist bir bakış açısıyla sonuçları değişmez evrensel gerçekler olarak kabul etmişlerdir. Fakat bu anlayış, 20. yüzyılın başlarında değişmeye başlamıştır. Biyo-psiko-sosyo-kültürel özellikleri olan ve manevi yönü olan insanı tek başına bir bilim dalı aracılığıyla incelemeye çalışmak yeterli değildir. İnsan karmaşık bir yapıya sahip ve birden fazla yönü olan bir canlıdır. Hem düşünceleri hem de davranışları sabit değildir ve sürekli bir değişkenlik hali mevcuttur. Dolayısıyla insanı anlamak için bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç vardır. "Herhangi bir olguya ilişkin bütüncül anlayış ancak çoklu bakış açıları yoluyla elde edilebilir" (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 27-28). Bu sebeple, manevi yönleri olan insanın inanç, düşünce, değer yargıları ve eylemlerini içinde biçimlenen toplumsal ve kültürel yapısı dikkate alınmadan anlamlandırmaya ve açıklamaya çalışmak doğru bir yaklaşım olmaz. Bu bağlamda, anlamayı, yorumlamayı ve değerlendirmeyi kolay kılan nitel yöntem esnek yapısından dolayı araştırmacıya derinlemesine keşif yapma imkânı sağlar (Karataş, 2015, s. 63).

Nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırma, olay, durum ve

kişileri bağlamlar içerisinde inceler. Problemler, içinde oluşup, geliştiği değerler sistemiyle bir bütünlük içinde ele alınır. İlişkiler, doğal ortamında değiştirilmeden yorumlanmaya ve anlamlandırılmaya çalışılır (Neuman, 2012, s. 224). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılmıştır.

Doküman incelemesi; araştırmanın kapsamı içine giren olguları ve olayları içeren belgelerin incelenmesi ve analiz edilmesidir. Araştırma kapsamında birçok görüşme veya gözlem yapılmadan bilgilere doküman inceleme yoluyla ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 188).

3.2. Evren

Araştırmanın evrenini, Sevgi Soysal tarafından 1960-1980 yılları arasında kaleme alınan romanlarındaki karakterler oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında Sevgi Soysal'ın romanlarındaki karakterlerin incelenmesinin sebebi, sayıltılar bölümünde de belirtildiği üzere; Sevgi Soysal'ın romanlarının yazıldığı dönemin özelliklerini gerçekçi bir şekilde yansıtması ve kadın ve erkek karakterlerin kişiliklerinin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmeye uygun olduğunun düşünülmesidir. Yazılan eserleri içinde sadece romanların incelenmesinin sebebi ise karakterlerin analizinde gerekli olan bilgi bütünlüğüne erişebilmek için daha fazla verinin var olduğunun düşünülmesidir.

3.3. Örnekleme Yöntemi

Araştırmanın örneklemine, bu tarihlerde Sevgi Soysal tarafından yazılan Tante Rosa (1968), Yürümek (1970), Yenişehir'de Bir Öğle Vakti (1973), Şafak (1975), Hoş Geldin Ölüm (1980, ölümünden sonra) eserler içinden kişiliği ve toplumsal cinsiyeti ilintili bir şekilde verebilmeyi mümkün kılacak olan karakterler seçilmiştir. Buna göre seçilen karakterlerin kişilik özellikleri içerisinde toplumsal cinsiyet kavramının etkisiyle gelişen, şekillenen ve değişen/değişme çabası içerisinde olan 5 kadın ve 3 erkek karakter tercih edilmiştir. Araştırmada, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkileri Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen karakterler aracılığıyla incelenmektedir. Bu doğrultuda Sevgi Soysal'ın, Tante Rosa,

Yürümek, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, Şafak ve Hoş Geldin Ölüm adlı eserlerinden seçilen Tante Rosa, Ela, Memet, Olcay, Ali, Oya, Mustafa ve Sema karakterleri üzerinden araştırma yürütülmüştür. Nitel araştırmalarda, örneklem sayısı sınırlandırılırken Patton (2018)'in belirttiği üzere örneklem büyüklüğüne ilişkin kesin ölçütlerin bulunmaması; araştırmacının zamanı, imkânı, amacı gibi durumlar göz önünde bulundurulabilmektedir (s. 244). Bu sebeple, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerinin karakterler üzerinden detaylı bir şekilde analiz edilebilmesi için 8 karakterle sınırlı tutulmuştur. Sınırlandırma yapılırken karakterlerin araştırmanın amacına uygunluğu ve yeterliliği gözetilmiştir. Araştırmanın örneklemi belirlenirken amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Bunun sebebi, araştırmanın amacına uygun olduğu ve uygun olmadığı düşünülen karakterler arasında seçim yapılarak örneklemin sistemli bir şekilde analiz edebilme isteğidir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Sevgi Soysal'a ait beş romanda yer alan kadın ve erkek karakterler ve çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan kişilik kuramları, doküman inceleme yöntemi ile incelenmiştir. Romanlarda yer alan karakterlere dair çalışmanın amacına uygun veriler seçilerek bir bütünlük oluşturacak şekilde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmanın amacı bölümünde ortaya konulan soruların cevaplanmasına yönelik olarak öncelikle toplumsal cinsiyet ve psikoloji literatürü taranmıştır. Araştırmanın konusu, seçilen kişilik kuramları ile toplumsal cinsiyet rollerinin kişiliğin oluşumu üzerindeki etkisini incelemek olduğu için, bu belgeler araştırmanın temel ikincil verilerini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları, Psikoloji Bölümü gibi bölüm ve anabilim dallarınca üretilen akademik eserlerin yanı sıra, alan ile ilgili olması koşuluyla diğer bölümlerde yapılan çalışmalar da incelenmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Bu yöntemde, elde edilen veriler düzenlenip yorumlanarak okuyucuya sunulur. Veriler belirlenmiş olan temalara göre sınıflandırılır, özetlenir ve yorumlanır. Bulgular

arasında neden sonuç ilişkisi kurularak gerekli görülen durumlarda karşılaştırmalara yer verilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 224). Betimsel analizin yapılabilmesi için karakterlerin, kişilik özelliklerine ilişkin kavramlar ve karakterlerin kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar için "betimleyici kod"lar ve ardından "örüntü kod"ları oluşturulmuştur. Kod oluşturma yöntemlerinden birisi saha çalışması öncesi başlangıç listesi oluşturmaktır (Miles ve Huberman, 2016, s. 58). Betimleyici kodlar, çok fazla yorumlanma ihtiyacı duyulmadan oluşturulan bir takım olguların özetlenmesine yarar sağlayacak kodlardır. Betimleyici kodlar, birinci düzey kodlamalar olup veri kısımlarını özetlemeye yarayan bir araçtır (Miles ve Huberman, 2016). Betimleyici kodlar, iki ayrı araştırmacı tarafından orijinal metinlerin detaylı bir şekilde okuması yapılarak oluşturulmuştur. Oluşturulan kodlar tekrar gözden geçirilmiştir. Betimleyici kodların oluşturulduğu belgeler, MAXQDA Analytics Pro 2022 programında kontrol edilmiştir ve Kodlayıcılar Arası Uzlaşma sağlanması için her iki araştırmacının kodlamaları arasındaki ilişkiye bakılarak güvenirlik sağlanmıştır. Betimleyici kodların ardından örüntü kodları oluşturulmuştur. Örüntü kodları; açıklanabilir, yorumlanabilir ve değerlendirilen olgu ve olaylara ilişkin örüntüyü gösterir bir yapıya sahiptir (Miles ve Huberman, 2016, s. 61). Oluşturulan örüntü kodları, MAXQDA Analytics Pro 2022'de yer alan Hiyerarşik-Kod-alt Kod modeli ile verilerin analizi bölümünde gösterilmiştir. Betimleyici kodlara ilişkin yürütülen her bir aşama örüntü kodları için tekrarlanmıştır. Bulgular kısmında ise "kod bulutu analizi" yöntemi ile veriler sınırlandırılmıştır ve görselleştirilmiştir. Oluşturulan "kod bulut"ları arasındaki ilişki üzerinden her bir karakterin kişilik analizi detaylandırılmıştır. Sonuç kısmında sekiz karakter için kişilik özelliklerine ilişkin kavramlar ve karakterlerin kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar için "kod bulutu" çıkarılmıştır. Tüm kadın ve erkek karakterlere yönelik öne çıkan kodlar üzerinden tartışma yürütülmüştür. Ardından, araştırma için seçilen beş kadın karaktere ve üç erkek karaktere ait "kod bulut"u çıkarılmıştır. Böylece kadın ve erkek olma durumuna ilişkin seçilen karakterler üzerinden genel bir yargıya ulaşılması hedeflenmiştir.

Kodların Oluşturulma Süreci: Kodlar oluşturulmadan önce ilgili eserlerin tümü okunmuştur. Literatür taramasının ardından kişilik özelliklerine ilişkin kişilik

kuramlarında yer alan kavramlar üzerinden bir başlangıç listesi oluşturulmuştur. Listede karakterler ve kişilik özellikleri sunulmuştur. Oluşturulan ikinci listede ise karakterler ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar üzerinden bir başlangıç listesi oluşturulmuştur. Başlangıç listesinin ardından betimleyici kodlar oluşturulmuştur. 8 karaktere yönelik belgelerin kodlanması sonucunda bulunan Psikanalitik Kuram, Bireysel Psikoloji Kuramı, Nevrotik İhtiyaçlar Kuramı, Toplumsal Cinsiyet kod sistemi karakterlerde bulunma sıklığı (frekans) ile oluşturulmuştur.

Tablo 3. 1

Psikanalitik Kişilik Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar

	Bilinçaltı (dışı)	Bilinç öncesi	İd (Alt-benlik)	Ego (Benlik)	Süperego (Üst- Benlik)	İçgüdüler	Gerçeklik Kaygısı	Vicdani Kaygı	Nevrotik Kaygı	Oral Dönem	Anal Dönem	Fallik Dönem	Oidipus Kompleksi	Gizil Dönem	Genital Dönem	Bastırma	Yüceltme	Yer Değiştirme	İnkâr	Karşıt Tepki Geliştirme	Mantığa Bürüme	Yansıtma	Özdeşleşme
Ela	10	2	5	4	14		3	4	3							2		2	1	1	2	2	
Memet	6		6		6	6			2				1	1									2
Tante Rosa	7		5		7	2	1		1			1									1		3
Olcay	10	2		1	6	3	1	2	1														1
Ali	9			2					3							2						2	
Oya	10	2		1			1									1			1				
Mustafa	16			1	4	5	1	3	3	1	2		1			2	1			1	2	1	2
Sema	8			1	3	3		1	1	1													

Tablo 3. 2

Bireysel Psikoloji Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar

	Amaçlı ve Hedefe Yönelik Davranış	Algılama Şeması	Aşağılık Duygusu	Üstünlük Çabası	Toplumsallık Duygusu	Sosyal İlgi	Yaratıcı Güç	Sağduyu	Yaşam Üslubu	Baskın Tip	Alıcı Tip	Kaçınan Tip	Sosyal Açıdan Yararlı Tip	Erkeksi Protesto
Ela	3	6	9	6	11	4	4	3	8					4
Memet	7	4	9	8	2	3	7		9			1		
Tante Rosa	3	3	6	1	3		4		13					1
Olcay	1	4	11	4	7	2		1	7		3			
Ali	3	6	10	4	3	1	2		9				1	
Oya	1	2	6	1	4	2	1	2	3					2
Mustafa		4	4	7	6	2	1		7	4				
Sema	1	1	7	2	1		2		6		3			

Tablo 3. 3

Nevrotik Kaygı Kuramı'nda Yer Alan Kişiliğe İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar

	Nevrotik İhtiyaçlar	Sevgi ve Onay İhtiyacı	Yaşamını Yönetecek Bir Ortağa Duyulan İhtiyaç	Yaşamını Dar Sınırlar	Güç Kazanma İhtiyacı	Başkalarını Sömürme İhtiyacı	Saygınlık Kazanma	Başkalarının	Hayranlığını Kazanma	Bağımsızlık ve Kendine Yetme İhtiyacı	Başarı Kazanma İhtiyacı	Nevrotik Eğilimler	İnsanlara Yönelme (Uysal Tip)	İnsanlara Karşı Olma (Saldırgan Tip)	İnsanlardan Uzaklaşma (Yalıtkan Tip)	İdealize Edilmiş Benlik İmgesi	Görkem Arayışı	Nevrotik Talep	Nevrotik Hırs	Kinci Zafer	Kusursuzluk İhtiyacı	Gurur Sistemi	Soğuk Kadın	Erkeklik Kompleksi
Ela	3	2				2	2	2								4							6	4
Memet	4	1		1			1	1		1					3	4				1		2		
Tante Rosa	6	2					1					2				7	6			1	1	1	10	1
Olcay	7	2					1						2		1	2				1				
Ali										1						4						2		
Oya	4																				1			2
Mustafa	2				1									5		2	1	3		1		2		
Sema	7	3	1									4	3		1	3	1		1	1	1		2	

Tablo 3. 4

Toplumsal Cinsiyet Kavramına İlişkin Betimleyici Kodlar ve Frekanslar

	Gelenek	Toplum Baskısı	Ebeveyn Tutumu	Kadınlık Rolleri	Sosyal Çevre	Kadın Bedeni	Cinsellik	Erkeklik Rolleri	Güç	Kadına Bakış Açısı	Öfke	Saldırganlık	Edilgenlik	Namus	Annelik	Evlilik	Sosyo-Ekonomik	Bekâret	Boşanma	Sosyal Statü	Aldatma	Karar Verme Yetkisi	Yetersizlik	Bilgisizlik	Onaylanma İhtiyacı	İtaatkârlık	Kızgınlık	Korkaklık	Utanç	Ahlak	Gurur	Madun Erkeklik	Hegomoik Erkeklik	İşbirlikçi/Suç Ortağı	Öne Çıkarılmış	Marjinal Kadınlık	Boyun Eğmeyen
Ela	6	15	11	11	9	8	17	3	3	1	2	2	5	3	5	7	2	3	1	1	3	1	1	1	1	1	5	1	5					6		3
Memet	3	14	7		8	4	9	15	8	6		1	1	2			1						6		2			1	1	4	3	3	6				
Tante	7	9	5	9	12	9	7	1	3	6	1		2	4	7	10			2		1		8	1			2			7	3			1	5	
Rosa																																				
Olcay		17	16	12	14		3	2			3		9				3			5		2	10	1	1	1	3	2						4		2
Ali	1	13	10		4	5		9	7	10				1			5			3			13								6		2	2		
Oya	4	12		10	1	7	2	5		12				5	3	2				1			7					3	5				3	1	3
Mustafa	6	15	5		6	9	11	20	7	13	10	7				13						9					3	3	2			1	5	2		
Sema	3	12	8	15	6			1	3				12		9	11			2				9	1		8		3						4		

Tüm karakterlere ilişkin araştırmanın temel kuramları ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar için betimleyici kodlar oluşturulduktan sonra bulgular kısmında "Kod Bulutu" ile görselleştirmek ve karakterlerde öne çıkan kavramları göstermek adına örüntü kodları oluşturulmuştur. Örüntü kodları oluşturulurken birbiriyle ilişkili kavramlar aynı başlık altında toplanmıştır. Örüntü kodları Tablo 3.5.'te verilmiştir:

Tablo 3. 5

Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Kavramlar

Karakter/Kişilik	Bilinçaltı	İd	Ego	Süperego	İçgüdüler	Kaygı	Psikoseksüel Gelişim Evreleri	Savunma Mekanizması	Amaçlı ve Hedefe Yönelik Davranış	Algılama Şeması	Aşağılık Duygusu	Üstünlük Çabası	Toplumsallık Duygusu	Sosyal İlgi	Yaratıcı Güç	Sağduyu	Yaşam Üslubu	Erkeksi Protesto	Nevrotik İhtiyaçlar	Nevrotik Eğilimler	İdealize Edilmiş Benlik İmgesi
Ela	10	5	4	14		10		10	3	6	9	6	11	4	4	3	8	4	16		4
Memet	6	6		6	6	2	2	2	7	4	9	8	2	3	7		10		9	15	7
Tante Rosa	7	5		7	2	2	1	4	3	3	6	1	3		4		13	1	20	2	16
Olcay	10		1	6	3	4		1	1	4	11	4	7	2	4	1	10		10	6	3
Ali	9		2			3		4	3	6	10	4	3	1	2		10		1		6
Oya	10		1			1		2	1	2	6	1	4	2	1	2	3	2	6		1
Mustafa	16		1	4	5	7	4	12	4	4	4	7	6	2	1		11		3	5	9
Sema	8		2	3	3	2	1		1	1	7	2	1		2		9		13	8	7

Tablo 3. 6

Kadın ve Erkek Karakterler için Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar

	Toplum Baskısı	Ebeveyn Tutumu	Sosyal Çevre	Kadınlık Rolleri	Erkeklik Rolleri
Ela	75	11	12	35	12
Memet	36	7	9	11	36
Tante Rosa	70	5	12	26	10
Olcay	20	16	22	42	10
Ali	43	10	12		26
Oya	9		2	30	5
Mustafa	67	5	6	5	64
Sema	27	8	6	61	4

Tablo 3. 5 ve Tablo 3. 6'da karakterlerin kişiliğine ve toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Ela karakterinin kişiliğine ilişkin 133 kodlama yapılmıştır. Nevrotik İhtiyaçlar (16), Süperego (14), Toplumsallık Duygusu (11) en çok kodlanan kavramlardır. Ela karakteri için toplumsal cinsiyete ilişkin 145 kodlama yapılmıştır. İlgili kavramlardan Toplum Baskısı (75) en sık kodlanan kavramdır. Memet karakteri için kişiliğe ilişkin 102, toplumsal cinsiyete ilişkin 100 kodlama yapılmıştır. Kişilik için en sık kodlama yapılan kavramlar Yaşam Üslubu (10), Aşağılık Duygusu (9), Bilinçaltı (10) şeklindedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin en sık kodlama Toplum Baskısı (36) ve Erkeklik Rolleri (36) alt kategori içindir. Tante Rosa'nın kişiliğine ilişkin 100, toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin 123 kodlama yapılmıştır. Kişiliğe ilişkin en sık kodlamalar, Nevrotik İhtiyaçlar (20), İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (16), Yaşam Üslubu (13); toplumsal cinsiyete ilişkin en sık kodlama ise Toplum Baskısı (70) şeklindedir. Olcay karakteri için bakıldığında kişiliğe ilişkin 90 koddan öne çıkan kodlar, Aşağılık Duygusu (11), Bilinçaltı (10), Yaşam Üslubu (10) ve Nevrotik İhtiyaçlar (10); toplumsal cinsiyete ilişkin yapılan 110 kodlamadan en sık tekrarlanan alt kategori Kadınlık Rolleri (42)'dir. Ali için kişilik ile ilgili toplam 64, toplumsal cinsiyet için 91 kodlama yapılmıştır. Yaşam Üslubu (10), Aşağılık Duygusu (10) ve Bilinçaltı (9) en sık tekrarlanan kodlardır. Toplumsal cinsiyete ilişkin en sık kod ise

Toplum Baskısı (43)'tür. Oya karakteri için kişiliğe dair 47, toplumsal cinsiyete dair 86 üst kategori kodlanmıştır. Kişilik için Bilinçaltı (10), Aşağılık Duygusu (6), Nevrotik Eğilim (6); toplumsal cinsiyet için Kadınlık Rolleri (30) ile en çok frekansa sahip kodlardır. Mustafa karakteri için 105 kodlama kişilik, 147 kodlama toplumsal cinsiyete dairdir. En yüksek frekans kişilik için Bilinçaltı (16), Savunma Mekanizması (12) ve Yaşam Üslubu (11) şeklindedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin en yüksek frekans Toplum Baskısı (67)'dır. Sema karakterine dair kişilik için 70 toplumsal cinsiyet için 107 kodlama yapılmıştır. Nevrotik İhtiyaçlar (13), Yaşam Üslubu (9), Bilinçaltı (8), Nevrotik Eğilimler (8) şeklindedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin öne çıkan alt kategori ise Kadınlık Rolleri (57)'dir. Örüntü kodları, betimleyici kodlar üzerinden Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanarak düzenlenmiştir. Hiyerarşik Kod-alt kod Modeli ile ön plana çıkan kodlar gösterilerek etki düzeyi yüksek kodların görsel olarak sunulması hedeflenmiştir.

Şekil 3. 1

Ela'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

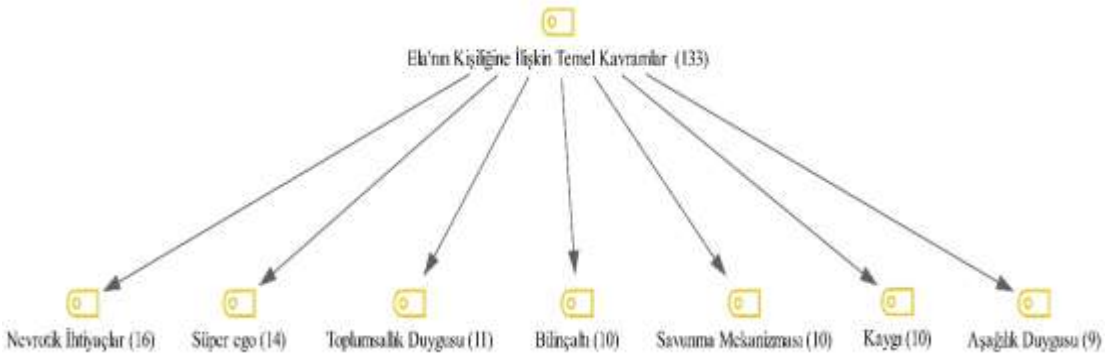

Şekil 3.1'de Ela'nın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Kişilik kuramlarına ilişkin öne çıkan kavramlara ilişkin 133 kodlamadan ön plana çıkan 78 kodlama yapılmıştır. Nevrotik İhtiyaçlar (16), Süperego (14), Toplumsallık Duygusu (11), Savunma Mekanizması (10), Kaygı (10) ve Aşağılık Duygusu (9)'dur.

Şekil 3. 2

Ela: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

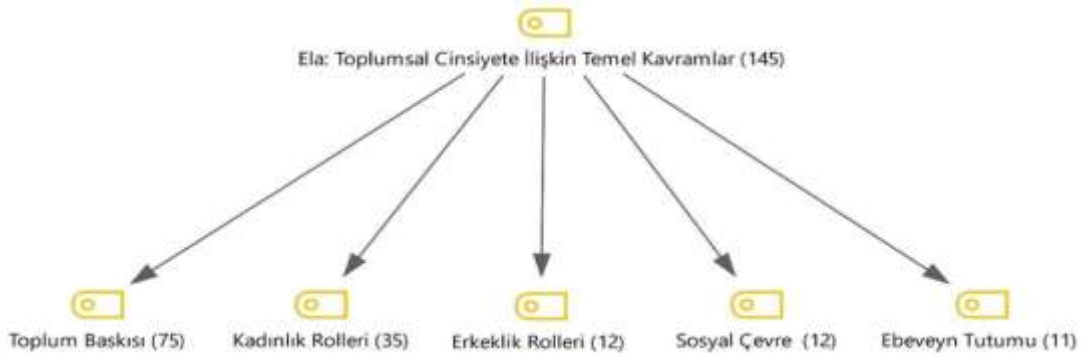

Şekil 3.2'de Ela'nın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 144 kodlama yapılmıştır. Toplum Baskısı (75), Kadınlık Rolleri (35), Erkeklik Rolleri (11), Sosyal Çevre (12), Ebeveyn Tutumu (11) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı en çok tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Şekil 3. 3

Memet'in Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

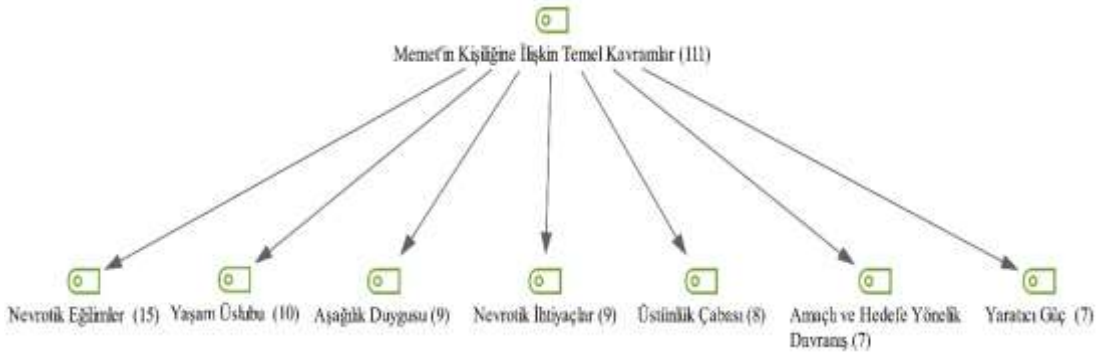

Şekil 3.3'te Memet'in kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 111 kodlama ön plana çıkmıştır. Nevrotik Eğilimler (15), Yaşam Üslubu (10), Nevrotik İhtiyaçlar (9), Aşağılık Duygusu (9), Üstünlük Çabası (8), Amaçlı ve Hedefe Yönelik Davranış (7),

Yaratıcı Güç (7) alt kod şeklindedir. En yüksek frekans Nevrotik Eğilimler (15) ve Yaşam Üslubu (10) şeklindedir.

Şekil 3. 4

Memet: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

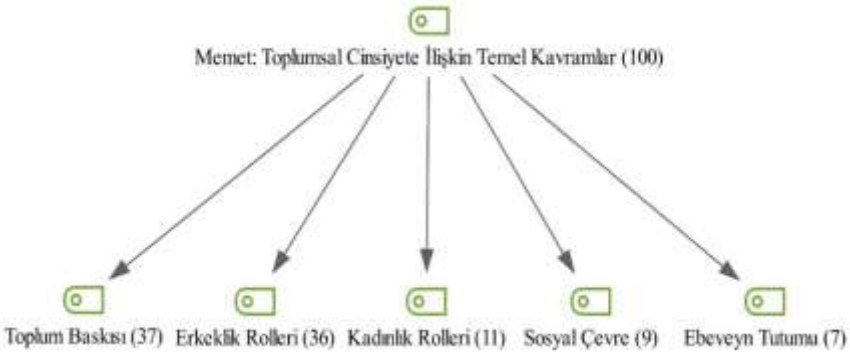

Şekil 3.4'te Memet'in kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 90 kodlama yapılmıştır. Toplum Baskısı (37), Erkeklik Rolleri (36), Kadınlık Rolleri (11), Sosyal Çevre (9), Ebeveyn Tutumu (7) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı kodu en yüksek frekansa sahip olan alt-kod olarak tespit edilmiştir.

Şekil 3. 5

Tante Rosa'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

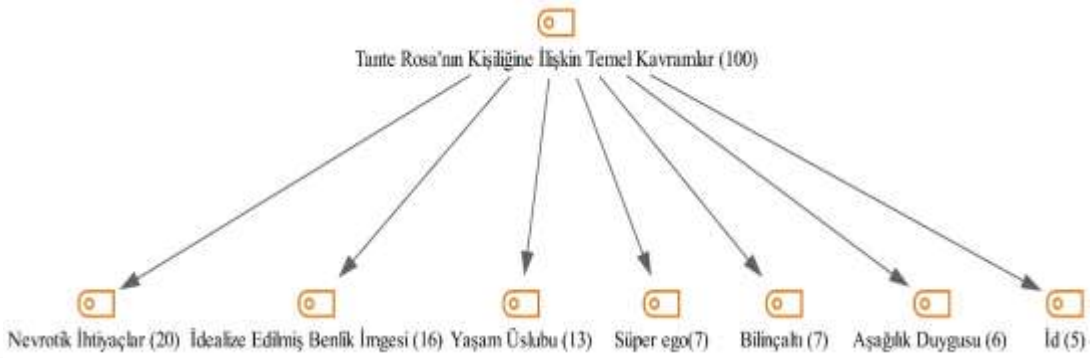

Şekil 3.5'te Tante Rosa'nın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 100 kodlama ön plana çıkmıştır. Nevrotik İhtiyaçlar (20), İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (16), Yaşam Üslubu (13), Süperego (7), Bilinçaltı (7), Aşağılık Duygusu (6) ve İd (5) alt kod şeklindedir. Nevrotik İhtiyaçlar (20) ve İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (16) en sık tekrarlanan alt-kodlar olarak görülmektedir.

Şekil 3. 6

Tante Rosa: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

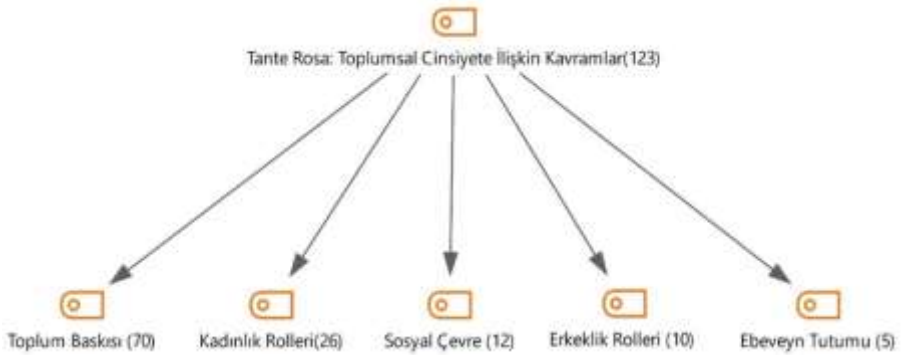

Şekil 3.6'da Tante Rosa'nın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik

Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 123 kodlama ön plana çıkmıştır. Toplum Baskısı (70), Kadınlık Rolleri (26), Sosyal Çevre (12), Erkeklik Rolleri (10), Ebeveyn Tutumu (5) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı en sık tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Şekil 3. 7

Olcay'ın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

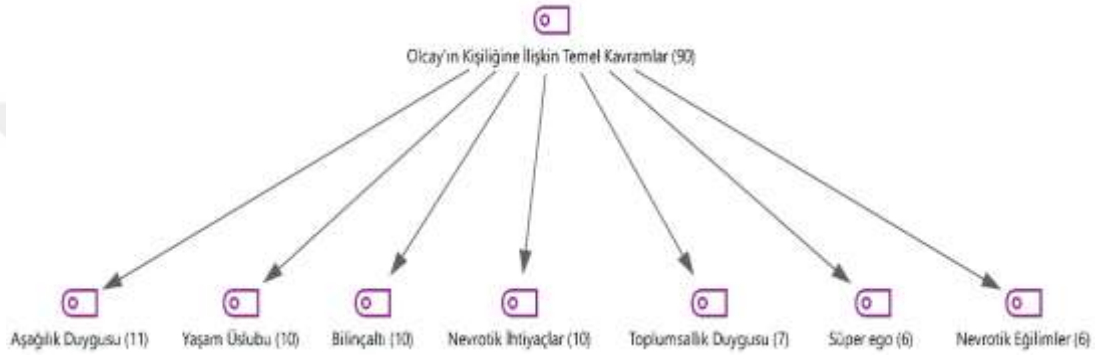

Şekil 3.7'de Olcay'ın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır.Buna göre üst kategoride 96 kodlamadan 77 kodlama ön plana çıkmıştır. Aşağılık Duygusu (11), Bilinçaltı (10), Yaşam Üslubu (10), Nevrotik İhtiyaçlar (10), Toplumsallık Duygusu (7), Süperego (6), Nevrotik Eğilimler (6) alt kod şeklindedir. Aşağılık Duygusu (11), Yaşam Üslubu (10) ve Bilinçaltı (10) en sık tekrarlanan alt-kodlardır.

Şekil 3. 8

Olcay: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

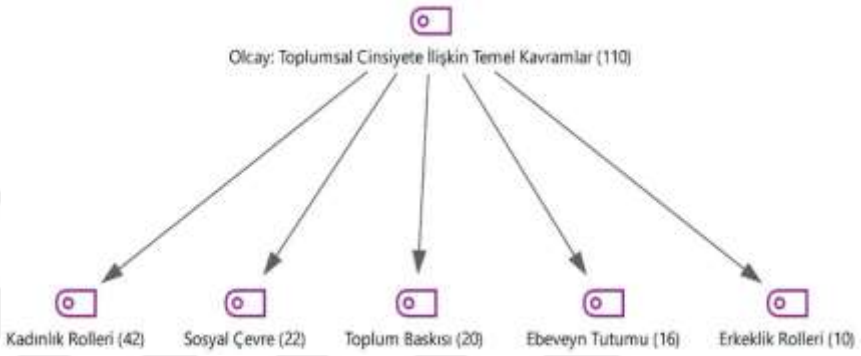

Şekil 3.8'de Olcay'ın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 110 kodlama yapılmıştır. Kadınlık Rolleri (42), Sosyal Çevre (22), Toplum Baskısı (20), Ebeveyn Tutumu (16), Erkeklik Rolleri (10) alt kod şeklindedir. Kadınlık Rolleri kodu en çok tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Şekil 3. 9

Ali'nin Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

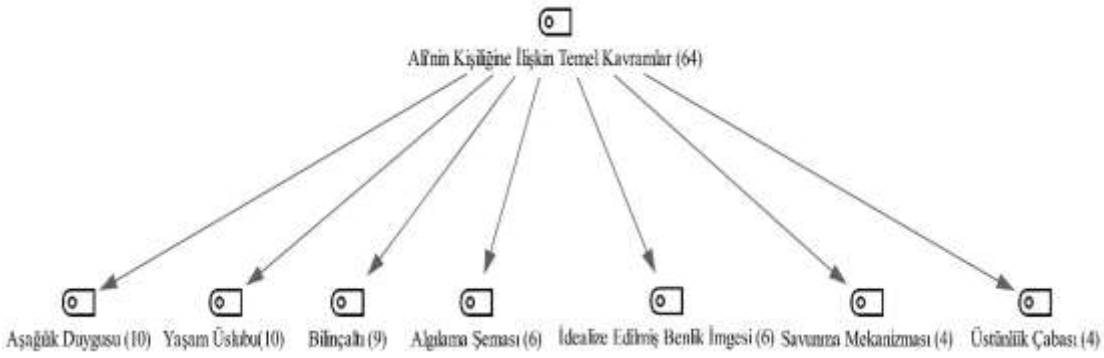

Şekil 3.9'da Ali'nin kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod

ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 64 kodlama ön plana çıkmıştır. Aşağılık Duygusu (10), Yaşam Üslubu (10), Bilinçaltı (9), İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (6), Algılama Şeması (6), Üstünlük Çabası (4), Savunma Mekanizması (4),) alt kod şeklindedir. Aşağılık Duygusu (10) ve Yaşam Üslubu (10) en sık tekrar edilen alt-kodlardır.

Şekil 3. 10

Ali: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

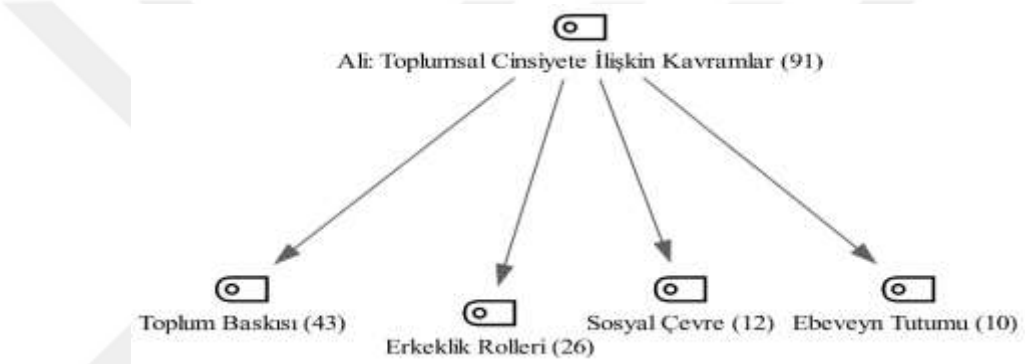

Şekil 3.10'da Ali'nin kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 91 kodlama ön plana çıkmıştır. Toplum Baskısı (43), Erkeklik Rolleri (26), Sosyal Çevre (12), Ebeveyn Tutumu (10) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı en sık tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Şekil 3. 11

Oya'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

Şekil 3.11'de Oya'nın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 47 kodlama ön plana çıkmıştır. Bilinçaltı (10), Aşağılık Duygusu (6), Nevrotik İhtiyaçlar (6), Toplumsallık Duyusu (4), Yaşam Üslubu (3), Bilinç Öncesi (2), Savunma Mekanizması (2), alt kod şeklindedir. Bilinçaltı (10) ve Aşağılık Duygusu (6) kodları en sık tekrarlanan alt-kodlardır.

Şekil 3. 12

Oya: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

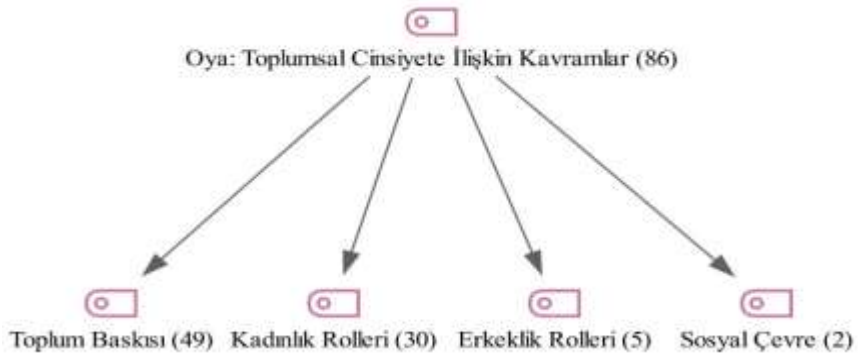

Şekil 3.12'de Oya'nın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 86 kodlama ön plana çıkmıştır.

Toplum Baskısı (49), Kadınlık Rolleri (30), Erkeklik Rolleri (5), Sosyal Çevre (2) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı en sık tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Şekil 3. 13

Mustafa'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

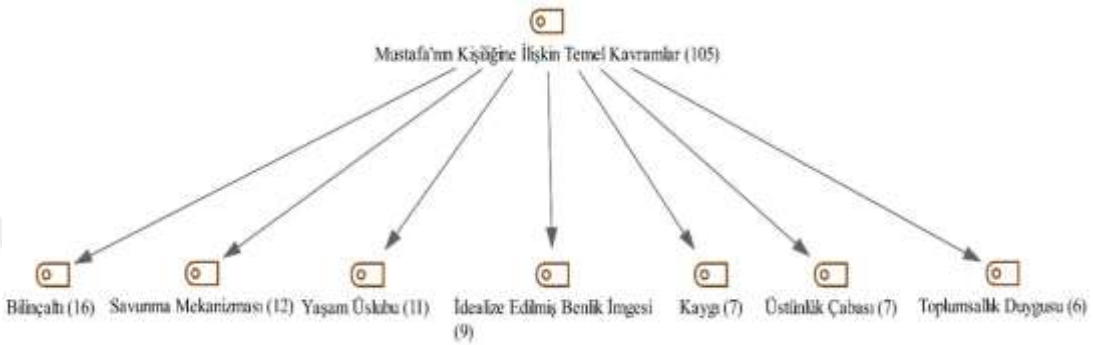

Şekil 3.13'te Mustafa' nın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 105 kodlamadan 73 kodlama yapılmıştır. Bilinçaltı (16), Savunma Mekanizması (12), Yaşam Üslubu (11), İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (9), Kaygı (7), Üstünlük Çabası (7), Toplumsallık Duygusu (6), alt kod şeklindedir. Bilinçaltı (16) ve Savunma Mekanizması (12) en sık tekrarlanan alt-kodlar olmuştur.

Şekil 3. 14

Mustafa: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

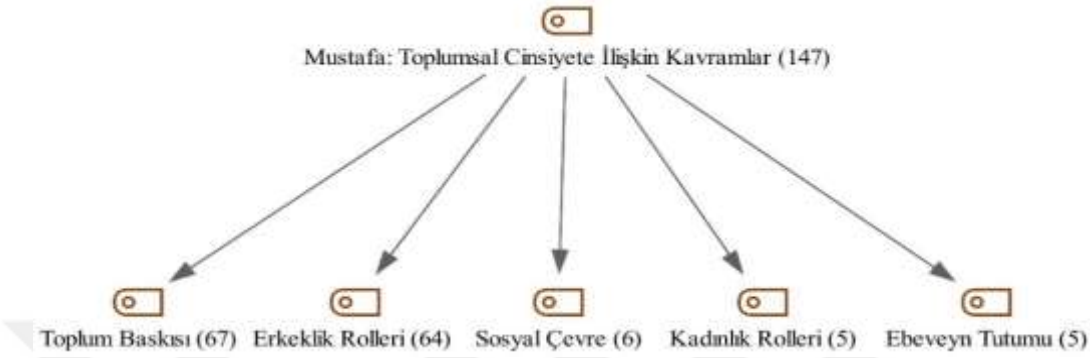

Şekil 3.14'te Mustafa'nın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride 147 kodlama ön plana çıkmıştır. Erkeklik Rolleri (64), Toplum Baskısı (67), Kadınlık Rolleri (5), Ebeveyn Tutumu (5) alt kod şeklindedir. Toplum Baskısı (67) kodunun en yüksek tekrara sahip olduğu görülmüştür.

Şekil 3. 15

Sema'nın Kişiliğine İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod- Alt kod Modeli

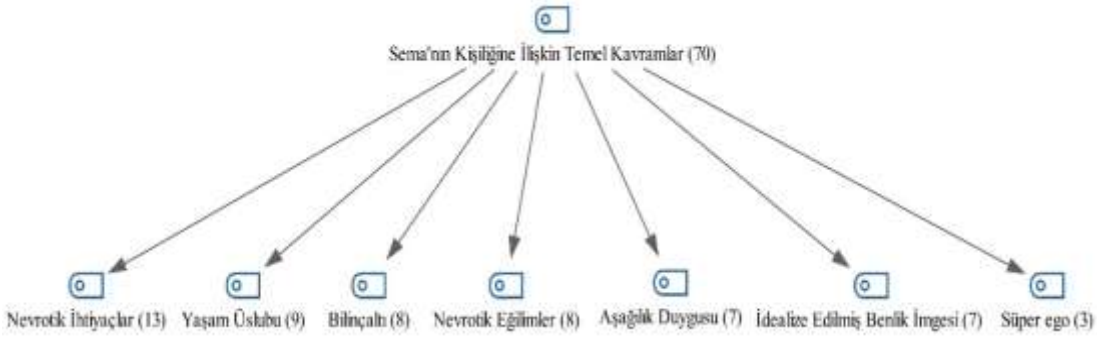

Şekil 3.15'te Sema'nın kişiliğine ilişkin temel kavramların kategorileri kodlarının ilişkisi hem hiyerarşik olarak hem de frekanslar üzerinden gösterilmektedir. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride yapılan 70 kodlama ön

plana çıkmıştır. Nevrotik İhtiyaçlar (13), Yaşam Üslubu (9), Bilinçaltı (8), Nevrotik Eğilimler (8), Aşağılık Duygusu (7), İdealize Edilmiş Benlik İmgesi (7), Temel Kaygı (6), Süperego (3), alt kod şeklindedir. Nevrotik İhtiyaçlar (13) ve Yaşam Üslubu (9) en sık tekrarlanan alt-kodlar olmuştur.

Şekil 3. 16

Sema: Toplumsal Cinsiyete İlişkin Temel Kavramlar Hiyerarşik Kod-Alt kod Modeli

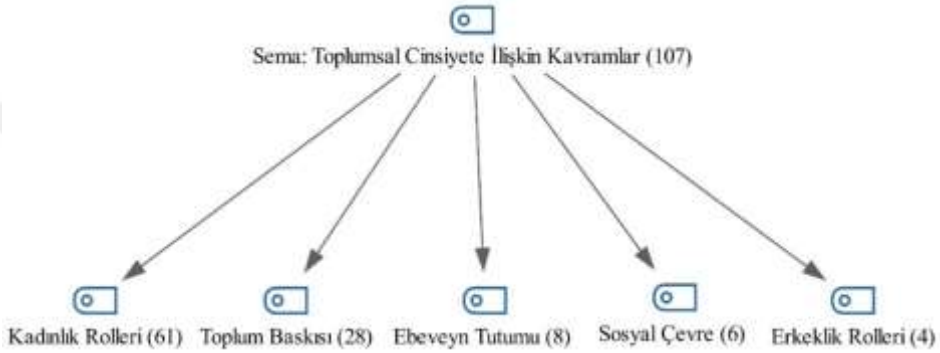

Şekil 3.16'da Sema'nın kişiliğine etki eden toplumsal cinsiyete ilişkin temel kavramlar temasına ait üst kategori, alt kategoriler ve frekanslar paylaşılmıştır. Kod ilişkileri ve kodların frekansları birlikte değerlendirilebilmesi için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli hazırlanmıştır. Buna göre üst kategoride yapılan 107 kodlama ön plana çıkmıştır. Kadınlık Rolleri (61), Toplum Baskısı (28), Ebeveyn Tutumu (8), Sosyal Çevre (6), Erkeklik Rolleri (4) alt kod şeklindedir. Kadınlık Rolleri en sık tekrarlanan alt-kod olmuştur.

Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli oluşturularak verilerin azaltılarak, verilerin sistemli bir şekilde verilmesi hedeflenmiştir. Bulgular kısmında her bir karakter için sonuç kısmında ise kadın ve erkek karakterler için kişiliğe ilişkin kavramlar ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar için Hiyerarşik Kod- alt kod Modeli verileri üzerinden "kod bulutu" oluşturulmuştur. Ayrıca sonuç kısmında örnekleme dâhil edilen sekiz karakter için kişiliğe ilişkin kavramlar ve toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlar için "kod bulutu" oluşturulmuştur. Öne çıkan kodların görsel olarak sunulması hedeflenmiştir.

3.6. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için başvurulan yöntemler Tablo 3.7'de şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 3. 7

Araştırmada Geçerlilik İçin Kullanılan Yöntemler [Tutar, H. (2022, s. 127)'den alınmıştır.]

İÇ GEÇERLİLİK (İNANDIRICILIK)
• Ayrıntılı betimleme: Araştırmanın yürütülmesi esnasında ayrıntılı bir şekilde veri toplanmasına özen gösterilmiştir. İlgili literatür taranarak araştırmanın amacına uygun verilere ulaşılmıştır. Bütün veriler araştırmanın her aşamasında detaylandırılmıştır. Karakterlerin, toplumsal cinsiyet kavramı ekseninde gelişen kişilik özelliklerine yönelik veriler detaylı bir şekilde betimlenmiştir.
• Denetim izi: Araştırmanın yönteminden raporlaştırma sürecine kadar olan tüm basamaklarda sistemli ve bütünlük içerisinde veriler kaydedilerek sunulmuştur. Oluşturulan kodların, bulguların, yorumların ve sonuç kısmının entegrasyonu sağlanmıştır.
• Doğrulanabilirlik denetimi: Araştırmanın iç geçerliliğini sağlamak için bulgular ve sonuçlar verilerle desteklenerek doğrulanabilirlik denetimi sağlanmıştır.
• Negatif durum analizi: Üç farklı kişilik kuramcısı ile yürütülmüş olan bu araştırmada, ulaşılan bulguların bütünlüğün sağlayabilmek adına araştırma süreci boyunca veriler tekrar gözen geçirilerek araştırmanın amacına uygunluğu sağlanmıştır.
• Veri çeşitleme/üçgenleme: Araştırmada teori üçgenleme yöntemi kullanılmıştır. Üç kişilik kuramcısının teorilerine ve ilkelerine göre araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturularak bulguların kapsamlı analizinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Seçilen üç kişilik kuramcısının kuramları toplumsal cinsiyet kavramı ile sentezlenmiştir. Veri çeşitleme sağlanmıştır.
• Uzman incelemesi: Araştırma, başlangıç sürecinden bitiş sürecine kadar alanında yetkin iki uzman tarafından kontrol edilmiştir. Araştırmanın her bir bölümü için uzmanların dönütlere bağlı olarak düzenlemeler yapılarak son hali raporlaştırılmıştır.

DIŞ GEÇERLİLİK (AKTARILABİLİRLİK)

- Araştırmanın örneklemini oluşturan eserlerden ve kuramcılara ait kitaplardan doğrudan alıntılama yöntemlerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın edebi eserlerden seçilen karakterler üzerinden yürütülmesi, birçok araştırmada kullanılabilecek zemine sahip olması, araştırmanın aktarılabilirlik özelliğine sahip olduğunu gösterir.
- Araştırma konusuna aşinalık: Araştırmacı, araştırma konusunu seçerken lisans ve yüksek lisans alanlarındaki eğitimlerinden faydalanmıştır. Araştırma konusu, araştırmacının bilgi ve yeterliliği gözetilerek seçilmiştir. Böylece araştırma konusuna aşinalık sağlanmıştır.
- Dâhil etme hariç tutma ölçütleri: Araştırmanın örneklemi belirlenirken, araştırmanın amacına uygun ve doğru temsili olduğu düşünülen karakterler araştırma sürecine dahil edilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olmadığı düşünülen karakterler araştırmanın haricinde tutulmuştur.
- Katılımcı sayısı: Derinlemesine bir analiz yapabilmek adına örneklem için seçilen karakter sayısı 5 kadın ve 3 erkek olmak üzere 8 karakterle sınırlandırılmıştır.
- Referans yeterliliği: Araştırma konusu ile ilgili literatürde yeterli kaynağa ulaşılmıştır. Ulaşılan kaynaklardan edinilen bilgiler, araştırmanın ilgili bölümlerinde referans olarak gösterilmiştir. Bulguların literatür tarafından desteklendiği görülmüştür.
- Teorik/amaçlı örnekleme: Amaçlı örnekleme tekniğine başvurularak ilgili karakterler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Diğer karakterler hariç tutulmuştur.

Araştırmanın güvenirliğini sağlamak için başvurulan yöntemler Tablo 3.8'de şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 3. 8

Araştırmada Güvenirlik İçin Kullanılan Yöntemler [Tutar, H. (2022, s. 131-132)'den alınmıştır.]

DOĞRULANABİLİRLİK

- Araştırmanın doküman inceleme tekniği ile yapılmış olması doğrulanabilirlik özelliği olduğunu göstermektedir. Araştırmanın doğruluk ölçütleri, araştırma sürecinde göz önünde tutulmuştur.
- Açıklık ve şeffaflık: Araştırmanın açıklık şeffaflığı sağlandığı düşünülmektedir. Araştırmanın tüm aşamalarında titiz ve denetlenebilir bir yol haritası izlenmiştir.
- Araştırmanın bağlamı yansıtma gücü: Araştırmanın bağlamı yansıtma gücü yüksektir. Bulgular kısmında yapılan tüm analizler seçilen kuramlar ve toplumsal cinsiyet kavramı ile gerekçelendirilmiştir.
- Araştırma stratejisinin yeterliliği: Araştırma stratejisinin tanıtımı uygun bir şekilde yapılmıştır. Problem durumun tespiti, temel sorular, amaç, önem, kaynaklar, verilerin elde edilişi, sınırlılıklar ve sayıltılar, analizler ve raporlama sistemli bir şekilde araştırma içerisinde verilmiştir.
- Kodlama güvenirliği: Kodlama güvenirliğini sağlamak için MAXQDA Analytics Pro 2022 programında kodlayıcılar arası uzlaşma yöntemi kullanılmıştır.

		Kodlayıcı 1		
		1	**0**	
Kodlayıcı 2	**1**	a = 2888	b = 107	2995
	0	c = 67	0	67
		2955	107	3062

Kappa = (Po - Pc) / (1 - Pc) = 0.94 Araştırmacının kendisi ve alanda uzman kişi tarafından yapılan kodlar arasındaki karşılaştırma sonrasındaki uyum %94 çıkmıştır. Miles ve Huberman (1994), görüş birliğinin. 80'den büyük olması kodlamanının güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu durum araştırmada yapılan kodlamanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

GÜVEN DUYULABİLİRLİK

- Kontrollü öznellik: Tüm araştırma boyunca bulgulara ilişkin çıkarımlar referanslara bağlı olarak yapılmıştır. Araştırmacının öznel yorumları bulgulara dâhil edilmemiştir. Böylece kontrollü öznellik sağlanmıştır.
- Metodolojik titizlik: Metodolojik titizliğin sağlanabilmesi için araştırma boyunca seçilen kişilik kuramlarına ve toplumsal cinsiyet kavramına bağlı kalınmıştır. Bu sebeple araştırmanın tekrarlanabilir bir özelliği bulunmaktadır.
- Teorik doygunluk: Araştırmada yararlanılan kaynakların yeterli, betimleyici kodlamaların araştırmanın amacını yansıttığı düşünülmektedir. Ulaşılan bulgulara daha fazla ekleme yapılamayacağına kanaat getirilmiş olması araştırmanın teorik doygunluğunun olduğunu göstermektedir.
- Uzman görüşü: Araştırmanın tüm aşamalarında alanında uzman bireylerden görüşler alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın bulguları analiz edilerek raporlaştırılmıştır.
- Yöntemsel tutarlılık: Yöntemsel bütünlüğün sağlanabilmesi için araştırma stratejisinin kapsamında yer alan veri kaynakları, verilerin elde edilmesi, sınırlılıklar, kapsamı, sayıltıları, bulguları, sonuç ve raporlama kısmı araştırmada sistemli bir bütünlük içerisinde verilmiştir. Araştırma tasarımı kapsamında, araştırma sorularına ilişkin cevaplandırmaların nasıl yapılacağı, bilgilerin toplanma şekli ve analiz yöntemi planlanmıştır. Araştırma yöntemi kapsamında, araştırmanın problem durumundan raporlama kısmına kadar olan süreçler kurallara uygun bir şekilde yürütülmüştür ve raporlaştırılmıştır. Araştırma tekniği kapsamında ise araştırmanın yönteminin uygulanması için gerekli araçlar temin edilmiştir.

TUTARLIK (ONAYLANABİLİRLİK)

- Araştırmanı farklı zamanda, farklı bir araştırmacı tarafından aynı yöntem ve karakterler üzerinden tekrarlandığında benzer sonuçlara ulaşacağı düşünülmektedir. Bu düşüncenin altında yatan temel sebep tüm bulguların referanslar ile desteklenmiş olması ve birincil kaynaklara öncelikli olarak yer verilmiş olmasıdır.

- Adım adım tekrarlama: Bu yöntemi kullanabilmek için bütün karakterler için başlangıç düzeyinde kişilik kuramlarında geçen kavramlar üzerinden kodlar oluşturulmuştur. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin kodlar da oluşturularak benzer özelliklerin örneklemi oluşturan her bir karakter için uygunluğu tespit edilmiştir.
- Araştırmacının yorum yetkinliği: Araştırmacı betimleyici kodlar üzerinden örüntü kodları oluşturmuştur. Oluşturuln örntü kodları Hiyerarşik-Kod-alt Kod Modelini, MAXQDA Analytics Pro 2022 programındaki "kod bulutu " ile görselleştirmiştir. Araştırmacı MAXQDA Analytics Pro 2022 eğitimini almıştır. Araştırmacının lisans eğitimi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik'tir. Bu sebeple araştırma için seçilen kişilik kuramcılarına ilişkin yeterli bilgi düzeyi bulunmaktadır. Lisansüstü eğitimi ise Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları'dır. Bu sebeple lisansüstü eğitimi boyunca toplumsal cinsiyete ilişkin eğitimler almıştır ve literatüre aşinalığı bulunmaktadır. Araştırmacı, araştırmanın sınırlılıklarını ve kapsamını uzman görüşü desteği ile belirlemiştir.
- Literatürün biçimsel tanımlanması: Araştırmanın giriş kısmında problem durumu sistemli bir şekilde verilmiştir. Sonrasında kişilik kuramları ve toplumsal cinsiyet ile ilgili kavramlar açıklanarak bağlantı kurulmuştur. Son olarak ise bulgular ve sonuç kısmında problem durumuna ilişkin analizler yapılarak raporlaştırılmıştır.
- Teyit edilebilirlik: Ulaşılan sonuç, toplanan veriler ve araştırılan durum üzerinden doğrulanabilir. Araştırmanın tüm aşamaları ve yöntem kısmı açıklayıcı bir şekilde verilmiştir. Araştırmacı öznel yargılarının farkında olup referans olmaksızın yorum yapmamaya özen göstermiştir. Araştırmada kullanılan ham veriler, diğer araştırmacılar tarafından ulaşılabilir durumdadır.
- Veri kalitesi: Literatür taraması ağırlıklı olarak birincil kaynaklar üzerinden yapılmıştır. Betimleyici kodlar, örüntü kodları ve kod bulutları araştırmanın amacını yansıtacak kalitededir. Araştırma sürecinde yeterli düzeyde veriye ulaşıldığı düşünülmektedir.
- Yansıtıcı düşünme: Araştırmacı, araştırma süreci boyunca yetkinliğini ve bilgisini sorgulayarak ilerlemiştir. Eksik kaldığı, kendini eksik bulduğu konularda uzman görüşüne başvurmuştur ve bilgilerinin doğruluğunu teyit ederek araştırmayı sürdürmüştür. [2]

[2] Geçerlilik ve Güvenirlik için kullanılan tablolar araştırma yöntemine bağlı olarak araştırmacı tarafından ilgili kısımlara yer verilerek kısaltılmıştır.

4.BÖLÜM

BULGULAR

4.1.Ela'nın Kişiliğinin İncelenmesi

Sevgi Soysal'ın Ela ve Memet karakterleri üzerinden toplum ve cinsiyet eleştirisi yaptığı Yürümek adlı romanın kilit noktası Ela ve onun zaman içerisinde değişim gösteren kişiliğidir. Ela'nın kişiliğinin toplumsal cinsiyet rollerine göre gelişim ve değişim şeklini anlamak için Adler (2010)'in, belirttiği ruhsal amacın ne olduğunu kavramak gerekmektedir. Adler, çevreden izole olmuş bir ruh amacının düşünülemeyeceğini belirtmektedir. Birey bir şekilde çevre ile etkileşime girerek organizmanın devamlılığı ve güvenliği için çevreyle bütünleşmektedir. Böylece kendisine bir "ruhsal amaç" belirlemiş olacaktır. Bireyin hissedebilmesi, düşünebilmesi hatta rüya görebilmesi bile bir amaca dayanmaktadır. Organizmanın ve dış dünyanın ihtiyaçları ile birleşen amaç doğrultusunda, beden ve ruh bir bütünlük gösterecektir. Oluşturulan amaç, değişme özelliğine sahipken bazı durumlarda ise sabitliğini koruyabilmektedir (s. 20-21).

Ela'nın kişiliğini anlayabilmek için eserde bahsi geçen zaman aralıklarında, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle oluşan, gelişen ve özellikle son kısımda toplumsallık duygusu ile değişen ruhsal amacı çözümlemek gerekmektedir. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını içeren olgular üzerinden, Ela'nın, Samanpazarı'nda bir ilkokulda yaşadıklarından başlayarak vestiyerden paltosunu alıp yürümek için çıkmasına kadar geçen süre göz önünde tutulmuştur. Ela ile ilgili problemlerin netleştirilmesi gerekmiş ve bu gereklilik doğrultusunda Ela'ya dair problem durumları saptanmıştır. Araştırmada, Ela'nın kişiliğini şekillendiren durumlarla ilgi yanıtlanması gereken sorular ile karşılaşılmaktadır. Ela'nın neden kişilik gelişimi bu şekilde ilerlemiştir? Hangi problem davranışlar veya tutumlar Ela'nın kişiliğinde anlam karmaşasına neden

olmuştur? Ela'nın kişiliğini, ebeveyn tutumu nasıl etkilemiştir? Ela'nın bulunduğu sosyal çevre ve mensup olduğu sosyal statü, onun davranışlarını nasıl biçimlendirmiştir? Ela'nın beden algısı, kişiliğinde hangi özelliklerin gelişmesine sebep olmuştur? Cinsellikle ilgili yaşadığı problemlerin altında yatan nedenler nelerdir? Bu problemler, kişiliğine nasıl yansımıştır? Ela'nın evlilik tanımı, evliliğe bakış açısı ve evliliği sonlandırma şekli nasıl olmuştur? Bu durumların sebebi nedir? Bir anne olarak Ela, hangi ayrımları yaşamıştır? Anneliğe bakışı nedir? Annelik tanımında sosyal çevresinin etkileri nelerdir? Ela ile Memet'i yol ayrımına iten güç nedir? Tüm bu sorulara yanıt aranmıştır. Ulaşılan cevaplar toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri ve belirlenen kişilik kuramları çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu sebeple, Ela'nın kişiliğini anlayabilmek için incelemeye ilk sosyalleşme alanı olan aile ile başlanmıştır.

Adler (2021)'e göre kişiliğin anlaşılması için bireyin bulunduğu sosyal çevreye ve bu çevredeki bireylerle etkileşimine bakmak gerekmektedir. Adler, bireylerin toplumsal bir varlık olduğu fikrine bağlı olarak ilk sosyal ilgi alanını ebeveyn etkileşimi ile açıklamaktadır. Bu sebeple öncelikle anne sonrasında ise baba ile olan iletişim ve etkileşim kişilik yapısında etki alanına sahip olacaktır. Bir bebeğin olağan durumlarda, dünyaya geldiğinde ilk karşılaştığı kişiler anne ve babalarıdır. Sosyalleşmenin mihenk taşı da anne ve babadır. Öte yandan, çocuklar anne ve babadan sosyal öğrenme yoluyla, bazı davranış ve tutumlar edinirler. Kişiliğin oluşmasında aile ve çocuğun yetiştiği çevre, farklı yönlerden kalıcı etkiye sahiptir. Bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde aile tarafından belirlenen yaşam standartları, ahlaki normlar ve davranışlar zamanla çocuklar tarafından benimsenen ve kişilikleriyle bütünleşen özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Erken çocukluk dönemi olan 0-6 yaş aralığında ağırlıklı olarak ailenin sosyalleşme alanı olması; çocuğun gelecekteki sosyal ilişkilerinin belirleyicisi olacaktır. Bu sebeple, ebeveyn tutumları, çocukların kişilik gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır (Adler, 2021, s.7; Eroğlu, 2015, s. 226-227; İnanç-Yazgan ve Yerlikaya, 2012, s. 44).

Ebeveyn tutumları açısından Ela'nın kişiliği incelendiğinde annenin kişilik üzerinde belirleyici faktör olduğu görülmektedir. Beauvoir (1993)'un annenin kız çocuğuna yönelik tutumlarıyla ilgili çıkarımı oldukça dikkat çekicidir. Kadınların

birçoğunun hem kadın olmayı istediklerini hem de bu durumdan nefret ettiklerini belirtmektedir. Kendilerine dair geliştirdikleri olumsuz tutum, kız çocuklarını yetiştirirken kendini göstermektedir. Anne, çocuğunu yetiştirirken kızının da ileride kadın olacağı gerçeğine odaklanmasına yol açacaktır. Kızını bir nevi kendi uzantısı olarak gören anne kendindeki yetersizliği kızında ödünleme yoluna gidecektir. Kendi kaderini kızına da taşımak isteyecektir. Onun için iyi olan kızı için de iyi olacaktır. O nasıl yetiştirildiyse kızı da öyle yetiştirilmelidir (Beauvoir, 1993, s.82). Ela'nın annesi, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üreten "öne çıkarılmış kadınlık" biçimine uygun bir kadındır. Kızını da öğrendiği toplumsal cinsiyet pratiklerine göre yetiştirmek istemektedir. Ela'nın deneyimlediği cinsel içerikli oyunların annesinin öğrettiği doğrular ve yanlışlar ekseninden dolayı suçluluk duygusu hissettirmesi, Ela'nın annesinin otoriter bir tutum sergilediğini ve kendi yetiştirilme tarzını kızına da benimsetmek istediğini göstermektedir. Ela'nın, Şenel ile cinsel içerikli oyunlar oynarken yakalandığını düşündüğü anda korkması bunun bir sonucudur: "Kapı açıldığında bir titremeyle gelen suçluluk duygusu anlamsızlaştı birden. Tam Diana Durbin olmuştum, Şenel'in anasının yüzünden, hayır hayır, annemin yüreğime saldığı, ta beynime yerleştirdiği bir şeyler yüzünden küçük, sıska bir kız oldum yine" (Soysal, 2021, s. 36).

Ela'nın annesi, cinsellikle ilgili oyunların yanlışlığı ve bir kız çocuğuna yakışmayan bir davranış olduğu inancını kızına da aktarmıştır. Ela'nın annesinin, Ela ile ilgili belirlediği sınırlara bakıldığında hegemonik yapının belirlediği toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi görülebilmektedir. Ela'nın annesinin kuralları ve davranışlara yönelik tanımları hegemonyanın belirlediği toplumsal cinsiyet rolleri ile paralellik içerisindedir. Ela'nın annesi için cinselliğin ve kadın bedeninin ön plana çıkarılması, "iyi aile kızı" kavramıyla uyuşmamaktadır. "Öne çıkarılmış kadınlık" biçiminde kadın bedeni muhafaza edilmelidir. Bedenini öne çıkaran davranışlar sergileyen kız çocukları, "sokak kızı" olacaklardır. "Sokak kız"ları, "marjinal kadınlık" biçimi üzerinden değerlendirilir ve gösterilmesi ayıp olan bedenini sergilemekten ve toplumun belirlediği kuralları çiğnemekten çekinmezler. Bu yüzden Ela, annesinin istediği gibi "iyi aile kızı"na uygun olmayan davranışları gerçekleştirdiği için suçluluk duyar. Horney (1980)'e göre cinsellik kültürel anlamda suçluluk duygusuna en

elverişli alandır. Yasaklar, açık bir şekilde veya imalar yoluyla gerçekleştirilse bile çocuklar bu yasakların neticesinde yalnızca farkında olmakla kalmamaktadırlar. Bunun beraberinde eğer bu yasaklara uygun olmayan davranış geliştirirlerse kendilerini aşağılık ve pis hissetmektedirler. Bu durum, çocukta düşmanca duyguların gelişmesine de sebep olabilmektedir. Ancak erken çocukluk döneminde güçsüz hissedilmesine bağlı olarak bu düşmanca duygular bastırılmaktadır (Horney, 1980, s. 95). Bu durum Ela'da temel kaygının gelişmesine ve suçluluk duymasına sebep olmuştur. Bu suçluluğun sebebini Freud ise süperegonun kişiyi cezalandırması olarak tanımlamaktadır. Burada toplumsal cinsiyet pratiklerine uygun olan annenin öğretileri süperego görevi görmektedir. Ela'nın, Şenel ile oynadığı oyunlar ise id temellidir. Ela'da, id ve süperego çatışmasının olduğunu gösteren bu olayda, Ela'nın kişiliğinde süperegonun baskınlığı ön plana çıkmaktadır. Süperegonun, kişiliğin bireyden bağımsız toplumsal cinsiyet pratiklerinin temsil eden yönü olduğu düşünüldüğünde; bireyin kişilik yapısına uygun olmayan süperego kuralları, bireyde suçluluk yaratmaktadır. Freud'un, vicdani kaygı diye bahsettiği kaygı bu türden bir kaygıdır. Bireyde gelişen suçluluk duygusu beraberinde, suçluluğu hissettiren nesneye kızgınlık olarak yönlendirilir: "Ela'nın anası, neyin yanlış olduğunu, neyin yapılmaması gerektiğini bilen ve hiç unutmayan, unutturmayan Ela'nın anası" (Soysal, 2021, s. 36). Soysal'ın ifadelerine bakıldığında Ela'nın içindeki kızgınlığın ve suçluluğun sebebinin annesinin tutumları olduğu görülmektedir. Bu noktada Ela'nın annesinin, Ela için toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının dolayısıyla hegemonik erkekliğin kadınlardan beklediği özellikleri yerine getirecek bir temsili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Eserde, Ela'nın annesi, Ela'nın davranışları ve kişiliği üzerinde tabuların belirleyicisi olarak resmedilmektedir. Erikson (1984), bireyin aşırı şekilde denetim altında olmasının bireyde kuşku ve utanca sebep olabileceğine dikkat çekmektedir. Ela'nın suçluluk duygusu ve utanmasının nedeni annesi tarafından sürekli kontrol altında tutulmasından kaynaklanmaktadır (s. 14).

Ela'nın ebeveynleri eserde, kendi öğrendiklerini kızlarına aktarma eğiliminde olan bir aile profili olarak çizilmektedir. Üst sosyoekonomik düzeye mensup, gelenekçi ve otoriter bir aile yapısına sahip olan ebeveynleri, Ela'yı toplumsal normlara ve cinsiyet rollerinin beklentilerine uygun bir şekilde yetiştirmek

istemektedirler. Ela, annesinin bu doğruları benimsemesinin sebebinin annesinin yetiştirilme şekli olduğuna kanaat getirir. Bu inanış, "Ela düşündü ki, anası asla Diana Durbin olmamıştır, bir ananın yüreğe salabileceği bunca korkuyla kimseler Diana Durbin olamaz" (Soysal, 2021, s. 36-37) ifadelerinde görülmektedir. Bu durumda, Ela'ya göre annesi asla böyle cinsel içerikli oyunlar oynamamıştır. Cinsel içerikli ve kadın bedenini tanımaya yönelik oyunların yanlış olduğu ve değer yargılarına uygun olmadığı inancı ile yetiştirilmiştir. Bu sebeple, Ela'nın annesinin Ela'ya yaşattığı korkuyu, kendisi de annesi aracılığıyla deneyimlemiştir. Kızına da aynı şekilde kendi öğrendiği değer yargılarını aktarmak istemektedir.

Cinsel içerilki oyunlar oynarken yakalanan Ela, kendini suçüstü yakalanmış hissederek korkmuştur. Otoriter ailelerde yetişen çocuklarda, cezalandırılma kaygısı yüksektir. Bu sebeple Ela, kaygı ve korku duymuştur. Fakat durum Ela'nın beklediğinden farklı gelişmiştir. Şenel'in annesi kızmak yerine, bu oyunu olağan karşılamıştır. Kızına, perdeyi kapatması gerektiğini belirten bir işarette bulunmuştur. Şenel, Yıldız Dergisi'ni annesinden daha önce okuduğu için azarlanınca Ela'da korkunun yerini şaşkınlık duygusu almıştır. Şenel'le konuştuğunda ise Şenel'in annesinin okunan dergi, biten peynir ya da eskiyen ayakkabılar için kızdığını öğrenmiştir (Soysal, 2021, s. 36).

Ela, Şenel'in annesinin gösterdiği tutuma kadar kendi annesinin söylediklerini bir "Tanrı yasağı" gibi kabul etmiştir. Ela için bir annenin söylediği sözler doğruluğu tartışılamaz gerçeklerden oluşmaktadır. Tüm yasakların, herkes için geçerli olduğuna dair inancı, Şenel'in annesinin verdiği tepkiyle darbe alır: "Elâ da bütün anaların, aynı şeylere kızdıklarını, aynı şeyleri söylediklerini sanıyordu; çünkü doğruydu onlar, gerçekti, kesindi. Bütün çocuklar gibi, anasınca konan yasakların, dünyanın yasakları olduğunu sanıyordu, Tanrı yasakları olduğunu." (Soysal, 2021, s. 36). Böylece Ela, aslında tüm ayıp, yasak veya doğruların tek olmadığını öğrenmiştir. Doğruluğundan emin olduğu öğretilerin darbe alması, Ela'nın sorgulamalarının başlangıcı olarak kabul edilebilecektir. Çünkü Ela, yakalandığı için "demedim mi"ler, "sokak kızı mı oldun"lar beklerken, bu tepkileri almamıştır. Oysa bu tepkiler, Ela'ya göre her anne tarafından verilmesi gereken tepkilerdir. Burada Ela'ya öğretilen ahlak kurallarına göre; Ela ve Şenel cezalandırılmalıdır. Çünkü süperegonun isteklerine aykırı eylemler

yapılmaktadır. Yine Ela'da vicdani kaygının varlığını göstermesi açısından önemli bir durumdur.

Şenel'in annesi ile ilgili yukarıda bahsedilen iki hususun önemli olduğu düşünülmektedir: Toplumun onaylamayacağını düşündüğü oyunlara kendisi izin vermektedir ancak bunun diğerleri tarafından görülmesini istememektedir. Toplum tarafından onaylanmayan bir aile olarak belirtilen Şenel ve annesi, istediklerini yapmalarına rağmen yargılanmak istememektedirler. Diğer bir husus: Ela ve Şenel'in aile yapılarının ve anneleri ile olan ilişkilerinin seyrinin farklı olduğudur. Ela'nın ailesi için tabu olan eylemler, Şenel'in ailesi için aynı şekilde algılanmamaktadır. Ela için suçluluk duygusunu yaratan eylemler ile Şenel için suçluluk hissettiren eylemler aynı değildir. Bu durum, Ela ve Şenel arasındaki top kavgasında kendini gösterecektir. Şenel, oyunda çıkan anlaşmazlıktan sonra Ela'nın topunu sahiplendiğinde Şenel'in annesi bu duruma kayıtsız kalarak olağan bir durum olarak karşılamıştır. Aile tutumlarının kişiliğe etkisini göstermesi açısından önemli bir örnektir. Şenel ve Ela örneğinde; iki farklı ailede yetişen, iki farklı kız çocuğu figürü görülmektedir. Ela "öne çıkarılmış kadınlık" biçimine göre yetiştirilirken, Şenel "marjinal kadınlık" özellikleri taşımaktadır. Ela'nın ailesi için önemli olan ve ödün verilmemesi gereken değerler; manevi ve soyut kavramlardır. Bunlar toplum tarafından ahlaksızlık olarak adlandırılabilecek; dişillik, cinsellik, başkasının eşyasını izinsiz almak gibi eylemlerdir. Yanlışlığına ve doğruluğuna inanılan kişilik özellikleri ve davranış kalıpları ataerki düzenine uygundur. Ayıplar ve yasaklar toplumsal cinsiyet pratiklerinin ayıpları ve yasaklarıdır. Ela, topunun Şenel'de kalmasından dolayı suçluluk hissetmemiştir. Çünkü maddi değeri olan bir obje için ailesi tarafından kendisine suçlayıcı ifadelerin kullanılmayacağından emindir. Ancak oynadıkları cinsel içerikli oyunlardan dolayı utanç duyar ve suçluluk hisseder. Ela'nın annesinin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisine bağlı olarak yanlış bulduğu durum cinsel içerikli oyunlar iken, maddi değere sahip olan topun kaybedilmesi önem arz etmemektedir. Şenel ile oyun oynamasının yasaklanmasının sebepleri arasında bu farklılığın önemli olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Şenel ve annesi toplumun dışladığı ve onay vermediği düşüncelere sahiptir ve marjinalliğin temsilidir. Bu sebeple Şenel'in annesinin doğrularına göre yetişen bir kız çocuğu "sokak kızı"

olacaktır. Ela ise, ailesi tarafından toplumsal cinsiyet pratiklerine uygun bir kadın olarak yetiştirilmeye çalışılmaktadır.

Ela, yaşadığı bu örnekten sonra düşünceleri değişmeye başlamıştır. Çünkü farklı bir hayatın daha olduğunu görmüştür. Öğrendiği kurallar, genel-geçer kabul gören kurallar değildir. Sorgulamaları devam etmesine ve aslında Şenel'in oynadığı gibi oyunlar oynamak, bedenini tanımak istemesine rağmen yine de toplumun kadınlardan beklediği gibi edilgen ve isteklere boyun eğen "öne çıkarılmış kadınlık"la uyumlu bir tutum sergileyeceğini bilmektedir. Annesinin yasakladığı konuları merak etmesine rağmen, annesi çağırdığı anda onun istediği gibi "iyi aile kızı" olacağından emindir. İyi aile kızı kavramı eserde; ütülü ve temiz giyinmek, fayda sağlayan kitaplar okumak, nezaket sözcükleri kullanmak gibi eylemlerin gerçekleştirilmesi olarak belirtilir (Soysal, 2021, s. 40). Bu durum, Freudyen bakış açısına göre; Ela'da, id ve süperego çatışmasının güçlü bir şekilde ortaya çıktığını göstermektedir. Ela; süperegonun istediği, toplum tarafından onaylanan ve yapılması uygun görülen davranışları sergilemeye devam edeceğini içten içe bilmektedir. Ela'nın bilincine ve kişiliğine yerleştirilen bu kurallar, Ela'nın bilinçaltındaki cinsellikle ve kadın olmak, dişi olmak ile ilgili isteklerini bastırmasına sebep olmuştur. Öte yandan dürtüleri ona istediği şeyleri yapması gerektiğini söylemektedir. Çünkü Freud'un ifade ettiği şekliyle id, haz merkezli çalışarak isteklerinin doyurulması amacı gütmektedir. Merak ettiği cinselliği oyunlar aracılığıyla deneyimleyememek yine Freud'un belirttiği düzleme paralellik göstermektedir. Ela, idin isteklerini yerine getiremediği için elem duymaktadır. Ancak süperegonun baskın yapısı, egonun idin isteklerini yerine getirmesini engelleyerek süperegoya hizmet edecektir. Bu sebeple, idin isteklerini yerine getirmeyecektir.

Ela'da süperegonun işlevselliğinin kişiliği üzerinde yoğun bir etki gücüne sahip olduğu düşünülmektedir. Ela'nın beden algısıyla ilgili düşünceleri yine aynı şekilde süperego görevini üstlenen anne korkusu ile şekillenir: "Kendi göğüsleri anası kızar diye mi büyümediler hâlâ? "Sana göğüslerini büyütme demedim mi?" diyeceği için mi?" (Soysal, 2021, s. 39). Bedeninin kadınsı bir gelişime sahip olmasının engeli olarak annesinin yasaklarını gören Ela, kendi bedenini beğenmemektedir. Çünkü bedeni yeterince kadınsı değildir. Beden algısı ve benlik algısı arasındaki ilişkiye

dikkat çeken Gander ve Gardiner (2007, s.451-452), beden algısının birçok faktörden etkilendiğini belirtmektedir. Bireyin fantezileri, yaşıtlarına göre geç ya da erken olgunlaşması, bedenini nasıl gördüğü ve nasıl algıladığı bunlardan bazılarıdır. User (2010, s. 134), bazı araştırmaların bulgularına bağlı olarak konuyla ilgili benzer bir yorumda bulunmaktadır. Bireyin benlik algısı, kişiliği ve kimliği üzerinde, bedeni önemli bir yer tutmaktadır. Bireyin dış görünüşü, diğer insanlar üstünde ilk izlenimi oluşturmaktadır ve bu durum bedenin kullanımıyla alakalıdır. Birey, diğer insanlar tarafından değerlendirilirken bedensel özelliklerinin etkisiyle hareket ettiklerini anlayabilmektedir. Bunun dışında, bireyin de zihin dünyasında kendisiyle ilgili geliştirdiği bir beden algısı vardır. Bireyin bedeni ile ilgili olumlu ya da olumsuz tutumları, bireyin benlik algısını etkilemektedir. Ela için beden algısıyla ilgili bir değerlendirme yapıldığında beden algısının olumsuz olduğu ve buna bağlı olarak, öfke, kızgınlık ve aşağılık duygusu geliştirdiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili eserde geçen iki örneğe yer verilmiştir. Öncelikle Şükran'ın gelişen göğüsleri, değişen bedeni, diğer kız çocuklarından farklı kıyafetler giyinmeye başlaması, dudaklarını ıslatması ve erkekleri istediği oyunlara yönlendirmesi; Ela'nın ise bu durumların dışında bırakılmasına bağlı Şükran'a duyulan öfkesi örneğidir. Çocukların oynadıkları oyunlarında temele Şükran'ın isteklerini alması Ela'nın yoğun bir öfke ve kızgınlık duymasına sebep olmuştur. Alişan'ın, Şükran yüzünden dayak yemesini engellemesi öfkesinin bir göstergesidir. Yine aynı şekilde Ela'nın oyun isteğinin reddedilmesine bağlı topa vurması ve topu Şükran'ın kafasına fırlatması ise bilinçaltında Şükran ve diğerlerine duyduğu öfkenin yansımasıdır. Ela'nın zarar gören benlik algısının bir dışavurumudur. Freudyen yaklaşıma göre, Ela, egosunun zarar görmemesi için savunma mekanizmalarından yer değiştirmeyi kullanır. Benlik algısının zedelenmesinin yarattığı kaygıyı azaltmak için bu savunma mekanizmasını kullandığını söylemek doğru olacaktır (Corey, 2008, s. 72). Bu durumda; top, burada bir sembol görevi görmektedir. Ela'nın bu davranışını bilinçaltında annesine karşı olan öfke ve kızgınlık duygusunun dışarıdaki nesnelere ve kişilere yönlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ela, bedeni ile ilgili duyduğu aşağılık duygusunun sebebini bilinçaltında annesinin, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları kapsamında uyguladığı kuralların bir neticesi olarak görmektedir. Buna bağlı olarak, toplum tarafından kabul gören "öne çıkarılmış kadın" ve dişil bir figür olan Şükran'a,

kişiliğinde, bedeninin yeterince kadınsı olmamasından kaynaklı duyduğu aşağılık duygusunun etkisiyle tepki göstermektedir. Yine bu durum diğer bir açıdan değerlendirildiğinde gerçeklik kaygısını azaltmak için, hegemonik yapının kadın temsili olan Şükran'ın isteklerinin kabulüne bir başkaldırı olarak düşünülebilecektir.

Adler (2021), aşağılık kompleksinin bireyin o konu ile ilgili yeterli ve uyumlu olmadığını düşündüğü durumlarda gerçekleştiğini ifade etmektedir (Adler, 2021, s. 60). Ela, bu aşağılık duygusunu, yenebilmek ve üstünlük sağlayabilmek için saldırgan bir tutum sergilemektedir. Ela'nın, bu şekilde davranmasının nedeni, bedeninin yeterince "kadınsı" olmamasına bağlı olarak dışlandığını düşünmesidir (Soysal, 2021, s. 29). Şenel'in göğüslerini gördüğünde ve o göğüslere dokunduğunda bu kıskançlık duygusu açığa çıkmıştır. "-Bak kız göğüslerime, nasıl büyüdüler." "Ela ansızın yüreğini sıkan bir kıskançlıkla elledi Şenel' in göğüslerini hem utandı hem elledi. Hoşlandı da. Şenel seyretti Ela' nın kıskançlığını, hoşlanmasını. Doydu." (Soysal, 2021, s. 37).

Tüm bu örneklere bakıldığında, Ela'nın kendi bedeninden hoşlanmayan, kadınsı ve dişil ögelerin hâkimiyeti olan bir dış görünüş isteğinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Arkadaşının çabuk gelişen ve büyük göğüslere sahip olması, Ela'nın onu kıskanması için yeterli olmuştur. Ela tarafından kıskanılmaktan hoşlanan Şenel, bu durumdan keyif alırken bir yandan da onu aşağılayarak oyuna dâhil, etmek için portakaldan göğüs yapmayı teklif etmesi Ela tarafından kabul görmektedir. Ela, hoşlanmadığı halde hem Şenel'le arkadaşlık etmekte hem de onun isteklerine boyun eğmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı olarak gelişen "öne çıkarılmış kadınlık" rolünde; kadının, boyun eğme ve itaat etme özelliklerini kişiliğinde barındırması, geleneksel toplumlarda kabul gören bir davranıştır. Şenel ile oyunlarında boyun eğmesi ise olası bir reddedilişi engellemek içindir. Horney, bu durumu kuramında "sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaç" olarak tanımlamaktadır. Ela'nın, onu kabul eden ve oyunlarına dâhil eden Şenel tarafından reddedilmemek için onu hoşnut etmeye ve onun onayını almaya yönelik bir tutum sergilemektedir.

Ela'nın beden algısı üzerinde etkili iki akranını biraz daha detaylandırmak toplumsal cinsiyet rollerinin, Ela'nın kişiliğine etkilerini görmek açısından önemlidir.

Öncelikle hem Şenel hem de Şükran kadınsı özelliklere sahip profillerdir. Şenel, "öne çıkarılmış kadınlık" rollerine uygun bir kadın olmadığı halde dişiliği ve cinselliği deneyimleyebilen biridir. Şükran ise toplumsal cinsiyet rollerine uygun olmakla birlikte kadınsı özelliklere sahiptir. Şahin ve Şahenderoğlu (2015, s. 95), Yürümek adlı eserde ataerkil sistemi eleştiren kadın karakterin yalnızca Ela olduğuna değinmiştir. Diğer kadınların ya sistemin bir temsili ya da eleştirilerine izin verilmeden eleştirilerini yapan kadınlar olduklarını ifade etmiştir. Burada Şenel, ataerkil sistemin sessiz bir eleştirmeni iken Şükran temsilcisidir. Burada Ela'nın "boyun eğmeyen ve direnen kadınlık", Şükran'ın "öne çıkarılmış kadınlık", Şenel'in ise "marjinal kadınlık" biçimlerine sahip olduğu görülmektedir. Hegemonyanın desteği Şükran tarafında olduğu için tahakküm de Şükran'ın elindedir. Bulundukları arkadaş ortamında tahakkümü elinde bulunduran Şükran, Ela'daki aşağılık duygusunu daha da güçlendirmiştir. Çünkü Şükran hem onay görmektedir hem de kadınsıdır. Şenel ise Ela için yasak olan tüm cinsel deneyimleri yaşama hakkına sahiptir. Ela'nın ise elindeki tek güç "top"tur. Basit bir sembol gibi görülmekle birlikte Freudyen bir bakış açısı ile bakıldığında "top"un bir oyuncaktan daha fazlasını temsil ettiği görülebilmektedir. Ela, dişil özelliklere sahip değildir. Burada Adleryen yaklaşımdaki erkeksi protestonun, toplumsal cinsiyet pratiklerinde "direnen ve boyun eğmeyen kadınlık" etkileri görülmektedir. Şenel'in, Ela'nın topunu alması, Ela'nın elindeki gücü kaybetmesine sebep olmuştur. Diğer yandan Şükran'la ve diğer arkadaşları ile olan oyunlarında "top" ile oynanan oyunlar sayesinde görünür olma imkânı Şükran'dan dolayı elinden alınır. Ela'nın içindeki aşağılık duygusunu yenebilmek için top ile geliştirdiği üstünlük çabası sonuç vermez. Ela'nın aşağılık duygusu, Ela'da aynı zamanda düşmanca duyguların da gelişmesine sebep olmuştur. Çocuğun, kişiler yerine düşmanca duygularını nesneleri fırlatarak nesneler üzerinden gösterdikleri bilinmektedir (Freud, 2011, 28). Ela'nın oyun isteğinin reddedilmesi üzerine "top"a vuruşu ve aslında yapmak istediği şey bunun bir göstergesidir: "Elâ bir tekme vurdu topa. Şükran oynasa, o zaman onlar da oynar; ama Şükran oynamaz. Derdi Alişan'la onun. Esin'le Gönül fısıldaşıp gülüşüyorlar -sokağa büyük olaylar yaşatan Şükran'a hayran. Topu alıp Şükran'ın kafasına atmak istiyor Elâ." (Soysal, 2021, s. 42).

Ela'nın bedenini beğenmemesi sonucunda Ela'da kıskançlık, öfke, kızgınlık, kaygı ve aşağılık kompleksi gelişmiştir. Ela, sosyalleşmek, hemcinsleri ve karşı cinsleri ile arkadaşlık etmek isterken kendini yalnızlaşmış ve dışlanmış hissetmektedir. Erikson'a göre bu dönem psikososyal gelişim kuramının "Ergenlik: Kimliğe Karşı Kimlik Karmaşası" aşamasıdır (Corey, 2008, s.76). Erikson (1950)'a göre ergenlik dönemi, bireyin kendini bulduğu ve kimlik geliştirdiği kritik bir dönemdir. Ergenlik dönemi boyunca birey, cinsel kimliğini keşfetmeye başlar ve kendi mesleki kimliğini oluşturmaya çalışır. Bu süreçte birey bağımsızlaşmayı hedefler. Eğer ergenlik döneminde birey, bu kimlik rollerini kazanmakta başarısız olursa, gelecekteki yaşamında da kimlik karmaşası yaşar. Bir kişinin kimlik karmaşası yaşaması, içsel bir çatışmanın çözüme kavuşmadığı anlamına gelir ve bu durum uzun sürebilir. Eğer bu süreçte başarılı olunmazsa, gelecekte de kimlikle ilgili sorunlar yaşanabilir ve bu karmaşa hali çözülene kadar devam edebilir.(s. 261).[3] Tüm eser boyunca Ela'nın kimlik karmaşasının devam etmesi ve karşı cinsle sağlıklı ilişkiler kuramamış olması ise gelişim dönemlerinden bu basamağı sağlıklı bir şekilde geçiremediğini göstermektedir. Özellikle cinsellikle ilgili tutumları, bunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ela, cinselliği çocuk yaşından itibaren bir tabu olarak öğrenmiştir. Konuşulması ve yaşanması ailesi ve sosyal çevresi tarafından onaylanmayan bir durum olan cinsellik, Ela için bir merak konusu olmuştur. Ailesi tarafından yasak olan cinsellik konusuna dair hiçbir bilgisinin olmadığı, Aleko ile öpüşmesinden dolayı hamile kaldığını düşünmesiyle görülmektedir.

Adler (2010), kız çocuklarına yönelik ön yargılı tutumların tüm dünya genelinde kabul gördüğüne vurgu yapmıştır. Bu ön yargının ise kız çocuklarının kendilerine dair değer algılarının olumsuz etkilendiğini ifade ederek; kız çocuklarının başarabilme ve öğrenme becerilerine engel teşkil ettiğine dikkat çekmiştir (s. 78-79). Ela'nın, Aleko ile konuşmasının ardından düşündükleri bu söylemle paralellik içerir: "Hiçbir şeyi doğru dürüst bilmiyordu aslında. En ufak, beklenmedik bir olay bütün

[3] Erik Erikson'un Kişilik Kuramı'nda yer alan Psikososyal Gelişim Basamakları özelliklerinden faydalanılmıştır. İlgili kaynak: Erikson, Childhood and Society, s.261

bildiğini sandığı şeyleri kökünden sarsıyordu. En cahil bir insan gibi her şey mümkün oluyordu onun için" (Soysal, 2021, s. 63).

Ela, bu söylemlerden de anlaşılacağı üzere kendini bilgisiz ve yetersiz hissetmektedir. Yetersizlik duygusu, aşağılık kompleksinin bir parçası olarak Ela'nın kişiliğinde yer edinmiştir. Cinsellikle ilgili Ela'ya öğretilen tek şey evlilik öncesi yaşanan cinsel ilişkinin yasak olması ve cezalandırılması gerektiğidir. Ela'nın bilinçaltında yer alan cinsellik isteği, öğretilen toplumsal kurallar dolayısıyla bilince çıkarılmak istenmemektedir. Cinsellik eylemi gerçekleştiğinde ise süperego tarafından cezalandırıldığını düşünmektedir. Bu sebeple Ela, Aleko ile öpüştükten sonra babasının ölüm haberini aldığında, öpüştüğü için cezalandırıldığını düşünmüştür. Ela, yanlış bir şey yapmıştır. Bunun sonucunda da cezalandırılmıştır. Ela'nın kişiliğinde süperegonun işlevselliği devreye girmiştir: "Aleko'yla öpüşürken mi ölmüştü babası? Aleko'yla tepeye çıkmasını yasakladığı için mi Aya Yorgi intikam almıştı babasından?" (Soysal, 2021, s. 52). Aya Yorgi, kutsal bir mekândır. Kutsal bir alanda Aleko ile öpüşmesi de cezalandırılması gereken bir durumdur. Ela'nın evlilik öncesi cinsel yakınlaşmaların, cezalandırılması gerekliliğine olan inancının bir sonucu olan bu düşünce, Ela'nın cinsellikle ilgili tutumları üzerinde, uzun bir süre etkisini göstermiştir. Süperegonun ödül ve ceza prensibiyle hareket etmesine bağlı olarak Ela, vicdan azabı duymaktadır. Hatasının bedelini, babasının kaybıyla yaşadığını düşünmektedir. Kadınların, evlilik öncesi yaşayacağı herhangi bir cinsel deneyim cezalandırılmalıdır. Bu sebeple, Bülent ile üniversite yıllarında yaşadığı flört döneminde daima cinselliği deneyimlemekten uzak durmuştur. Bülent ile olan birlikteliklerinde; Ela'nın, toplumsal cinsiyet pratiklerini göz ardı etmeyen bir ilişki sistemi geliştirdiği görülmektedir. Çünkü cinsellik, Ela için biyolojik gerçekliğin ötesinde toplumsal bir kimlik kazanmıştır.

Cinselliğin biyolojik bir olgu olmasından öte, toplumsal bir kimliği vardır. Birey için özel olması gereken bu alan kültürel yapıdan etkilenerek çerçevelendirilmektedir. Cinsellik bireysellikten çıkarak toplumsallaşmaktadır. Cinsellik, temelde haz ve üreme hedefli fiziksel bir aktivite iken, toplumun yeniden tanımlamasına bağlı olarak birçok anlamı içinde barındıran bir olguya dönüşmektedir. Cinselliğin zamanı, kiminle olacağı ve nasıl olacağı gibi konular her kültürde farklı bir

şekilde belirlense de cinselliğe yüklenen anlam önemini yitirmemektedir (Weeks, 1986, s. 19). Bu sebeple, Ela'nın merak etmesine rağmen "ilk cinsel ilişkisi"ni evlilik dışı bir ilişki ile yaşamak istemediği görülmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet pratiklerine göre "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminde cinsellik evlilik yoluyla deneyimlenmelidir. Kadın ve erkeğe yüklenen roller bağlamında ilk cinsel deneyime verilen önem şu söylemlerde kendini belli etmektedir:

> Tek bir yanlış yapmaya, üstüne tek bir çamur sıçratmaya. Sadece kendi yanlışlarımla mı gelişeceğim ben? Bir yanlış da sen yapsan. Ama cimrisin sen…Ya bir daha düzeltemeyeceğin bir yanlış yaparsan? Benle yatarsan mesela? Bana bir şey verirsin. Geri alamayacağın bir şey. Olur mu? (Soysal, 2021, s. 75).

Bülent'in kurduğu bu cümlelerde iki unsura dikkat edilmelidir: Birincisi evlilik öncesi cinsel ilişkiyi Bülent de yanlış bir eylem olarak adlandırmaktadır. Bu düşüncenin temelinde hegemonik yapının etkisiyle gelişen toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını benimsemesi yatmaktadır. İkincisi ise "bekâret" kavramına yüklenen anlamdır. Verildikten sonra, geri alınamayacak bir şey olduğuna inanılan durum "bekâretin bozulması"dır. Bekâret kavramı, toplum tarafından inşa edilmiş bir olgudur. Bu bağlamda cinsel deneyimi olan ve olmayan olarak bireyler gruplandırılmaktadır. Özellikle gruplama kadın bedeni üzerinden yapılmaktadır. Türk Dil Kurumu (2023), tanımında bekâretin ilk anlamı "kızlık" diğer anlamları ise "saflık, temizlik, masumluk"tur. Yapılan tanımlar, toplumun kadın kimliği üzerindeki beklentileriyle örtüşmektedir. Ataerkil düzende kadından beklenen budur. Bakire olmak veya olmamak kadına yüklenecek sıfatları belirleyici bir öneme sahiptir ve kadın üstünde kurulan baskılardan biridir. Ataerkil değer yargılarının olduğu topluluklarda bekâret ancak evlilik yoluyla "kaybedilebilir" (Tunçdemir-Ozansoy, 2019, s. 620-621). Ela'nın bekârete yüklediği anlam da toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygun bir şekilde olmuştur. Bekâretin korunmasını "kutsal" kabul ederek evlilik öncesi ilişkilerinde cinsel birliktelikten kaçınmıştır. Ela, kişilik olarak sorgulayan fakat düşündüğü gibi yaşayamayıp, edilgenliği kabul eden bir kişi olarak değerlendirilebilir. Ela'nın bilinçaltında çocukluk döneminde sosyal çevresi ve özellikle annesi tarafından yerleştirilen düşünce kalıpları eylemlerini bu doğrultuda

gerçekleştirmesine sebep olmaktadır. Eril topluluklarda kadının kişilik özellikleri de toplumsal cinsiyet rollerine göre edilgen ve pasifize olmalıdır. Karar verme yetkisi toplumsal normlar ve eril tahakküm çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Bağımsız seçim yapma ve karar verme becerisi geliştirmemiş olanlar yalnızca alışılmış, kabul edilmesi ve onaylanması muhtemel ve çerçevesi önceden belirlenmiş kararları alma becerisine sahip olabilirler. Bu kararlar, bulunulan topluluğun lideri ve otoritesi olan kişilerin aldığı kararların aynısı olan ve hiçbir özgünlüğü bulunmayan kararlardır. Bu sebeple bağımsız karar vermek istediklerinde korku ve endişe duymaları oldukça normaldir (Geçtan, 1998, s. 22). Ela, evlilik öncesi cinsel bir ilişki yaşamaktan korkmuştur. Otoriteyi oluşturan hegemonik yapının sözünden çıkmaktan korkan, yanlışlarını ve doğrularını toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre belirleyen kişilerin, kişilik özelliklerinin bu şekilde gelişmesi olağan bir durumdur. Ela, her ne kadar toplumsal yapıyı sürekli eleştirse de eril yapının isteklerine uyum sağlamaktadır. Buna rağmen, kişiliğinin zedelenmemesi için Bülent'e meydan okur: "Yağma yok beyim, yanlışımı kendim seçerim ben. Yanlış da yapsam, kendim, bile bile, ama kendim yaparım." (Soysal, 2021, s. 75).

Ela'nın, Bülent'in isteklerini yanlış kabul etmesi de yine toplumsal cinsiyet kalıp yargılarında kendine karşılık bulmaktadır. Ela, için de evlilik öncesi cinsel birliktelik yanlıştır ancak bu yanlışı kendi seçimiyle yapmak istemesi ise üstünlük çabasının bir sonucudur. Ela, meydan okuyarak ve Bülent'in isteklerini reddederek onu yenilgiye uğrattığını düşünmüştür. Burada, Ela'nın güç gösterisinde bulunmasını "boyun eğmeyen ve direnen kadınlık" ve "erkeksi protesto" ile açıklamakta mümkündür. Erkeksi protesto, literatürde de belirtildiği gibi kadının, kadınsı özellikler yerine erkeksi rolleri yerine getirme isteğidir. Güçlü olmak, kendi kararlarını vermek, seçim yapma hakkını karşı taraf bırakmayı istememek toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre erkeklerde bulunması gereken özelliklerdir. Erkeklere atfedilen kendi seçimini yapabilme özelliğini Ela'nın üstlenerek hem üstünlüğünü hem de toplumsal cinsiyet rollerine göre erkeklerden beklenen özellikleri kişiliğinde göstermeye çalıştığı ve bu durumun aslında ataerkil düzene bir başkaldırı niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece Ela'nın Bülent'e karşı bir üstünlük çabası içinde olduğu söylenebilecektir. Ela'nın, evlilik öncesi cinsel birlikteliği

reddetmesi ancak çocukluk döneminden itibaren merak etmesi ise Ela'yı kişiliğinin zedelenmemesi için savunma mekanizmalarını kullanmaya itmiştir. Ela, Bülent'le paralel istekler içerisinde olduğunun ancak sürekli "bahaneler" ürettiğinin farkındadır. Freudyen bakış açısında, insanların kendilerini baskı altında hissettiklerinde benliğin, kendini korumak için birtakım savunma mekanizmaları geliştirdiği savunusu vardır. Ela'nın kullandığı savunma mekanizması mantığa bürümedir. Ela, mantığa bürüme mekanizmasını kullanarak aslında egosunun zarar görmesini engellemektedir. Ela, cinselliği deneyimlemek istemesine rağmen süperegonun etkisiyle cinsellikten uzak durmaktadır. Çünkü cinsellik, yalnızca evlilik yoluyla deneyimlenmelidir. Yine eserde geçen "Kızlığını ve Hegel'i, şanına yaraşır bir koca için yanında gezdirip duruyorsun." (Soysal, 2021, s. 75) cümlesi bekâretin ve toplumsal değerlerin önemine vurgu yapmaktadır. Kadınlar için, iyi bir eş bulmanın ön koşulu bakire olmaktır. Hegel'i okumak ise statü sahibi biriyle evlenmenin yollarından biri olarak görülmektedir. Gerçekleşen evlilikteki eş seçimine bakıldığında saygın bir statüye sahip eş tercih edilmiştir. Ela'nın eş seçiminde nevrotik ihtiyaçlardan "saygınlık kazanma ihtiyacı" etkileri ile gerçekleştirilmiştir. Bu nevrotik ihtiyaç, diğerlerinin ne düşündüğünü önemseyen bireylerin seçimlerinde kendini göstermektedir. Hegel'i okumadığı halde yanında sürekli olarak taşıması ise "başkalarının hayranlığını kazanma ihtiyacı"dır. Ela'nın toplum tarafından sürekli olarak onaylanma isteğini göstermesi açısından önemlidir. Ela'nın evliliğinde tercih ettiği eş seçimi ve cinselliği deneyimleme şekli bu bağlantıda gerçekleşmiştir.

Adler (2010), kadınların evliliği zoraki olarak kabul etmesine dair görüşlerini belirtirken; evliliğin kadın tarafından gönüllü bir kabul olduğu sanısının yanlışlığını belirtmektedir. Adler (2010), toplumun, kadının uzlaşma yoluyla evliliği kabul ettiği düşüncesini benimserken aslında bununla ilgili kesin bir kanıtın olmadığını ifade etmektedir (s. 82). Eserde yer alan Ela ve Hakkı evliliğinin Adler'in düşüncesiyle benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

Ela'nın, Hakkı ile olan evliliğini "zorunlu bir anlaşma", "imzalanan bir kontrat" şeklinde tanımlaması, yine benzer şekilde Hakkı ile birlikte yaşama zorunluluğunun bir "tutukluluk" gibi tanımlanması, birlikte yaşama zorunluluğu "ağırlaşan kolunun çekip çıkarılamayacağına" inanması, toplumun belirlediği evlilik

tanımının Ela üzerindeki etkisini göstermektedir. Ela, kendini bir çember içine sıkışmış hisseder ve artık buradan kurtulamayacağı inancına sahip olur (Soysal, 2021, s. 84). Adler (1983), evliliğe dair konuları içeren, aşk, cinsellik ve evlilik ile ilgili yetersiz bilgilere sahip olmasının bireyin evliliğinin başarısız olmasının sebebi olarak nitelendirmektedir (s. 272). Evliliği, bulunduğu sosyal çevrenin isteklerine göre gerçekleştiren ve evlilik kurumu ile ilgili hiçbir bilgi edinmemiş olan Ela'nın, evlilik yaşantısını kabullenmesi oldukça güç olmuştur. Ela, Hakkı ile yaşayacağı cinsellikte, bu konuyla ilgili hiçbir şeyi bilmemenin ve öğrenmemiş olmanın deneyimsizliğini hissetmiştir. Çocukluk döneminde cinselliğe dair bilgilerinin tek kaynağı olan arkadaşı Şenel' i hatırlamıştır: "Şenel bütün bunları düşünmemiştir. Doktorculuk oyununu yedire sindire oynadı; apansız denizi görmedi karşısında" (Soysal, 2021, s. 84).

Şenel'in çocukluğunda oynadığı cinsel içerikli oyunların ve Şenel'in annesinin bu oyunlara izin vermesinin bir sonucu olarak cinselliği zorlanmadan yaşadığını düşündürmüştür. Oysa Ela için bu durum oldukça farklıdır. Yıllarca yasak olan bir olayın bir anda yaşanmasının normal hatta zorunlu olması onu çaresizlik içinde bırakmıştır. "Artık denize parmaklarını sokup ayağını geri çekivermek yok. Denize dalmalı. İnsan hep bir görev duygusuyla dalar denize" (Soysal, 2021, s. 84). Ela, cinselliğe dair bilgisi ve tecrübesi yokken cinselliği deneyimlemek zorunda kalmıştır. Cinselliğin, evlilik öncesi yasak oluşu ve ardından bir "görev" olması Ela'nın cinselliği yadsımasına sebep olmuştur. Cinselliğin yadsınmasını Horney (1991), cinsel soğukluk kavramı ile açıklar.

Horney (1991), cinsel soğukluğu, kadın ve erkek ilişkisinde ortaya çıkan bir bozukluğun göstergesi olduğunu belirtmektedir. Cinsel soğukluk, bir erkeğe yönelik olabileceği gibi tüm erkekleri de kapsayabilmektedir. Ancak nihayetinde bu cinsel tutumun sonucu cinsel olarak erkeğin yadsınmasıdır (s. 133). Horney'in tanımından yola çıkılarak Ela'nın cinsel tutumunun soğuk kadın tanımı ile örtüştüğünü söylemek mümkün görülmektedir: "Ne olursa olsun, aslında, sadece Elâ'yı arkasından itti denize. Elâ denize daldı. Soğuktan takırdayan dişlerini kimselere çaktırmadan, kahramanca yüzdü." (Soysal, 2021, s. 84).

Ela'nın, ilk cinsel deneyimi değerlendirildiğinde Ela'nın bir haz duygusuna ya da istekliliğe sahip olmadığı kolayca görülebilmektedir. Buradaki cinsel deneyim, bir görev ve zorunluluk bilinciyle yerine getirilen eylemdir. Ela'nın cinsellikten keyif almamasına rağmen bunu devam ettirmesi ise toplumsal cinsiyet rollerine göre kadın bedeninin eril tahakkümün kontrolünde olduğunu göstermektedir. Hakkı'ya cinsellikle ilgili isteksizliğini belli etmeme çabası ise yine öğretilen toplumsal cinsiyet rollerindeki "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi özelliklerinden biridir. Evli bir kadının temel vazifelerinden olan eşin cinsel isteklerini karşılama zorunluluğu Ela tarafından gerçekleştirilmektedir. Ela'nın yaşadığı psikolojik durumun sebebi Horney (2014)'in da belirttiği gibi kültürel sebeplerden kaynaklanır (s. 9). Bireyin yaşadığı bu çatışmaların sonucunda bazı nevrotik belirtilerin ortaya çıktığını savunan Horney (2014), çatışmalara bağlı olarak bireylerin farklı nevrotik eğilimler yarattığını belirtmiştir. Bunlardan bir tanesi bireyin "kendine yabancılaşması"dır. Birey, rahatsızlık yaratan durumlardan kurtulmak için toplumdan kaçmak yerine kendine uzaklaşmayı seçmektedir. Birey, tüm benliğine yabancılaşır ve ona ait olan benlik gerçek dışı görülmeye başlar. Benliğinde gelişen çatışmayı engellemek için çatışma yaratan durumları değiştirerek olmak istediği benliği yaratmaya çalışır ve ulaşmak istediği bu idealize edilmiş benlik imgesini yaratır (s. 13). Ela ile ilgili bu sürece kadar verilen tüm bilgilere bakıldığında Ela'nın kişiliğinin ne olduğu veya ne olmak istediğinden çok toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisinde geliştiği görülmüştür. Ela'nın toplumun isteklerine göre hareket etmesi, çelişkide kaldığı durumlarda hegemonya tarafından onaylanacak davranışları benimsemesi ve genel kabul görecek bir "ideal benlik imgesi" oluşturması, "kendine yabancılaşmasına" sebep olur. Bu tezatlığı Hakkı'yı, Bülent'le aldattığında fark eder:

> Niçin aldatmıştı Hakkı'yı? Hakkı'yla niçin yattıysa aynı nedenlerden işte. Kendini aldattığı için, yıllarca sadece kendini, istemeden, nasıl yaşadıysa Hakkı'yla yıllarca, öyle işte yatmıştı Bülent'le de. İkisi de aynı önemde ya da önemsizlikte. Bunun adı niçin aldatma olsun? İki kişi arasındaki alışverişin, cinsel de olsa, üçüncüyle ilişkisi ne? Başta önemli bir eksiklik olup olmadığı üstünde durulmayacaksa. Bu olsa olsa yıpranma, kendini cezalandırma,

> harcama olarak nitelendirilebilir. Kötü bir rahatlık getiren. Böyle zırva düşünceler arasında yatmıştı Bülent'le (Soysal, 2021, s. 104).

Yukarıdaki paragrafta Ela'nın kendine yabancılaşarak farklı biri gibi davrandığı ve bu durumun aslında kendisini aldatmak olduğu belirtilmiştir. İdealize edilmiş benlik imgesi, bireyin kendi kimliğine yabancılaşmasıdır ve bu durumun sebebi olarak Horney, kültürel faktörleri göstermektedir. "Öne çıkarılmış kadınlık" biçiminin kolay onay ve kabulü kadınları bu duruma uyuma itmiştir. Ela ile ilgili bu paragraflarda yine Horney'in "soğuk kadın", tanımına uygun söylemler yer almaktadır. Cinselliği "Bu olsa olsa yıpranma, kendini cezalandırma, harcama olarak nitelendirilebilir. "Kötü bir rahatlık getiren" eylem olarak adlandırması, Ela'da oluşan "soğuk kadın" çıkarımını güçlendiren birer kanıt olarak kabul edilebilir. Literatürde "soğuk kadın" tanımı yapılırken aldatma eğilimlerinin olabileceği belirtilmiştir. Bu durumda Ela'nın "soğuk kadın" özelliklerine sahip olduğu söylenebilecektir. Toplumsal yapının kadın üzerindeki cinsellik baskılarının, benzer bir baskılama örneği ise Ela karakterinde annelik olgusu üzerinde kendini göstermiştir. Annelik olgusu "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminde kutsallaştırılan ve yerine getirilmesi mutlak bir zorunluluk olarak algılanmaktadır. Ela'nın annelik deneyimine yer vermeden önce toplumun "annelik" olgusuna yüklediği anlamları değerlendirmek, Ela'nın kişiliğinde anneliğin etkilerini görmek açısından önemli olmuştur.

Annelik kavramını açıklarken Akça (2015), kadının biyolojik yapısının doğal bir sonucu olduğunu ancak bu biyolojik yapının, toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle erkek egemenliğinin meşrulaştırabileceği bir yapıya dönüştüğü ifadesine yer vermektedir (s. 4). Kadın bedeninin değişmez yazgısı annelik üzerine tanımlanmaktadır. Toplum annelik rolünü kadının içgüdüsel bir görevi olarak görür ve kadının bedeni tamamen bu rolün gerçekleştirilmesine odaklanır. Bu sebeple, kadınlar sıklıkla annelik yapmaya yönlendirilir ve toplum tarafından annelik yapmamaları durumunda suçlanabilirler (Beauvoir, 1993, s. 58).

Ela, anneliği ilk deneyimlediği anın güzelliğini Akça (2015)'nın ve Beauvoir (1993)'ın ifade ettiği kalıp yargılardan dolayı kaybetmiştir:

> Elâ o anı bir daha ele geçirmemek üzere kaçırdığını, şimdi geriye açık kapılardan sızan bayağılığa katlanmak kaldığını, artık hep katlanmak kaldığını düşündü. Katlanmaya dönüşen sevinç. Göreve dönüşen soluk. "Biz de büyüttük", "biz de çektik", "biz de kolay büyütmedik", "canımız çıktı", "burnumuzdan geldi canımız" … Cümlelerine bulaşan bir görev (Soysal, 2021, s. 94).

Kadın, annelik deneyiminde kendi bireyselliğinden vazgeçerek, toplumsal cinsiyet pratiklerine yönelik çocuğunu yetiştirmelidir. Toplumun sınırsız beklentilerinden kaynaklı annelik, kamunun aracı sayılmaktadır. Böylece toplum, annenin gerçekleştireceği her türlü tutuma müdahil olma hakkına sahip olmaktadır (Badinter, 2017, s. 13). Kadınların toplumsallaşma sürecinde üstlenmek zorunda kaldıkları sorumluluklardan biri de kendi gereksinimlerinden ziyade çevresindekilerin isteklerini ön planda tutma zorunluluğudur. Kadının önceliği eşi ve çocukları olmalıdır (Sabuncuoğlu 2006, s.131). Ela, doğum yaptıktan sonra söylenen ""Çocuğun var, ona göre ayağını denk al", "çocuklu yuva yıkılmaz", "çocuk analı babalı büyümeli" cümlelerinin bu "doğal görevi ağırlaştırdığını."" (Soysal, 2021, s. 94-95) cümleleri, Ela'nın neyi nasıl yapması gerektiğinin toplum tarafından belirlenmeye çalışıldığını göstermektedir. Ela üzerinde oluşturulan toplum baskısı hegemonik yapının temsili olup Ela'nın çocuğunu zorunlu bir görev olarak algılamasına sebep olmuştur. Ela'nın deneyimlediği annelik, toplumun etkisiyle olumsuz bir hal almıştır. Annelik olgusu da tıpkı cinsellik olgusu gibi Ela'nın soğuk kadın profiline uygun bir doğrultuda ilerlemiştir.

Horney (1991, s. 77), soğuk kadınları anlattığı yazısında, bu özelliklere sahip kadınlar için "analık bile onun için dayanılmaz bir yük olup çıkar" ifadesini kullanmaktadır. Ela'nın çocuğu ile ilgili eserde yer alan "Sofrada, Elâ'nın çocuğu huysuzlandı. Sofranın tadı tuzu kaçtı. İşte bir yük; paylaşamayacağım bir yük, diye düşündü Elâ." (Soysal, 2021, s. 126) ifadesi yine daha önce de değinilen "soğuk kadın" tanımıyla uygunluk göstermektedir. Annelik olgusunun, toplumsal bir yapıya dönüşmesine bağlı olarak Ela, çocuğunu "paylaşılamayacak bir yük" olarak görmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı olarak boşanmış bir kadının çocuğu, annenin sorumluluğundadır ve anne bu sorumluluğu "çocuğun

babası olmayan erkek" ile paylaşamaz. Ela'nın "yük" olarak gördüğü başka kişiler ve durumlar da vardır. Hakkı ile evliliği ve öncesinde Ela'nın sosyal çevresini oluşturan arkadaşlarıdır. Hakkı ile boşandıktan sonra Ela ile görüşmemişlerdir. "Öne çıkarılan kadınlık" biçiminde kadının karar alma hakkının olmaması gerekliliğine ilişkin toplumsal cinsiyet pratikleri bu durumun sebebi olarak değerlendirilebilir. Ancak Ela, Memet'le ilişkiye başladıktan sonra tekrar Ela'nın hayatında yer edinmişlerdir. Bu durum boşanan kadının toplumda yalnızlaşmasına vurgu yapması açısından önemli bir olgudur. Aynı zamanda kadının tekrar "öne çıkarılan kadınlık" biçimine uygun olarak bir erkeğin güdümüne girmesinin normal olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. Çünkü boşanma eylemi de tıpkı evlilik ve annelik kurumları gibi toplumsal yönü olan bir yapıdır. Toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının, eril tahakküm altında olması gerekliliğine olan inanç, kadının boşanma eylemini gerçekleştirmesini kabulü zorlaştırmaktadır. Berktay (2014)'a göre, kadın ve erkeğin ilişki seyrinin belirleyicisi ve değerlendiricisi olan toplumsal gücün erkek etrafında biçimlenmesine bağlı olarak; kadın toplumsal alanın birçok yerinde edilgen olmaya zorlanmaktadır. Bu sebeple erkek, iktidar ve kontrol mekanizması olarak tanımlanmaktadır. Bunun sonucunda kadının erkek tarafından denetlenmesi normal bir durum olarak kabul görür ve kadının bireyselliği ise görmezden gelinmektedir (s. 14).

Ela'nın, boşanma sürecine kadar toplumun isteklerini temel aldığı bir portre çizen kişiliği, boşanma kararını kendisinin almasıyla değişmeye başlar. Bu sebeple bulunduğu sosyal çevre, boşanma eylemini gerçekleştirenin Ela olmasından dolayı onu yalnız bırakarak cezalandırmayı ister. Bu durum eserde şu şekilde ifade edilmektedir:

> Seni aramadım, çünkü aranmak istemezsin diye düşündüm. Ne anlayışlılık! Belki yalnız bırakılınca sürter burnum, tahtaya tek başına kaldırılmış, cezaya kaldırılmış ya da anası tarafından kilere kapatılmış bir çocuk gibi, bir süre sonra bir daha yapmamaya söz vererek aranıza katılayım diye değil mi? (…) ama ben Hakkı'dan boşanıp Memet'le yaşayacağıma, Hakkı terk etseydi beni, şefkatli kollarınızı açarak üşüşürdünüz hemen; çok sevimli, çok aranır olurdum, acırdınız, anlardınız beni. Aslında benim acımdan gizli bir tat duyardınız,

> bırakılmışlığımdan, bundan beni aşağılayıcı bir şeyler çıkarırdınız. Bırakılmama yol açan nice kusurumu biliverirdiniz (Soysal, 2021, s. 128).

Kadının, toplumsal cinsiyet rollerinin onayladığı aciz, muhtaç ve edilgen yapının dışına çıkmasının dışlanma ve yalnızlaştırılma ile sonuçlandığını göstermesi hegemonyanın cezalandırıcı bir yapısı olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda Ela'nın bulunduğu çevre tarafından dışlanması kaçınılmaz bir sonuç olarak karşısına çıkmıştır. Ela'nın kişiliği ve buna bağlı gelişen tüm davranışları bulunduğu toplumsal yapının etkileriyle gelişmiştir. Ela'nın ruhsal amacı, toplumun kurallarını temel alarak şekillenmiştir ve kendi benliğini görmezden gelerek bir ruhsal amaç oluşturmaya çalışmıştır. Oysa başlangıçta da belirtildiği gibi bireyin kişilik gelişiminde ruhsal amacın önemi büyüktür. Bu amaç, hem bireyden hem de toplumsal etkilerden kaynaklanır ve bu ruhsal amaç değişkenlik gösterebilir. Adler (2010), yanlış geliştirilen ruhsal amacın birey üzerindeki olumsuz etkilerine değinmiştir. Öncelikle amacın belirlenirken, bireyin tüm düşünce ve davranışlarının bu amaç doğrultusunda gerçekleşeceğinin unutulmaması gerekmektedir. Bireyin ruhsal amacının ne olduğu anlaşılırsa hataya sebep olan durumlar da çözüme kavuşabilecektir. Bireyin edineceği tüm başarıları, davranışlarını, kendine özgü davranış modelini ve ilişkilerini oluşturduğu alan ruhsal amaçtır. Eğer birey, bunlarla ilgili sorunlar yaşıyorsa bunun sebebi, elde ettiği şeyleri sınamadan bilincin karanlık tarafında veya bilinçaltında tutmasıdır (s. 53). Ela, ruhsal amacını çoğunlukla kendi benliğini görmezden gelerek toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının beklentileri doğrultusunda "öne çıkarılmış kadınlık" biçimine göre şekillendirmiştir. Bu anlamda, Ela'nın geliştirdiği ruhsal amacının yanlışlıklarını sorguladığı ve değişimi istediği bazı olaylar göze çarpmaktadır. Bu olaylar, Ela'nın kişiliğinin değişimindeki sebepler olarak düşünülmektedir. Bunlardan birisi Şenel ile cinsel oyunları esnasındaki sorgulamadır. Bu konuda Ela, farklı doğruların ve yanlışların varlığından haberdar olmuştur. Bir diğeri, Ela'nın anne olduğu andır. Adler (1983), bu farkındalığı "toplumsallık duygusu" kavramıyla açıklamaktadır. Toplumsallık duygusunun özdeşleşme veya empati ile uyum içinde olduğunu belirtir. Özdeşleşmenin gerçekleşmesini ise sosyal ilgi düzeyinin derecesine bağlamaktadır (s. 63). Ela'nın anne olduğunda fark ettiği özdeşleşme ya da empati şu ifadelerde kendine yer bulur:

> O yüz binlerce, binlerce denebilecek kadar çok kadının yattığı; bacakları açık, kanlı pamuklar ve leğenler arasındaki kadınları. Öteki kadınları. Öteki kanları, çığlıkları, leğene dökülen sancıları, çoğaldıkça gündelikleşen, bayağılaşan acıları. Benim doğumum, benim acım, benim çığlığım demenin anlamsızlığını. Benim ayrı, benim güzel doğumum olabilir mi? (Soysal, 2021, s. 94).

Ela'nın farkına vardığı toplumsallık duygusu onu ayıran, diğerlerinden üstün görmesine sebep olan doğuştan getirilen ve bulunduğu çevre ile perçinlenen üstünlük kompleksini sorgulamasına sebep olmuştur. Bu sorgulamanın benzeri arkadaşı Güler ile olan konuşmasında da kendini gösterir:

> Onlara kendimi beğendirmek istemeye. Onları beğenmeyen ben niçin anlaşılmak istiyorum? Neden hep "onlar" ve "ben" ayrımı yapıyorum? Bizi ayıran değişik cümlelerle, değişik davranışlardan başka ne? Oysa bizim kapıcının karısı için nasıl farklı, nasıl anlaşılmazım kim bilir? Niçin bunun üstüne düşünmüyor, buna üzülmüyorum? Kapıcının karısını önemsemeyip, Tekinler'i ve benzerlerini önemsediğimin delili değil mi bu? (Soysal, 2021, s. 126).

Ela'nın sorgulamalarının temeline aldığı durum, bulunduğu mevcut sosyal yapının oluşturduğu kişilerle ilişkisinin dışına çıkamadığını ve toplumun "diğer"lerini oluşturan kesime yabancı olduğunu gösteren bu cümlelerde, toplumsallık duygusunun eksikliğinin hissedildiği göze çarpar. Yine burada Ela'nın kendini daha farklı hatta onları "beğenmeyerek" kendini daha üstün gördüğü sonucuna varılabilir.

Adler (1983), toplumsallık duygusunun önemini "sağduyu" kavramıyla açıklamaktadır. Bu tanıma göre, birey yaşamda ters giden olumsuzlukları değiştirmek için gücü ancak bu şekilde bulabilecektir. Birey, bütünün bir parçası olarak diğerleriyle bütünleşerek topluma fayda sağlayabilir. Bu davranışların tümü mantıklı davranış denilen sağduyu ile açıklanabilecektir. Sağduyu değişmez bir kavram olmamakla birlikte toplumun ilerlemesi için gereklilik arz etmektedir (s. 51). Ela'nın İmroz adasına giderken, yaşlı bir Rum'un keçisinin, motorcu tarafından "bilinçli bir dikkatsizlikle" suya düşürülmesi, Ela'nın bu acıyı hissetmesi ve sağduyulu davranması, Memet'in bu olaya karşı duyarsızlığı; Ela'nın, Memet ile olan ayrımını

göstermektedir. Adaya geldiklerinde gerçekleşen İmroz Çıkarması ile birlikte Ela, Memet'in kendinden farklı yaşam üslubuna sahip olduğunu fark etmiştir. Bu yaşanan olaylar sonucunda Memet ile olan ilişkisini bitirmeye karar veren Ela için bu durum yeni bir kişiliğin ve yaşamın başlangıcına zemin hazırlar:

> Beni şu keçiden, ağlayan şu yaşlı Rum'dan, yanan kilise mumlarından ayırmak, seni şu "Ben de Karadenizli'yim" cümlesinden sıyırmak, ilişkimizi bütün bunlara bulaştırmamak mümkün mü? Bunlardan soyutlanmış bir mutluluk düşü kurmak mümkün mü? (…) Açtı pencereyi, ciğerlerini derin bir soluğa hazırladı, aralandı dudakları, işte o an yumuşak bir soluk için açılmış dudaklar gerildiler, bir soluğa hazırlanan ciğerlerden bir çığlık koptu. Memet yatakta döndü. Aynı anda aynı şeyleri görmedi, aynı çığlığı atmadı. (Soysal, 2021, s. 134-140)

Ela'nın, değişim için cesaret bulamadığı, toplumsal öğretilerin dışına çıkamadığı "çember"in içine sıkışıp kalmışlığı bu olaylar neticesinde değişmiştir. Ela, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının beklentilerini, buna uyum sağlama zorunluluğun getirdiği baskıyı, geçmişi düşünür ve bulunduğu çemberin dışına çıkmak ister: "Yürümek, dönüp bakmamak arkaya. Arkada ne var? Yan yana asılı duran resimlerin korkutucu düşlerle yüklü can sıkıcı renklerinden başka. Susmak, tanımak, sevmek." (Soysal, 2021, s. 152).

Ela'nın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 1

Ela'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 2

Ela'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Ela'nın kişiliğine bakıldığında, süperego, nevrotik ihtiyaçlar ve toplumsallık duygusu dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisine bakıldığında ise toplum baskısının, kadınlık rollerinin ve ebeveyn tutumunun kişilik üzerinde öncül etki alanına sahip olduğu görülmektedir. Toplum baskısı ve ebeveyn tutumuna bağlı olarak Ela'da aşağılık duygusu ve üstünlük çabası oluşmuştur. Otoriter bir ebeveyn tutumu ve kadınlara yönelik kısıtlamaların ve katı kuralların gelenekler tarafından oluşturulması ve devam ettirilmesi etki etmiştir. Kadına dair cinselliğin, toplum baskısıyla şekillenmesi nevrotik ihtiyaçlardan "soğuk kadın"lığın belirleyicileri arasında kabul edilebilir. Soğuk kadınlığın diğer belirleyicileri ise evlilik kurumunun ve annelik olgusunun ataerkil bir düzlemde şekillenmesi olduğu

görülmüştür. Evlilik kurumunda, kadın bedeninin tahakküm hakkının erkeğe verilmesi, evlilik içi ilişkilerin olumsuzluğuna; annelik olgusunun sosyal inşası ise anneliğin benimsenmek istememesi nedenleri arasında gösterilebilir. Ela'nın kişiliğinde var olan süperego-id çatışmasının temel sebepleri arasında ebeveyn tutumları ve toplum baskısı rol oynamıştır. Kişilik yapısı göz ardı edilerek oluşturulan kurallar ve belirlenen roller kişilik yapısındaki çatışmaların başlıca sebepleri arasındadır. Çatışmalarla baş edebilmek için savunma mekanizmaları kullandığı ve erkeksi protestoya sığındığı görülmüştür. Savunma mekanizmaları benliğin zarar görmemesi ve bilinçaltında rahatsız eden durumlarla baş edebilmek için kullanıldığı belirlenmiştir. Erkeksi protestonun sebebi ise kadınlık rollerinin aşağı görüldüğü durumlarda aşağılık duygusuyla baş edebilmek için erkeklik rollerine imrenmesi ve "direnen ve boyun eğmeyen kadınlık" biçimi olarak değerlendirilebilir.

Kadınlık rollerinin eril tahakkümle belirlenmesi Ela'nın belirlenen rolleri reddetmesine sebep olmuştur. Kadın bedenine dair söylemler ve çizilen sınırların benlik algısının zarar görmesinin sebepleri arasında olduğu fark edilmiştir. Ela, toplum baskısı etkisiyle oluşan kaygı durumuyla baş edebilmek için nevrotik ihtiyaçlar belirlemek zorunda kalmış olup idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma çabası içerisine girmiştir. Birinci eylemi, ebeveyn tutumu ve sosyal çevrenin etkisiyle gerçekleştirilmeye çalışılan "iyi aile kızı" olma eğilimidir. İyi aile kızı kavramı içerisinde bekâretin korunması, toplumun onayladığı bir evlilik gerçekleştirmesi ve anne olması değerlendirilebilir. Bu durumda "hegemonik erkeklik" tarafından onay ve kabul gören "öne çıkarılmış kadınlık" rollerini benimsediğini söylemek mümkündür.

Eserin sonunda, Ela'nın toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını reddederek yaşam üslubunu, toplumsallık duygusunu ve sosyal ilgisini geliştirmek istediği görülmektedir. Ela'nın yaşam üslubu toplumsal cinsiyet rollerine göre belirlenmiştir ve belirlenen sınırlar içinde bu şekilde devam etmiştir. Anne olduktan sonra ve Memet'le ilişkisinin sonlarına doğru toplumsallık duygusunun gelişmediğini ve sosyal ilgi eksikliğini fark etmiştir. Ela'nın, belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları çemberinde gelişen kişiliğinde toplumsallık duygusunun ve sosyal ilginin eksikliği sosyal çevresi etkisiyle gelişmiştir. "Diğer"leri ya da "öteki"ler denilen bireylerden izole bir çevrenin etkisiyle tüm insanlığı anlamak ve onlarla

özdeşleşmek yetisinden yoksun bırakılmıştır. Yazarın anlatımıyla, toplumsallık duygusu ve benliğini bulma çabasıyla bulunduğu çevreden uzaklaşmıştır.

4.2.Memet'in Kişiliğinin İncelenmesi

Memet, Sevgi Soysal'ın, Yürümek adlı eserinin diğer bir ana karakteridir. Memet, tıpkı Ela'da olduğu gibi çocukluk döneminden başlayarak yetişkinliğine kadar olan süreci ile okuyucuya sunulmuştur. Memet'in, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde gelişen kişiliğini anlayabilmek için Memet'in çocukluk döneminde geliştirdiği "sosyal ilgi"yi iyi anlamlandırmak gerekmektedir. Adler (1983)'e göre sosyal ilginin ortaya çıkışı, bireyin toplumsal durumuyla doğrudan ilişkilidir. Bireyin, toplumdaki yerini ve rolünü benimsemesiyle sosyal ilgisi gelişir ve onun psikolojik ve sosyal iyi oluşu üzerinde etkili olur. Adler (1983), toplumsal durumun çocuğun gözünden nasıl anlaşıldığı üzerine yoğunlaşarak; bu karmaşık söylemin çocuk tarafından nasıl değerlendirdiği, çocuğun hangi değerlendirmeleri yaparak nasıl bir karara vardığını çocuğun içindeki yaratıcı güce bağlamaktadır. Yaratıcı gücün etkilendiği dinamikleri ise çevre, eğitim, bedensel deneyim ve değerlendirmeler çerçevesinde tanımlamaktadır (s. 54).

Bu tanım doğrultusunda, Memet'in sosyal ilgisini belirlerken neyi, niçin önemsediği buna bağlı olarak oluşturduğu temel yaşam üslubunu irdelenmelidir. Memet'in, yaşam üslubunun temeline "cinsellik", "güç" ve "erkek olma" kavramlarını ön plana alması ve tüm yaşam enerjisini bu alana aktarması Memet'i bu bağlamda değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ile uyumlu olan bu yaşam üslubu, erkek rolleri ile örtüşmesi açısından da önemlidir. "Hegemonik erkeklik" biçimi literatürde de ifade edildiği gibi güçlü ve baskın olmak üzerine inşa edilmiştir. Erkek olmak ile cinsellik ve güç toplumsal cinsiyet rollerinde ve kalıp yargılarında birbirinin tamamlayıcısı hatta zorunluluğu olarak algılanmaktadır. Bu durumda incelenmesi gereken durumların genel tespiti yapıldığında, Memet'in bulunduğu aile yapısı ve sosyal çevresinde önemli olan nedir? Memet, toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında "erkek" olabilmek için kimlerle neden yarışır ve kimlerle neden özdeşleşir? Kadınlara bakış açısı nasıldır ve bunun altında yatan nedenler nelerdir? Tüm bu sorulara cevap aranmıştır ve Memet'in kişilik

özellikleri belirlenen kuramlar ve toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında anlaşılmaya çalışılmıştır.

Toplumsal cinsiyetin çocukluk dönemi itibariyle yapılanmaya başladığını belirten Connell (2016)'e göre, yeni doğan bebeğin yalnızca biyolojik bir cinsiyeti vardır. Toplumsal cinsiyetin farkında değildir. Çocuğun öğrenme becerilerinin gelişmesiyle birlikte toplum, çocuğun önüne cinsiyetini göz önünde bulundurarak birtakım kurallar, davranış kalıpları veya uygulanması beklenen şablonlar koyar. Çocuğu toplumsallaştırma girişimi olan bu eylemlerin çocuk tarafından kabullenilecek ortam ve koşullar yaratılır (Connell, 2016, s. 255). Memet'in, çocukluğunun geçtiği sosyal çevreye bakıldığında çizilen resmin Connell (2016)'in tanımı ile uyumluluğu şu cümlelerde görülmektedir:

> Hiçbir şey aşamaz belirli bir sınır Tirebolu'da. Beş on metrelik, beş on bin liralık, yüzgörümlüklü, başlıklı, düğün yemekli, sünnetli, oruçlu, şeker ve kurban bayramlı, büyüklerin eli öpülesi ve yanlarında cigara içilmeyesi, erkekten tat alınmayası ve kadının insandan ayılmayası, çünkü erkeklik gururlu ve aile namuslu, tüfekli, tabancalı bir sınır (Soysal, 2021, s. 33).

Memet için belirlenen yaşam şeklinin de yukarıda belirtilen kavramlar olan "gurur", "namus", "tabanca" üzerine inşa edildiği görülmektedir. Memet'in oyun oynarken tabancasını Nuri'ye kaptırması; erkeklik ve gurura, Rıfat'la oyun oynarken söylediği genelev yalanı ise "namus" kavramlarına olumsuz etkiye sahip olduğu için ailesi tarafından cezalandırılmıştır: "Bir saat sonra, soluk soluğa eve döndü Memet; evde, kapıdan girer girmez, babasından, "geneleve gittim" diye yalan attığı için bir, Nuri'yle oynadığı için iki, tabancasını kaptırdığı için üç tokat yedi." (Soysal, 2021, s. 35).

Memet'in cezalandırılma şekline bakıldığında yalan söylemenin, tabancasını kaybetmekten daha az önemli olduğu görülmektedir. Çünkü burada tabanca bir sembol görevi görerek "erkeklik"le eş değer tutulmaktadır. Memet'in, ailesi tarafından onay görmeyen arkadaşlık içinde bulunması ise ailenin değer yargılarını göstermesi açısından önemlidir. Buna göre Memet'in ailesi için erkek olmak en çok önemsenen şeydir. Bunu toplumun onayladığı sosyal çevre ve arkadaşlıklar takip etmektedir. Son

olarak ise yalan söylemek önemsenmektedir. Memet'in ailesinin, Memet'i cezalandırması, toplumsal cinsiyet rollerini benimsediklerinin ve otoriter bir tutuma sahip olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte, bu tutumun kişilik üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği gerçeği ebeveynleri ve sosyal çevresi tarafından görmezden gelinmiştir.

Adler (2010), çocukların hatalarından dolayı cezalandırılmalarının yanlışlığına vurgu yapmaktadır. Anne babaların yapılan hataların sebebini anlamaya çalışıp yol göstermek yerine cezalandırarak bu süreçte kendi benzer deneyimlerini de yok saymaktadırlar. Buna bağlı olarak çocukların, kendi doğrultularında bir yol çizmekten başka bir şansları kalmamaktadır. Burada eklenmesi gereken diğer bir husus ise cezaların, öğütlerin çocuk üzerinde bir etkisi olmayacağıdır. Çocuk, olayın iç yüzünü anlayamazsa daha sinsi ve daha korkak olacaktır (s. 20). Çocuklara davranışların sebeplerinin açıklanmaması durumunda çocuklarda nevrotik eğilimlerin ortaya çıkacağını belirten Erikson (1984, s.7), nevrotik eğilimlerin sebeplerinin yasakların ve engellemelerin neden kaynaklandığını bilmemeleri olduğunu belirtmektedir. Buna göre ebeveynler yasaklama ve izin vermenin ötesinde çocuğa, eylemlerinin nedenini de açıklaması gerektiğini vurgulanmaktadır.

Memet'in, ebeveynleri tarafından cezalandırıldıktan sonra aynı eylemlere gizlilik içinde devam etmesi, Nuri temsilinde olduğu gibi toplumsal cinsiyet rollerine uygun kişilik yapısındaki hegemonik erkeklerden korkması Adler'in ve Erikson'un ifade ettiği yanlış ebeveyn tutumlarının bir sonucudur. Ebeveynlerinin, Memet'i bu yalanı söylemeye iten sebepleri öğrenmek yerine cezalandırması bunlardan biridir. Bir diğeri ise Memet'in, genelev ile ilgili söylediği yalanların bilgi kaynağının kahramanın Memet'in annesinin ve onun sosyal çevresinin olmasıdır. Memet'in annesinin çevresindeki insanların, Memet'in varlığını fark etmeyerek ya da umursamayarak anlattığı kapıcı ve genelev hikâyeleri (Soysal, 2021, s. 27) Memet'teki ilginin geneleve yönelmesine sebep olmuştur. Bireylerin, çocukluk döneminde gelişim dönemine uygun olmayan öğretilere maruz kalması, yetişkinlik döneminde bireyin yanlış tutumlar sergilemesine yol açmaktadır. Memet'in, sosyal çevresi daha detaylı incelendiğinde toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını benimsemiş bir yapı ile karşılaşılmaktadır.

Memet'in sosyal çevresinin sınırları, ataerkil düzeni benimsemiş, erkek tahakkümünün olduğu ve erkekliğin ön planda tutulduğu bir yapıyla belirlenmiştir. Memet'in ailesi ve sosyal çevresi bu anlamda Ela'nın aile yapısı ve sosyal çevresi ile benzer özellikler göstermektedir. Erkek olmanın önemli olduğu ve buna göre davranılması gerekliliği Memet'e çok küçük yaşlarında mensup olduğu sosyal yapı ile öğretilmiştir. Memet'in ailesi, toplumun daha üst bir tabakasını temsil eden, toplumun belirlediği normları önemseyen ve oğullarını "iyi" yetiştirmek isteyen bir aile olduğu Memet'in annesinin söylediği ""Sokağın o bıçkın çocuklarıyla oynama" diyordu anası, "oynama"" (Soysal, 2021, s. 33) ifadesinde kendini göstermektedir. Bu söylemlerde, Memet'in ailesinin toplum tarafından onay görmeyen davranışlara sahip olan çocuklarla oynamasının yasaklanması süperegonun bir temsili olarak değerlendirilebilecektir. Cümlenin devamında "Onlar sanki Memet'le oynamak istiyorlarmış gibi.", "Memet sokaktan geçerken ardından sövüyorlar, çelme takıyorlardı ona." (Soysal, 2021, s. 33) yer alan ifadeler ise Memet'in diğerlerinden farklı bir konuma sahip olmasından dolayı dışlandığını göstermektedir. Hegemonik erkeklik otoritesinin bir sonucu olan bu durum literatürde de belirtilmiştir. Hegemonik erkekliğin her zaman kadınları değil, bazı durumlarda diğer erkekleri ve erkek çocuklarını da "madun" ettiği gerçekliği burada görülmektedir. Akranları tarafından dışlanan çocukların, kişiliği zarar görerek kişiliklerinde aşağılık duygusu gelişmektedir. Memet, esere göre bu olaylar yaşandığında ilkokul çağındadır. Bu durumda Memet, psikoseksüel gelişim kuramına göre gizil döneme geçiş evresindedir. Bu sebeple, toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye ve bunları içselleştirmeye başlamaktadır. Memet'in bulunduğu çevrede toplumsal cinsiyet rollerinin keskin bir çizgiyle sınırlandırıldığı görülmektedir. Gizil dönemde, çocuk toplumsal cinsiyet rolünü öğrenmek için kendi hemcinsi olan ebeveyni ile özdeşleşme yoluna gitmektedir. Özdeşleşme, Freudyen yaklaşıma göre nesne yatırımın terki, Oidiupus kompleksinin bitişiyle birlikte süperegonun gelişmesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Baba ile özdeşleşmenin kabul edilir olması erkek çocuğun bu yolu tercih etmesine sebep olur. Bu durum Memet'te de görülmektedir. Memet, kişiliğinin zarar görmemesi için iki yola başvurmuştur. Birincisi, toplum tarafından onay gören ve güç sahibi olan babasıyla özdeşleşmesidir: "Tirebolu köprüsünün müteahhitliğini yapan babası Mühendis Necip Bey'in plan incelerken takındığı bütün tavırları takındı"

*(*Soysal, 2021, s. 26)" cümlelerinde bu durum kendini göstermektedir. Memet'in edilgen kimliğinin, benliğine (ego) verdiği zarardan kurtulmak için Memet "babası gibi" davranmıştır. Burada Memet'in, Freudyen yaklaşımda savunma mekanizmalarından özdeşlemeyi kullandığı görülmektedir. Horney'e göre ise yetersizlik duygusunun sebep olduğu kaygıyı azaltmak ve kaygı yaratan durumdan kurtulmak için toplum tarafından kabul görecek ve onaylanacak bir rolü benimsemesi şeklindedir. Geliştirdiği nevrotik ihtiyaç ise "saygınlık kazanma ihtiyacı" ile "başkalarının hayranlığını" kazanma ihtiyacıdır. Memet, güçlü olamadığı için güçlü ve prestij sahibi babası gibi davranmayı seçmiştir. Horney'in, kişilik kuramında yer alan idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma çabasının göstergesi olması açısından da önemlidir. Memet, kendi benliğine yabancılaşarak babası gibi olmak istemektedir. Çünkü babası toplumsal cinsiyet pratiklerine uygun hegemonik erkeklik özelliklerini göstermektedir. Memet'in idealize edilmiş benlik imgesi de toplumsal cinsiyet pratiklerine uyum sağlamak yönündedir. Memet'in, idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için nevrotik gurur geliştirdiği görülmektedir. Babası gibi olarak özsaygısını geliştirmek istemektedir. Toplum tarafından kabul edilecek ve değer verilecek davranışları kabul etmesi ve saygınlık kazanmak için babası gibi olma çabası nevrotik gururun sonucudur. Memet'i, bu nevrotik eğilimlere iten güç ise toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarıdır. Çünkü Memet, güçsüzlüğünden sıyrılmak için babası gibi olmaya yönelerek toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygun bir erkek rolüne bürünerek "madun" olmaktan kurtulmak istemektedir. İkincisi ise Memet, toplumsal anlamda kabul görmek, kişiliğinde yer edinen aşağılık duygusuyla baş etmek ve üstünlük duygusuna erişmek amacıyla çocukluk ve ergenlik döneminde sıklıkla başvurduğu "genelev" e gitme yalanını söylemesidir. Çünkü bu durum Memet'in aşağılık duygusu ile baş etmek için bir çözüm yolu olarak belirlenmiştir. Cinsel kimliklerine ilişkin değersizlik duygusu yaşayan kadınlarda ve erkeklerde daha erkeksi görülme isteği, toplumda güçlü olmak ile erkek olmanın eş değer görülmesinden kaynaklanmaktadır (Geçtan, 1998, s. 82). Memet'in benliğinin, yetersizlik duygusuyla kaplandığı "Memet hep küçük kalmıştır elbiselerinin içinde, hep bir şeyden küçük, bir lacivert elbiseden bile." (Soysal, 2021, s. 54) ifadesinde görülmektedir. Aşağılık duygusuyla baş edebilmek için üstünlük çabası içerisine girmektedir. Bu sebeple de geneleve gitme ve cinsel birliktelik yaşamış olma yalanına

sıklıkla sığınmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinde erkeklerin, erkekliğinin bir ispatı olan cinsel birlikteliğin önemsenmesi ise toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının birey üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Biyolojik bir durum olan ve iki kişinin duygusal bağının fiziksel eyleme dönüşmesini gösteren cinsellik, toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında çok daha büyük (erkekliğin kanıtı gibi) anlamlara sahip olmaktadır.

Tunçok (2019, s. 55)'un, Memet'in cinsel deneyimi sürekli ilgi odağı halinde tutması ilgili çıkarımları bu sebeple önemlidir. Tüm arkadaşlarına geneleve gidip gitmediğini sorması, Serpil Hanım'la olan cinsel ilişkisini arkadaşlarına abartılı bir şekilde anlatması ile ilgili çıkarımı, erkeklerin yakın arkadaşları arasında ve sosyal çevresinde popülerliğinin artması ve içindeki yetersizlik duygusunu bir övünç kaynağına dönüştürme isteğinden kaynaklandığı şeklindedir. Erkeklerin cinselliği yaşamadıkları takdirde kendilerini yetersiz hissetmeleri gerekliliğine dair düşüncelerin erkeklere çevreleri tarafından öğretilmesi de yine Memet'teki aşağılık duygusunu ve üstünlük çabasını açıklar niteliktedir.

Geleneksel toplumlarda bir erkek çocuğunun güçlü olması ve erkek gibi davranması gerekliliğini gösteren bu olgu toplumsal cinsiyet rollerinin ne kadar önemsendiğini göstermesi açısından önemlidir. Ailesinin cezalandırıcı yapısı ve toplumun beklediği roller arasında sıkışan bireyler bu durumla baş etmekte güçlük çekmektedir. Adler'in de değindiği gibi çocuk kendi deneyimleriyle yaşadığı durumlarla baş edememektedir. Çünkü bu deneyimler, çocuğun algı şemasıyla uyumluluk göstermektedir (Adler, 1989, s. 20).

Memet'in genelev yalanını uzun bir süre devam ettirmesi çünkü geneleve gitmiş olmayı erkeklikle bağdaştırması, Memet'in algı şemalarının uyumluluk içinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir:

> Ders boyunca bütün sınıf arkadaşlarına sordu. Geneleve gidip gitmediklerini. Tabii, önce, "ben gittim" diye yalan atarak. Yalansız olur mu, olur mu? Aldığı cevaplar kötüydü. Yalandan kötü. Çok kötü, hafta sonu eve çıkamamaktan da kötü, her şeyini, daha çok şeylerini yitirmekten kötü. Memet ve bütün sınıf geneleve gitmişlerdi. Ama Memet yalan söylediğine göre, kendi sözünün yalan

> olduğunu kesin olarak bildiğine göre, koca sınıfta bir Memet, kesin olarak gitmemişti geneleve. (…) Bugün simitçi çocukları cezalandırdın ama cezalandıramadın Memet'i. Çünkü onun erkeklik gururu, o uzun parmağınla onu göstermeden önce kırıldı (Soysal, 2021, s. 43-44).

Memet'in "erkeklik" ve "genelev"e gitmek ile ilgili oluşturduğu şema bu anlamda kendi içinde tutarlılık göstermektedir. Memet'in, cinsellik deneyimi olmamasından dolayı duyduğu aşağılık duygusu ve bu duyguyla baş etmek için söylediği "geneleve gittim" yalanı ile kazanmak istediği üstünlük çabası Memet'in kişiliği ile ilgili bilgi vermektedir. Horney (1991), cinsel yaşantı içinde erkekliklerini sürekli olarak kendilerine ve diğerlerine kanıtlama isteği, sevgiyi ardıl bıraktığını belirtmektedir. Böyle erkekler için tek bir amaç vardır: Yenmek. Temel amacı; güzel ve herkes tarafından konuşulan kadına veya kadınlara sahip olmaktır (s. 151). Memet'in cinselliği sürekli deneyimlemek isteme sebebi de aslında zafer duygusunu tadarak aşağılık duygusundan kurtulmak ve toplumsal cinsiyet rollerinin belirlediği "hegemonik erkeklik" biçimine sahip olmaktır. Cinselliğin ergenler arasında büyük bir önemi vardır. Ergenlik dönemindeki bireyler kendilerine yönelik ilginin artması için bir yol olarak gördükleri cinselliğe sıklıkla başvururlar. Cinselliği yaşadıklarında kendilerinin daha popüler olduklarına inanmaları cinselliği temele almalarına sebep olmaktadır (Clouse, 2000, s. 736). Cinselliğin tabu olmasına bağlı olarak hem merak duygusu hem de bastırılmışlık etkisiyle ilgi ve merak cinselliğe yönelmektedirler. Birey, içindeki değersizlik duygusuyla baş etmek için de sıklıkla cinselliği ilgi odağı haline getirmektedir (Yalçın, 2003, s. 448). Bu sebeple Memet, tüm yaşam enerjisini "cinsel deneyim" üzerine kurmuştur. Burada bahsedilen zafer, kinci zaferdir ve idealize edilmiş benlik imgesinin etkileri vardır. Memet, çocukluk döneminde arkadaşları tarafından dışlanmış olmasına ve Nuri gibi olamayışına bağlı olarak intikam almak ve "erkek olmak" istemektedir. Bu durum Freud'un libido kavramıyla da paralellikgöstermektedir. Tüm yaşamsal enerjisini cinselliğe aktarması Memet'teki libidinal enerjinin varlığının göstergesidir. Aynı zamanda tüm bunlar, Memet'in geliştirdiği yaşam üslubu hakkında da bilgi vermektedir. Memet için tek bir amaç vardır: Cinselliği deneyimleyerek "Nuri'den tabancasını geri almak". Bu amaç doğrultusunda Memet bir "bedel ödeme"ye razı olmuştur. Freud (1994), cinsel isteğin

yoğunluğunun yani şehvetin neticesinde ödenebilecek bir bedele vurgu yapmaktadır. Bireyde bulunan şehvet duygularının onları nefret ettikleri, kurtulmak istedikleri bireylere bağımlı kılacağını ve yine aynı şehvet duygularının doyuma ulaşması için birey birtakım iğrenç koşullar içinde bulunmak zorunda kalacağını öne sürmektedir (s. 11). Freud'un ifadelerinden güç alarak Memet'in "şehvet duygusu" yüzünden ödediği bedellerin ve bulunduğu "iğrenç koşullar"ın tanımını yapmak mümkündür. Bu bağlamda, Memet'in, cinselliği deneyimlemek ve erkek olabilmek için geneleve gitmesi giderken yaşadığı duygu durumları ve bu yaşananların kişiliği üzerine etkilerine değinmek, Memet'in kişiliğini daha iyi anlamayı sağlayacaktır. Memet'in geneleve gitmeye çalışarak ona öğretilen, iyi, güzel ve doğru ne varsa hepsini kaybettiği düşüncesi şu ifadelerde yer almaktadır: "Memet'in utangaçlığını, çekingenliğini, hanım evlatlığını, aile çocukluğunu beş kuruşluklara, on kuruşluklara bozdular, on kuruşlukları, beş kuruşlukları liralara tamamlayıp sokağın yolunu tuttular." (Soysal, 2021, s. 56).

Böylece denilebilir ki; şehvet duygusunun ve toplumsal cinsiyet rollerinin beklentisinin etkisiyle Memet'in içinde bulunmak zorunda kaldığı "iğrenç durum" geneleve gitmesidir. Memet'e öğretilen değer yargıları, olumlu sayabileceği tüm özelliklerini kaybettiği hissi Memet'te aşağılık duygusunun gelişmesine sebep olmuştur. Bu zamana kadar kendinden daha aşağı, daha değersiz gördüğü kişilerin yanında değersizlik hisseder:

> Memet hayatında ilk kez kendinden kılıksız, kendinden cahil, kendinden biçimsiz insanları kendinden büyük gördü. İlk kez, onlarla aynı sıraya girdi. İlk kez onlara isteyerek sırasını verdi. İlk kez onlara gülücükler saçtı, yaltaklandı düşüncesinde. Hoş görünmek istedi onlara, ilk kez onlara boyun büktü, kaderini onlara bağladı, onların merdiven inişlerine ve çıkışlarına (Soysal, 2021, s. 58).

Memet'in, yetiştiği aile ortamı, eğitim aldığı okul her zaman belirli sınırların ardında olmuştur. Bu sebeple Memet ilk kez kendini, onlardan daha üstün gördüğü kişilerin yanında değersiz hissetmiştir. Bu durum, Freud'un ifade ettiği cinsellik ve şehvetin bir bedeli olarak Memet'in karşısına çıkmıştır. Benzer bir örneğe Serpil Hanım ile yaşadığı cinsel ilişkide rastlanmıştır. Memet'in, Serpil Hanım ile yaşadığı

“cinselliği” bir “bedel ödenmesi”, bir “katlanma” olarak tanımlaması da Freud’un söylemleri ile paralellik gösterir: “Buraya niçin geldim? Neyi alacağını ve neyi vereceğini bilmek. Bilmezlikten gelmek. Bu plastik çiçekleri seyretmek, işli örtüleri lekelemek, sinir bozucu terlik şıpırtılarını izlemek zorunda değilim. Zorunda mıyım? Zorundasın! Seçimini yapmak zorunda. İstediğinin, gerekli olanın fiyatını ödemek zorunda” (Soysal, 2021, s. 81). Bu cümlelerin Ela’nın cinselliği deneyimlerken kullandığı cümlelerle paralellik içinde olduğu görülmektedir. Ancak iki durum arasındaki farka değinmek gerekmektedir. Ela, cinselliği deneyimlemek için “evlilik” yoluyla bedel ödemiştir. Memet ise “erkek” olabilmek ve “erkek gibi” hissedebilmek için istemediği bir kadınla beraber olmuştur. Bu durum ödenen bedellerin kadın ve erkek için belirlenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinde geliştiğini göstermesi açısından önemlidir. Memet’in bu “bedel” karşılığında Nuri’ye tabancasını kaptırdığı için kaybettiği erkekliğini almış olduğu “Nuri’den tabancamı geri aldım anne!” (Soysal, 2021, s. 82) ifadesinde kendini göstermektedir. Burada denilebilir ki; toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları davranışların nasıl olacağını belirlemektedir. Bireyin salt toplumun onayladığı erkeklik rolünü kazanabilmek için kendi kişilik özelliklerini yani benliğini görmezden gelerek ve o benliğe yabancılaşarak onay görecek davranışlara yönelmesi toplumsal cinsiyet rollerinin bir kavramın ötesinde yönlendiricilik ve belirleyicilik fonksiyonlarına sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü Memet’in kişiliğine bakıldığında “madun erkeklik” biçimine uygunluğu göze çarpmaktadır. Oysa Memet “hegemonik erkek” olmak için tüm yaşam üslubunu cinsellik ve güç üzerinde kurmaya çalışmıştır. Her ne kadar toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları kadınlar üzerinde daha olumsuz etkilere sahip olsa da erkekler üzerinde de güçlü bir tahakküme sahip olduğu yukarıdaki ifadelere dayanarak söylenebilir. Hegemonik erkeklik literatürde de belirtildiği gibi erkeklikler arasında da bir hiyerarşik yapıya sebep olmaktadır ve bu erkeklik biçimine uyum sağlayamamak erkekler arasında yetersizlik duygusuna bağlı olarak aşağılık duygusunu perçinlemektedir.

Memet’in, Serpil Hanım’la yaşadığı cinsellikten sonra Ela ile olan ilişkisine kadar hiçbir cinsel birliktelik yaşamadığı hatta toplumdan kendini soyutladığı, eğitim hayatını yarıda bırakarak bir işe başladığı görülmüştür. Memet’in, başarısız deneyimlerinin bir sonucu olarak belirlediği bu yeni düzeni nevrotik ihtiyaçlarla

açıklamak mümkündür. Toplumdan kendisini soyutlayarak bir sınırlama içine gitmesi "bağımsızlık ve kendine yetmeye yönelik nevrotik ihtiyaç"tır. Diğeri ise "yaşamını dar sınırlar içinde tutmaya yönelik nevrotik ihtiyaç"tır. Kendisini bir çemberin içine alarak kimseyi dâhil etmek istememiştir. Memet'in bu süre içerisinde Nuri ile karşılaşması ve Nuri'nin ona borç verme teklifini geri çevirmesi Memet'in o zamana kadar düşünmediği bir şeyi düşünmesine sebep olmuştur. Nuri, her zaman toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir "erkek" profili olarak yaşamıştır. Geleneksel toplumlarda erkeklik nedir? Nuri'de olan Memet'te eksik kalan şey nedir?

Geleneksel toplumlarda erkeklerden beklenen rollerin de bir kural gibi yerine getirilmesi beklenmektedir. Eğer erkek toplumun istekleri doğrultusunda hareket ederse "güçlü" olacaktır ve "değer" görecektir. Ancak toplumun isteklerini yerine getirmezse bu kez sosyal yapıdan dışlanacaktır. Bunun sebebi, toplumun kabul ettiği ve onayladığı bir erkeklik anlayışı olmasıdır (Gedik, Çakır ve Coşkun 2020, s. 85). Memet, Nuri ile karşılaştığında, Nuri'nin davranışlarında ve tutumundaki bu farklılığı anlar: "İstemek ve almak; Nuri'nin işiydi bunlar. Nuri'nin Memet'ten çok daha erken, çok daha ustaca öğrendiği bir şey. Memet Nuri'nin niçin güçlü, kendinden güçlü, döven, koparan olduğunu hiç düşünmediğini anlamıştı o gün." (Soysal, 2021, s. 108).

Nuri, tıpkı toplumun kendisinden beklediği gibi güçlü ve sahip olandır ki; bu özellikler toplumsal cinsiyet pratikleri ve hegemonik erkeklik ile uyumluluk içerisindedir. Memet'te ise bu beceriler eksiktir. Bu sebeple Memet, sosyal yaşamdan dışlanmıştır ve kendi "çember"ine çekilmiştir. Memet, bu nedenle kendi çizdiği "çember"i sorgular:

> İşte şimdi, bu tatil gününde de "dışarısı"nı aslında hiç tanımadığını, gereklileri, kendinden beklenenleri yerine getirmek için çıktığı "dışarı"yı başka bağlantılar içinde hiç düşünmediğini fark etti. Şu anda, alışılagelmiş gidip gelmelerle kendisi için çizdiği bu çemberin ortasında, evde yalnız olduğunu duymak, büyük, temel bir yanlışlığın doğal sonucundan başka ne? (Soysal, 2021, s. 108-109).

Memet'in tüm yaşamı boyunca olduğu ve olmak istediği kişi arasında sıkışıp kalması bunun yarattığı kaygının sonucunda kaygı yaratan durumlardan kurtulmak için Horney (2014)'in kuramında vurguladığı nevrotik eğilimlerden "insanlardan uzaklaşma"yı seçtiği görülmektedir. Birey, insanlardan uzaklaşırken hem

mücadeleden hem de ait olma duygusundan kaçmaktadır. Hiçbir şekilde bir ortak payda arayışı içerisine girmemektedir. Çünkü hiç kimsenin onu anlayamayacağını düşünmektedir. Kendine ait bir dünya kurarak kendi düşleri, kitapları, oyuncakları içerisinde kalmaktadır (s. 33). Memet'in çizdiği çember ve bu çemberin içinde sürdürdüğü yaşam ve insanlardan uzaklaşmış kişiliği kendini şu şekilde gösterir:

> Çemberi çizmek, bu çember içinde alışılagelmişleri sürdürmek için çıktığım, bazı ilişkiler kurduğum, birilerine bir şeyler verip birilerinden bir şeyler aldığım "dışarısı", bir tatil gününde beklenmedik bir yabancı gibi geliyorsa bana, en önemli boyutlarını düşünmediğim bir cisim, derinliği hakkında hiçbir bilgim olmayan bir deniz gibi ürkütüyorsa beni, buna şaşmamalı (Soysal, 2021, s.109).

Memet'in çizdiği çember içinde geliştirdiği bu kişilik özelliği "mesafeli kişilik" yapısına sahip bireylerin geliştirdiği nevrotik eğilimlerdir. Horney (2014)'e göre mesafeli kişilik temel çatışmanın bir ürünüdür. Mesafenin sebebi, temel çatışmayı oluşturan etkin iki parçaya karşı bir savunmadır. Burada tekrar edilmesi gereken durum tavrın ağırlıkta olmasının ne karşıtlığı engeller ne de onun iş görmesine engel olmaktadır. Güçlerin arasındaki bu oyun en çok mesafeli kişilerde belirginleşmektedir. Bu konuda ilk dikkat çeken şey bireyin yaşamında yer alan uyuşmazlıklardır. Mesafeli kişi, bu mesafeyi oluşturmadan ve uzaklaşmayı tercih etmeden önce yani diğerlerine uyum sağladığı ve bağımlı olduğu dönemlerde saldırganca ve acımasızca davranışlar sergilediği dönemlerden geçmiştir. Bu sebeple denilebilir ki inanç ve değerler sistemi netlik kazanmadığı için çelişkilerle doludur (s. 70).

Memet'in çocukluk, gençlik ve yetişkinlik dönemlerine tekrar dönüldüğünde; Rıfat'a çelme takması, kadınları sadece "cinsel obje" olarak görmesi, Nuri'ye boyun eğmesi ve ona sığınması, Serpil Hanım'la olan cinselliği, kedisine davranış şekli, Ela'nın arkadaşları tarafından kabul görme isteği; başkalarının acılarını görmezden gelmesi bunun yanı sıra "iyi aile çocuğu olma" eğilimi, iyi bir eğitim alma ve iyi bir işe sahip olma çabası, kişiliğindeki iki güçlü parçanın çatışmalarının bir ürünüdür. Bunlardan birisi kendi benliğine sahip olmak diğeri ise toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygun bir erkek rolüne sahip olmaktır. Memet, çizdiği mesafeli kişilik çemberinin içinden dışarı çıkmak ister. Soysal, bu isteği şu şekilde ifade eder:

> Dışarı çıkmalıydı bugün. Ama gündelik gerekler için değil, para kazanmak, alışveriş etmek, ilişkileri, zorunlulukları sürdürmek için değil, tanımak, dokunmak için önce. Sonra, belki, aynı içerde yaptığı gibi, düzeltmek, güzelleştirmek, geliştirip değiştirmek için, bunu nasıl yapacağını anlamaya başlamak için. Toz alarak mı, temizleyerek mi, bir şeyleri atıp yerine yenilerini koyarak mı, işte henüz orası bilinmiyor, asıl önemlisi bütün bildiklerinin ne olduğunu hiç olmazsa görmek, bir parçasını görmek için dışarı çıkmalıydı (Soysal, 2021, s.110).

Memet'in toplumsallık duygusunu kazanmak ve toplumdan uzaklaşmak yerine toplumla bütün olmak isteğini gösteren bu cümleler, Memet'in de tıpkı Ela gibi değişmeyi istediğini göstermektedir. Ancak Memet'te olaylar, Ela'dan daha farklı gelişir. Ela, bulunduğu toplumsal yapının belirlediği çizgiden kurtulmak ister. Memet ise dâhil olmak ister:

> Nuri'nin ne olduğunu ne olmadığını ne olması gerektiğini bilmediği gibi, Nuri'nin tümüyle yabancısı olduğu için ondan hep dayak yiyeceğini, hep oyuncaklarını kaptıracağını bildiği gibi. Daha rahat, daha kullanışlı, daha insanca ve doğru olması için hiçbir şey yapmadığı "dışarı" elbette yabancıydı ona. Çamur ona bulaşmamışı, onunla hiç savaşmamışı daha çok ürkütür (Soysal, 2021, s. 109-110).

Böylece Memet, toplumsal yapının "diğer"lerini oluşturan bölümünü tanımak istemektedir. Ela'dan farklı olarak Memet'te toplumsallık duygusu ya da sosyal ilgi görülmemektedir. Memet'in amacı daha ziyade Nuri gibi olmak ve Nuri'leri tanımak üzerine gelişir. Bu anlamda onlar gibi olma çabası görülür. Bu duruma yaşlı Rum'un keçisi suya düştüğünde suya düşen keçiyi ve motorcunun yaptığı olumsuz davranışları görmezden gelmesi örnek verilebilir:

> Baktı Memet bütün bu seyrin dışında, bu küçük olayı hiç izlememiş, hiçbir şey duymamış, görmemiş biri gibi. Başka, dışarda, yabancı, bir başka motordaki biri gibi, bir başka Memet gibi, kendi ayrıntılarında, kendi olayını yaşıyor. Takacıyla konuşuyor.
>
> - Ben de Karadenizliyim.

(…)

- Ne diyorsun? Soyutlayıp durma her şeyi. Sabah oluyor. Uykum var, seni seviyorum. Bırak özentiyi, yok Rumdu, yaşlıydı, keçiydi, somyaydı, acıydı, şimdi bunların sırası değil. Bakalım kalacak bir yer bulabilecek miyiz? (Soysal, 2021, s. 133).

Memet'in söylemlerine bakıldığında kendi "çember"inin dışına çıkmış olsa da diğerleri ile aynı şeyleri hissedemediği ve toplumsallık duygusunun eksik kaldığı görülmektedir. Bu sebeple, Memet'in kişiliğinin gelişiminde ataerkil sistemin doğrultusunda diğerlerinden güçlü olma, kendi ihtiyaçlarını ön planda tutarak diğerlerinin ihtiyaçlarını görmezden gelme eğiliminin etkileri olduğu söylenebilir. Yine Memet'le ilgili, toplumun isteklerini yerine getirmek için önce çabalama, sonra ise geri çekilme eylemlerini gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür. Memet'in geri çekilme eyleminin, toplumsal cinsiyet pratiklerinin beklediği etken ve güçlü olma özellikleriyle uyumsuzluk içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Diğer yandan Memet'in "çember" in dışına çıktığı andan itibaren sergilediği tutumlar, çocukluğundan itibaren benliğinde yer edinen aşağılık duygusunu üstünlük duygusuna çevirme eğilimi üzerinedir. Öyle ki "çember"in dışına çıktığında Ela ile bir yaşama başladığında bile bu durum böyle devam etmiştir. Memet'in, yaşam üslubu olarak belirlediği cinselliğe önem verme durumunu Adler (1983)'in yaşam üslubunu anlatım şeklinde görmek mümkündür. Bireyin yaşam üslubunun oluşumu yaşam sorunları ile yüzleşme şekline bağlı olarak gelişmektedir. Birey, sorunları kendi dünyasından nasıl görüyor nasıl değerlendiriyor ve neler hissediyorsa ona bağlı olarak çözümleme yoluna gidecektir (s. 144). Buradan Memet'in cinselliği temele almasından dolayı yaşam üslubunu da cinsellik bağlamında geliştirdiği görülmektedir. Horney (1991), ilişkilerde cinselliğin temele alınarak, süreklilik içinde cinselliği deneyimle isteğini "nevrotik sevgi ihtiyacı"nın bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Birey, diğer insanlarla ilişkisinin inanılmaz derecede bozulmuş olmasına bağlı olarak ilişkileri farklı bir düzleme aktaramayacaktır (s. 269). Bu çıkarımı destekleyen iki örneğin değerlendirmesini yapmak Memet'in yaşam üslubunu anlamak açısından önemlidir. Bunlardan birincisi partide dans ettiği kızı öpmek istemesi ve bu eylemin sonucunu cinsel deneyime bağlamaya çalışmasıdır: "Sonunda ben elimde şeyimle kalacaksam, sana hiç gerek yok." (Soysal, 2021, s. 67), bir diğeri ise Ela ile olan ilişkisinde, Ela'nın

söylemlerinde yer alan Memet'in cinsellik algısıdır: "Profesyonel Romeo gibi durmadan sevişmek istiyorsun!" (Soysal, 2021, s. 122). Böylelikle Memet'in aslında değişim isterken, bulunduğu toplumsal çevreyi anlamaya çalışırken bile yaşam üslubunun anlama ve dâhil olma eylemlerinin uzağında olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Memet'in, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 3

Memet'in Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 4

Memet'in Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Memet'in kişiliğine bakıldığında nevrotik eğilimlerin, aşağılık duygusunun, yaşam üslubunun ön planda olduğu görülür. Toplum baskısı ve erkeklik rolleri kişiliği

etkileyen toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlardır. Memet'in ataerkil bir toplumda doğmuş olması ve ebeveynlerinin de bu düzenin isteklerini benimsemiş olması Memet'in erkeklik rollerini yerine getirebilme isteğinin başlıca sebeplerindendir. Bulunduğu sosyal çevrede hegemonik erkeklik rolleri, güçlü olmak ve cinselliği deneyimlemek şeklinde belirlenmiştir. Memet'in, yaşamının merkezine cinsellik olgusunu alması ve cinsellik deneyimini gerçekleştirememiş olması aşağılık duygusunun belirleyicileri arasında öncül etkenlerdendir. Cinselliğin deneyimlenmemiş olması benlik algısını etkiler. Burada toplum baskısının alt kodu olan gelenek baskısının etkili olduğu fark edilmiştir. Erkek olmanın ön koşulu cinselliği deneyimlemiş olmaktır. Aynı zamanda erkeklik rolleri içinde güçlü olmakta etkili bir belirleyicidir. Erkeklik rollerine uygun olmayan bir kişilik yapısının, Memet'te aşağılık duygusuna sebep olduğu fark edilmiştir. Bu sebeple, kişiliğinin zarar görmemesi için savunma mekanizmaları kullandığı anlaşılmıştır. Üstünlük çabasını ise cinsellik deneyimi ile çözümlemek istemiştir. Memet'in kadınlara bakış açısını etkileyen bu durum, kadınları birer cinsel obje olarak değerlendirmesine sebep olmuştur. Kadınlara karşı geliştirdiği bu tutumun, sosyal çevrenin beklentileri ile örtüştüğü dikkat çekmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerine tam olarak uyum sağlayamaması nevrotik eğilimler belirlemesine sebep olmuştur. Öncelikle toplumdan uzaklaşarak mesafeli kişilik tipine sığınmıştır. Sonrasında idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını kabul etme ve uyum sağlama eğilimi içerisine girmiştir.

Memet'te yaşam üslubunun cinselliği temel alarak oluşturulması, sağlıklı bir yaşam üslubu belirleyemediğini göstermektedir. Ataerkil düzenin isteklerine uyum gösterme isteği benlik algısını yükseltmek için seçilen bir yol olarak değerlendirilebilir. Memet'te toplumsallık duygusunun ve sosyal ilginin eksikliği fark edilmiştir. Eksikliklerin sebebi, gelenek baskısı, sosyal çevre, toplum baskısı ve ebeveyn tutumları olarak görülmüştür. Yanlış ebeveyn tutumları ve toplumsal yapının bir zümrenin amaçlarına hizmet etmeye yönelik oluşunun kişilik yapısına zarar verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.3. Tante Rosa'nın Kişiliğinin İncelenmesi

Tante Rosa, ismini de ana karakterinden alan ve okuyucuya farklı bir kadın profili sunan bir eserdir. Tante Rosa'nın, Sevgi Soysal'ın diğer eserlerindeki ana karakterlerinden daha farklı bir kişilik yapısına sahip olması ise Tante Rosa'yı diğer karakterlerden bazı konularda ayırmaktadır. Tante Rosa'nın eserde sunulan yaşamının ilk evrelerinde toplumsal cinsiyet rollerine sıradan olarak uyum sağlamaya çalıştığı ancak bir süre sonra bireyleşme çabası içerisine girerek kalıp yargıları benimsemeyip "marjinalleş"tiği görülmektedir. Ancak bireyleşmek ve sıradan olmak aynı anda gerçekleştirilmesi güç olan bir durumdur. Her iki isteği aynı denge üzerinde yürütemeyen bireylerin bireyleşmek çabasında sıradanlığı büsbütün yadsıması ise bireyi bulunduğu topluluk içinde marjinalleştirmektedir. Marjinal bir kişilikte bireyin güç gösterisi ve normlara meydan okuyuşu o kadar güçlü bir şekilde kendini göstermektedir ki, bireyin bulunduğu toplumun normlarına uyum sağlayabilmesi mümkün olmamaktadır (Geçtan, 1990, s.123). Tante Rosa'nın ilk evliliğini sonlandırmasından sonraki yaşamı boyunca da bu doğrultuda ilerlemeye çalıştığı görülmektedir. Yaşamının belli bir dönemine kadar toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre yaşamını sürdüren Tante Rosa, bir gün ansızın bu kuralları hiçe sayarak yeni bir yaşam yolculuğuna başlamıştır. Tante Rosa' da Yürümek adlı eserin karakterlerinde olduğu gibi karakterin yaşamının çocukluk döneminden itibaren anlatıldığı için karakterin kişiliğine dair birçok bulguya rahatlıkla ulaşılabilmiştir. Tante Rosa karakterinin diğer karakterlerden farklılığı hem yaşamında hem de ölümünde kendini göstermiştir:

> Yağmurlu bir gün, bütün cenaze törenleri yağmurlu günlerde olur, Rosa, ilgililerin huzurunda yakıldı ve külleri bir vazo içinde, birinci derece ilgili Mathes'e verildi. Mathes eve geldi. Külleri içten bir üzüntüyle büfenin üstüne koydu. Sonra demişler ki, sözde bir gün, Mathes'e Rosa'dan kalan tek miras olan siyam kedilerinden biri vazoyu devirmiş, diğer kedi bunu fırsat bilerek küllerin üstüne çişini etmiş ve birisi de büfenin üstündeki, Rosa'dan artakalan tek şey olan, çiş-kül karışımıyla 'Tante Rosa the end' yazmış, bir kalp yapmış, çocuklar gibi ortasından bir ok geçirmiş, üç damla akıtmış altından (Soysal, 2013, s. 105).

Tante Rosa'nın yaşamının sonu kadar kendi için oluşturduğu yaşam üslubu da zaman içerisinde oldukça farklılaşmıştır. Tante Rosa'nın seçimlerinin ve kararlarının sıra dışılığı toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde Tante Rosa'nın kişiliğini analiz ederken farklı pencerelerden bakma imkânını vermektedir. "Marjinal kadınlık" biçiminin hegemonik yapıda kabul edilmeyeşini de açık bir şekilde göstermektedir. Tante Rosa'nın toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı olarak gelişen kişiliğini anlayabilmek için problem durumlar tespit edilmiştir. Tante Rosa'nın yaşam üslubunu belirlerken dikkate aldığı durum ve gerekçeleri nelerdir? Ebeveyn tutumlarının, Tante Rosa'nın kişiliğine etkileri nasıl olmuştur? Soysal çevrenin ve toplum baskısının etkileri kişiliğine nasıl yansımıştır? Tante Rosa'nın evlilikleri ve bitiş şekilleri üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri nelerdir? Tante Rosa'nın annelik rolünü kabul etmek istemeyişinin nedenleri nelerdir? Tante Rosa'nın, nevrozlarının sebebi nedir? Tante Rosa'nın iş yaşamındaki başarısızlıklarının altında yatan etmenler nelerdir? Tüm bu sorulara toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle cevaplar aranmıştır ve kişilik özellikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tante Rosa'nın kişiliği analiz edilirken onun oluşturduğu yaşam üslubuna Adleryen bir bakışla yaklaşmak yerinde olacaktır. Adler (2002), yaşam üslubunun kişiliğe etkilerine değinirken, her bir bireyin kendine ve hayat sorunlarına ilişkin bir yaşam üslubu ile bir dinamik kanuna sahip olduğunu belirtmektedir. Bu kanun, çocukluk döneminde farkındalık olmadan çocuğun yaradılışında olan içgüdüler ve eğilimler ile dış dünyanın etkisiyle çocuk tarafından geliştirilen bir "sanat eseri"dir (s. 9). Tante Rosa'nın yaşam üslubu çocukluk döneminde okuduğu "Sizlerle Başbaşa" dergisinde gördüğü hikâyelerdeki "prensesler gibi olma" umudu üzerine inşa edilmiştir. Ancak bu yaşam üslubu, Tante Rosa'nın sosyal çevresinden kabul görmemiştir. Tante Rosa, başlangıçta toplumsal cinsiyet rollerinin isteklerine bağlı olarak evlilik gerçekleştirip çocuk sahibi olsa bile çok geçmeden oluşturduğu yaşam üslubunun etkisiyle mevcut yapının dışına çıkmıştır. Kişiliğin gelişiminde çocukluk dönemi ve aile etkisi kişilik kuramcıların uzlaşım içinde olduğu bir alan olması sebebiyle Tante Rosa'nın da çocukluk dönemi ve aile tutumu değerlendirme sürecinde göz önünde tutulmuştur. Tante Rosa'nın toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle gelişen kişiliğinin tanımına, bu süreçler değerlendirilerek başlanmıştır. Tante

Rosa'nın ebeveyn tutumlarına bakıldığında babanın cezalandırıcı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Anne ise oldukça pasif hatta çoğu zaman görünmez bir yapıya sahiptir. Babasının tutumu, Tante Rosa'nın "Sizlerle Başbaşa" dergisinde gördüğü kraliçeye imrenerek at cambazı olmak istediğinde kendini belli eder:"Babası sert bir adamdı, ama Rosa'nın sızlanmaları karşısında çaresiz kalarak onu bir sirke verdi. (…) Babasından yediği moral dayağından sonra at cambazlığını unutmuş göründü." (Soysal, 2013, s. 16).

Cezalandırıcı bir tutumun çocuk üzerinde yapıcı etkilerden ziyade yıkıcı bir etkisi olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu sebeple, Tante Rosa'nın babasının şiddet göstermesine rağmen isteğinden vazgeçmemesi cezalandırılan çocuklarda görülebilecek olası isyanın bir sonucudur. Tante Rosa'nın annesi ise ilgisiz bir ebeveynlik tutumunu benimsemiş görünmektedir. Tante Rosa'nın babasının ölümünün ardından evlenmesi ve çocuğu ile ilgili kararlarda görünür olmaması bir kanıt olarak değerlendirilebilir: "Rosa'nın babası on sekiz yıllık garantiyi dolduramadan ölünce anacığı firma değiştirerek Rosa'nın mutluluğunu yeniden garantiye aldı. Yeni babacık Rosa'nın at cambazı olma dileğini hiç de o kadar kötü karşılamadı" (Soysal, 2013, s.15).

Eşinin ölümünün ardından yeni bir evlilikle birlikte, Tante Rosa ile ilgili kararları yeni eşine bırakması annenin ilgisiz bir annelik tutumu içinde olduğunu göstermektedir. Kaya, Bozaslan ve Genç (2012), ilgisiz ebeveyn tutumlarına bağlı olarak çocukların ihmal edilmişlik duygularını yenmek için dışarıya yöneleceğini, ilgi çekmek ve sevgi görmek için farklı eylemlerde bulunabileceğini belirtir (s. 211).

Annenin ilgisizliğinin de etkisiyle Tante Rosa, yaşam üslubunu belirlerken, bulunduğu aile ortamının öğretilerine göre bir yol çizmemiştir. Küçük yaşlarından itibaren okuduğu, derginin idealize ettiği kadın karakter çerçevesinde bir zemin oluşturmuştur. Tante Rosa'nın kraliçeye özenerek at cambazı olma isteğine Adler (2010) ile cevap bulmak mümkündür. Bir insanın kendini bir başkasıymış gibi tanımlamasının kökeninin doğuştan gelen toplumsallık duygusu ile açıklanabileceğini ifade eden Adler, özdeşleşmenin evrensel bir duygu olduğunu belirtmektedir. Buna göre bireyin içinde var olan, kendi bedeni dışındaki nesnelerle duygudaşlığı ve paylaşımı sağlayan bu güç, evrensellik içindeki ilişkilerin yansımasıdır (s. 43)

Bu tanımdan yola çıkarak Tante Rosa'nın, doğuştan getirdiği toplumsallık duygusunu "bir kraliçe, bir prenses" ile özdeşleşerek oluşturmaya çalıştığı görülmektedir. Freud ise özdeşlemeyi bireyin benliğinin zarar görmemesi için başvurduğu bir savunma mekanizması olarak tanımlamıştır. Her iki tanımda da göze çarpan Tante Rosa'nın bir "birey", "kimlik" ya da "kişi" olabilmesi yani var olabilmesi için bu özdeşleşme mekanizmasına sıkı sıkıya bağlanmış olmasıdır. Bu durum annesine söylediği: "Seni çok seviyorum, ama ne olur benim bulunmuş, sepet içinde bulunmuş bir prenses çocuk olduğumu söyle," (Soysal, 2013, s. 21) cümlesinden anlaşılmaktadır. Tante Rosa, "prenses" olabilme üzerine kurduğu yaşam üslubuna uygun bir yaşam sürmek istemektedir. Ancak bu istekleri, bulunduğu çevre tarafından onay görmemiştir: "Ama yine de koşuyordu Tante Rosa, soluk soluğa, ter içinde. Bir prensesti, bir peri kızıydı o, koşardı da süslü görürdü de çamları. Evet bir prensesti sanki o. Bu okula gelmeden önce sanki daha çok prensesti" (Soysal, 2013, s. 21).

Tante Rosa, rahibe okuluna gittiğinde tam olarak bir yaş aralığı verilmemiş olmakla birlikte Freud'un kişilik kuramına göre, fallik dönemde olduğu söylenebilir. Bu dönemde, çocuklar, toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmeye ve kendi cinsiyetlerini tanımaya çalışmaktadırlar. Diğer yandan bu dönemin sağlıklı geçirilememesi ve cezalandırılması kişilikte birtakım sorunların oluşmasına sebep olmuştur. Tante Rosa'nın ilerleyen dönemlerinde yaşadığı başarısızlığının, evliliklerindeki problemlerin, karşı cinse karşı olumsuz tutumlarının ve "soğuk kadın" özelliklerini göstermesinin sebebi olarak bu dönemin sağlıklı atlatılamaması gösterilebilir. Tante Rosa'nın, bulunduğu çevrede özellikle rahibe okulunda birçok şeyin ya kısıtlanmıştır ya da yasaklanmıştır. Tante Rosa için gittiği bu okuldaki kurallar süperego görevi görmüştür. Ancak Tante Rosa, "id" temelli hareket istemektedir. Burada Tante Rosa'nın süperego-id çatışmaları iki örnekle anlatılmaya çalışılmıştır:

> "Durup dururken su içiyorsun," dedi. Schwester Maria, "Su içiyorsun durup dururken, sen arzularına gem vuramayan günahkâr bir kızsın," dedi, "içini öldürmeyi bilmiyorsun." "Ben içimi öldüremem," dedi Rosa, "çünkü içim prensestir. Prenses prensindir ve prensin olan bir şeyi öldürmeye sizin bile yetkiniz yoktur." Schwester Maria kızdı, çok kızdı, Tante Rosa'yı mahzene kapadılar (Soysal, 2013, s. 22). "Sen süsüne, güzelliğine düşkün bir

günahkârsın," dedi Rosa'ya. "Ceza olarak melek rolüne çıkmayacak, yoksul rolüne çıkacaksın" (Soysal, 2013, s. 24).

Tante Rosa'nın gittiği okulda toplumsal ahlak değerlerini gösteren bu cümleler kadının kısıtlanmasının bir göstergesidir. Yine bir kız çocuğunun, bedenine ve dış görünüşüne müdahale edilmesi, hegemonik yapıyla ile bir bütünlük içindedir. Berktay (2010) ataerkil sistemin isteklerine göre oluşturulan aile ve mülkiyet yapısının temelinde kadın bedeni üzerinde denetim kaygısının olduğunu belirtir (s. 120). Bu ifadelerle kadın bedeninin toplumsal cinsiyet pratikleri tarafından kontrol edilmeye çalışıldığı anlatılmaktadır.

Tante Rosa'nın gittiği rahibe okulunda soyunarak yıkanmak yasaktır. Tante Rosa, koşarken düştüğünde çorabının çıkarılmasına izin verilmemiştir. Bu sebeple yarası iltihaplanmıştır. Bu iltihaplanmanın sebebi ise bedenine yabancılaşmamasına ve arzularına gem vuramamasına bağlanmıştır (Soysal, 2013, s. 22). Bu örnek olay, kadın bedeninin ataerkil sistem tarafından yönetildiğinin bir göstergesidir. Kadın bedeni üzerindeki bu tahakkümün etkileri, birey üzerinde kaygıya sebep olmaktadır. Horney' in açıklamaları Tante Rosa'yı anlatan bir çizgiye sahiptir.

Horney (1991), kadınlarda oluşan kaygının temelini; küçük yaşlarda kız çocuklarının kadınlık rollerini tehlikeli görmeleri ve kadınlık rollerinden tiksinmeleri etkisiyle geliştiği şeklinde açıklamaktadır (s. 134). Tante Rosa'nın, cinsel yaşamında, anneliğinde ve eş olma durumunda bu kaygı durumunun yarattığı etkiler görülmektedir. Cinselliğin "ketlenmesi", anneliği ve eş olmayı kabul edememesi toplumun tanımladığı kadın rollerinin ardıl veya aşağı konumda olmasından kaynaklanmaktadır. "Öne çıkarılmış kadınlık" biçiminin özellikleri Tante Rosa' tarafından kabul görmek istememiştir. Ancak belli bir döneme kadar Tante Rosa bu rollere uyum sağlamaya çalışmıştır. Kadının, evlilik dışı çocuk sahibi olmasının toplumda onaylanmayacak bir davranış olması, Tante Rosa'yı zoraki bir evliliğe itmiştir. Literatürde Horney'in, evlilik kurumu içerisinde kadının konumuna ilişkin açıklamalara yer verilmiştir ve burada hegemonik erkekliğin etkisiyle kadınlık rollerinin ardıl bırakılışına vurgu yapılmıştır. Buna göre Horney'in, konuya ilişkin açıklamaları kadının evlilik kurumu içerisinde güçsüzlüğü benimsemesi, kendinden

ödün vermesi ve kendi isteklerini yok sayması toplumsal cinsiyet pratikleri tarafından kabul görmektedir. Tante Rosa'nın ilk eşi Hans ile olan cinsel birlikteliği Horney'in söylemleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir: "Kocasıyla istemeden yatmaya başladığı zaman "namusu kirlenmiş" bir kadın olmanın ve bu yatmalardan sonra doğurdukça piç kurusu doğurmanın ne olduğunu anladı" (Soysal, 2013, s. 30).

Tante Rosa, toplumsal cinsiyet rollerinin gereklerini yerine getirebilmek için yaptığı evlilikte mutsuz olarak bir pazar günü tüm bunlardan vazgeçmiştir. Her Pazar kocası Hans'la yapılan zoraki cinsel birlikteliklerden kurtulmak için kapısını kitlemiştir. Ancak, ataerkil düzende erkeğin kadın üstündeki tahakküm hakkı erkeğe hem sosyal hem de ekonomik alanda baskın olma gücü vermektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine göre erkek, kadından daha üstündür. Bu sebeple kadını kontrol etme ve koruma hakkı erkeğe aittir. Geleneksel toplumlarda kadın bir özne değil bir nesne olarak algılanmaktadır (Sakallı Uğurlu ve Akbaş, 2013, s. 76). Ataerkil düzene yönelik geliştirilmiş aile yapılarında mülkiyet kavramı üzerinden kadın bedeni, denetim altında tutulması gereken bir nesne görevi görmektedir. Tek Tanrılı dinlerdeki anlayış bu anlamda mülk-mülkiyet kavramı ekseninde ataerkil düzeni destekleyici bir rol üstlenmektedir (Berktay, 2016, s. 21). Tante Rosa'nın eşi ile cinsel birliktelik yaşamayı reddetmesinin aforoz edilmesine sebep olması kadın bedeni üzerindeki hâkimiyetin eril düşüncenin elinde olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları kapsamında idealize edilen evlilik kurumu eril tahakkümün elindedir. Oysa Tante Rosa'nın hayalindeki evliliğin kahramanı Tante Rosa'ya, tıpkı dergilerde olduğu gibi aşkı vadeden bir "prens" gibi olmalıdır. Tante Rosa'nın evliliğinde zoraki cinsel yaşamın ve hayal kırıklığının etkisiyle onun için uygun görülen toplumsal cinsiyet rollerine yabancılaştığı görülmektedir. Horney (1991), egemen kültürün erkeğin ihtiyaçlarının doyurulmasını temele aldığını belirtmektedir. Geleneklerin ve eğitimlerin kadınlık rolünün ketlenmesine hizmet ettiğini öne sürmektedir. Bir kadının kadınlığını, özgürce ortaya koyamamasının sebebini de egemen kültürün tutumu ile açıklamaktadır (s. 85). Tante Rosa'nın eğitim hayatı ve evliliği kabullenme sebebi göz önünde bulundurulduğunda Horney (1991)'in söylemleri ile bir tutarlılık olduğu göze çarpmaktadır. Tante Rosa'nın beden kontrolünün hegemonik yapının etkisinde olması buna bağlı olarak cinselliği toplumun

isteklerine göre yaşaması, Tante Rosa'da nevrotik tutumlara yol açmıştır. Hem evliliğinde hem de boşandıktan sonra yaşadığı cinselliklerde "soğuk kadın", "ketlenmiş kadın" özellikleri tıpkı Ela'da olduğu gibi Tante Rosa'da da görülür: *"*Sessizlik bıkkın sevişmelere iter kişiyi. Adamın uzun kemikli eli kendi için soyunmamış kalçalarda gezindi. Tante Rosa yalancı bir tutkuyla omuzunu ısırdı adamın. Adam haykırdı. Tante Rosa yalandan inledi. Adam soyunamadan boşaldı" (Soysal, 2013, s. 46). Tante Rosa'da, cinselliğin tanımını Ela gibi "bıkkınlık" ile açıklar. "Bir kadın bıktığı kocasını iş yolculuğuna gönderircesine gönderir savaşa" (Soysal, 2013, s. 43). "Soğuk kadın" tanımının, diğer özelliklerinin de Tante Rosa'da görülmesi, Tante Rosa'nın kişiliği ile ilgili yapılan değerlendirmenin doğruluğunu desteklemesi açısından önemlidir. Tante Rosa'nın erkeklere olan düşmanca duyguları bunlardan biridir.

Horney (1991)'e göre, erkeğe imrenmenin baskın olduğu durumlarda kadın, erkeğin ayrıcalıklı konumuna sahip olmasından dolayı erkeğe yönelik kızgınlık ve gizli düşmanlık duyguları besleyecektir. Bu sebeple onu ruhsal açıdan zayıflatmaya ve yıkmaya çalışacaktır (s.76-77). Tante Rosa'nın erkeklerle ilgili düşüncelerinde, bu tanımın izleri görülmektedir: "Bir yandan da en eğlenceli alışverişi seyrediyordu, en eğlenceli alışverişi, erkeklerin insana sonsuz neşe veren kazıklanmalarını, erkeklerin kutsal aptallıklarını, içkisini ve erkeklerin ahmaklıklarını yudum yudum içiyordu kasanın ardından. Aman ne hıncım kaldı ne bir şey." (Soysal, 2013, s. 68-69).

Tante Rosa'nın, erkekliğin kutsallaştırıldığı toplumsal cinsiyet pratiklerinde kadına verilen görevleri istememesi ve kabul etmemesi de hem toplumsal yapıya bir isyan hem de "soğuk kadın" tanımına uygun bir davranış olarak anneliğinde kendini göstermektedir. Bu durum Tante Rosa'nın "öne çıkarılmış kadınlık"tan "marjinal kadınlık" biçimine yöneldiğini göstermektedir. Beauvoir (1993), toplumsal yapıda annelikle birlikte kadınların mutlu olacağına ve tüm arzularını doyuracağına dair bir inanç geliştirildiğini belirtmektedir. Ancak bu inanç yalnızca önyargıdan ibarettir. Annelerin çoğu mutsuz ve doyumsuzdur (Beauvoir, 1993, s.83). Horney (1991), soğuk kadınlardaki annelik özelliklerini, kadının çocuğuna yönelik annelik tutumlarından yoksun olduğunu, çocuğa gerçek bir sıcaklık ve yakınlık bağı kuramayıp bir dadıya bırakabilecek bireyler olarak tanımlamaktadır (s. 75). Tante Rosa'nın, annelik

serüvenine bakıldığında bu tanımla ilgili birden fazla örnek verilebileceği görülmüştür: “Bir mektup bıraktı Tante Rosa arkada, üç çocuk bıraktı, biri emzikte, kaz kızartması ve elma pastası yapmasını, yemek masası örtülerini kolalamasını, dolapları yerleştirmesini öğrettiği hizmetçi kızı bıraktı.”(Soysal, 2013, s. 34). “Nasıl ve ne zaman, kimden ve niçin doğduklarını bilemediği çocukları, (…)” (Soysal, 2013, s. 94). Tante Rosa’nın, annelik olgusunu benimseyememesi hem Tante Rosa’nın da soğuk kadın tanımına uygun olmasından hem de daha önce Ela’da da belirtildiği gibi anneliğin bir sosyal inşa süreci ile gerçekleşmesi ve kadına dair rollerin toplum tarafından aşağılayıcı ve küçümseyici bir tutuma sahip olunmasından kaynaklanmaktadır. Adler (2021), tarafından da ifade edildiği gibi annelik duygusu aslında içgüdüsel olarak gelişmemektedir. Zaman içerisinde öğrenilen bir durum olan anneliğin, doğru bir şekilde kız çocukları tarafından gerçekleştirilmesi bekleniyorsa bu roller küçümsenmeden kız çocuklarına öğretilmelidir. Böylece bu durumla karşılaştıklarında olumsuz duygular geliştirmeyeceklerdir. Toplumsal cinsiyet pratiklerinde anneliğe yüklenen anlam ikincil ve değersiz kabul edilebilmektedir. Durum böyle olunca kadınların anne olmayı kabul etmeleri ve istemeleri oldukça güç görünmektedir. Erkek ve kız çocuklarına ayrımcı bir bakış açısına sahip olma- erkek çocuğunu üstün görme- bu durumu kadınların onlardan beklenen görevlerini yerine getirme istekliliğini etkilemektedir. Ev işlerinin erkekler tarafından hizmetçi işi olarak algılanması ve buna bağlı olarak gururları yüzünden bu işleri kendilerine layık görmemelerinin sebebi budur. Toplumun anneliğe yüklediği anlamda bu şekilde olduğunda bazı kadınların bunu reddetmeleri kaçınılmazdır. Eğer toplum kadından beklenen görevlere küçümser bir bakış açısı geliştirmese kadınlar da bu görevleri bir değerli bir sanatı icra etmek olarak görebilecektir. Kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanmaması ve kadınların da sürekli görevlerine itiraz ederek eşitliği araması bu yüzdendir. İnsanın içindeki potansiyeller sosyal duygu ile gelişebileceği bir gerçektir ancak sosyal duyguların dışarıdan gelen güçler tarafından etkilenebilecekleri de doğrudur (s.129-131). Burada toplumsal rollerin etkisiyle anneliğin, önemsenmeyen bir olgu olmasının etkilerine şahit olunmaktadır. Tante Rosa’nın, mensup olduğu yapıdan aforoz edilmesi de yine toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir davranış olmayan “evini, eşini ve çocukları”nı terk etmesinin bir sonucudur. Çünkü bu durum “öne çıkarılmış kadınlık” biçimi ile uyumlu değildir. Ela’nın boşandığında sosyal

çevresi tarafından dışlanması ile benzer bir özellik göstermesi açısından bu durum önemlidir. Kadınların, toplumun istekleri dışına çıktığında cezalandırdığını gösteren her iki durumda kendi içinde tutarlılığa sahiptir. O halde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının dışına çıkan kadınların toplumsal yapı tarafından kabul görülmediğini söylemek yerinde olacaktır.

Tante Rosa'nın soğuk kadın tanımına tekrar dönüldüğünde, Horney (1991)'in, tanımına eklediği şu ifadelerle ile devam etmek analizin tutarlılığını güçlendirecektir. Horney (1991)'e göre, soğukluk temelinde erkeğin reddi olmakla birlikte kadınsı özelliklerin kaybedilmesi ya da cinsel aktivitenin tamamen reddedilmesi demek değildir. Aksine soğuk kadınlar giyim kuşam, davranış ve genel görünüm itibariyle oldukça kadınsı özelliklere sahip olabilmekte ve yine tüm yaşamlarında yalnızca sevgiyi aradıkları izlenimi verebilmektedirler. Soğukluk, daha derinlerde tam anlamıyla birini sevebilme ve bir erkeğe kendini verebilme yetisinden yoksun olmaktır (s. 134). Tante Rosa'nın, erkeklerle olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda ve genelevde vestiyerlik yaptığı dönemde "kadınsı" olma girişimleri Horney'in tanımlarında yer alan soğuk kadınlığın bir sonucudur:

> Saçlar kısalmış. Alında kâküller. Gözlerde bir karış boya. Dudakları nar çiçeği kızılına boyanmış, çığlık-çığlık. Dar kısa etek. Siyah ince çoraplar. Parıltılı bir bluz. Bunlar dış görüntüler. Ya bakışında ya duruşunda yakaladıkları? (….) Büyük bir tutkuyla müşterilerden birinin, bir gün kendine teklifte bulunmasını bekliyordu. O zaman öteki kızlar gibi yapacak mıydı- bunu kestiremiyordu-kestiremiyordu. Ama, o başlangıç, o seçim ânını özlüyor, bekliyordu (Soysal, 2013, s. 69).

Tante Rosa'nın, erkeklerle olan ilişkilerini bir "bıkkınlık" olarak tanımlamasına rağmen yine de kendini onların beğenisine sunması hem nevrotik ihtiyaçların hem de "soğuk kadın"lığın bir kanıtıdır. Tante Rosa'nın geliştirdiği bu nevrotik ihtiyaç "sevgi ve onay için" ve başkalarının hayranlığını kazanmak için" geliştirilmektedir. Böylelikle birey içindeki kaygı yaratan durumdan kurtulmayı hedeflemektedir. Bu anlamda burada bir parantez açarak Tante Rosa'nın neden genelevde çalışan bir "orospu" gibi olmak istediğini tanımlamak, Tante Rosa'nın

kişilik gelişiminde toplumun beklentilerinin etkilerini anlayabilmek açısından önemli olduğu düşünülmektedir:

> Her şey özlenebilir. Her şey tutku konusu olabilir. Her şey aynı ölçüde kutsal ve aynı ölçüde aşağılık olabilir. Tutkular çevreye göre değişen şeylerdir. Evli kadınlar toplantısında, en temiz pak aile kadını olmaya özenen aynı kadın, orospuların yanında en orospu olmayı niçin istemesin? Önemli olan istektir, hiçbir istek diğerinden soylu değildir, değildir, böyle düşünmüş olabilir Rosa gizliden (Soysal, 2013, s. 69).

Bu söylemlerden anlaşılacağı üzere kişiliğin gelişiminde ve değişiminde bulunulan sosyal çevrenin etkileri oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisinin kabul gördüğü çevrede yaşarken, evlilik dışı çocuk doğurmamak için evlenen Tante Rosa, genelevde çalışırken "orospu"luğun hüküm sürdüğü ortamda "orospu"luğa özenmiştir. O zaman bulunulan çevrenin genel-geçer kurallarının, davranışların nasıl belirleneceğinin bir ölçütü olduğu söylenebilecektir. Bireyin, bulunduğu çevrede "saygı" gören kişilere özenmesi ve onlar gibi olmak istemesi Freudyen yaklaşımdaki savunma mekanizmalarından özdeşleşme ile ilgilidir. Tante Rosa'nın, orospuların daha önemli olduğu mekânda orospuluğa özenmesi bunun bir sonucudur. Birey, özdeşleşme yoluyla kişiliğinde eksik kalan güce ulaşmak istemektedir. Tante Rosa da kaybettiğine inandığı kadınsılığın verdiği gücü "orospu" gibi davranarak elde etmeye çalışmıştır. Aslında Tante Rosa, nevrotik ihtiyaçlardan "saygınlık kazanma" ya sığınmıştır. Çünkü genelevde çalışanlar arasında saygın olan ve itibarı olanlar orospulardır. Tekrar, soğuk kadın tanımına ve nevrotik ihtiyaçların gerekçelerine dönüldüğünde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından dolayı kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren cinselliğin bir tabu olarak öğretilmesi, yetişkinlik dönemlerinde kadınların nevrotik ihtiyaçlar belirlemesine sebep olduğu görülmektedir. Tante Rosa'nın temel kaygı durumunu azaltmak için nevrotik ihtiyaçlara ve nevrotik eğilimlere sıklıkla başvurduğunun görülmesi de nevrotik bir kişilik yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

Tante Rosa, yaşlılık döneminde, sürekli olarak ışıltılı, parlak ve göze çarpan elbiseler giymesi idealize edilmiş benlik imgesinde yer alan görkeme ulaşma çabasıdır.

Tante Rosa, ışıl ışıl göz kamaştıran kıyafetler giyerek idealleştirdiği "prenses, düşeş, altes" gibi sıfatlarla anılmak istemektedir. Çünkü Tante Rosa'nın hem yaşam üslubu hem de idealize edilmiş benlik imgesi bahsedilen sıfatlara sahip olmayı içermektedir. Bu sebeple, Tante Rosa'nın düşü olan görkeme ulaşma çabası her fırsatta kendini gösterir: "Bir Noel ağacı gibi süslü, pırıltılı olmalıyım. Göze batıcılığım, çirkinliğimi, yaşlılığımı aşmalı. Gülebilirler, alay edebilirler, ama görmeden geçemezler. Bunca yaşamışlığın yanından insanların bakmadan, aldırışsız geçip gidivermeleri, hayır bunu istemiyordu!" (Soysal, 2013, s. 81-82). Tante Rosa'nın, fark edilme isteği idealize edilmiş benlik imgesinin bir sonucudur. Tante Rosa toplumsal cinsiyet pratiklerinin beklentilerine yönelik bir kadın olmak değil, "marjinal kadınlık" olarak tanımlanan kadınlık rollerine uygun rolleri benimseyerek idealize etmektedir. İdealize edilen benlikle, gerçek benlik arasında fark ne kadar artarsa birey kendi benliğine o kadar yabancılaşıp gerçeklik algısını yitirecektir. Bu sebeple, bireyde nevrotik eğilimler gelişecektir. Tante Rosa'nın geliştirdiği nevrotik eğilim görkeme ulaşma çabasının bir alt eğilimi olan kusursuzluk ihtiyacıdır. Birey, yarattığı mükemmele ulaşmak istemektedir. Tante Rosa'da, kendi için yarattığı mükemmeline yani düşeş, lady ve kraliçe olmak amacı gütmektedir.

Tante Rosa'nın idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için kullandığı yöntemlerden bir diğeri de Freudyen savunma mekanizmalarıdır. Tante Rosa'ya koca karı denilmesi yerine kontes diye dalga geçilmesine sevinmesi benliğin zarar görmemesi için kullanılan mantığa bürüme savunma mekanizmasıdır: "Kontes dedi bana. Alay etti, ama kontes diye alay etti. Koca karı, ya da muşmula değil de kontes. Bir de papağan alırsam, bana yönelen alaylar kontesten altese yükselir" (Soysal, 2013, s. 82). Bu durum aynı zamanda görkeme ulaşma çabası ile birlikte soğuk kadın kavramını da içinde barındırmaktadır. Beauvoir, kadınların erkeklerin hoyrat doğasına teslim edilmesinin neticesinde kadınlarda görülebilecek bazı davranışlara dikkat çekmektedir. Erkeklerle olmaktan kısmen zevk alıyorsa veya zevk almıyorsa daha büyük bir olasılık ile kadınlar kendi bedenlerine yönelmektedir. Kadın, bedenini değerli kılmak için kokular, mücevherler tercih edebilmektedir. Dünyanın tüm zenginliklerini bedeninde taşımak isteyebilmektedir. Bu davranışlardan hem cinsel hem de duygusal tatmin beklemektedirler. Bu sebeple, kadınların bazıları kendilerini

çiçek demetine, bazıları da kuş kafesi haline getirmektedirler; bazıları da müze gibi olabilmektedirler (Beauvoir, 1993, s. 88). Beauvoir'un söylemleri de dikkate alındığında Tante Rosa'da nevrotik ihtiyaçların yoğunluğunu anlamak kolaylaşmaktadır. Tante Rosa'nın ilk evliliği de düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle bir erkeğin himayesi altına girme zorunluluğu beraberinde bu nevrotik ihtiyaçların ortaya çıkmasında etkili olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Horney (1991), nevrotik sevgi ihtiyacından bahsederken bireyin kişiliğinde ortaya çıkacak bazı ihtiyaçlara değinmektedir. Nevrotik insanlarda sevilme, yardım görme, destek alma, fark edilme ve yönlendirilme ihtiyacı bilinçli veya bilinçsiz olarak kendini gösterdiğini belirtmektedir (s. 257). Kadının erkeğe yönelik tutumlarını değerlendiren Beauvoir (1981), erkeğe adanmış ruhla hareket eden kadının aşk egemenliğinde, erkeği kendi çıkarları doğrultusunda kullanan kadının ise kendine yönelik hayranlığını garantileme isteği ile hareket ettiğini belirtmektedir. Kadının, bu davranışının altında yatan neden kendine yönelik hayranlığını tanrısallaştırma isteğinden ileri geldiğini öne sürmektedir (s.117). Horney'in ve Beauvoir'ın açıklamalarına ilişkin Tante Rosa'da iki durum değerlendirmesi yapılabilir. Bunlardan birisi sevilmek için yaptığı kendine söylediği "I love you Tante" şarkısı ve diğeri ise sıra dışı kabul edilen evliliğidir:

""I Love You" ya ne sandın? Bir kendime I Love You! Sevebileceğim tek aşağılık, tek salak kendimim-kendimim-kendimim." (Soysal, 2013, s. 66), bu açıklamalar da yine kaygıyı azaltmak için geliştirilen nevrotik ihtiyaçların bir sonucudur. Aynı zamanda burada görülen diğer bir durum Tante Rosa'nın, kişiliğinde görülen aşağılık duygusudur. Tante Rosa'nın kendini değersiz ve yetersiz görmesi toplumsal cinsiyet rollerinden ve kalıp yargılarından kurtulmak isterken kurmaya çalıştığı yeni yaşamındaki başarısızlıklarının bir sonucudur. Tante Rosa, gururlu yapısından dolayı idealize ettiği benlik imgesinin etkisiyle daima çatışmalar yaşamıştır. Horney'in, idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için bireylerin kullandıkları "gurur sistemi" tanımı Tante Rosa'da kendini göstermektedir. Geçtan (1998), bu kadar gururlu olmanın kişinin benliğine zarar verdiğini ve gerçek benliğinden uzaklaştırdığını belirtmiştir. Sürekli olarak üstünlük sağlama amacıyla

hareket ederek tüm enerjisini bu yönde harcayan kişinin kendi için önemli olan birçok şeyi kaçırmasının doğal bir sonuç olduğunu ifade etmektedir. Birey, ulaşmak istediği görkem için sürekli ödünler vermektedir. Bunun sonucunda kendinden daha fazla nefret etmeye başlayacaktır. Kişiliğinde bütünlüğü sağlamaya çalışırken bazen olduğu kişiyle bazen de olmak istediği kişiyle kendini özdeşleştirecektir. Sonuç olarak her iki durumda da çatışmadan kurtulamayacaktır (s. 81). Tante Rosa'nın çatışmalarını çözmek için sıra dışı ilişkileri deneyimlediğini de söylemek gerekmektedir. Horney'in açıklamalarından yola çıkarak diğer bir durum olan "marjinal" evliliğine değinmekte fayda var. Tante Rosa, yeni hayatına başlamak için bayilik yapmaya başladığında yeni bir evlilik gerçekleştirmiştir. Tante Rosa çalışırken eşi, o eve döndüğünde ona keman çalar, şarkılar söyler ve farklı kültürler hakkında bilgi verir. Tante Rosa, garipsenen bu durumu şu şekilde açıklar: "Akşamları dükkânı kapatıp yorgun argın eve gittiğimde bana hayatı kim sevdirecek?" diyordu. "Eve aldığı birkaç parça eşyanın bekçiliğini yapmadım diye bana çatacak adam değil, felsefeye ihtiyacım var benim, ya, felsefeye. Benim kocam bana Hindistan'ı anlatır, oranın değişik inanışlarını anlatır." (Soysal, 2013, s. 38). Görüldüğü üzere, Tante Rosa, toplumun isteklerini reddederek yeni bir yaşama başlamak istemiş olsa bile kişiliğine yerleşen temel kaygı bunun gerçekleşmesini engellemektedir. Tante Rosa'nın, toplumsal cinsiyet rollerini reddederek yeni bir yaşam kurma hayalinin başarısızlıkla sonuçlanmasını sorgulama süreci şu şekilde gerçekleşir:

> Şu ya da bu çemberin içine girmemiş, girememiş bir bireyin gebermekten başka hakkı olmadığını anladı. Gitarını aldı eline. Adam bana kasanın yanında bir şey söylemek için gelmişti. Ne söylemek için? "Tante Rosa, Tante Rosa, I Love You" demek için mi, belki? (Soysal, 2013, s. 71).

Tante Rosa'nın bahsettiği "çember" Ela ve Memet'in de içine sıkışıp kaldığı ve kurtulmaya çalıştığı toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarıdır. Ela, çemberin dışına çıkmak isteyerek toplumsallık duygusunu kazanmaya çalışmışken, Memet çembere dâhil olmak istemiştir. Tante Rosa ise "çember"in dışına çıkarak bir adım daha ileriye gitmeyi başarmıştır ancak "çember"in dışında kurduğu düzende erken çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle yer

edinen kaygı sebebiyle istediği başarıyı elde edememiştir. Oysa bu konuda başarılı olabilmek için birçok "bedel ödemiş"tir.

Horney (1991), kadınların saygın bir konum kazanabilmek için ödedikleri bedelin kendilerinden vazgeçmek olduğunu, vazgeçmek istemeyenlerin ise çatışmayla mücadele etmek zorunda kalacağını ifade etmektedir. Bu sebeple, söz konusu çatışma, kadının değişim gösteren konumunun sonucunda ortaya çıkan bir çatışmadır. Bir meslek sahibi olan veya bir mesleği sürdüren kendine özel ilgi alanları oluşturan ya da kişiliklerinin bağımsız bir şekilde gelişmesi için emek harcayan kadınlarla sınırlıdır (s. 192).

Tante Rosa'nın bu bağlamda birçok bedel ödediği görülmektedir. Eşi ve çocuklarını terk ettiğinde mensup olduğu çevreden aforoz edilmesi bu bedellerden bir tanesidir. Bir meslek sahibi olmak ve bir şeyleri başarabilmek için birçok girişimde bulunmasına rağmen hiçbirinde istediği başarıyı elde edememesi ve bunun sonucunda içsel çatışmalarının oluşması ise bir diğeridir. Tante Rosa var olabilmek ve birey olabilmek için birçok şeyi deneyimlemiştir. Tante Rosa'nın, deneyimlerinin hepsi birbirinden farklıdır. Gazete bayisi işletmesi, kafe işletmesi, bir genelevde vestiyerlik ve tuvalet bekçiliği yapması, mezarcılık yapması, evini pansiyona dönüştürmesi ve en son şişe kapağı toplayıcılığı yapmasıyla Tante Rosa'nın birbirinden çok farklı iş deneyimlerinin olduğu bunların hemen hepsinde başarısız olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin aslında Tante Rosa'yı anlatmaya başlarken ifadelerine yerilen Geçtan (1990)'ın "marjinalleşmek ve birey olma zorluğunun" bir kanıtıdır. Tante Rosa'nın bazen "marjinal"liği, bazen toplumsal cinsiyet pratiklerine uyumu yani ne istediğini bilmemesi; yaşam üslubunu belirleyememiş olması ile açıklamak mümkündür. Bu doğrultuda Soysal'ın, Tante Rosa'ya söylettiği ifadeler oldukça önem taşır: "Ah işte Rosa, hiçbir sınava yalnız girmeyi bilmeyen Rosa. Her şeyi birbirine karıştıran Rosa, hiçbir şeyin gerçek adını öğrenemeden yaşlanan Rosa. Kadın Rosa, aptal Rosa, bir döndü baktı arkasına ki... arkasına ki..." (Soysal, 2013, s. 87).

Tante Rosa'yı anlamak için Erikson'un psikososyal gelişim kuramına göre kimlik edinim süreçlerine değinmek bu anlamda faydalı olacaktır. Tante Rosa'nın yaşlılık döneminde olduğu yukarıdaki ifadelerden çıkarılabilmektedir. Bu anlamda

Erikson'un gelişim kuramına göre Tante Rosa, Yaşlılık: Bütünlüğe Karşı Ümitsizlik, Keder dönemindedir. Erikson'un psikososyal gelişim kuramının son basamağı olan bu evre yaşlılık dönemini içermektedir. Erikson' a göre birey, kendini yaşamın içinden yavaş yavaş çekmeye başlar ve geçmişini sorgulayarak tüm yaşamını değerlendirme eğilimi içinde olur (akt; Cüceloğlu, 1998, s. 337). Erikson (1950, s. 269), bu dönemin altmış beş yaş üstünü kapsadığını ifade etmektedir. Birey, geçmişe dair tüm deneyimlerini ve yaşamını gözden geçirir. Eğer birey, bu değerlendirme esnasında bir bütünlük ve memnuniyet içerisinde olur ve geçmişten pişmanlık duymazsa "ego bütünlüğüne" ulaşmış olur Umutsuzluk duygusu ise yaşamın sona ermesine yaklaşıldığına ve yeniden başlamak için fırsatların kaçırıldığına dair duyguyu ifade eder. Bu duygu, bireyin hayatının son dönemlerinde nihai hedeflerine ve amaçlarına ulaşamadığı ya da geride bıraktığı şeylere yönelik pişmanlık duyduğu anlamına gelebilir.[4]Tante Rosa'nın ego bütünlüğünü sağlayamayarak pişmanlık duygusu içinde olduğu şu cümlelerden anlaşılabilir:

> Tante Rosa bütün kadınca bilmeyişlerin tek adıdır. İşte unutmak için, neyi unutmak, neden kaçmak için, işte bunlar hiç bilinmiyor, bunları bilmek bile bir ad değiştirmektir, bir kılık değiştirmektir, neden kaçtığını, neyi unutmak için soyunulduğunu bilmek, sadece bunu bilmek, doğduğu ânı bilmek, çıplak doğmuş olduğumuzu bilmek, çıplak öleceğimizi bilmek, hiçbir şeyi bilmemek ya da ama hiçbir şey bilmediğini de bilmemek, yararsızlığı bilmek, yararsızlığı. Bunun için soyunmak ve suyun dibini görmek. Ağzın sonundaki kıç deliğini görmek (Soysal, 2013, s. 88).

Tante Rosa'nın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

[4] Erik Erikson'un kişilik kuramında yer alan Psikososyal Gelişim Basamaklarından faydalanılmıştır. Kaynak: Erikson, Childhood and Society, s.269

Şekil 4. 5

Tante Rosa'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 6

Tante Rosa'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Tante Rosa'nın kişilik yapısına bakıldığında nevrotik ihtiyaçlar, idealize edilmiş benlik imgesi, yaşam üslubu dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri etkisi toplum baskısı ve kadınlık rolleri üzerinden kendini göstermektedir. Tante Rosa'nın kadınlık rollerine yüklenen anlamların, toplum baskısının ve alt kodu olan gelenek baskısının etkisiyle kadın açısından dezavantajlı olması; Tante Rosa'nın, bu rolleri reddetme sebebi olduğu fark edilmiştir. Sosyal çevrenin ve gelenek baskısının etkileri evlilik kurumunda ve annelik olgusunda kendini göstermiştir. Evlilik gerekçesi, toplum baskısının alt kodu gelenek baskısıdır. Namuslu kabul edilebilmek için evlenmesi, geleneklerde ve sosyal çevrede namus kavramına verilen önemin göstergesidir. Evlilik kurumunun ve cinsellik olgusunun eril düzene hizmet etmesi,

Tante Rosa'da soğuk kadın özelliklerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Annelik olgusunun, t sosyal bir inşa olması, annelik rolünün reddine sebep olmuştur.. Tante Rosa'nın düşük benlik algısı, beraberinde idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma isteğini oluşturmuştur. Bu durumun sebebi Tante Rosa'nın aşağılık duygusunu ödünleyebilmek için üstünlük çabasıyla, idealize edilmiş benlik imgesine erişmeyi istemesidir. Gerçek benliğine yabancılaşan Tante Rosa'nın kaygılarının temelinde de toplumsal cinsiyet rollerinin yanlış öğretileri, süper egonun temsili olan din kurumu, rahibe okulu ve soysal çevresi ile sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaç olduğu fark edilmiştir.

Tante Rosa'nın, yaşam üslubunu oluştururken problemler yaşadığı farkedilmiştir. Sosyal çevresinin ve ebeveyn tutumlarının etkisiyle toplumsallık duygusunun ve sosyal ilgisinin gelişmediği dikkat çekmiştir. Toplumsal baskıların ve gelenek baskısının kadınlar üzerindeki baskıcı ve otoriter tutumunun bir sonucu olarak, kadınların bulundukları topluma aidiyet duygusu geliştiremedikleri ve toplumla birlikte kendilerine de yabancılaştıkları fark edilmiştir.

4.4. Olcay'ın Kişiliğinin İncelenmesi

Olcay, Sevgi Soysal'ın, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti eserinin ana karakterlerinden birisidir. Olcay'ın kişiliğinde de tıpkı Ela' da olduğu gibi aile yapısının ve mevcut sosyoekonomik düzeyinin etkileri görülmektedir. Olcay'ın anne ve babası otoriter olmalarının yanı sıra maddi ve manevi konularda da cimri oluşlarıyla Olcay'ın bir kapana sıkışmışlık hissi içinde büyümesine sebep olmuşlardır. Ela ve diğer kadın karakterlerden farkı ise Olcay'ın, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının erkeklerin daha üstün ve öncelikli olduğuna dair tutumları ile çok küçük yaşlarda annesinin ağabeyi Doğan'a karşı tutumlarında deneyimlemiş olmasıdır.

Olcay'ın, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde gelişen kişiliğini anlayabilmek için bu anlamda çocukluk döneminin, anne baba tutumunun ve kardeş ilişkisinin değerlendirmesini yapmak zorunluluğu doğmuştur. Olcay'ın ebeveyn tutumu nasıldır? Ağabeyi Doğan'a ve kendisine ebeveyn tutumlarındaki farklılıklar nelerdir? Bulunduğu sosyal çevre ve sosyoekonomik düzey Olcay'ı nasıl

etkilemiştir? Erkek arkadaşı Ali, Olcay üzerinde nasıl bir etki alanına sahip olmuştur? Olcay'ın çatışmalarının kaynağı ve bu çatışmaları çözümlemek için bulduğu yol nedir?

Olcay'ın ebeveyn profilini değerlendirerek başlamak, Olcay'ın toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlayabilmek açısından önemli görülmektedir. Olcay, eski bir vekil kızı olan Mevhibe Hanım ile üniversite hocası Profesör Salih Bey'in kızıdır. Bu detayların verilme sebebi Olcay'ın mevcut sosyal statüsünü anlamak için önemlidir. Çünkü kişiliğin gelişiminde en etkili unsurlardan birisi de bireyin içinde bulunduğu çevredir. Birey, bulunduğu çevrenin dinamiklerinden etkilenmektedir. Bu etkiler, bazen zorunlu olarak bazen de kişiliğin değişime elverişli yapısından dolayı kişiliğin şekillenmesinde rol oynamaktadır (Baysal, 1987, s. 58). İnsanın sosyal bir varlık olmasından dolayı çevresi ile doğum öncesinde başlayan etkileşimi, kişiliğin oluşmasında bütüncül bir etkiye sahiptir. Bu sebeple, her birey bulunduğu çevre koşullarından ve toplumsal cinsiyet pratiklerinden etkilenmektedir. Ancak bu etkilenme süreci her bireyde farklı bir şekilde devreye girmektedir. Bunun sebebi ise, her bireyin durumları farklı algılaması ve kendi mantık süzgecinden geçirmesi ile yeniden yapılandırmasından kaynaklanır.

Bireyin kendini ve çevresini algılama şekli benlik kavramını oluşturur ve bu kavram bireyin tutum ve davranışları üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Çünkü birey çoğunlukla düşündüğü gibi davranmaktadır. Her bireyin olayları ve çevreyi değerlendirmesi kendi görüşü çerçevesi ekseninde gelişmektedir. Bireyin algılama şeklini benlik kavramı belirler; bunun sonucunda bireyin davranışları şekillenir (Kaya, 1997, s. 195). Böylece Olcay'ın nasıl bir çevrede yetiştiği ve bu durumları değerlendirme şekline bağlı olarak Olcay'ın kişiliği hakkında bilgi edinilebilecektir.

Değerlendirmeye öncelikle annesi ile Olcay'ın ilişki dinamiği belirlenerek başlamak yerinde olacaktır. Küçük kız çocuğu, büyüme döneminde annenin tekeline bırakılmaktadır. Bunun sonucunda anne, kız çocuğu üzerinde hak sahipliğinde daha cüretkâr davranabilmektedir. Kız çocuğu ve anne arasındaki ilişki dramatik bir hal almaktadır. Anne, kız çocuğunun bağımsız bir birey olduğunu kabul etmek yerine onu kendisinin bir uzantısı olarak görmektedir. Kız çocuğuna yansıttığı kendiliğine karşın

kız çocuğunda ortaya çıkan başka bir "ben" sonucunda anne hayal kırıklığına uğramaktadır. Bu durum anne kız arasında oluşacak olan çatışmanın kaynağıdır (Beauvoir, 1993, s.81). Anne ve çocuk arasındaki ilişkinin seyrinin çocuğun tüm yaşamını etkileyeceğini belirten Adler, anne ile bebek arasında kurulan bağ hayatın geri kalan kısmının şekillenmesi konusunda oldukça büyük bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir. Genetik olarak gelen her bir özellik anne tarafından tekrar işlenmekte, uyarlanmakta ve değiştirerek yeniden düzenlenmektedir. Annenin, bu konudaki başarı ya da başarısız oluşu çocuğun içindeki bütün gizil güçlerini etkilemektedir. Annenin bu konudaki becerekli olup olmaması çocuğu ile iş birliği yapabilmesiyle doğru orantılıdır. Bunun için çocuğun ilgi gereksinimini doğru bir şekilde algılaması ve yerine getirmesi bu beceriyi kazandığını göstermektedir (Adler, 2021, s.129).

Olcay'ın annesinin tutumlarına bakıldığında kızı ile doğru bir bağ kuramadığını ve işbirlikçi bir yaklaşım içinde olmadığını anlamak güç değildir. Mevhibe Hanım'ın anneliği hem ayrımcılığın hem de kız çocuğuna karşı bir baskının varlığı içinde gelişmiştir. Olcay'ın cezalandırıcı ve otoriter bir tutum sergileyerek hegemonik yapının bir temsili olan annesi, Olcay'a aldığı oyuncakları ve balonları Olcay, arkadaşlarıyla paylaştığında onu cezalandırma eylemi göstermiştir. Olcay, kendinden daha düşük sosyoekonomik düzeyde olan çocuklara yardım etmek ve hayalinde onları babaannesinin anlattığı Kaf Dağ'ının ardındaki ülkeye göndermek istemektedir. Bu durum, Olcay'ın içindeki yaratıcı gücün kullanılması ile oluşturulmak istenen yaşam üslubudur. Ancak Mevhibe Hanım, Olcay'ın bu hayallerini ve gerçek yaşamdaki yardımlarını engelleyici bir tutum sergileyerek oluşturmak istediği yaşam üslubu üzerinde engel oluşturmaktadır. "Ben büyüyünce çok zengin olacağım, bütün bu çocukları kocaman bir evin içine koyacağım. O zaman kaldırımın üstünde kıvrılıp yatmayacaklar...", "Dünyayı değiştirmek sana mı kaldı akılsız?" Hep böyle cevaplar verecekti anası" (Soysal, 2001, s. 111) örneklerinde kendini göstermektedir.

Adler (2010)'in ifade ettiği gibi yaşam üslubu oluşturulurken engelle karşılaşılınca birey yaşam üslubunu belirlemekte güçlük çeker ve yaşam üslubunun seyri değişir. Olcay'ın alıcı tip özelliklerini geliştirmesi ve "öne çıkarılmış kadınlık"

biçimini benimsemesi de bunun bir sonucudur. Adler (2010), sürekli baskılanan çocukların, toplumdan soyutlanma tehlikesinin olduğunu belirtmektedir. Bu çocuklar, yaşamın olumsuz yönleri ile karşı karşıya kalarak yaşamın olumlu yanlarını göremezler. Ya tamamen güçsüz hissedip her şeyi sineye çekerler ya da kendilerini her an savaşa hazır bir savaşçı gibi hissederler (s. 33). Olcay'ın annesinin otoriter tutumu, Olcay'ın içine kapanmasına ve kendisini güçsüz hissetmesine sebep olmuştur:

> Akılsız, sinirli bir çocuk!", "Hep üzülmek, ağlamak için bahane arayan bir çocuk!" Böyle kesin, değişmez yargılar veriliyordu hakkında. Annesi, başkalarına verdiği için hiç balon almayacağını söylüyordu. Olcay söylediği çoğu şeyin kendi aleyhine yorumlara ve değişmez yargılara yol açtığını göre göre sessiz bir çocuk olmuştu (Soysal, 2001, s.113).

Mevhibe Hanım'ın tutumlarının etkisiyle Olcay, sessizliğe ve kitaplara sığınmıştır. Ancak Mevhibe Hanım, burada da onu rahat bırakmayarak okuduğu kitaplara müdahale eder ve onları yok etmek ister. Olcay, bu müdahaleler ve sevgisizliğin etkisiyle akranlarına sığınmak ister. Arkadaşlarına, onu sevmeleri için rüşvet olarak oyuncaklarını verir ya da onların istediği şeyleri alır. Bir nevi, sevgi ve onay görmek için bir bedel öder: "Olcay, pazar günlerinin dışında, bahçeye çıktığı zamanlar, sevgisizlik duvarını aşmak istedi hep. Çocuklarla ilişkisinde uzlaşmacıydı. Sevilmeye çaba gösterirdi. Kendisini de oynatmaları için aşağıdan alırdı. Çocuklar hemen anladılar bunu. Güçsüzlüğe karşı gösterdikleri doğal tepkiyle alaya aldılar onu" (Soysal, 2001, s. 113). Aslında burada ödenen bedel, Horney'in kuramında yer alan kaygı durumunu azaltabilmek adına (sevgisizliğin verdiği kaygı), sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaçtır. Aynı zamanda aşağılık duygusunun bir neticesidir. Adler, kişiliğin temelinde olan aşağılık duygusunun çocukta gelişmemesi için ailenin ve sosyal çevrenin tutumuna vurgu yapmaktadır. Çocuğa hayatı zehretmemek, yaşamın olumsuz kısmına yöneltmemek aşağılık duygusunun önlenmesi için yapılması gereken öncül eylemlerdir (Adler, 2010, s. 96). Ancak Mevhibe Hanım'ın tutumu, Adler'in söylemlerinin tam zıttı yönündedir. Olcay'ın babası ile olan ilişkisinin de sağlıklı olmaması Olcay'ın kişiliğine zarar vermiştir. Ebeveynliğin ilgi ve bakımı gerektiren kısmı toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre anneye verilmiş olsa da babanın da aslında işbirlikçi bir tutum içerisinde olması gerektiğini belirten Adler

(2021, s.142), ilk anlarda anneliğin önemine değinir. Ancak baba ile olan ilişkinin de çocukların işbirliği, evlilik, cinsiyete ilişkin kazanımlar üzerinde etkili olduğunu, baba ile olan ilişkinin olumsuzluğunun bireyin evlilik ve kişiler arası ilişkilerini bozabileceğini belirtir. Olcay'ın babası ile ilgili eserde yer alan kısımlarda ilgisiz bir baba profili ile karşılaşılmaktadır. "Babası ise ilgilenmiyordu. İşi vardı onun, yazılacak makaleleri, bilirkişi raporları... Sağlıksız bir kızla uğraşamazdı." (Soysal, 2001, s.115). Aynı zamanda anne baba arasındaki ilişki şeklinin de sağlıklı bir yapıya sahip olmadığı görülmektedir:

> Olcay, kendi varlıklarından giderek anasıyla babasının mutlaka yatmış olmaları gerektiğini düşündüğünde içi buz gibi donuyordu. Bu iki insanı öylesine bir yakınlık içinde, insanca alışveriş içinde düşünemiyor, gözünün önüne getirdiğinde kaskatı kesiliyordu (…) Sevgisiz ve soğuk soru-cevaplar. Karşılıklı ödev ve sorumlulukları hatırlatan konuşmalar ve susmalar. Anası babası bu pazar gezintilerinde yol boyunca susarlardı. Bu sessiz sevgisizlik duvarının iki yanında durup birbirlerine duvarın kendilerine bakan yüzü hakkında gerekli bilgiyi verirlerdi (Soysal, 2001, s.109).

Sevgisizlik içinde büyüyen Olcay'ın ebeveynlerinin hem kendi içlerinde hem de çocuklarına karşı tutumlarında görülen soğukluk ve sevgi eksikliği, Olcay'da aşağılık duygusunun gelişmesine ve bazı nevrotik eğilimlerin oluşmasına sebep olacaktır. Özellikle böyle bir sevgisizlik ortamında çocuklar arasındaki ayrım bireyin kişiliğine ciddi hasarlar verebilmektedir. Horney (1980), sevgi yoksunluğu zamanla bireyde kıskançlık duygularının oluşmasına sebep olacaktır. Sevgisiz bir ortam yaratan anne-baba genellikle hayatında mutlu olmayan, cinsel ve duygusal ilişkilerinde olumsuzluklar yaşayan bunun sonucunda da çocuklarını birer sevgi objesi gibi haline getiren ebeveynlerdir (Horney, 1980, s. 91). Olcay'ın kişiliği üzerinde değersizlik duygusunun oluşmasına ve öfke duymasına sebep olan bir diğer durum ise ağabeyi Doğan'a karşı annesinin tutumudur. Erkek çocuğuna verilen imtiyazların ve önceliklerin kız çocuğu üzerindeki etkilerini görmek açısından bu durum detaylandırılacaktır. Adler (2010), kardeşlerin farklı cinsiyetlerden olmasının kıskançlık duygusunun ortaya çıkışını hızlandırdığını ifade etmektedir. Toplumda, kız çocuklarının konumunun dezavantajlı olduğunu, erkek çocuklarının el üstünde

tutulduğunu ve erkek çocukların daha özenle ve sevgiyle büyütüldüğünü belirten Adler, erkek çocuklarının kız çocuklarına göre birçok konuda ayrıcalıklı konumda olduğunu vurgulamaktadır. Erkek çocuklarına gösterilen bu ayrıcalıklı tutumdan dolayı kız çocukları hoşnutsuz olur ve hınç duygusuna kapılmaktadırlar (s. 122-123). Bu ayrımla birlikte aslında çocuklar, toplumsal cinsiyetin ne olduğunu ve etkilerini öğrenmeye başlarlar. Bir insanın yaşamında en önemli dönem olan çocukluk öğrenmeye en açık olunan ve toplumsal cinsiyet rollerinin de öğrenildiği zamandır (Çebi ve Sarıköse, 2021, s. 193). Kıskançlığa ilişkin Adler ile benzer bir yaklaşıma sahip olan Horney de çocuklardaki kıskançlığın şiddetli boyutlarda kine yol açabileceğini belirtmektedir (Horney, 1980, s. 90). Toplumsal cinsiyete dair öğretiler bu dönemde bakım emeğini üstlenen anne tarafından çocuklara aktarılmaktadır. Bir nevi literatürde de belirtildiği üzere hegemonik erkekliğin isteklerine kadınlar da hizmet etmektedir. Olcay'ın annesinin tutumları ile Olcay, kadınların daha geri planda olması ve önceliğin erkeklere verilmesi gerektiğini öğrenmek zorunda bırakılmaktadır. Mevhibe Hanım kızını Olcay'ı "öne çıkarılmış kadınlık" biçimine uygun yetiştirme gayreti içindedir. Bu durum, Olcay'da ayrımcılığa maruz bırakılmaya bağlı olarak ağabeyi Doğan'a karşı kıskançlık duymasına sebep olmuştur. Yazar, bu kıskançlık duygusuna Olcay'ı anlattığı bölümlerde yer vererek çocukluktan getirilen duyguların kişilik üzerindeki etkilerini okuyucuya aktarmıştır. Bu örnekler; oğlunun doyması için hizmetçinin köftesinin oğluna verilmesi; Doğan'ın isteklerinin, Olcay'ın ihtiyaçlarının önünde tutulması, ""Olcay ağabeyinin odasına girme!", "O hem erkek hem büyük, onun hakkı!","Ağabeyin haklı, o erkek!","O erkek. Ona gerekli, o erkek, o okumalı, o erkek, yapar, o erkek, alır..."" (Soysal, 2001, s. 125) ifadelerinin kullanılmasıdır. Diğer bir örnek ise Mevhibe Hanım ve Olcay'ın arasında geçen konuşma metninde kendini göstermektedir: ""Ne yemek var?", "Puf böreği. Doğan istedi.", "Doğan istedi." Birden çocukluğundan kalma bir kıskançlık yükseldi içinde. Sonra, bu duygunun anlamsızlığını kavrayıp omuz silkti" (Soysal, 2001, s.193). Bu sözler, Olcay'ın kendini ikinci planda hissetmesine dolayısıyla kişiliğinde aşağılık duygusunun oluşmasına sebep olmuştur (Soysal, 2001, s. 117).

Olcay'daki aşağılık duygusu, kendisinin Ali ve Doğan'ın görüşmelerine dâhil edilmek istenmediğinde de ortaya çıkmaktadır. Ali ve Doğan'ın, içinde bulunduğu oluşumun dışında tutulan Olcay, kendini kanıtlamak ve bir şeyler yapmak isteğinden

yoksun bırakılmıştır. Horney (1991), tüm uğraşların erkekler tarafından benimsenerek kadınların bu durumun dışına itilmesinin kadınların, kadınlık rolünden kaçınmak istemelerine sebep olabileceğini belirtmektedir. Kadınlık rolünün reddinin, bilinçaltı güdülerden ya da toplumsal etkenlerden ne denli etkilendiğini anlamak güç olsa da araştırılması gereken önemli bir konu olduğunu ifade etmektedir (s. 71).“Olcay kendisini arkadaşlıkları ve tartışmaları dışında bıraktıkları için hem Doğan’a hem Aliye bozuluyor, sık sık onları “feodal” kafalı olmakla suçluyordu” (Soysal, 2001, s. 184). Horney’in ifadeleri ile Olcay’ın şikâyetçi olduğu konular tutarlılık göstermektedir. Kadının sistemin dışında tutulması toplumsal cinsiyet pratikleri ile tutarlılık içindedir. Doğan ve Ali davranışları ve tutumları çoğu zaman ile “homososyal yaklaşımın” neticesidir. Erkeklerin kendi üstünlükleri üzerinden “kardeşlik” içerisinde olması ve kadınları ardıl bırakması hegemonik erkekliğin isteklerine uyum sağlama istekliliğin bir sonucudur. Olcay’ın, olaylara gösterdiği tepkiler ise “direnen ve boyun eğmeyen kadınlık” biçimi olup küçük yaşlarından itibaren öğretilen kalıp yargıların bilinç düzeyine çıkmasıdır. Birey, kendini rahatsız eden duygu ve düşünceleri bilinçaltına iter ve kaygı durumunda tekrar gün yüzüne çıkarır. Olcay’ın bir kadın olduğu için dışlandığını düşünmesinin sebebi de öğrenilmiş şeylerdir. Bu sebeple Olcay dışlandığını düşünür aynı zamanda bu durum kişiliğinde aşağılık duygusunun gelişmesine sebep olur. Olcay’ın kişiliğinde yer edinen aşağılık duygusunu yenmek için üstünlük çabasıyla toplumsal cinsiyet normlarını reddeder ve “boyun eğmeyen ve direnen kadınlık” biçimine yönelik davranışlar geliştirir. Adler, (2021)’e göre, fark edilmediğini ve önemsenmediğini düşünen çocuklar bu takdir duygusunu kazanabilmek için doğru olmayan yollara sapabilmektedirler. Özellikle kızlarda bu durum daha yaygın olarak görülebilmektedir. Öz güven düşüklüğünün de etkisiyle sırf cinsellik deneyimiyle takdir edilme isteğini doyurmaya çalışabilmektedirler. Annesi ile çatışma halinde olan kız çocuklarında her ilişkide cinselliği deneyimleme isteği vardır. Bu durumun anneleri tarafından öğrenilmesinden keyif bile alabilirler (s. 196). İlk olarak, Olcay’ın toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının öğretilerini kabul etmek istemeyişi ve bunlara “direnişi” deneyimlediği cinsel ilişkilerde kendini göstermiştir. Ancak Olcay’ın öğrendiklerinin etkisiyle ve cinselliğin tabulaştırılmasına bağlı gelişen “ket”ler Olcay’ın bu konuda istediği zaferi elde etmesini engellemiştir. Buradaki zafer isteği görkeme ulaşma çabası olan “kinci

zafer"dir. Çocukluk dönemindeki cinsiyetinden dolayı geri planda tutulmasından kaynaklanan "kinci zafer"; ebeveynlerinden ve sosyal çevresinden intikam almak için kendini bu şekilde göstermiştir. Toplumun doğru ve yanlış kavramlarına bir isyan niteliğinde cinsel ilişki yaşanmasıyla ilgili Horney (1991)'e göre bu kadınlar için cinsel ilişki oldukça önemliyken hiçbir şekilde doyurucu bir ilişki yaşayamayacaklardır ve kuramayacaklardır. Ya ilişkiler başarısızlıkla sonuçlanacaktır ya da seçici olmayan birçok ilişki deneyimleyeceklerdir. İlişkinin anlam kazanacağı boyuta ulaşacağı durumlarda ise kadının bazı tutum ve davranışlarının çizdiği sınırlara takılacaktır. Son olarak bu kişilerde normal olmama korkusu dikkat çekecektir. Bunun sebebi ise kendilerini farklı ve aşağı görmelerinden kaynaklanacaktır (s. 193-195). Olcay'ın, Ali'den önceki cinsel ilişkileri ile ilgili verilen bilgilere bakıldığında bu durumun etkisi görülür:

> Çevresine ilk başkaldırışı bu alandaki tabuları yıkmak oldu bu yüzden. Sonuç olarak pek düşünmeden ve seçmeden bazı erken ilişkiler kurdu. Bu ilişkiler, ona hiçbir şey vermemişler, ondaki sıkıntıyı artırdıkları gibi bir de suçluluk ve başarısızlık duygusuna yol açmışlardı. Sevgi konusunda yanlış bazı genellemeler, karamsarlık ve boşluk duygusuyla kapamıştı bu dönemi (Soysal, 2001, s.187).

Olcay'ın, cinsellikle ilgili deneyimlerine bakıldığında diğer kadın karakterler Tante Rosa ve Ela ile benzer söylemler içinde bulunması dikkat çekmektedir. Olcay'ın deneyimlediği cinsellik bir isyanın neticesi olarak Olcay'ın var olan aşağılık duygusunu ve başarısızlık duygusunu artırmıştır. Olcay'ın, "tabuları yıkmak" (bu tabular evlilik öncesi cinsel ilişkinin onaylanmaması ve bekâret kavramı olabilir) için deneyimlediğini düşündüğü bu ilişkileri Ali'ye anlatma ihtiyacı hissetmesi ise kişiliğindeki çatışmaların bir neticesi olarak karşımıza çıkar: "Olcay yanına gelip, bütün eski ilişkilerini, duymuş olduğu boşluğu, çürüme, yozlaşma korkularını anlattı. Ardından, "Bunlarla, bunlara rağmen sevecek misin beni?" diye sordu." (Soysal, 2001, s. 189). Olcay, toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını reddetmek isterken bu değer yargılarının izlerini taşıyan eylem ve söylemlerde bulunmaktadır. Olcay, Ali ile yaşayacağı cinsel ilişki öncesinde diğer cinsel ilişkileri hakkında bilgi verip hala sevilip sevilmeyeceğini sorması toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının bir

sonucudur. Ataerkil düzenin kadınlar üzerindeki hâkimiyeti ve "öne çıkarılan kadınlık" biçiminin erken çocukluk döneminde öğretilmesi özellikle kadınlarda onay ihtiyacına sebep olmaktadır. Aynı zamanda Ali tarafından sevilmek ve onaylanmak isteği; "sevgi ve onay için" geliştirilmiş bir nevrotik ihtiyaçtır. Olcay'ın, Ali ile ilişkisi sürecinde, kendi kalıp yargılarından dolayı sürekli bir sıkışmışlık hissi içinde olması Olcay'ın set çekmesine sebep olmaktadır. Horney'in söylemleriyle paralellik göstermesi açısından önemli bir durumdur:

> Bu çember içinde yaşayan bir parçası vardı Olcay'ın, yani Ali'ye düşman, Ali'ye yabancı bir parçası. Ali'den ayrılıp evine döndüğü zamanlar, bu parça eski alışkanlıklarını, tavrını sürdürüyordu pişkince. Düşmanlığı, yabancılığı sürdürüyordu. Olcay bu düşman yabancı parçayı içinden söküp atmadıkça, bu çember içinde soluk alan, almadan yaşayamayan parçasını ya da çemberi söküp atmadıkça Ali'ye olan sevgisinde bir eksiklik olacağını kavrıyordu yavaş yavaş. Böyle sürdürülen bir ilişkinin uzlaşmaz, eksik bir yanı olacağını düşünüyor, giderek bu uzlaşmazlığın büyümesinden korkuyordu (Soysal, 2001, s. 208).

Burada Olcay'ın çatışma yaşadığı görülmektedir. Benzer durumun, Ela ve Tante Rosa için de geçerli olduğu görülmüştü. "Çember" ise toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarıdır. Sosyal çevrenin isteklerine uygun yaşama zorunluluğunun, birey üzerindeki etkilerini gösteren bu cümleler bu anlamda oldukça önemlidir. Olcay'ın kendini istekleri ve ondan istenilenler arasında sıkışmış kaldığı Ali'yi ailesiyle tanıştırmak istememesinde de etkilidir. Ali, Olcay'ın aile yapısına uygun değildir. Farklı bir sosyal çevrenin insanıdır. Bu kaygıların benzeri Ela'da da görülmüştü. Ali'nin yanında farklı olması, ailesi ile ise farklı şeyler yapması Olcay'ın bocalamasına ve Ali ile ilişkisini bitirmesine sebep olmuştur. Bu durum, Horney'in, birey tarafından çekilen sınırları ve ilişkinin sonlandırılması ile ifade ettiği kısım ile tutarlıdır. Buradan, bireyin seçimlerinde sosyal yapının etkilerinin önemliliği sonucu çıkarılabilir (Soysal, 2001, s. 208-210).

Tüm bu söylemlerden yola çıkarak Olcay'ın toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde gelişen kişiliği hakkında bilgi edinmek mümkündür. Çocukluğundan itibaren içinde gelişen toplumsallık duygusunu ailesi özellikle de

annesi tarafından ketlenmesi Olcay'da kaybolmuşluk ile arayış içinde olmasına ve kendine yabancılaşmasına sebep olmuştur. Yaşam üslubunu, sağduyu üzerine kurmak istemesi de yine aynı etkenler tarafından engellenmiştir. Yaşamının bir dönemine kadar bu durumun kişiliği üzerinde yarattığı kaygıyı azaltmak için bazı nevrotik ihtiyaçlar belirlemiştir. Bunlardan en belirgin olanı sevgi ve onay için ihtiyaç duymasıdır. Olcay'ın annesinin etkisiyle kişiliğinde gelişen aşağılık duygusunu ise Olcay "diğer"lerine ya da "öteki"lere yardım etme isteği ile yenmeye çalışmıştır. Ali'nin söylediklerini büyük bir dikkatle dinlemesi ve Ali'yi idealize etmesi de yine aynı şekilde bu nevrotik ihtiyaçların giderilmesine yönelik geliştirilen bir çabadır. Adler, bireyin saygınlık kazanmak için, saygınlığı kazanmış bireylere yöneldiğini ifade etmektedir (Adler, 2010, s. 95). Ancak burada dikkat çeken husus Olcay'ın bir erkeğin belirlediği yaşam çizgisine uygun davranışlar belirlemeye çalışmasıdır. Devrimci hareketin içinde bulunuş ve uygulama şekli bile Ali tarafından belirlenen doğrular yörüngesinde gelişmektedir. Berktay, Rowbotham (1987)'ın kadınların devrimci bilince ulaşma yolunda erkekler tarafından belirlenen fikirleri ve eylemleri kabul ettiklerini belirtmektedir. Türk solunda da benzer özelliklerin olduğunu, toplumsal yapının farklılığından dolayı değişiklerin olmasına rağmen tam anlamıyla bir farklılıktan bahsedilemeyeceğini öne sürmektedir (Berktay, 2010, s. 83). Olcay'ın, Ali'yi idealize etmesinin sebebi de budur: "Çünkü Olcay, Ali ne yaparsa ne söylerse her zaman doğru ve haklı görüyor ve tam olarak çözümleyemediği bir eziklik duygusuyla, Ali'nin tavrının doğru olacağına önceden karar veriyordu" (Soysal, 2001, s. 185).

Kişiliğindeki aşağılık duygusuyla baş edemeyen Olcay, kişiliğinin daha fazla zarar görmemesi için Ali ile özdeşleşme yoluna gitmiştir. Böylece, saygınlık duygusunu kazanmak ve hissetmek istemektedir. Bir kadının, idealize ettiği kişinin erkek olması ve onun tüm söylemlerini sorgusuz kabul etmesi, ataerkil yapının bir sonucu olarak Olcay'da da görülmektedir. Sıkıştığı çemberin dışına çıkmak isterken bunu bağımsız bir şekilde gerçekleştiremeyip bir erkeğin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Olcay'ın toplumsallık duygusuyla hareket etmesini engelleyen ve bir erkeğin himayesine ihtiyaç duymasına sebep olan durumu Adler (1983), bireylerin çocukluk döneminde aşırı baskılanmaya maruz bırakılmasının aşağılık duygusunu

arttırdığını ve sosyal ilginin oluşumuna da zarar verdiğini ifade etmesiyle açıklamaktadır (s. 75). Olcay'ın, özellikle annesi tarafından aşağılandığına ve baskılandığına geri dönüldüğünde Olcay'ın annesinin, sosyal ilgi ve toplumsallık duygusu üzerindeki olumsuz etkileri hatırlanacaktır. Olcay'ın hem sosyal ilgisine hem de toplumsallık duygusunun gelişimine yapılan olumsuz müdahaleler sonucunda Olcay yaşam üslubunu belirlemekte de zorluk çekmektedir. Olcay'ın arada kalmışlığı ve kişiliğinin değişim aşamasında olmasına rağmen, değişim sancılarının kolay olmadığını, yazar okuyucuya şu şekilde sunar:

> Ya da ikili bir yaşamı sürdürmekten yorulmak. Giderek birbirinden kopan, yabancılaşan iki parçaya bölünmekten korkmak, parçaları umutsuzca, boşa bir çabayla yamamaya çalışmak. Böylesi bir kandırmaca için belki, kabul ettirmek gereğini duymuştu Ali'yi. Parçalanan kişiliğini, gereksiz kum torbalarını atarak daha ileriye götüremediği, yeniden bütünleyemediği için. Ali ile Ali'nin düzenini yaşamak. Birkaç saat için. Sonra, ayrıldıktan sonra, eve dönmek, sıcak köpüklü banyo yapmak, anası babasıyla operaya gitmek, bazen pantolon giymek. Sonra operaya giderken saçlarını yaptırmak. Anasıyla birlikte terziye gitmek (….) Onun düzeninin sadeliğine, yapmacıksızlığına, sıcaklığına sığınıyordu hatta. Ama sonra, kapıyı kapatıp eyvallah, diyordu bütün bunlara. İçinde büyüdüğü ev içinin yapmacıklığına, varlığına alıştığı sevgisizlik duvarları içinde yaratılmaya çalışılmış olan rahatlıklara dönüyordu. (Soysal, 2001, s. 205).

Kişiliğin değişime uygun bir yapısı olmasına rağmen, değişiminin zor olduğuna kişiliğin tanımı kısmında değinilmiştir. Bireyin, çocukluk döneminden itibaren öğrendiği toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkilerini değiştirmek istemesine rağmen zorlanmasının temel sebeplerinden birisi olarak kişiliğin tanımı gösterilebilecektir. Olcay'ın kendisini "ikiyüzlü" olarak tanımlaması aslında kişiliğindeki çatışmanın yarattığı kaygının bir etkisidir. Olcay, vicdani bir kaygı duymaktadır. Ali ve Ali'nin doğruları Olcay için kabul edilmesi ve uygulanması gereken doğrulardır. Öte yandan Olcay, Ali ile ayrıldıktan sonra kendi çevresinin içine döndüğünde farklı davranmaktadır. Bu durum Olcay'ın vicdani kaygı geliştirmesine sebep olmaktadır.

Diğer taraftan, bireyin bulunduğu sosyal çevrenin yapısı, kişinin oluşturacağı yaşam üslubu üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Olcay yaşam üslubunu "devrimci hareket" içinde geliştirmeye çalışsa da aile ve sosyal çevre etkisiyle bunu yapamamaktadır. Her ne kadar bu durum kişiliğin kolay değişmeyen yapısıyla açıklanabilecek olsa da toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri de göz ardı edilemeyeceği gerçekliği vardır. Olcay, hem Ali ile olan ilişkisi içersinde hem de bulunduğu aile ve sosyal çevre içinde kararlarını kendi verememektedir. O daha ziyade toplumsal cinsiyet pratiklerinin isteklerine göre hareket etmek zorunda kalmaktadır. Daha önce incelenen Tante Rosa, Ela, Memet'te bir şekilde onlar için çizilen çemberin dışına çıkmaya çalışmıştır. Olcay'da bu çemberin dışına çıkmak istemektedir. Ancak yaşadığı çatışmalar buna engel olmaktadır.

Olcay'ın, kişilik yapısının genel bir resmi çizilirse ortaya çıkan durum çatışmaların yoğunlukta olduğu sığınak arayan bir birey imgesiyle karşılaşılmıştır. Kadın olmanın dezavantajlarını çok küçük yaşlarda deneyimlediği için kendini bulma ve var olma çabasıyla devrimci harekete ve Ali'ye sığınmıştır. Olcay'ın bu kişilik tipi Adleryen yaklaşımda alıcı tiple ve Horney'in kişilik kuramına göre insanlara yönelen uyumlu tip ile Connell'in tanımında ise "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi benzerlik göstermektedir. Ancak sevgiyi bulmak için gösterdiği en büyük çaba geliştirdiği nevrotik ihtiyaçlardır. Bu anlamda Olcay'ın annesinden, babasından hatta ağabeyinden görmediği sevgiyi karşılayabilmek adına sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaç geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Olcay ile ilgili eserde verilen bilgilere göre Olcay, Erikson'un kişilik kuramına göre, "Kimliğe karşı kimlik karmaşası" dönemindedir. Bu dönemin en belirgin özelliği bireyin kendi kimliğini bulmak için ebeveynleri ile bağlarını koparması ve bağımsız bir kimlik oluşturmak istemesidir. Çatışmaların başlıca kaynağı kimlik edinimi, yaşam amacı ve yaşam anlamını bulma çabasıdır. Bu dönem başarısızlıkla atlatılırsa bireyde kimlik karmaşası olacaktır (Corey, 2008, s. 76). Erikson vd. (1986, s. 54), bireyler gelişim döneminin bu aşamasında ne olduklarını ve ne olabileceklerini sorgulamaktadırlar. Amaçları sağlam bir kişilik oluşturmaktır. Geçmiş deneyimlerini bütünleştirerek "ben kimim" sorusuna cevap aramaktadırlar. Eğer bu dönemi sağlıklı bir şekilde atlatırlarsa ve kişilikleri bir bütünlüğe ulaşırsa kimlik sahibi olacaklardır. Fakat birey, diğer

bireylerle ilişkileri ya da yaşam üslubu gibi konuları çözüme kavuşturamazsa ve bu konularla ilgili yeterli özeni göstermezlerse "kimlik karmaşası" ortaya çıkacaktır. Bireyin kimlik karmaşası yaşamasının temelinde birey için belirlenen roller ve amaçlar için yeterli olmadığı inancı yer almaktadır. Erikson, kimlik duygusunun kazanılmasını, çocukluk döneminden getirilen çatışmaların çözümlenmesine ve yetişkinlik döneminde karşısına çıkabilecek problemlere hazırlıklı olunmasına bağlamaktadır. Çatışmaların çözümlenmesini hem kültürlere hem de bireye göre değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedir.[5] Eser, bu yaş aralığında bitirildiği için bu dönemin nasıl atlatıldığı bilinemeyecektir. Ancak eser içindeki sürece bakıldığında Olcay'ın ailesi ve sosyal çevresi ile diğerleri arasında kaldığını buna bağlı olarak kimlik edinimini diğer bir deyişle kişilik gelişim seyrini nasıl oluşturacağını anlamlandırmakta zorluk çektiği söylenebilir. Olcay'ın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

[5] Erik Erikson'un kişilik kuramında yer alan Psikososyal Gelişim Basamaklarına yer verilmiştir. Kaynak: Erik Erikson, Vital Involvement In Old Age, Norton Company, NewYork 1986 s.54

Şekil 4. 7

Olcay'ın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

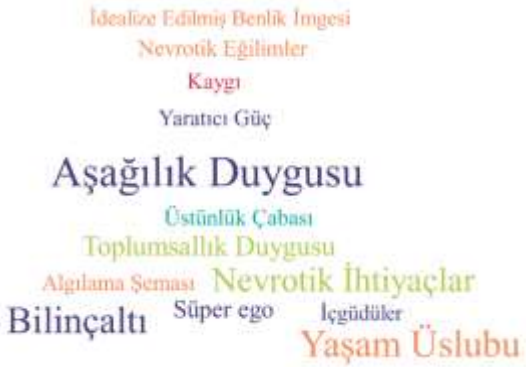

Şekil 4. 8

Olcay'ın Kişiliğini Etkileyen Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Olcay'ın kişiliğine bakıldığında aşağılık duygusu, nevrotik ihtiyaçlar, bilinçaltı ve yaşam üslubu dikkat çekmektedir. Toplum baskısı, sosyal çevre, ebeveyn tutumu ve kadınlık rolleri toplumsal cinsiyete ilişkin kavramlardır.

Olcay'ın kişiliğinde yer edinen aşağılık duygusunun sebebi olarak ebeveyn tutumlarını göstermek mümkündür. Sadece işlerini önceliğine alan ilgisiz bir baba ile çocukları arasında ayrımcılık yapan, otoriter ve geleneksel rollere sıkı sıkıya bağlı bir anne profili, aşağılık duygusunun kişiliğinde en belirgin özellik olmasına sebep olmuştur. Olcay'ın cinselliğe bakışı ve kadınlık rollerine karşı tutumu ise bilinçaltında çocukluk döneminden getirdiği erkeklerin üstün görülmesine karşı geliştirilmiş bir

başkaldırı olarak değerlendirilebilir. Olcay'ın sosyoekonomik düzeyinin yüksek olması ancak bulunduğu sosyal çevrenin kişilik yapısına uygun olmaması ve ebeveyn tutumlarının yanlışlığı Olcay'ın bazı nevrotik ihtiyaçlar belirlemesinin sebebi olmuştur. Olcay, toplumsallık duygusunu kazanmak isteyen ve sosyal ilgisini geliştirmek isteyen bir birey olarak okuyucuya sunulur. Olcay'ın bu isteklilik için harekete geçmesiyle birlikte bazı çatışmalar yaşadığı ve buna bağlı olarak kaygı geliştirdiği fark edilmiştir. Sosyal çevresinin ve toplum baskısının etkisiyle gelişen bir kişiliğe sahip olan Olcay ile tüm insanlığa hizmet etmek isteyen "devrimci" Olcay arasında kalır. Kitlelere ulşama ve toplumsallık duygusu ile sosyal ilgisini geliştirmek için yardım aldığı Ali de kimlikli bir bakış açısına sahiptir. Bu sebeple Olcay'ın çatışmaları ve buna bağlı kaygıları devam eder. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının düşünülenin ötesinde geniş bir yelpazeye sahip olduğunu gösteren bu durum, toplumun her kesiminde bu rollerin ve kalıp yargılarının genel kabul gördüğünü anlatması açısından önemlidir.

Bu durumda Olcay ile ilgili değerlendirmenin son kısmında, bir yaşam amacı ve anlamı arayışı içinde olan Olcay'ın sosyal çevresi ve ailesi engelleyici faktörlerin başında geldiği söylenebilir. Olcay'ın ailesinin ve çevresinin yapısı ile ilgili en başta verilen bilgilere dönüldüğünde ise toplumsal cinsiyet normlarını benimseyen ailelerin çocuklarının kişilik gelişimi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu öne sürülebilir.

4.5. Ali'nin Kişiliğinin İncelenmesi

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti eserinin ana karakterlerinden Ali, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisinin görünür düzeyde en az etkisinde kalmış erkek karakter olarak okuyucuya sunulmuştur. Ali, toplumsallık duygusu olan ve yaşam üslubunu belirlemiş biridir. Ali'nin belirlemiş olduğu yaşam üslubuna bakıldığında "devrimci hareketin" izleri görülmektedir. Adil, eşitlikçi, her kesime hitap edebilen ve özgüveni yüksek bir imaj içerisinde çizilen Ali karakterinin, kişiliği daha derinlemesine incelendiğinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileriyle karşılaşılır ve "işbirlikçi/suç ortağı erkeklik" biçimi izlerine rastlanır. Yine aynı şekilde Ali'nin kişiliğine bütüncül bir yaklaşımdan ziyade detaycı bir bakış açısı

ile bakıldığında çocukluk döneminin ve sosyal statüsünün etkileriyle gelişen kaygı ve aşağılık duygusunun kişiliğine yerleştiği anlaşılabilmektedir.

Bu bağlamda Ali'nin kişiliğini değerlendirmek için bazı problemlerin çözümlenmesi gerekmektedir. Ali'nin sosyal statüsü ve çevresi onu nasıl etkilemiştir? Ali'nin kadınlara bakış açısı nasıldır? Ali'nin yaşam üslubu nedir? Ali'de toplumsallık duygusu nasıl şekillenmiştir ve gelişmiştir?

Ali'nin yaşamına dair çocukluk anıları, Ali'nin kişiliğini belirleyen ilk unsur olmuştur. Parkta yaşadığı tecrübe ve annesi ile babasının ilişkisi Ali'nin yaşam üslubunun belirleyicileri olarak değerlendirilebilecektir. Ali, babasının iş aradığı dönemlerde, babasını beklerken parkın herkese ait olduğunu kavrayarak kaydıraktan kaymak istemiştir. Ali'nin sırasını alan bir çocuğu itmesiyle çocuğun yara alması çevredekilerin ve bekçinin dikkatini çekmiştir. Ali, bekçi tarafından fiziksel olarak cezalandırılmıştır. Ali, babasına şikâyette bulunmamıştır. Bunun sebebi, üstünlük kazanana kadar sabretmeyi öğrenmesi gerekliliğine dair inancıdır. Adler (2021, s. 30), bireylerin içlerindeki aşağılık duygusuna katlanmasının zorluğunun bireyde bir gerileme yol açacağını belirtmektedir. Birey, aşağılık duygusuyla baş etmek için iki farklı yoldan birini tercih edebilir. Eyleme geçmeyi yersiz bulmak bunlardan birisidir. Bir diğeri ise mücadele etmektir. Böyle bir durumda birey, içindeki aşağılık duygusunun getirdiği yetersizliği bastırarak güçlenene kadar bekleyebilecektir. Adler, bekleme sürecinde bireyin içindeki aşağılık duygusunun da güçleneceğini ve bireyi bu ağırlığın altında ezeceğini belirtmektedir. Bu sebeple, bireyin kendini güçlü hissedeceği eylemlerin içinde bulunması kaçınılmaz olacaktır.

Ali'nin, güçlü olana kadar beklemesi kişiliğinde bulunan aşağılık duyguları ile baş etme şekli olarak karşımıza çıkmaktadır:"Başına bir şey geldiğinde, eğer o şeyle baş edecek gücü yoksa güçlenene dek beklerdi. Kendi gücüne güvenmeyi isterdi. Kendi gücüne güvenmeden fırlamazdı öne. Öne fırlayıp da başarısızlığa uğradığında, kendi kendine düşünür ve en çok kendisini suçlardı" (Soysal, 2001, s. 139).

Ali'de var olan aşağılık duygusunun yaşamının birçok alanında kendini gösterdiğine dair durum araştırmanın ilerleyen bölümlerinde tekrar ele alınacaktır. Bu sebeple, öncelikle Ali'nin aşağılık duygusunun etkisiyle geliştirdiği yaşam üslubunu

irdelemek yerinde olacaktır. Ali ile ilgili göze çarpan en belirgin özelliklerden birisi Ali'nin güçlü olma isteğidir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele alındığında bir erkeğin güçlü olmak istemesi "hegemonik erkeklik" biçimi ile doğrudan ilişkilidir. Toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı olarak bir erkekte olması beklenen en önemli özelliklerden birisi erkeğin güçlü olmasıdır. O halde, Ali'nin yaşam üslubunu belirlerken güçlü olmayı istemesi ve içinde bulunduğu sosyoekonomik durumun dezavantajını kitlelere ulaşarak (bunu devrimci hareketliliğin içinde bulunarak yapmaya çalışacaktır) avantaja çevirmeye çalışması oldukça tutarlı bir eylem olarak değerlendirilebilir. Burada yaşam üslubunu belirlerken idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için nevrotik gururun devreye girdiği de görülmektedir. Bireyin, bir topluluğa veya bir gruba dahil olarak idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmaya çalışması bu gururun bir göstergesidir. Ali'nin toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre gelişen kişilik yapısını anlamak için aile yapısı ve içinde bulunduğu sosyoekonomik koşullara değinilmesi gerekmektedir.

Ali'nin, anne baba ilişkisine ve onların çocuklarına yönelik tutumlarına bakıldığında bazı özellikler dikkat çekmektedir. Öncelikle Ali'nin anne baba ilişkisi çok sağlıklı bir zemin üzerine oturtulmuş evlilik değildir. Ali, çocukluk döneminde sıklıkla anne babasının kavgalarına, yoksulluğa ve annesinin evden kaçma eylemlerine tanık olmuştur. Ancak, Ali bu durumları içselleştirmiştir ve her ne kadar annesinin kaçma ihtimaline karşı korkuları olsa da anne ve babasını suçlamamıştır (Soysal, 2001, s. 175-179). Ali'nin aile yapısı ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra ilk sosyalleşme ortamı olan ailenin etkilerine diğer karakterlerin anlatımında olduğu gibi Ali için de değinilecektir. Gander ve Gardiner (2007), toplumsallaşmanın ilk çocukluk döneminde olduğu gibi orta çocuklukta da aile ortamının etkisiyle geliştiğini ifade etmektedir. İlk çocukluk döneminde ebeveyn tutumunun etkileri toplumsallaşma açısından oldukça önemli kabul edilmektedir (demokratik, izin verici, otoriter gibi). Çocuğun kabul edilmesi veya reddedilmesi, özerkliği ve denetimi için desteklenmesi veya yadsınması çocukluk dönemi için göz ardı edilemez bir öneme sahiptir (s. 395). Ali'nin anne babasının ilişkisi her ne kadar kendi içinde bir tutarsızlık içinde olsa da anne babasının, Ali'ye karşı tutumlarına bakıldığında demokratik bir yapı içinde oldukları görülmektedir. En sağlıklı ana baba tutumu olan demokratik tutumda, çocuk

söz hakkına ve kendi ile ilgili kararları yaşına uygun bir şekilde alma hakkına sahiptir. Burada anne baba rehberlik etmekle görevlidir. Böylece çocukta hem sorumluluk duygusu gelişecek hem de isteklerini doğru bir şekilde ifade etme becerisi kazanacaktır. Böyle bir ortamda yetişen çocuklar, özgüven sahibi, açık fikirli, saygılı, mutlu, bağımsız hareket edebilen ve otoriteye körü körüne bağlanmayan bireyler olacaklardır (Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012, s. 211). Ebeveyn tutumları, sıcak ve kabullenici bir yapıya sahip olduğunda çocuklarda olumlu benlik algısı gelişecektir (Gander ve Gardiner, 2007, s. 396).

Ali'nin kişiliğine bakıldığında olumlu düşünebilen, söylemlerini önemli kılan ve çevresindeki herkesle, her kesimle ilişki kurabilen biridir. Ali'nin kişiliğinde yer edinen ve onu sürekli rahatsız eden duygu ise sosyoekonomik düzeyinin düşük olmasına bağlı olarak geliştirdiği aşağılık duygusudur. Sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü özellikle erkekler için bir dezavataj kabul edilip ötekileştirilmesine sebep olabilmektedir. Bu durum erkeklerde "madun erkeklik" biçiminin görülmesine de etki etmektedir. Çünkü Ali, toplumsal cinsiyet pratiklerinde istenen güç, para, unvan gibi özelliklere sahip değildir. Bu durum hem Doğan'la olan arkadaşlığında hem de Olcay'la olan ilişkisinde kendini göstermektedir. Aynı zamanda Olcay'la olan ilişkisinde aşağılık duygusuyla birlikte toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının da etkileri görülmektedir. Öncelikle Ali ve Doğan'ın arkadaşlığı üzerinden aşağılık duygusunun izlerine bakılmasında yarar olacaktır. Doğan ve Ali arkadaşlık etmeye başladıklarında Ali'nin aşağılık duygusuna bağlı olarak geliştirdiği bazı tutumlar ve davranışlar göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi Doğan'ın, Ali'yi dışarıda bir şeyler içmek için davet ettiğinde verdiği tepkide kendini göstermiştir. İkincisi ise Ali ile Doğan'ın, Ali'nin evinde birlikte içtikleri çay sohbeti esnasında fark edilebilmektedir:

"Benimle bir şey içer misiniz?"
"Hayır."
"Niçin?"
"İçki içecek param yok."
"Sizi ben çağırdım."
"Olabilir, ama benim paramın olmaması önemli."
"Canım, başka zaman da siz çağırırsınız beni."

“Mesele burda ya, başka zaman da param olmaz benim.”

“O zaman kimde para varsa o verir. Lafı mı olur bunun?”

“Tabii, olmayan için lafı olur” (Soysal, 2001, s.164);

“Şeker almıyor musun?”

“Hayır.”

“Ben almıyorum diye mi?”

“Yok canım, denemek istedim.”

“Deminki şeker şakası yüzünden mi?”

“Nerden çıkarıyorsun bunları?”

“Çıkarmıyorum. Soruyorum. Sormak iyidir. Yanılmamak için. Bu şakanın dayandığı hikâyeyi anlatayım istersen” (Soysal, 2001, s. 173).

Her iki örnekte de dikkat çeken unsur Ali’nin sosyoekonomik düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak kişiliğinde yer edinen aşağılık duygusunun yansımalarının görünmesidir. Burada Ali’nin kendini yetersiz görmesi de toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle açıklanabilir. Bir erkeğin parasının olmaması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına göre kabul edilmesi güç bir durumdur. Erkek, parası olan veya para kazanabilen biri olmalıdır. Bu durumun gerekliliği sadece karşı cinsle olan ilişki anında değil, hemcinsleri ile olan ilişkilerinde de bir öneme sahiptir. Ali’nin aşağılık duygusuna bağlı olarak kişiliğinde gurur ve alınganlığın olduğunu göstermektedir. Burada bahsi geçen gurur, nevrotik gururdur. Çünkü nevrotik gururda bireyler benliklerinde geliştirmedikleri özsaygıyı ve özgüveni dışarıdan alacakları güç ile sağlamaya çalışmaktadırlar. Ali, dış dünyada (parasızlıktan dolayı) aşağılık duygusu hissettiği anda nevrotik gurur devreye girmektedir. Bu bir nevi Ali’nin aşağılık duygusundan kurtulmak için geliştirdiği savunma şeklidir. Ali, özsaygısını korumak için nevrotik ihtiyaçlardan “bağımsızlık ve kendine yetme ihtiyacını” kullanmaktadır. Yine Doğan’ın, Ali ile Olcay’ın ilişkisine tepkili davranmasını yorumlama şekli de Ali’nin kişiliğindeki aşağılık duygusunun yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu durum yazarın dilinden şu şekilde aktarılır:

> Şimdi Olcay'ın benimle ilişki kurmasını kabul edememekle, kızına kristal bir tabla gibi bakan Mevhibe Hanım'dan ne farkı var? Ama düşüncelerini bu kadar ileri götürürken Ali de yanılıyor, biraz da o gereksiz eziklik duygusunun

> verdiği aşırılığa kaçıyordu. Doğan'ın duygularının Ali'yi hor görmekle hiçbir ilişkisi yoktu. Basit bir kıskançlıktı bu aslında (Soysal, 2001, s.194).

Ali'nin aşağılık duygusunun yansımalarından biri de Doğan'ın düşüncelerine ilişkin değerlendirmeleridir. Ali'nin içindeki aşağılık duygusunun yarattığı kaygı ile baş etmekte güçlük çektiğinin de bir göstergesi olabilir:

> Ali ise, hiç istemediği, gereksiz bir eziklik duyuyordu zaman zaman. Doğan artık eskisi gibi inanmıyordu kendisine, seziyordu bunu. Ali'nin büyük bir açığını yakalamışçasına, Ali onu düş kırıklığına uğratmışçasına davranıyordu. Ali'nin Doğan'ın kız kardeşine ilgi göstermiş olması, sanki Ali'deki "sınıf atlama özlemini" açığa çıkarmıştı (…) Kız kardeşi sanki başka bir sınıfın sahip olacağı eşyalardan, haklardan biriydi ve Ali bu haklara özenmekle kendi sınıfına ihanet etmişti. Ali ise Doğan'ı bir yana çekip yüzüne karşı, "Olcay sana ait bir eşya mı be adam?" diye bağırmak istiyordu (Soysal, 2001, s. 193).

Ali'nin hissettiği bu duygular, benliğinde yer edinen aşağılık duygusunun sonucudur. Aynı zamanda Ali'nin kırılgan ve alıngan yapısı ile de alakalıdır. Ali'nin, Doğan'ın düşüncelerine ilişkin ön yargıları toplumsal cinsiyet rolleri ile de paralellik göstermektedir. Kadından daha düşük bir sosyoekonomik düzeye sahip olması sebebiyle kendini yetersiz görerek, Doğan'ın da Ali'nin sınıf atlamak için Olcay'la birlikte olduğunu düşüneceğine inanmaktadır. Bu durumda Ali'nin yansıtma savunma mekanizmasını kullandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Ali'nin, Olcay ile olan ilişkisine bakıldığında toplumsal cinsiyet rollerinin izleri görülmektedir. Olcay'ın, farklı bir sosyal statüden olması, Ali'de yetersizlik duygusuna ve bunun sonucunda kişiliğin zarar görmemesi için bastırma savunma mekanizmasını kullanmasına sebep olmaktadır: "Olcay'ın ne olursa olsun, kendisiyle gerçek bir yakınlık kuramayacağını düşünüyor, bu duygularını bastırmaya çaba gösteriyordu" (Soysal, 2001, s. 186). Ali'deki bu davranışın sebepleri kişiliğindeki aşağılık duygusundan kaynaklanıyor olsa bile temelinde toplumsal cinsiyet pratiklerinin ve hegemonik erkeklik biçiminin öğretilerinin yaygın kabulünün etkileri vardır. Bilinçaltında, bir kadının bir erkekten daha üst pozisyonda olmasını istememesi bu bağlamda açıklanabilir. Çocukluğunda annesine karşı tutumu ve kendini "Osmanlı

erkeği" olarak tanımlaması ve bu söylemlerle paralellik göstermesi, Ali'nin kişiliği ile ilgili yapılan çıkarımları güçlendirmektedir.

Ali'nin annesinin, güzel bir kadın olmasından dolayı sokakta dikkat çekmesi, Ali'nin öfkesine sebep olmuştur. Annesi için yazılan bir mektubu gördüğünde ise annesine yönelik kıskançlığı daha da artmıştır. Annesi ve babasının kavgası esnasında annesinin "ben de orospu olurdum" demesi üzerine ise öfkesinin de etkisiyle annesine vurmaya başlamıştır. Annesi evi terk ettiğinde ise babasına kurduğu şu cümleler çocukluk döneminde toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiğinin bir kanıtıdır: ""Ağlama" dedim. "Kendine öküz dedirtecek değildin ya. Niçin sokağa çıkıyor? Otursun evinde. Bebesine baksın. İyi ki gitti, defoldu," demişim"" (Soysal, 2001, s. 178).

Ali'nin annesi ile ilgili tutumlarına bakıldığında, toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir erkek profili ile karşılaşılır. Bu aynı zamanda ebeveyn tutumlarında her ne kadar demokratik bir tutum sergilense bile çocuğun baş etmekte güçlük çekeceği durumlara maruz bırakıldığını ve yaşından daha olgun bir davranış sergilemek zorunda bırakıldığını göstermektedir. Kültürümüzde olgunluğun tanımı geleneksel ataerkil düzene göre değerlendirilmektedir. Bireyin yaşantısından ziyade söylemlerine odaklanılmaktadır. Eğer birey, duygusal tepkiler vermiyorsa, az konuşuyorsa ve konuştukları önemli görünen şeylerse o bireylerin olgun olduklarına kanaat getirilmektedir. Ancak dışarıdan görünenin aksine içerisi oldukça farklıdır. Bireyde bu baskıların sonucunda korku ve gerçek benlikten uzaklaşmanın yarattığı kaygı baş göstermektedir. Bireyin, erken çocukluk döneminde yaşına uygun olmayan yetişkin tavırları sergilemesi beğeniyle karşılanmaktadır ve onurlandırılmaktadır. Oysa bireyin çocukluğunu yaşamaktan vazgeçmesinin çocukta yaratacağı kaygı göz ardı edilmektedir (Geçtan, 1990, s. 19). Ali'de de bu kaygılara rastlanmaktadır. Özellikle girdiği her ortamda olgun biri gibi davranmak zorunda bırakılması, Ali'nin zamanla toplumun Ali'den beklediği kişiliği benimsemesine ve idealize edilmiş benlik imgesine sığınmasına sebep olmaktadır. Ali, her zaman vakur, duyarlı ve anlayışlı bir birey olmaya zorlanmıştır. Ancak Ali'nin, kendisinden beklenen davranışları sergilemesinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri rahatlıkla görülebilmektedir. Yukarıdaki annesi ile ilgili tutum ve değerlendirmelerine tekrar

dönüldüğünde toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları izlerine rastlanmaktadır. Kadının temel vazifesini çocuk bakmak ve evde olmak ile bağdaştırması Ali'nin yaşam üslubunu belirlerken kadına dair meseleleri ikinci plana attığını söyleyebilmesini de mümkün kılmaktadır. Türk solunun söylemlerine bakıldığında kadın ve erkek eşitliğinden bahsedilmektedir. Teoride eşitlikten bahsedilmesine karşın pratikte bu söylemin karşılığı nadiren bulunmaktadır. Pratiğe yansımamasının suçlusu ise bir kişi ya da örgüte değil, "feodal kalıntı"lara mal edilmektedir. Bu sebeple en aydınlar bile -ki bunlar erkeklerdir- bu sosyoekonomik yapının yarattığı olumsuzluklardan etkilenmektedir. Devrim, bir zaferle sonuçlanmadığı sürece de yapılabilecek bir şey bulunmamaktadır. Çözülmesi gereken asıl problem "psikolojik ve kişisel" olan değildir, daha önemli sorunlarla mücadele etmek gerekmektedir. Bu sebeple "kadın yoldaş"lar devrimci oluşlarını kanıtlamak için sabırlı olmalıdırlar ve bu sayede devrimci hareket içinde ciddiye alınabilmelilerdir (Berktay, 2010, s. 83). Bu düşünce yapısı toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile uyumlu olup "işbirlikçi/ suç ortağı erkeklik" biçimi ile alakaladır. Olcay ile ilişkisinde de benzer şekilde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri görülmektedir:

> Ali parası olmadığı için Olcay'ı bir yere davet edemez, Olcay'ın çağrılarını ise, "Biz Osmanlıyız" diye kesinlikle reddederdi. Olcay, Ali'nin bu tavrının temelinde kadını aşağı gören bir doğulu anlayışının yattığını söylerdi. O zaman Ali, "Belki haklısın, ama böyle ince işlerin çözümünün sırası değil henüz," derdi (Soysal, 2001, s.186-187).

Ali'nin toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını benimsediği ve bir ilişkide kadından ziyade erkeğin maddi güce sahip olması gerektiğine inandığını gösteren bu cümleler toplumsal cinsiyetin kişilik özelliklerine etkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ali, toplumsal eşitliği sağlamak gerekliliğine inanırken, kadınlara dair konuların ertelenmesi inancına sahiptir. Kadınlara ilişkin sorunları ardıl bırakması "işbirlikçi/suç ortağı erkeklik" biçimine uygunluğunu göstermesi açısından önemlidir. Ali'nin, toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği kalıp yargıların etkisiyle bir kadınla beraber iken para konularını mesele etmesi ve kadınları aşağı gördüğüne dair bir eleştiri aldığında ise bu eleştiriyi kabul etmesi, Ali'de de diğer erkek karakterlerde olduğu gibi hegemonik erkeklik düşüncelerin kişiliğine etki ettiğini söyleyebilmeyi

mümkün kılmaktadır. Yine Olcay'ın çatışmalar yaşadığını bilmesine rağmen onun değiştikten sonra hayatına dâhil olmasını istemesi ve koşulsuz bir şekilde Olcay'ı kabul etmemesi de hegemonik erkekliğin bir göstergesidir. Çünkü değişimin kolay olmayacağını bilmesine rağmen Olcay'ı bu konuda değişime zorlaması ve mevcut düzeni içinde onu kabul etmemesinde bilinçaltındaki hegemonik erkekliğin etkisi olabilir:

> İşte ben, bu alışkanlıklarından biri olmak istemem. Senin düzenle olan bağlarından biri. Sabahki diş fırçan ya da kolunun altına sürdüğün deodorant, ya da yumurtalı şampuan olmak istemem. Bunların günlük mutluluğunda, rahatlığında belki sadece ufak bir payları var. İşte ben bu gündelik mutluluğun daha büyük bir payı olmak istemem. Yani daha rahat olman, korkmaman için örneğin, destek olamam sana. Düzenle bütün bağlarını koparabildiğin zaman, ki bu cesaret ister, bu cesareti gösterebildikten sonra zaten karanlıktan korkmayan biri olursun. O zaman yine beni seversen, bu sevgi kabulümdür. Tamam mı? (Soysal, 2001, s.190).

Ali, Olcay'ın değişmesini istemektedir. Alışkanlıklarını değiştirdiğinde Olcay'ın özgürleşebileceğini ve böylelikle birlikte olabileceğini söylemektedir. Ali'nin bu düşüncesi bağımsız bir birey olabilmesi adına Olcay için bir teşviktir. Ancak Ali, Olcay'ın değişimini isterken kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmasının zor olduğunu kaçırmaktadır. Aslında burda erkeklerin kendi kararlarını verebilme yetkisine çok erken yaşlarda sahip olmasına bağlı olarak Ali değerlendirmesini, kendi durumuna göre yapmaktadır. Ali, kadınlara ilişkin meseleleri çözümlemekte ve bir ilişkinin gereklerini simetrik bir yapıda gerçekleştirebilmekte güçlük çekmektedir. Ali'nin kadın sorunlarını tam olarak kavrayamadığı karakolda Aysel ile aralarında geçen sohbette de kendini göstermektedir:

Ali, Aysel ile olan konuşmasında Aysel'in yaptığı iş üzerinden (Aysel'i suçlamamakla birlikte, Aysel fahişedir) toplumun temel sorunları olarak kabul ettiği "eşitlik ve iktidarın gücünün etkisi"ni anlatmaya çalışmıştır. Oysa Aysel için önemli olan mesele bir hüviyetinin, bir kimliğinin olmasıdır. Buradaki temel çatışma kaynağı, Ali'nin bir erkek olarak zaten toplumda var olabildiğini ve kimlik sahibi olduğunu

ancak kadınların öncelikli sorunlarının var olmak ve kimlik sahibi olmak, olduğunu gözden kaçırmasıdır. Ali, tümüyle "devrimci hareket" ine göre sosyal ilgisini ve yaşam üslubunu oluşturarak kadın sorunlarını görmezden gelebilmektedir (Soysal, 2001, s.260).

Ali'nin, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 9

Ali'nin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 10

Ali'nin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Ali'nin kişiliğine ilişkin analiz sonucunda, aşağılık duygusu, yaşam üslubu ve bilinçaltı kavramları ön plana çıkmaktadır. Ali'nin kişiliğinde toplum baskısının ve erkeklik rollerinin belirleyici toplumsal cinsiyet rolleri açısından belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Ali'nin aşağılık duygusunun sebebi, sosyoekonomik düzeyinin düşük olmasıdır. Çocukluk döneminden getirdiği yoksulluğun sebep olduğu bilinçaltındaki aşağılık duygusunu, toplumun eşitliğini sağlamak isteği ile yücelttiği görülür. Çünkü birey böylelikle hem kendine zarar vermez hem de içindeki olumsuz duyguları sağaltabilir. Yine Ali'de diğer karakterlerden farklı olarak, arada kalmışlık hissinin de daha az olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çocukluk döneminden itibaren uğradığı haksızlıkların ve yaşadığı sıkıntıların yarattığı kaygıyı çözümlemek için geliştirdiği yol ise tüm insanlığın yararına olacak eylemleri gerçekleştirmektir. Ali'nin bu tutumundan yola çıkarak, Ali ile ilgili tüm bu olumlamalara rağmen dikkat çeken bir gerçeklik vardır. Bu gerçeklik, ataerkil tahakkümün etkisiyle gelişen eril düşünce yapısıdır. Gerek annesine karşı tutumu gerekse Olcay'la ilişkisinde yaşadıkları, hissettikleri ve ifade ettikleri, ataerkil zihniyetin izlerini taşır. Ali'nin kadına bakış açısını gösteren bu tutumun sebebi, Ali tarafından erkeklik rollerinin benimsenmesidir. Buna bağlı olarak, Ali'nin kişiliğinde zaman zaman tutarsızlığa (eşitliği sadece sosyal statü üzerinden değerlendirdiği için) zaman zaman da ertelemelere (kadın sorunlarını çözmek için erken olduğunu düşünmesi) sebep olur. Ali'nin kadınlara bakış açısını normalleştirme eğilimi, savunma mekanizması olan mantığa bürümeyi kullanmasına sebep olmaktadır. Temel mesele kabul ettiği sosyal statü eşitliğini, bireysel anlamda cinsiyetlere indirgeyememesi ve bunun gerekçesi

olarak "öncelik" kavramını kullanması da erkeklik rollerini benimsediğinin güçlü bir delilidir. Ali'nin bilinç düzeyinde kabullenici ve kucaklayıcı yapısına rağmen, bilinçaltında onu rahatsız eden duyguları özellikle maddi imkânsızlıkların verdiği yetersizlik hissini diyaloglar esnasında karşısındaki bireye aktarması, egonun zarar gördüğünü göstermesi açısından önemlidir. Ali, zarar gören egosunu tamir için bir üst amaç belirler ve bu amaç doğrultusunda hareket eder. Burada Ali'nin de kişiliğinde oluşan temel kaygıyı azaltmak için bir nevrotik eğilim içinde olduğu görülür. İdealize edilmiş benlik imgesi ile var olan benliği arasında çatışmaların olması bunun bir göstergesidir. Tüm topluma faydalı olmayı amaç edinerek belirlemeye çalıştığı yaşam üslubu ve idealize edilmiş benlik imgesi, toplumsal cinsiyet rollerinin, kişiliği üzerinde yer edinen kalıp yargıların etkisi Ali'yi çatışmanın içine sürükler.

Ali'nin kişilik değerlendirmesi yapıldığında aslında diğer kadın ve erkek karakterlerle benzerliklerinin olduğu söylenebilir. Bir yaşam üslubu oluşturma çabası, aşağılık duygusu ve savunma mekanizmalarının da kullanılması bu anlamda diğer karakterlerle ortak olan özelliğidir. Tüm bunlara bağlı olarak tıpkı diğer karakterlerde olduğu gibi Ali'nin kişiliğinin de toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisi altında olduğunu söylemek mümkündür.

4.6.Oya'nın Kişiliğinin İncelenmesi

Sevgi Soysal'ın, Şafak adlı eserinin ana karakterlerinden biri olan Oya, Adana'ya sürgüne gönderilmiş siyasi bir suçludur. Eserde Oya ile ilgili verilen bilgiler belirli bir dönemi kapsadığı ve çocukluk dönemine dair sınırlı bilgiler satır aralarında yakalandığı için Oya'nın kişiliğini toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları bağlamında anlamak için mevcut durumunda verdiği tepkilerine ve düşüncelerine göre değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Oya'nın, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları kapsamında kişiliğini anlayabilmek için birtakım problemler belirlenmiştir ve bu sorulara cevaplar aranmıştır. Bu doğrultuda Oya'nın kişiliği nasıl şekillenmiştir? Evliliği ve anneliği ile ilgili nasıl bir yol belirlemiştir? Devrimci hareket içinde bulunma sebebi nedir? Bu hareketlilik içinde bir kadın olarak konumu nedir? Tutukluluk sürecinde yaşadığı

deneyimler ve öğrendiği bilgiler Oya'yı toplumsallık duygusu kazanımında nasıl etkilemiştir? Tutukluk ve sürgün sürecinde yeniden başlamayı nasıl değerlendirmiştir?

Adler (2002)' e göre, yaşam üslubu bireyin sorunlarını nasıl ele aldığını ve başa çıkma beklentilerini içerir. Bireyin sorunlarını çözebilme yeteneği, sosyal bağlantılar kurabilme, başkalarıyla ilişki kurabilme ve hayata bağlılık gibi faktörlere dayanır. Eğer bu yetenekler eksik ise, bireyde çekingenlik ya da aşağılık duygusu ortaya çıkabilir. Bireyler diğer insanlardan kendilerini uzak tutma eğiliminde olabilir ve sürekli bir üstünlük kompleksi geliştirebilirler. Bu durum çocukluk dönemindeki yetersiz hazırlıktan kaynaklanabilir. Çocuklukta yaşanan başarısızlık veya olumsuz deneyimler, kişinin başkalarından uzak durma eğilimini artırabilir. Bu da bireyin hayatında sosyal bağlantıların ve ilişkilerin eksik olmasına neden olabilir (s. 12).

Oya'nın aile ve sosyal yapısı hakkında fazla bilgi verilmemesine rağmen, Oya'nın da Ela ve Olcay ile benzer bir sosyal yapıdan geldiği eser içindeki satır aralarından anlaşılmaktadır. Oya'nın yaşam üslubu belirlenirken mevcut yapıya uygun olması gerekliliği ve "güzel" ile "çirkin"i ayırabilmesi beklenmiştir. Oya'nın düşüncelerine yer verilen paragrafta Oya'nın kişiliğine dair bilgiler şu şekilde belirtilir:

> Son yıllarda çok sık olduğu gibi, gerçeğin çirkin yüzü yeniden şaşırtıyor Oya'yı. Aslında gerçeğin çirkin ya da güzel olmasından değil bu, gerçeğe böyle sıfatlar verilemeyeceğini biliyor. Sadece, daha çok güzelliğe alıştırılmış, daha doğrusu tuhaf bir güzellik anlayışı içinde yetiştirilmiş bir insanın, çirkinli-güzelli bir bütünde bile, tek gözünü kapayarak güzeli ayırmaya kalkışmaktan kurtulamayışı. Ya da güzel, şık bulduğu şeyler için her türlü atılganlıktan çekinmeyen, cesareti güzel bulduğu için cesur olan, ama çirkinliğe, gereğinde çirkin olmaya, gerçeğin çirkin de olabilecek yüzünü karşılamaya hiç mi hiç cesareti olmayan kişiliğinin temeldeki korkaklığı onu şaşırtan. Geçtiği bunca deneyden sonra bile, kapının beklenmedik anda açılıvermesi karşısında duyduğu ürküntüyü sonra böyle açıklayacak Oya (Soysal, 2012, s. 11).

Oya'nın gerçeklikten çok güzele odaklanan bir yapıya sahip olması, onun güzel kabul ettiği olayları idealize ederek onlar için mücadele etmesine ancak "çirkin" olarak

tanımladığı olay ve durumları görmezden gelmesine sebep olmuştur. Bu durum, egonun zarar görmemesi için geliştirilmiş bir savunma mekanizması olan inkârı kullandığını düşündürmektedir. Oya'nın doğru olduğunu düşündüğü ve doğruluğuna inandığı şeyler için eşinden ve çocuğundan ayrı kalmayı ve sürgüne gönderilmeyi göze alması da bu durumun bir göstergesidir. Bu bağlamda Oya'nın karakterinde cesaret ve korkaklığın aynı anda farklı durumlarda ortaya çıkabilecek şekilde konumlandığı söylenebilir ve her iki özelliğe sahip olan kişilerde bulunan kişilik özelliklerinin karakter gelişiminde etki gösterdiğini söylemek mümkün olabilir. Burada, Horney'in kuramında yer alan temel kaygı ve buna bağlı gelişen çatışmaların Oya'nın kişiliğinde yer edindiğini söylemek mümkündür. Oya, her iki zıt kutbun etkisinde kalmakta bu durum benlikte çatışmalar yaşamasına sebep olmaktadır. Oya, olmak istediği kişi ile olduğu kişi arasında sıkışmış kalmıştır. Cesaretsizlik ve korkaklık temel kaygının sebeplerindendir. Oya'nın yaşadığı temel kaygı çatışmalarının da sebebini oluşturmaktadır. Oya'nın kendi kişiliği ile ilgili yaptığı tanımlara bakıldığında, cesaretsiz ve korkak olma özelliklerine yer verdiği görülmektedir. Buradan Oya'nın da toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun davrandığı ve kendine toplum tarafından kadınlar için uygun görülen davranış özelliklerini ve "öne çıkarılmış kadınlık" biçimini yakıştırdığı söylenebilir. Ancak yine de Oya'nın kadınlardan beklenen özelliklere tam anlamıyla sahip olmaması onun Adana'daki sürgün hayatında dışlanmasına ve yargılanmasına sebep olmuştur. Kadınların arasındaki farkın, tüm eşitsizliklerde olduğu gibi toplumsal cinsiyet pratiklerini geliştiren iktidar etkisiyle geliştiğini ifade eden Bora (2010), bireyin öznelliğinin başka bireylerin üzerinden tanımlandığını savunmaktadır. Toplumsal cinsiyetin oluşumunda her iki cinsiyetin de tanımlanmada aktif görev aldığını ve tüm tanımlamaların öncelikle karşı cinse göre ama aynı zamanda hemcinslerin etkisiyle oluşturulduğunu belirtmektedir. 1980'lerde orta sınıf kadın tarifinin, erkeğe göre ama daha çok kendilerine benzemeyen diğer kadınlara göre "o olmayan" olarak tanımlamaktadır (s.22-23).

Ziynet ve Gülşah'ın, erkeklere hizmet etmesine ve sofraya oturmamalarına rağmen Oya, erkeklerle aynı masadadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda örnek üzerinden açıklanacak bu durum, hem toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını göstermesi açısından hem de Oya'nın kendini tanımlama şekli açısından önemlidir:

> Oya ne kadın ne erkek, sadece hizmet ettikleri erkeklerin bir uzantısı onların gözünde. Her zaman bir erkek gibi davranmaktan çekinmeyen, hatta bundan hoşlanan Oya, bu akşam rakı içmekten belki de bu nedenden çekindi. Kapı açılana kadar da açmadı ağzını. Oysa buraya, değişik insanlarla konuşmak, tanışmak için gelmedi mi? Üstelik yeni ve değişik insanlarla konuşmayı sever. Ama bu akşam, Ziynet'le Gülşah'tan tümüyle kopuk, onların dışında sürdürülen sofra sohbetine katılamıyor. Bu iki kadını yok saymak, onlara sırtını dönmek ayıp kaçacak. Sohbetin, sofranın havasında sıkışıp kalmış yarı kadın, yan erkek bir yaratık gibi acı çekiyor. Bir an kalkıp Gülşah'la Ziynet'in yanına gitmek istedi, sonra onların da sofraya oturmalarını sağlamayı umdu, ama iki davranışın da sırıtacağı korkusuyla vazgeçti (Soysal, 2012, s. 20).

Oya'nın ne kadın ne de erkek olarak kabul görmemesinin nedeni, toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygun olan "öne çıkan kadınlık" profiline sahip olmamasından kaynaklanmaktadır. Oya'nın cinsiyetsizleştirilmesi, devrimci hareket içinde kadının varlığının kabulünün olmamasıyla da ilişkilidir. Sayılıgil (2017, s.281), 1980'lerde ikinci dalga feminizm hareketinden sonra devrimci sol hareketin içinde kadınların ikincilleştirildiğine ve cinsiyetsizleştirildiğine ve bu durumu Sevgi Soysal'ın eserlerinde vurgulamış olmasının önemine dikkat çekmektedir. Sevgi Soysal'ın yarattığı Oya karakteri, geleneksel rollerin dışındadır. "Siyaset"in içinde yer alan "siyasi" bir suçludur. Oya, "Öne çıkarılmış kadınlık" biçiminde yer alan ev işleri ile ilgilenme, çocuk bakımı, geride planda durma gibi eylemleri yerine getirmemektedir. Bu durum onu "öteki"leştirmektedir ve "marjinal kadınlık" biçimine sokmaktadır. Oya'nın, ötekileştirilmesinin altında yatan nedenlere bakıldığında geleneksel toplumlarda ve hegemonik yapıda ev işlerinin kadına dair konularda temele alındığı görülmektedir. Oya, Ziynet ve Gülşah'tan bu sebeple ayrışmaktadır. Bora (2010), ev işi deneyimlerinin kadın tarifinde kilit bir önem taşıdığını belirtmektedir. Kadın deneyimine ilişkin hegemonik yapı, kadının kendisini ev işleri üzerinden tanımlamaktadır. Kadınları diğerlerinden ayıran temel nokta budur. Onun gibi olmak, ondan farklı olmak veya onunla çatışmak şeklinde kendini gösterebilir (s.23). Hem Oya hem Ziynet hem de Gülşah'tan bu anlamda farklılaşmaktadır ve kendi kadınlık tanımlarını birbirleri üzerinden deneyimlemektedirler. Oya, toplumsal cinsiyet

rollerine ve kalıp yargılarına uygun bir kadın imajı yaratmadığı için ötekileşmekte ve "marjinalleşmek"tedir.

Toplumsal cinsiyetin sosyal bir inşa olduğunu gösteren bu algılama biçimi, bu bağlamda önemlidir. Burada bir parantez açarak Oya'nın benlik algısıyla ilgili satır aralarını okumak gerekir. Horney (1991), toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıların kız çocuğu üzerindeki etkisini incelerken, birçok kız çocuğunun doğumdan itibaren toplumun bu rolleri ve kalıp yargılarıyla şekillendiğini ve bu durumun çocuğun kendisini değersiz hissetmesine yol açtığını belirtir. Bu roller ve yargılar, kız çocuğunun kendini eksik veya aşağılık hissetmesine neden olur. Aşağılanmanın neticesinde kız çocuklarında erkeklik kompleksi kamçılanmaktadır (s. 71). Değersizlik duygularının yaşandığı alanlardan biri de cinsel kimlik ile ilgilidir. Toplumda kadınların erkeklere göre dezavantajlı konumda olmalarından kaynaklanan sorunlara çözüm olarak bazı kadınlarda erkeksi özellikleri benimseme eğilimi görülebilmektedir. Aslında bu durum kadına değer katmaktan çok değersizlik duygularının pekişmesine sebep olmaktadır. Çünkü öncelikli olarak kendi kimliğinden vazgeçerek kendi gözünde değersizleşmektedir (Geçtan, 1998, s. 81). Oya'nın kendisi ile ilgili "Her zaman bir erkek gibi davranmaktan çekinmeyen, hatta bundan hoşlanan Oya…" (Soysal, 2012, s. 20) söylemi ise kadınların ikinci plana atılması ve kadınlara ilişkin rollerin değersiz görülmesine bağlı olarak kadınlar tarafından geliştirilen bu durum Connell'in ifadesiyle "direnen ve boyun eğmeyen kadınlık", Adler'in ifade ettiği şekliyle "erkeksi protesto"nun, Horney'in ifade ettiği şekliyle ise "erkeklik kompleksi"inin bir göstergesidir. Bu durumun sonucuna ilişkin Geçtan'ın Türk toplumu ile ilgili söylemleri önemlidir. Bireyin, kendi cinsiyetinden hoşlanmayarak toplumsal cinsiyet rolleri tarafından kabul gören eril rolleri benimsemesi bireyin bilinçaltında aşağılık duygusunun daha baskın bir şekilde gelişmesine sebep olur. Tekrar, Oya'nın kişiliğinin, toplumsal cinsiyet rollerine göre değerlendirildiği kısma gelecek olunursa Oya'nın sorgusu önemli bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle Oya'nın sorgu esnasında yaşadıklarına bakmak gerekmektedir. Sorguda, bir kadının sürgün olması, annelik ve eş olma rolü ile bağdaştırılamamıştır.

Bir kadının anneliği, toplumsal statüsünün ve kimliğinin öncelikli belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bu konuyla ilgili en net göstergelerden biri çocuğu olan bir

kadının bütün özelliklerinden önce anneliği üzerinde durulmasıdır (Vincent, 2010, s. 110). Kadın bedeni üzerinden üretilen her teori, kadının doğurganlığına ve anneliğine yönelik vurgular içermektedir. Kadınların ilişkilendirildikleri konular onların bedensel süreçlerine ve doğanın zorunluluklarına yönelik olmaktadır. Bu durumun ardındaki neden ataerkil zihniyettir. Kadın bedeninin özel ve mahrem sayılması kadını bağımlı kılmaya yönelik bir eylemdir (Berktay, 2010, s. 120). Bir kadının evli ve çocuklu olması kadının önceliği olmak zorundadır. Bu konu ile ilgili Moran (2005), ataerkil toplumların kadını cinsel bir nesne olarak gördüğünü vurgulamaktadır. Kadının devrimci hareket içinde yer almasıyla birlikte kadın olmanın suçluluğunun arttığına dikkat çekmektedir. Böylece kadın sadece siyasi suçlu olmakla kalmaz aynı zamanda ahlaki yapıdan da suçlu olmaktadır (s. 22).

Oya'nın ifadesi alınırken Oya'ya yöneltilen soru Moran (2005)'ın söylemlerini güçlendirmektedir. "Evli bir kadının, hem de çocuklu bir kadının, âlemin herifleriyle içmesini nasıl karşılarsınız, hanımefendi?" (Soysal, 2012, s. 49). Bu ifadelerin toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını temsil ettiği görülmektedir. Öte yandan Oya'nın kendini bu sözler karşısında savunma ihtiyacı duyarak verdiği sözlü tepki de en az yukarıdaki cümle kadar toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını barındırmaktadır. "İçki içmiyordum ben." (Soysal, 2012, s. 49). Oya, her ne kadar toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılmaya çalışsa da öğrendiği kalıp yargıların etkisiyle davranmakta ve davranışın neticesinde idealize ettiği kişilik ile öğretiler arasında çatışmalar yaşamaktadır. Diğer yandan kadını aşağılayan ve güç gösterisinde bulunan eril düzenin temsilcisi Zekai Bey'in Oya'ya karşı bu davranışları, mevcut yapı içerisinde kadına bakışı anlatması açısından önemlidir. Şahin ve Şahbenderoğlu (2015, s. 142)'nun, Şafak eserindeki erkek tutumlarını değerlendirdiğinde kadınların erkekler tarafından cinsel anlamda bir arzu nesnesi olarak görüldüğünü belirtirler. Bu açıdan değerlendirme yapıldığında erkekler arasında "heteroseksüel bir kardeşlik" kavramının varlığından söz edilebileceğini söylemektedirler ve erkeklerin toplumsal yapının her alanında kadınlardan daha üstün bir yapıda olduklarına inandıklarını ve kadınları cinsel bir amaç için kullanma eğiliminde olduklarını eklemektedirler. Eserin son bölümünde Oya'nın, tatlıcının önünde uğradığı taciz de kadının cinsel bir nesneye dönüştürüldüğünün bir kanıtıdır: "Tatlı ye de tatlı tatlı si..l." (Soysal 2012, s. 135).

Sözlü olarak yapılan bu cinsel şiddet, kadının cinsel bir nesne olarak görüldüğünü göstermektedir. Her iki örnekte de kadının bir cinsel nesne olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Toplumsal alanın ciddi bir sorunu olan kadınlara yönelik taciz hem sosyal bir suçturCinsel taciz bir şiddet türü olup oldukça geniş bir yelpazeye sahiptir. Kadına yönelik tensel temas, sözlü saldırı, cinsel içerikli şakalar, kadını küçük düşüren eylemler ve söylemler bu yelpazenin içinde yer alan unsurlardan bazılarıdır. Tüm bu saldırıların sosyokültürel bir alt yapısı bulunmaktadır. Bu alt yapı ataerkil düzen ve cinsiyet ayrımcılığıdır (Durmuş, 2013, s.20). Tekrar Zekai Bey örneğine dönülerek, eril düşüncelerin kadınların üzerindeki etkisini değerlendirmek Oya'nın, toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı olarak geliştirdiği kişiliğini anlamak için faydalı olacaktır. Kadınların, cinsel bir nesne olarak görülmesinin cinsiyetler üzerinden değerlendirmesi yapıldığında eril söylemlerin kadınlar tarafından da kabul görmesi ise toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerinin bir sonucudur. Oya'ya yakıştırılan "orospu"luğun Oya tarafından zihin dünyasında kabul görmesi ise Oya'nın kendini suçlayan ve eril tahakkümü reddetmesine rağmen etkilerinden kurtulamamış bir bilinçaltı olduğunu gösteren diğer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır:

> Orospu! Orospunun birisin sen Oya. Abdullah'ın Ali'yi, "O orospuyu niçin evine aldın," diye dövdüğünü duymamış gibi yapıyorsun çünkü. Orospu sözünü üstüne al, alma, sözü geçen orospu sensin. Abdullah'ın gözünde de orospudan başka bir şey olamazsın. Olsan bile, sana en kötü bakışlarla bakmayı görev bellemiş olan adam, senin hakkında elbet en kötü sözcükleri kullanacak (Soysal, 2012, s. 47).

Oya'nın, düşünceleri hem eril hâkimiyetin söylemlerinin değiştirilemeyeceğine olan inancından hem de suçluluk duygusunun yarattığı kaygıdan kaynaklandığı düşünülebilecektir. Oya'nın bu kaygıların eşliğinde regl olmaktan ve regl olma durumunun sorgu anında anlaşılmasından korkması kadın bedeni üzerindeki eril tahakkümün bir yansımasıdır. Kadın bedeninin doğal bir sonucu olan reglin ve doğumun toplumsal cinsiyet bağlamında bir hastalık gibi algılandığına

dikkat çeken Bilgin (2016), kadın bedeninin pis, kirli ve bulaşıcı bulunarak eril kimliğin temiz ve düzgün olan yapısının dışına itildiğini belirtmektedir (s. 223). Böylelikle kadın bedenin bir sosyal inşa olarak hegemonik erkek egemenliğinde kurulduğu gerçeği kadının bedeninin doğal gelişim ve değişim süreçlerinden utanmasına ve kaygı duymasına sebep olmaktadır. Adler (1983), kaygıyı tanımlarken aşağılık duygusunun en somut şekli olduğunu ve kaygının hizmet ettiği amacın kusursuzluğa ulaşmak olduğunu belirtmektedir *(*s. 148).

> Ya bu gece hastalanırsam? Bu korku, olabilecek tatsızlıkların hepsinden fazla ürkütüveriyor Oya'yı. Ne de olsa şartlanmışız. Bir vücudu bile, nice gizleri olan, utandırıcı bir şey gibi taşıyan kişi, çoğunluğun kavrayamadığı, ayıpladığı, kötü gördüğü düşünceleri, inançları nasıl savunabilir? Ya hastalanırsam bu gece? Ya şimdi hastalanmışsam? Pantolonunu incelemeye çalıştı. Göremiyor hiçbir şey. Az sonra, Abdullah beni burdan çıkarıp aydınlık bir yere götürdüğünde rezil olacağım. Benden orospu diye söz eden Abdullah'ın karşısında. Durumumun utancıyla kendimi savunamayacağım (Soysal, 2012, s. 47).

Oya'nın, kadın olması ve kadınlığın doğal bir sonucu olan regl olmaktan utanması toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle kişiliğinde oluşan aşağılık duygusunun bir sonucudur. Kadın bedeninin doğal bir süreci olan reglden bir kadının utanması öğrenilmiş bir durumdur. Kadın bedeninin yasaklı olması o bedene dair her şeyin gizli kalması gerekliliğine olan inanç toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ile ilgilidir. Oya'nın regl olmasından dolayı aşağılık duygusu geliştirmesi de eril düşüncenin kişiliğe etkisinin bir göstergesidir. Oya, kadın bedenine dair bir durumun fark edilecek olmasından dolayı kaygı duyarak, kusurlu olduğunu kabul ederek aşağılık duygusu geliştirmektedir. Oya'nın aşağılık duygusu ancak bu duygudan kurtulmak istemesi, ifadesini yazmak üzere nezarete götürüldüğünde bilinçaltına ittiği öğretilerin gün yüzüne çıkmasıyla farklı bir boyut kazanmaktadır.

Oya'nın nezarete atıldığında "cop" görmesi bilinçaltında yer edinen olayların gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur. Freudyen yaklaşımda benliği rahatsız eden olayların bilinçaltına itildiği ifade edilmektedir. Bu durum egonun kendini korumak

için kullandığı bastırma savunma mekanizmasından kaynaklanmaktadır. Ancak birey, uyku halindeyken sansürlemenin ortadan kalkması ile bireyi rahatsız eden travmatik olaylar bilinçaltından bilince doğru hareketlenmektedir. Böylece uyku ile uyanıklık arasında yaşadığı bir anda bilinçaltına ittiği bu korkular gün yüzüne çıkmaktadır. Sansürleme mekanizması ortadan kalktığında Oya'nın bilinçaltına ittiği korkular "cop"u görmesiyle gün yüzüne çıkar: "Gözlerinin önünde bayağı tiksindirici biçimler alıyor cop. Kötü, hasta beyinlerin bu aracı, olabilecek en iğrenç erkeklik organına dönüştürdüklerini anımsıyor. Doğayı bile en çirkine dönüştürebilen kafalar! Onların erkeklik organı. Olabilecek en çirkin, en adi biçimde. Co." (Soysal, 2012, s. 55). Oya'nın, bilinçaltını rahatsız eden bu düşüncelere yenileri eklenerek, nezarethanede geçmiş zamanlardaki yaşantısına dönmesine sebep olur ve tutukluluk halinde yaşadığı olayları anımsar. Bu araştırma, Oya'nın toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına bağlı kişilik özelliklerini anlamaya yönelik olduğu için bu anılara detaylı şekilde yer verilmemiştir. Ancak Oya'nın sorgulamaları esnasında kişiliğinde hangi kısmın eksik kaldığını o anılar aracılığıyla fark etmesinden dolayı önemlidir. Oya, diğer mahkûm kadınları düşündüğünde toplumsallık duygusunun kendisinde eksik olduğunu fark eder:

> Oya, Zafer'in isterik çığlıklarını, onun kara çorapları karşısında ak bir zambak gibi duran Çiğdem'i, kanlı külotunu bütün bir toplumun suratına çarpan Sema'yı, kırığını lahana tarlasına gömen Menekşe'yi, genel kadın Güllü'yü, Firdevs'i, Cevdet'i düşünmek özgürlük isteğini azaltıyor. Düşündükçe, özgürlük de suçsuzluk da üstünde rahatlıkla hak iddia edebileceği şeyler olmaktan çıkıyor (Soysal, 2012, s. 72).

Oya'nın diğerlerinin yani "halk" olarak tabir ettiği kişilerin durumlarını anladığında, Adler'in ifadesiyle onlara karşı sağduyulu olabildiğinde değişebileceğini düşünmektedir. Adler, toplumun bireyden belli bir uyum yeteneği aradığını ifade etmekte ve başkalarına yardım edebilmesini beklemektedir (Adler, 1983, s. 144). Oya'nın değişim içindeyken düşündükleri bu anlamda Adler'in söylemleri ile paralellik içerisindedir:

> Anahtarlıklardan biri düşüyor yere. Bir göz var anahtarlık üstünde! Göz kırpan bir göz. Bir göz aldatmacası bu aslında. Değişik yönlerden bakınca göz kırpıyormuş etkisi bırakan bir resim bu. Oya'nın özgürlüğü gibi. Hapislik bitti. Sürgün bitiyor. Emniyet'ten serbest bırakıldı. Ama özgür değil, olamaz. Merkez Cezaevi'ndeki Kürt Firdevs'in, anasıyla birlikte hapsedilmiş Cevdet'i gibi; Siverek kamyonunu bekleyen Cevdet gibi tutuklanmalı. Onlarla birlikte tahliye olmadıkça, tutuklu. Yoksa şu aldatıcı göz kırpışma kanıp tahliye ederse kendisini, bir süre sonra yeniden tutuklanacak, Cevdet'in biri ya da bütün Cevdetler tarafından (Soysal, 2012, s. 10).

Oya, eserin son kısmında toplumsallık duygusu ekseninde yaşadıklarını ve özgürlüğünü sorgularken görülmektedir. Bu durumda, eserin başlangıç noktasından son kısma kadar olan bölümde Oya'nın ciddi bir değişim sürecine girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Oya'nın tutukluluk sürecini sorguladığı zaman dilimi içerisinde öğrendikleriyle birlikte sosyal ilgiyi kazanmaya başladığı fark edilmektedir. Yine, mutlak özgürlüğün tanımını, diğerlerini anlamak ve onlarla birlikte olmak üzerinden yapması ise toplumsallık duygusunun gelişmeye başlaması ile açıklanabilecektir. Ancak eserde, Oya'nın da nasıl bir yol izleyeceğine dair bilgi okuyucunun insiyatifine bırakılmıştır. Bu durumun, yazar tarafından çözümlenmeden bırakılması, kişiliğin değişiminin zor olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Oya'nın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 11

Oya'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 12

Oya'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Oya'nın kişiliğine ilişkin değerlendirme yapıldığında bilinçaltı, aşağılık duygusu, nevrotik ihtiyaçlar fark edilmiştir. Toplum baskısının ve kadınlık rollerinin öncül etkenler olduğu görülmüştür. Oya'nın aşağılık duygusunun belirleyicisi içinde bulunulan toplumun baskıları ve kadınlık rolleri olarak belirlenmiştir. Kadınlık rollerinin ikincil öneme sahip konumu Oya'da hem aşağılık duygusuna hem de erkeklik protestosuna sebep olmaktadır. Kadınlık rollerinin dışında kadın bedenine dair bir eril hüküm etkisinin olduğu fark edilmiştir. Kadının bedenin doğal süreçlerinden (regl olması) utanma sebebi bu bağlamda toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile açıklanabilir. Kadın bedenine yönelik eril düşünce Oya örneği üzerinden cinsel şiddet ile kendini göstermektedir. Cinsel içerikli iğneleyici ve rahatsız edici

söylemlere maruz kalması, kadının ve onun bedeninin cinsel bir obje gibi göründüğünü fark ettirmektedir. Oya'nın siyasi oluşumun içinde olması kadınlık rolleri ile bağdaşlaştırılmamaktadır. Kadınlık rolleri ile bağdaştırılmayan diğer bir durum ise Oya'nın annelik olgusuna bakışıdır. Siyasi bir suç yüzünden, çocuğundan ayrılması onaylanan bir davranış olarak nitelendirilmemektedir. Oya'nın, kaygı yaratan durumlardan kurtulmak için nevrotik ihtiyaçlar belirlediği tespit edilmiştir. Oya, sosyal çevre itibariyle üst tabakaya mensuptur ve tüm yaşam şeklini (güzel ve çirkin kavramları) bu doğrultuda gerçekleştirerek idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma çabasına girmiştir. Oya, güzeli ve çirkini merkeze alarak geliştirdiği kişiliği ve idealize ettiği benlik arasında çatışma yaşadığında savunma mekanizmaları kullanarak benliğinin zarar görmesini ve kaygı yaratan durumları sağaltma eğilimine gitmektedir. Kaygı yaratan durumların gelenek baskısı, toplum baskısı ve kadın bedeninin eril bir düşünceyle algılanmasının sebebi olduğu görülmektedir.

Oya, eserin sonunda toplumsallık duygusunun, sosyal ilgisinin ve yaşam üslubunun doğruluğunu sorgulamaktadır. Yaşam üslubunu, devrimci hareket içinde olarak toplumsallık duygusuna erişmek olarak belirleyen Oya, tüm insanlığa ulaşmak isterken kalıp yargılarından kurtulamadığını fark ederek toplumsallık duygusunu sorgulamaktadır. Burada toplumun tamamını anlayamadığı için toplumsallık duygusunun ve sosyal ilgisinin eksik kaldığını söylemek mümkün görülmektedir. Sosyal çevresinin, ebeveyn tutumlarının ve toplum baskının etkisiyle gelişen toplumsallık duygusunun eksikliğinin farkına vardığı ve tutukluluk dönemindeki anılarını hatırlayarak sorgudan çıktıktan sonra değişimi istediği görülmektedir. Ancak bu üreçte karakterin anlatımının sonlandırılmasına bağlı olarak Oya ile ilgili değerlendirme bitirilmiştir.

4.7. Mustafa'nın Kişiliğinin İncelenmesi

Mustafa, Sevgi Soysal'ın Şafak adlı eserinin diğer bir ana karakteridir. Mustafa'nın da eserin diğer ana karakteri Oya gibi sorgulamalarının olduğu görülmektedir. İki karakter arasındaki temel benzerlik toplumsallık duygusuyla bir yaşam üslubu oluşturmaya çalışmalarıdır. Temel fark ise Mustafa'nın ataerkil düzenin yapısını, Oya'ya göre daha çok içselleştirdiği gerçeğidir. Bu gerçeklik eserin birçok

kısmında okuyucuya sunulmaktadır. Mustafa'nın geleneksel bir ailede büyümesi ve erkek olmanın ayrıcalıklarından faydalanmayı doğru görmesi, evlendikten sonra eşi Güler'i, eşinin istemesine rağmen devrimci hareketin dışında bırakması, tutukluluk halinde eşinden sonsuz sadakat beklemesine rağmen serbest kaldığında eşi ve kızı ile görüşmek yerine Adana'ya akrabalarının yanına gelmesi, sorgulanmak üzere karakola götürüldüğünde Oya ile ilgili cinsellik içeren hayalleri bunların birer örneğidir.

Mustafa'nın toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için birtakım problem durumlar belirlenmiştir. Bulunduğu sosyal çevrenin etkisi nedir? Devrimci hareketin içinde bulunmasına rağmen içselleştirdiği ataerkil düzenin yansımaları nelerdir? Eşi ve akrabaları ile olan ilişkisi, tutukluluk halindeyken kendi ile hesaplaşmaları, olduğu kişi ile olmak istediği kişi ile arasındaki farklar nelerdir? Mustafa'nın kutsal bahanelerinin sebepleri nelerdir? Kadına bakış açısı nedir? Bahsedilen durumlar, Mustafa'nın toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde gelişen kişiliğini anlamak için izlenecek yol haritası olabilecektir.

Öncelikle Mustafa'nın çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği sosyal çevrenin değerlendirmesini yapmak ve Mustafa üzerindeki etkilerini saptamak yerinde olacaktır. Mustafa, Maraşlı bir ailede erkek çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Adler (2010), toplumsal alandaki kurumlar, gelenek ve görenekler, kanunlar ve törelerin erkeklerin üstün olduğuna dair inançlarını her fırsatta ayakta tutmaya ve canlı kılmaya çalıştığını belirtmektedir (s. 74). Adler'in bahsettiği toplumsal yapılanmanın inşasını ve sürekliliğini sağlamaya çalışan erkeklerin üstünlüğüne dair inanışlar, toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını besleyici rol üstlenirler. Hegemonik erkeklik biçiminde öncül olma hali biyolojik cinsiyete atfedilen ancak özünde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının bir sonucu olan bu avantajlı durum Mustafa'nın kişiliğinde üç durumla örneklendirilebilecektir. Mustafa'nın bu hakkı kullandığı durumlardan birisi eğitim ile ilgilidir. Geleneksel toplumlarda ataerkilliğin etkisiyle kız çocuklarının okula gönderilmediği, erkek çocuklarla ilgili beklentilerin daha yüksek olduğu ve kızların evlenip aileden kopacağına dair inançlarının yoğun olması sebebiyle kız çocuklarının eğitimlerinin geri bırakıldığı görülmüştür (Yıldırım, Beltekin ve Oral, 2018, s.792). Emiroğlu (2006, s. 87), geleneksel ailelerde eğitim hakkının öncelikli olarak erkek çocuklarına verildiğini ifade ederek Yıldırım, Beltekin

ve Oral (2018)'ın söylemlerini desteklemektedir. Bu durumda Mustafa'nın hegemonik erkek biçiminin bir temsili olduğunu söylemek doğru olacaktır. Literatürde de belirtildiği gibi hegemonik erkeklikte her alanda öncelik hegemonik erkekliğe uyum sağlayabileyen erkeklere ait olmaktadır. Eğitim hakkı önceliğinin erkeğe verilmesi durumunun, kabul görmesi toplumsal anlamda kadını ardıl konuma düşürürken bireysel anlamda erkeklerin kendilerini üstün ve öncül görmelerine sebep olmaktadır:

> Evde okuyan var diye, büyük kızını ortaokula göndermemişti. O zaman Mustafa doğal karşılamıştı bunu. Okutulacaksa erkekler okutulur. Oğul sahibi olanın gücü yetmezse, amcalar, dayılar, oğlanın okuması, evlenmesi ya da askerliği için yardım ederler. Güçler birleşecek, özellikle oğullar için. Oğullar umut, tek umut çünkü (Soysal, 2012, s. 17).

Bir diğer durum ise Mustafa için özel yapılan yemeklerdir. Yengesi Gülşah, Mustafa için yemek yapmıştır ama kendisi ve kız kardeşi Ziynet yemeğe oturmamıştır. Mustafa ise bu durumu yargılamayarak olağan karşılamıştır (Soysal, 2012, s. 34). Aslında bu durum şaşırtıcı değildir. Ataerkil toplumlarda "öne çıkarılmış kadınlık" biçimine uygun olan kadınlar, erkeklere hizmet ederler. Erkekler ise kadınlar tarafından hizmet alırlar. Erkeklerin üstün görüldüğü hegemonik yapıda olağan karşılanan bir durumdur.

Mustafa'nın sosyal çevresinin geleneksel anlayışları da erkekliği üstün görmektedir. Mustafa'da, toplumsal cinsiyet rollerine uygun düşen bu davranışları eleştirmemektedir. Mustafa'nın, geleneksel aile yapısı ile ilgili bilgi verildikten sonra çekirdek ailesi ile ilgili de durum değerlendirmesi yapılması gerekliliği doğmuştur. Böylece konu ile ilgili en son örnek ise eşi Güler ile ilişkisindeki tutum üzerinden verilerek Mustafa'nın kişiliği üzerindeki eril yapının etkileri belirlenecektir.

Adler (2010), erkek olmanın önemsendiği durumlarda erkek çocuklarının, bu rolü bir görev gibi üstlendiklerini belirtmektedir. İçlerinde bulunan hırs, güçlülük ve üstünlük istekleri birbirine bağlanmakta ve bu durum erkek olma yükümlülüğü ile özdeşleştirilmektedir. Güç peşinde koşarak erkekliklerini kanıtlamak ve erkek oldukları için birtakım ayrıcalıklar kazanmak istemektedirler. Erkeksi kabul edilen özellikleri abartarak, despotlaşarak kadın üzerinde hâkimiyet kurma amacı

gütmektedirler. Bunu yoğun bir inatçılık ve öfke nöbetleri takip etmektedir (Adler, 2010, s. 76-77). Horney (1991), erkeklerin kadınları yüceltmek ve saygı duymak yerine kadınları küçümseme, aşağılama ve değersizleştirme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Erkeklerin, kadınları aşağılama nedenleri arasında bilinçsiz bir erkeklik eğiliminin olduğunun anlaşılması gerekliliğine vurgu yapan Horney, bu düşüncenin nedeninin gerçek dünyada karşılığının olmadığını ancak erkeklerin üstünlüğüne ilişkin inancın taraftarlarının sayıca fazla olduğunu ifade etmektedir. (s. 62). Bu sebeple erkekler, gücü ellerinde tutabilmek için kendilerini yanlarında huzurlu ve rahat hissettikleri "anası" gibi kadınlar yaratmak isterler (Berktay, 2010, s. 164). Geleneksel evliliklerde eril hâkimiyetin kabulü erkeklerin bu hakimiyeti kaybetme durumuyla karşılaştıklarında kaygı duymalarına sebep olur. Kadınlardan tam bir bağlılık beklerler ve kadınlardaki herhangi bir değişim isteğini tehdit olarak algılarlar (Berktay, 2010, s.146).

Mustafa'nın, Güler'le evliliğinde gösterdiği tutum ve sergilediği davranışlar yukarıdaki söylemlerle paralellik göstermektedir. Mustafa, Güler ile üniversite yıllarında devrimci hareketin içindeyken tanışıp evlenmiştir. Evlilikleri süresi boyunca Mustafa'nın, Güler'i ikinci plana attığı görülmüştür. Güler, istemesine rağmen bu hareketliliğin içine dâhil etmemiştir. Mustafa, kendi akrabalarını ya da arkadaşlarını davet ettiğinde Güler'in fikrini almayıp Güler'in yaptığı işleri ve okuduğu dergileri küçümsemiştir. Hatta hamile karısına tokat atmaktan da çekinmemiştir (Soysal, 2012). Kadının hem bedeni hem de varlığı üzerinde erkek egemenliği, toplumsal cinsiyet rolleri etkisiyle öğrenilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında kadın çoğu zaman bir nesne olarak algılanmaktadır. Mustafa'da istediği zaman şiddet uygulayabileceği bir nesne ile evlidir. Bu nesne eril tahakkümün hüküm sürdüğü hegemonik yapının egemenliği altındadır ve nesnenin var oluş amacı erkeklerin isteklerine göre hareket etmektir. Donovan, (2007) "erkek ne zaman eğlendirilmek isterse o zaman şakıyacak bir kuş, bir oyuncak olarak yaratılmıştır" (s. 29) diyerek kadının konumunun dezavantajına vurgu yapmaktadır. Kadının üzerinde erkeğin hâkimiyeti o kadar büyüktür ki erkeğin kadına tokat atması normalleştirilebilir bir nevi "eziyet etmenin temel bir formülleştirilmesi" (Donovan, 2007 s. 271) ile yüzleşilmektedir.

Mustafa'nın da toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygun bir şekilde hareket ederek eşine hükmetmesi ve ona şiddet uygulaması hegemonik erkekliğin bir ürünüdür. Hegemonik yapı, erkekleri diğerleri üzerinde mutlak hak sahibi yapmaktadır. Mustafa'nın, toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir biçimde güç ve üstünlük çabası içerisinde bir evlilik ortaklığı yürütmeye çalıştığını gösteren bu durum, Mustafa'nın kişiliği ile ilgili bilgi vermektedir. Mustafa, evlilik kurumunda gösterdiği bu üstünlük çabasını mevcut otorite karşısında gösterememektedir. Mustafa'yı tutuklamak için gelen binbaşıya, "Binbaşım, görüyorsunuz ki ihbar asılsızmış... İşime gidebilir miyim, binbaşım? Karım gebe, binbaşım..." (Soysal 2012, s. 17) cümlelerini söylemesi, Mustafa'nın otoriteye boyun eğen bir yapısı olduğunun bir delilidir. Aynı zamanda Güler'in gözünde küçük düşürüldüğüne inandığı için aşağılık duygusu gelişmiştir ve en önemlisi süperegosu tarafından cezalandırılarak vicdan azabı ve suçluluk duymuştur: "Bütün bunlar, kötü, ucuz, öldürücü hastalıklar gibi yoklamışlardı Mustafa'yı o ilk gecelerde." (Soysal, 2012, s. 18). Mustafa'nın sürekli olarak Güler'i düşünmesi ve bu konuda suçluluk duyması, literatürde belirtildiği gibi vicdani kaygının bir sonucudur. Mustafa'nın kişilik yapısına toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisinde yukarıdaki örneklerden yola çıkarak bakıldığında Mustafa'nın kadınlar veya kendinden güçsüz gördüğü (Hüseyin ile olan ilişkisi üzerinden detaylandırılacaktır) bireyler üzerinde üstünlük kurmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bunun zıddı yönünde otorite figürleri karşısında ise daha edilgen bir yapıya bürünmektedir. Erkeklik biçimleri arasındaki hiyerarşi burada ön plan çıkmaktadır. Binbaşı hegemonik erkeklik biçimini üstlenirken Mustafa burada madun erkeklik biçiminin bir temsili olmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarında her ne kadar ataerkil bir tahakkümden bahsedilerek kadınlar üzerindeki dezavantajlara yönelim gösterilse de aslında otoriter gücü elinde tutan bireylerin daha güçlü olduğu ve olası güç dengesizliği durumlarında güçlü olanın eril tahakkümün haklarını elinde tuttuğu söylemek mümkündür.

Mustafa'nın kişiliğini anlamak için akrabası Hüseyin ile konuşmalarına da değinmek doğru olacaktır. Mustafa'nın akrabası Hüseyin ve diğerleri ile olan konuşmalarına bakıldığında içinde sürekli bir öfke olduğu ve kırıcı bir üsluba sahip olduğu rahatlıkla görülebilmektedir. Horney (2014), bu kişilik özelliğini açıklarken

saldırgan tip tanımını kullanmıştır. Saldırgan tip, sürekli tetikte ve savaşa hazır bir haldedir. Üslubu serttir ve daima haklılığını ispat etmek gayretindedir. Suçu ve sorumluluğu karşı tarafa atma eğilimindedir. Hatanın kabulünü zayıflık olarak görmektedir. Mustafa'nın, sürekli güçlü ve haklı olma çabası "güç kazanmak için nevrotik ihtiyaç" ile açıklanabilecektir. Çünkü Mustafa her şeye hükmetmek istemektedir ve saldırganca tutum göstermektedir. Horney, saldırgan tiplerin, dünyayı kötü ve savaşılması gereken bir yer olarak görmelerinden dolayı geliştirdikleri gerçekçilik duygusunun yoğunluğuna vurgu yapmaktadır (s. 50-51). Benzer şekilde saldırgan tiplerin özelliği Adler'in kuramında da yer almaktadır. Buna göre saldırgan tutum sergileyen bireyler, sürekli mücadele halinde olup diğerlerini hâkimiyet altına almak isterler.

Freudyen bir bakış açısını da ekleyerek saldırgan tipin özelliklerini detaylandırmak yerinde olacaktır. Mustafa'nın her an kavgaya hazır tutumunu Freud'un psikoseksüel dönemlerinden anal dönem saplantısıyla açıklamak mümkündür. Freud'un kişilik kuramında yer alan anal döneme dair açıklamalar yapan Geçtan (1998), anal dönemde verilen tuvalet eğitiminin çocukların kişiliğine etkisini belirtmektedir. Buna göre, tuvalet eğitimiyle birlikte çocuk rahatlıkla boşaltımını sağlarken, kazanımın gerçekleştiği dönemde bu hazzı kontrollü bir şekilde yaşaması gerektiğini öğrenmektedir. Dolayısıyla eğitimin verildiği esnadaki tutumlar önemlidir. Aşırı baskıcı tutumlarla verilen eğitimde çocuk tepki geliştirmektedir. Bu tepki ya tamamen dışkıyı tutup kabız olmak ya da kontrolsüz bir şekilde etrafa boşaltmak eylemleri ile kendini göstermektedir. Bunun yetişkinlik dönemindeki karaktere yansıması ise iki şekilde olmaktadır. Birincisi, olumsuz duyguları ve baskılayan bir birey olacaktır. İkinci durumda ise tepkisel davranan kızgınlığını öfkesini yoğun yaşayan ve gösteren bir birey olacaktır (s. 64). Yukarıda bahsedilen anal dönem kazanımına ilişkin bilgiler, yanlış ebeveyn tutumlarının bireyin yaşamının ilerleyen zamanlarında kişiliğinde sorunlara yol açabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Mustafa'nın, çevresindeki herkese ilişkin tepkili ve öfkeli davranışları anal dönemin sağlıklı bir şekilde geçirilememesiyle açıklanabilir. Burada dikkat çekmek gereken bir diğer unsur ise Mustafa'nın davranışlarının toplumsal cinsiyet rollerine göre uygun bir hegemonik erkeklik biçimini sağlamasıdır. Yine Freudyen bakış açısıyla devam

edildiğinde Mustafa'nın bu davranışlarının sebeplerinin bilinçaltı düşmanlıklarının bilinç düzeyine çıkarılması ile açıklanabilecektir. Kişinin, düşmanca düşünceleri bilinç düzeyinde yaşandığında, diğer insanlara karşı olumsuz duygular geliştirerek olumlu yönlerini de görmezden gelmektedirler. Olumsuz özelliklerine karşı seçici olacaklardır ve hatta olmayan olumsuz özellikleri de onlara atfedeceklerdir. Dolayısıyla, düşmanca duygularını mantığa bürüyerek kendinin haklı olduğu yargısına varmaktadırlar. Bazen de olumsuzluğun kaynağının kendisi olduğunu fark eder ve suçluluk duygusu oluşur. Ne var ki, bu öz eleştiri uzun süre kalıcılığını koruyamaz ve kişi kendi normaline geri döner (Geçtan, 1998, s. 64).

Yapılan bu tanımlar üzerinden üniversite yıllarında Mustafa'nın, Hüseyin ve diğerleri ile olan iletişim ve davranışlarının altında yatan sebep dünyayı kötü ve savaşılması gereken bir yer olarak görmesi olabilir. Adana'ya gittiğinde ve Hüseyin'le konuştuğunda, Ali'nin evindeki yemek anındaki tutumlarında daima saldırgan tip kişilik özelliklerinin etkileri gözlemlenebilir. Bu tanım üzerinden birkaç örnek vererek Mustafa'nın kişiliği ile ilgili yapılan saldırgan tip özellikleri ve bilinçaltında bulunan düşmanca duyguların bilinç düzeyine çıkarıldığı görülmüş olacaktır:

> Ayağını hırsla yere vurdu Mustafa. Daha doğrusu Hüseyin'in ayağının üstüne. Birden sertçe ayağına basılan Hüseyin iyice afalladı, bir eliyle tuttuğu rakı şişesini masanın üstüne devirdi. Mustafa'nın öfkesi dönüp takılıyor Hüseyin'e (Soysal, 2012, s. 16). "Ama hep hızlı, hep köşeliydi Mustafa." Öyle bulurdu Hüseyin. Hüseyin, İstanbul Hukuk'unda okurken, Kumkapı kahvehanelerinde, meyhanelerinde saatlerce tartışırlardı. Çoğu kez, Mustafa masaya bir yumruk vurur, "Zevzek herif, bu böyle, tamam mı?" diye kesiverirdi tartışmayı" (Soysal, 2012, s. 27).

Kimi insanlarda bilinç düzeyinde kızgınlık duygusu yaşandıktan sonra duygu bastırılmakta ve kızgınlığı tetikleyecek tüm olaylarda böyle devam edilmektedir. Sonra birden kişinin sınırları dolarak taşmakta ve birden tüm kızgınlığını kusmaktadır. Bu durumda çoğu zaman verilen tepki ile yaşanan durum arasında bir orantısızlık olmaktadır. Bu defa kişide suçluluk duygusu gelişmekte ve tekrar kendisini kızgınlık hissettiren olaylara dair duygu ve düşüncelerini bastırmaktadır. Bu döngü sürekli tekrar etmektedir. Freud'a göre bu olay annesinin tepkisinden veya cezalandırılmaktan

korkan çocuğun dışkısını sürekli tutup birden boşaltmasına benzemektedir. Aslında birden kızgınlığını boşaltan insanlarda da bu rahatlama durumu gözlemlenmektedir. Dışkıdan kurtulduktan sonra yaşanan rahatlıkla benzer bir duyguya sahip olan kişi, çevresinin tepkisine karşı geliştirdiği olumsuz tutumu da anlamlandıramamaktadır (Geçtan, 1998, s. 66). Mustafa'nın, Ali'ye karşı tutumlarının da öfke, kızgınlık ve saldırganlık içermesi de yine Freudyen bir bakış açısıyla değerlendirilerek araştırmanın, Mustafa'nın kişiliğine ilişkin varsayımını güçlendirilebilir: "Ali'nin sorusu öfkelendiriverdi Mustafa'yı. Haksızlar çabuk öfkelenirler. "Diyeceğim şu ki, siz sahip çıkmadıkça hiçbir şey olacağı yok!" Bu biraz doğru, biraz yanlış cümleyle Ali'yi suçladığı yetmiyormuş gibi, "siz" dedi, "siz", kendisini ayırarak" (Soysal, 2012, s.19).

Mustafa'nın saldırgan tip özelliklerine değinildiğinde, toplumsal cinsiyet rollerinde saldırganlığın, hegemonik erkeklik biçimi ile eş değer görüldüğüne vurgu yapmak önemlidir. Kadınların, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına bağlı olarak saldırgan olmaları eleştirilirken, erkeklerin saldırganca tutumu rahatlıkla erkeklik rolü ile bağdaştırılabilmektedir. Mustafa'nın, kişilik yapısının değerlendirilmesinde üzerinde durulması gereken bir konu psikoseksüel gelişim basamaklarından birden fazla dönemi sağlıklı atlamadığı gerçeğidir. Bu sebeple, psikoseksüel gelişim basamaklarından takıldığı evrelerin, yetişkinlikteki dışavurumlarına bakmak yerinde olacaktır. Karakolda nezarethanedeyken sürekli "sakız çiğnemesi" ya da "sigara içmesi" psikoseksüel gelişim basamaklarına ilişkin bir örnektir (Soysal, 2012, s. 87). Her ne kadar eser Mustafa'nın çocukluğu hakkında net bilgi içermese de satır aralarında bu ifadelerin vurgulanması Mustafa'nın, oral dönemde saplandığını göstermektedir. Freudyen yaklaşımda oral dönemi sağlıklı geçiremeyen bireylerin bağımlı olma (sigara, alkol gibi), ya da sürekli oral faaliyetlerde bulunma (kaygı anında sürekli sakız çiğnenmesi gibi) eğilimi görülmektedir.

Mustafa'nın kişiliği ile ilgili verilen bu bilgilerden sonra değinilmesi gereken diğer bir husus Mustafa'nın "bahane"leridir. Mustafa'nın, tutuklanmadan önce yakın çevresi ve evliliği ile ilgili sorumlukları yerine getirmemek için kullandığı "kutsal bahane"lere egonun zarar görmemek için geliştirdiği savunma mekanizmaları doğrultusundadeğerlendirmesi yerinde olacaktır. Mustafa'nın eşine karşı

sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyen şey nedir? Ali'ye karşı verdiği sözü tutmamasının nedenleri nelerdir?

> Mustafa'nın o sıralarda, bütün bu ayrıntıların üstünde duracak zamanı yoktu. Zamanını tümüyle verdiği, vermek istediği hareket vardı. Ah o dalga dalga gelişen hareket nasıl sarıp sarmalıyordu yüreği, düşünceleri! Gündelik ıvır zıvırı nasıl bir hiçe indirgeyiveriyordu. Mustafa o günlerde daha nice gündelik, kişisel sorunun da ne üstünde durmuş ne durmak istemişti. Sonra çözümlenecek şeylerdi onlar. Güler? (Soysal, 2012, s. 15). O zamanlar Mustafa sadece Ali'ye, Maraşlılar'a karşı değil kalabalıklara borçlu olduğunu düşünüyordu. Yığınları kapsayan bir ödeşmeyi. Böylesine yaygınlaşmış bir sorumluluk, Ali'nin oğlunun okutulması gibi, kişisel bir çözümle sınırlanamazdı (Soysal, 2012, s. 17).

Mustafa'nın, kişiliğinin (benliğinin) zarar görmemesi için savunma mekanizmalarından bastırma ve mantığa bürüme mekanizmasını kullandığı görülmektedir. Buna göre, alması gereken sorumluluklarla yüzleşmekten korkan Mustafa, sorumluluklarını yok sayarak vicdanını rahatlatmak ve suçluluk duygusundan kurtulmak istemektedir. Kutsal bir dava için uğraşıyor olduğuna dair inancı ise diğer sorumluluklarını yerine getirmemesini kendi bakış açısına göre haklı kılmaktadır. Ancak bilinçaltına itilen bu durum tutukluluk sürecinde gün yüzüne çıkarak Mustafa'nın benliğini rahatsız etmektedir ve suçluluk duygusu hissetmesine sebep olmaktadır. Mustafa'nın yücelttiği devrimci hareket içinde de erkeklik rolüne uygun davranışlarda bulunma kaygısı göze çarpmaktadır. Hane içini ilgilendiren konularla ilgili bir sorumluluk almaması ve bunların sorumluluğunun tamamını, Güler'in gerçekleştirmek zorunda kalması toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisini göstermektedir. Mustafa'nın suçluluk duygusunu tutukluluk sürecindeyken hissetmesi ise, tutukluluk halinde toplumsal cinsiyet rollerinin görevlerinden zorunlu olarak sıyrılma ve çaresizlik hissedildiği anlarda bireylerin iç hesaplaşmaları yapma ve benliklerini anlama çabalarının artmasına bağlanabilecektir. Mustafa'nın toplumsal cinsiyet rolleri ekseninde gelişen kişilik yapısına bakıldığında incelenen diğer karakterlerle benzerlik içinde olan "idealize edilmiş benlik imgesi"ne rastlanmaktadır. Mustafa, ataerkil bir coğrafyada eril tahakkümü benimseyerek kişiliğini şekillendirmiş

bir bireydir. Devrimci hareketle karşılaştığında tüm dünyaya hizmet etmek ve kitlelerin hakkını savunmak için yeni bir rol üstlenme çabasına girmiştir. Bu durumda Mustafa'nın idealleştirdiği benlik imgesi yüce bir amaca hizmet ederek kitlelere ulaşmayı hedeflemektedir. Bu aynı zamanda görkeme ulaşma çabasının bir göstergesidir. Kitlelerin kurtarıcısı olarak Mustafa kusursuzluk ihtiyacını giderebilecektir. Oysa Mustafa'nın kişilik yapısı öfkeli, saldırgan ve sürekli kendini haklı çıkarmaya çalışan bir tutum içinde olup toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uygundur. Mustafa'nın gerçek benliği ile idealize edilmiş benlik imgesi arasındaki bu uçurum Mustafa'nın çatışmalarının temelini oluşturmaktadır. Aslında Mustafa ne olmak istemektedir? Maraşlı bir sülalenin erkek çocuğu mu yoksa kitlelere ulaşmayı hedefleyen devrimci hareketin bir temsilcisi mi? Mustafa'nın çatışmalarından yola çıkarak varılacak sonuçlardan birinin toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının davranışlara dolayısıyla da kişiliğe büyük ölçüde etki ettiği gerçeğidir.

Mustafa, kişiliğindeki çatışmalar içindeyken tıpkı Oya' da olduğu gibi tutukluluk sürecinde sorgulamalarına başlamıştır. Ancak kişiliklerine yerleşen toplumsal kalıp yargılarını Mustafa'da, Oya gibi kolaylıkla söküp atamamaktadır. Fakat kendisiyle yüzleşmiştir. Mustafa'nın, yaşam üslubunu ve toplumsallık duygusunu gözden geçirdiği tutukluluk süreci bu anlamda önemlidir:

> Çözülmesinde, vücudun dayanma gücünün tükenişi kadar, bilinçaltına yerleşmiş bir suçluluk duygusunun yarattığı bozgunculuğun payı var. Ardından gelen inançsızlıktı, harekete inançsızlık. Yok ben ve benim gibiler, yıllarca kafamıza işlenmiş olan kavramları, dünya görüşünü aşamamışız. Aştığımızı sanıyoruz, düzlükteyken. Ama engebeler ortaya çıkıp aşılmazlaşınca çözülüyor, bizi suçlayanlarla birlik oluyoruz (Soysal, 2012, s. 38).

Mustafa'nın değişimi istemesine rağmen herhangi bir zorlukla karşılaşınca tekrar öğrendiği kalıpyargılar eksenine göre hareket etmesi; toplumsal cinsiyet rollerinin etkisini ve bilinçaltına yerleşen kemikleşen düşüncelerin değişimi zorlaştırıcı bir yapıya sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Burada dikkate değer diğer bir olgu zorluk anında egemen güce sığınma durumunun tutukluluk halinde iken eleştirilmesidir. Mustafa'nın, tutuklanma öncesindeki tavırlarına yönelik

bir öz eleştiri olarak karşımıza çıkan bu durum, Mustafa'nın, kişiliğindeki vicdani kaygının baskınlığı bir kez daha göstermektedir. Aslında vicdani kaygının sebebinin süperego tarafından cezalandırılma durumu olduğu düşünüldüğünde yine toplumsal cinsiyet rollerinin etkileri ile karşılaşılmaktadır. Mustafa bir erkektir. Fakat egemen güce karşı hamile eşini, dolayısıyla bebeğini de koruyamamıştır. Bu sebeple, vicdani kaygı kişiliğinde kendini göstermiştir. Böylece Mustafa'nın da incelenen diğer karakterler gibi kaygı ve çatışmalar yaşadığına tekrar değinmekte fayda vardır. Mustafa'nın, sorgu için karakola götürüldüğünde Oya ile ilgili cinsellik içerikli hayalleri de kişiliğindeki bu çatışmanın bir ürünüdür. Mustafa, Zekai'nin Oya'ya "orospu" demesine öfkelenmiştir ancak kendisi Oya ile ilgili cinsel içerikli hayaller kurmuştur. Burada dikkate değer olan şey şüphesiz ki erkeklerin cinselliği kendilerine verilmiş bir hak olarak tanımlamaları ve kadın bedeni üzerinden "homososyal yaklaşım"ıbenimseyerek "heteroseksüel kardeşliği" benimsemeleridir. Bu anlamda Mustafa'nın evliliği ve Güler'le olan ilişkisine tekrar dönülerek Horney'in evlilik kurumu ile ilgili söylemlerinden destek alınarak bu durumun gerekçelerini anlamak gerekmektedirHorney, "Evlilik Sorunları" adlı yazısında Freud'un, Oidipus fantezisi ve nevrotik çatışmaların bilinçaltı işlevlerinden faydalanarak, erkeklik üzerine şekillenmiş bir psikolojinin evlilik üzerinde oluşacak olan çatışmalı etkisine değinmektedir. Erkek, evliliğine aziz anne figürünü taşımaktadır. Kadının anneliğinden sonra erkek onu salt anne olarak görmekte ve onu cinsel yönden yadsımaya başlamaktadır. Erkeğin böyle bir tutum değişikliğinin sebebi, kadının gebelik ve emzirme sürecinde güzelliğini kaybetmesiyle ussallaştırılmaya çalışılmaktadır (Horney, 1991, s. 136). Horney'in söylemlerinden yola çıkarak Mustafa'nın eş seçimine ve Oya'ya karşı içinde gelişen cinsel arzuya değinilebilecektir. Bu bağlamda Mustafa'nın, eşi Güler ile cinselliğe bakış açısının Oya ile benzer özellikler göstermemesinin sebebi; Güler'in, evliliklerinden kısa bir süre sonra hamile kalması ve anne kimliğine bürünmesi olabilir. Mustafa'nın, eş seçimine ve Oya'ya karşı duyduğu ilgiye ilişkin Horney (1991), erkeklerin kendi ailelerine bir bağlılık duymalarına rağmen toplumsal konum anlamında; ırk, görünüş ve ilgi alanları olarak tam zıttı bir eş seçimine gitmelerinin de değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak yine de bu tip insanların seçimlerinde farklılıkları benimsemekte güçlük çekmelerinden dolayı da tanıdıkları bildikleri bir tipe meyilleri

vardır (s.129). Horney'in bu söylemlerinde netlik içerisinde görülen şey çatışmanın olmasıdır. Erkek hem kendi alışılmış düzeninin dışındaki bir kadına yönelmekte hem de içten içe bu durumu kabullenmekte güçlük çekerek tanıdıklık arayışına girmektedir. Güler'in farklı bir kültür ve anlayıştan gelmesinin, Mustafa'nın ve Güler'in evliliğinin gerekçesini açıklayıcı bir özelliği vardır. Güler'in sosyal statü ve toplumsal ilgi bakımından Mustafa'dan farklı olması Mustafa'yı, Güler'e itmiştir. Öte yandan Mustafa, benzerlik arayışında olarak Güler'i, toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları içine sokmaya çalışmıştır. Bunun sebebi toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre kadın annelik yapmalı ve ev içi işleri yönetmelidir. Gerçek kadınlık fedakâr anne olmaktır. Kadının eğitim alması, kendisini feminist olarak tanımlayan erkekler için bile bir sorun teşkil etmektedir. Kadınların, doğurmaması durumunda ırkın fiziksel yozlaşması gerçekleşebilmektedir. Bu sebeple, kadınların doğurması önünde engel olabilecek her türlü entelektüel faaliyetlerden uzak durmaları gerekmektedir. Bu durumda doğru bir iş bölümü erkeklerin düşünmesi kadınların ise doğurması üzerine olmalıdır. Kadınların böyle bir iş bölümünü kabul etmemesi ise kadını soğuk, kalpsiz ve vicdansız yapmaktadır (Russett, s.127, akt; Berktay, 2010, s. 127). Mustafa, Güler'i devrimci hareketin dışında tutarak, kısa sürede çocuk sahibi olarak ve Güler'i tanımlarken gebelik sonrasındaki fiziksel değişimlerine vurgu yaparak bu söylemleri destekler nitelikte davranışlarda bulunmaktadır. Oya ise hem fiziksel olarak hem de düşünce yapısı olarak Güler'den oldukça farklıdır. Oya, evli olmasına rağmen devrimci hareketin dışında kalmamıştır ve Mustafa için "anne" olmanın ötesinde "dişil özellikleri" olan "öne çıkarılmış" bir kadındır:

> Karısı esmerdi, boyu da kısaydı oldukça. Son zamanlarda, doğumdan sonra çenesi sarkmıştı hafiften. Görüşte dikkatini çekmişti. Şimdi beynini zorlasa da karısıyla yaşamış olduğu tat verici bir birleşmeyi hatırlamayacak (….) Oya'yla nasıl olur? Nasıl olabilir? Göğsü kalın kazağının altında belirsizdi. Bacakları adalelidir. Sevişirken yorulmaz, hatta zorlar beni. Böylesinin karşısında utanmak, beceriksiz düşmek var. Oya'yı sevişirken, çıplak düşünmek zor aslında Mustafa için. Uzak, dokunması, bilmesi zor bir şey Oya'nın çıplaklığı. Boynunu hatırlıyor ama biçimli kulaklarını. Şimdi bir kadın isteğiyle Oya'yı bağdaştırmak nice ürkütücü olursa olsun, hiçbir kadını istemediği kadar

> isteyiverdi Oya'yı. Utandı. Saçmayla başlayan gecenin sonu neye varacak böyle giderse? Kapandıkça geceyi zorlaştıran tespih-böceğini açmalı beyninde. Çevresine bakındı (Soysal, 2012, s. 95).

Mustafa'nın, kadın bedeni üzerinden değerlendirmeleri ve fantezileri toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir düzlemdedir. Kadın bedeninin nesneleştirildiği ve cinsel doyum aracı olarak görüldüğü düşüncesinin bir sonucu böylelikle Mustafa'da görülmektedir. Berktay (2010)'a göre, kadın bedeninin et olarak algılanması ve kadının duygularının temsili olması ile birlikte erkeklerin de zihin/ruh ve duyguların denetimini kontrol ettiği varsayımı nesnel gerçeklik gibi kabul gördüğü yani bireylerin kutuplaşmalarının devamı olduğu sürece bu ikilemden kurtulma şansı bulunmamaktadır (Berktay, 2010, s. 163). Mustafa'nın, cinsel fantezileri yüzünden suçluluk duyması ise yine süperegonun devreye girmesinden kaynaklanmaktadır. Evli bir erkeğin, başka bir kadınla böyle fantezileri düşlemesi, bilinçaltındaki cinsel dürtülerini bu şekilde açığa vurması, süperegoya göre cezalandırılmalıdır. Mustafa'nın, içindeki çatışmalara rağmen dışarıdan ve doğrudan Oya'ya karşı cinsel içerikli sözlü saldırıda bulunulması Mustafa'yı öfkelendirmektedir. Mustafa'nın, öfkesinin altında yatan nedeni yansıtma savunma mekanizması ile açıklamak mümkündür. Mustafa'nın düşüncelerine benzeyen düşünce yapısına sahip olan Zekai Bey, Mustafa'yı bu sebeple öfkelendirmektedir.

> Öfkesini gemleyemiyor Mustafa. Oya'ya her orospu denişinde, Güler'e sövülüyor gibi. Kendimiz her şeyi göze alsak, her şeye katlansak bile, karılarımızın, bacılarımızın aşağılanmasına katlanmaya nasıl alışacağız? Bu adamların, nice devrimcinin karısına, sevgilisine yaptıkları iğrençlikleri Güler'e de uygulayabileceklerini düşünmek bile çıldırtıcı. Beynine kan hücum ediyor. Yok babam, dayanamam buna. "Dayanamam!" (Soysal, 2012, s. 79).

Bu söylemlerden yola çıkarak Mustafa'nın kaygıyı azaltmak için kullandığı diğer savunma mekanizmalarına da değinmek gerekliliği doğmuştur. Bunlar: yüceltme, özdeşleşme ve karşıt tepki geliştirmedir. Yüceltme kısmı, devrimci hareket içindeki kadınların böylesi aşağılayıcı ithamlara maruz bırakılmasının kabul edilemeyecek olmasıdır. Mustafa içindeki cinsellik dürtüsünü kontrol altına alarak

toplum tarafından onay görecek bir davranış olan kadınları koruma isteğine dönüştürmektedir. Mustafa'nın, Oya üzerinden geliştirdiği bu özdeşleşme eril düşüncenin bir sonucudur. Oya'yı eşinin yerine koyarak onun yaşayabileceği sıkıntıları eşi Güler üzerinden değerlendirmektedir. Mustafa'nın da Oya ile ilgili cinsel arzuları olmasına rağmen bir başkasının söylemlerinden rahatsız olması ve tam aksi yönde davranması karşıt tepki geliştirme savunma mekanizması ile açıklanabilmektedir. Freudyen bakış açısında, savunma mekanizmalarının kullanımına sıklıkla başvurulması benlikteki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. Bu durumda Mustafa'nın sağlıklı bir kişilik geliştirmekte güçlük çektiği görülmektedir.

Yine Mustafa'nın düşüncelerinin alt metninde yakalanan şey ise bu duygu durumunun toplumsallık duygusu ile paralellik göstermesidir. Mustafa'nın değişimi ve tüm insanlığın yararına bir şeyler yapmak istediği göz önünde bulundurulursa toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının dışına çıkma isteği anlaşılabilmektedir. Mustafa'nın içindeki değişme isteğinden gelen huzursuzluk "Mustafa'nın tedirginliği, kabuk değiştirecek bir hayvanın huzursuzluğu*"* olarak tanımlanır (Soysal, 2012, s. 26). Mustafa'nın değişim ile ilgili kararsızlığı ise "Şimdi? Şimdi, artık volta duvarları yoktu çevresinde. Şimdi açılabilir, yayılabilir, kendisine tam yol hız verebilir. Ama nasıl? On dört ay süresince hep korumaya, ezdirmemeye, ayakta tutmaya çalıştığı ne? "Hadi serbestsin," dendiğinde kendisini bocalatan ne?" (Soysal, 2012, s. 13) cümleleri ile ifade edilmektedir. Burada görülen durum, Sevgi Soysal'ın eserlerinde yer alan karakterlerin ortak noktasıdır. Değişim isteyen fakat değişme gücünü kendisinde bulamayan Mustafa'da tıpkı diğer karakterlerde olduğu gibi çatışma yaşamakta ve sancılar çekmektedir. Mustafa, serbest kaldığı anda yaşadığı zorlukların sebebini ertelemeye çalıştığı konularla ilgili karar verme zorunluluğunun getirdiği ağır bir yük olduğunu kavramıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi alması gereken sorumluluklardan kaçınan ve "bahane"lerle ertelemeye çalışan Mustafa için özgürlük bir sorumluluk anıdır:

> Şimdi Mustafa için Urfa'ya gitmek zor. Karısını bulmak ve bulamamak korkusu zor. Yarını, hatta bugünü düşünmek, hayatının sonrasını tasarlamak zor. Yeniden öğretmenlik yapmak, öğretmenlik yapamamak zor. Daha doğru, daha iyi yapmalı artık her şeyi ve en zoru da bu. Çektikleri, çekilenler boşa

> çekilmemiş olmalı, boş acılara, budalalıklara indirgenmemeli. Bunun gerçekten böyle olması, yeni ve güçlü başlangıçlar zor. Zora katlanmak, doğrusu zoru sevmek, benimsemek gerekiyor. Yeniden tutuklanmaktan niçin korkmamış olduğunu anlıyor. Bütün bu zorların içinde en kolayıydı tutuklanmak. Seçmeyi ve davranmayı erteleyen, elinde olmayan bir sorumsuzluk (Soysal 2012, s. 127).

Mustafa'nın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 13

Mustafa'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 14

Mustafa'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Mustafa'nın kişilik yapısında savunma mekanizmaları, bilinçaltı ve yaşam üslubu ön plana çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramlarına ilişkin ise erkeklik

rollerinin ve toplum baskının etkileri görülmektedir. Mustafa'nın kişiliği değerlendirildiğinde toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir "erkek" profiline rastlanır. Baskın, gücü elinde tutmak isteyen, öfkeli, otoriter ve saldırgan bir tiptir. Ataerkil düzenin, hegemonik erkeklik biçiminden beklediği üstünlük çabası içeresindedir. Mustafa'nın kişilik özelliklerine bakıldığında Freudyen bakış açısında yer alan psikoseksüel gelişim basamaklarının ikisini sağlıklı atlatamadığı görülür. Burada her iki dönemin de genel özelliği ebeveyn tutumlarının etkisinin yoğun olduğu yaş aralıkları olmasıdır. Mustafa'nın bu basamaklarda sorun yaşamasını yanlış ebeveyn tutumları ile açıklamak mümkündür. Yine Mustafa'nın ataerkil düzenin beklentileriyle uygunluğu cinsellik algısının olduğu bilinçaltı düşünceleri, Oya ile ilgili cinsel fantezilerine yansıttığında görülebilir. Diğer karakterlerde olduğu gibi Mustafa'da da değişimi isteyen ve içsel çatışmaları olan bir karakter karşımıza çıkar. Toplumsallık duygusuna "devrimci" hareketle ulaşmak isteyen idealist bir kişilik profili çizilir. İdealize ettiği benlik imgesinde tüm toplumlara ulaşmak isteği olmasına rağmen düşünceleri ve eylemleri arasındaki tutarsızlıklara bakıldığında Horney'in, bireyin içsel çatışmalarına değindiği kısımda "iki baskın güç" arasında kaldığı görülür. Bu iki güç toplumsal cinsiyet rollerine göre öğretilen Maraşlı ve erkek olmak ile tüm topluma faydalı olmak isteyen devrimci hareket isteğidir. Mustafa'nın bir Maraşlı gibi davranışları evliliğinde ve kadınlara bakış açısında kendini gösterirken, tüm topluma ulaşma isteği "devrimci hareket"in içinde kendi ve sosyal çevresi ile ilgili işleri askıya almasında görülür.

Mustafa'nın yaşam üslubu Ali ile benzerlik gösterir. Toplumsallık duygusunun ve sosyal ilgisinin tek bir cinsiyet üzerinden geliştirildiği görülmektedir. Kadına dair sorunların ikincil planda kalması sosyal ilgi eksikliği ile açıklanabilmektedir. Ataerkil düzenin ve toplumsal cinsiyet rollerinin benimsendiği bir sosyal çevrede büyümesine bağlı olarak toplumsallık duygusunun gelişmediğini söylemek mümkün görülmektedir.

4.8. Sema'nın Kişiliğinin İncelenmesi

Sevgi Soysal'ın son ve ölümü sebebiyle tamamlanamamış olan "Hoş Geldin Ölüm" adlı eserindeki ana karakter olan Sema'nın kişiliği üzerine yapılan

değerlendirme, bu araştırmanın da son değerlendirmesidir. Sevgi Soysal'ın bitirilememiş olan bu eserinin sonu ile ilgili Latife Tekin'in, *Hoş Geldin Ölüm* adlı kitabının 2005 basımı için yazdığı ön söz dikkate alınırsa;

> Hoş Geldin Ölüm, yaşamın ve ölümün serinliğine ermiş bir yazarın zarafetini, ölümle karşılaştığında dönüp yaşamı kucaklamak isteği duymamışlığını sadelikle yansıtan; roman olarak düşünülmüş bir metnin ilk iki bölümünün ön çalışması… Üçüncü şahıslardan birinci tekil-çoğul şahıslara geçerek yazarın doğrudan kendisini anlatıya soktuğu bölümlerde metin, gözalıcı biçimde parlıyor. Birden işte, yazılmamış sayfalarının da aydınlanıvereceği ürpertisi yaratan bir ışımayla roman zihnimizde tamamlanıyor. Hoş Geldin Ölüm'ü yarım bırakmamış Sevgi Soysal. Bana bir armağan gibi gelen keşfim, romanın zihnimde nasıl tamamlandığını söylememi zorunlu kılıyor. İç sıkıntısıyla soluklanan, üstüne yaşadığı hayatın yorgunluğu çökmüş, insanı yaralayacak kadar dürüst, her şeyden çok bir yatağa uzanıp uyumak isteyen Sema'nın intiharıyla biteceğini…" (Tekin, 2005, s. 39-40). Sema'nın yaşamının bir intihar ile sonuçlandığı söylenebilecektir.

Yazılan ön sözün, eserin ismiyle bağdaşması ve Sema karakteri yaratılırken çizilen profilin bu anlamda bir uyumluluk içinde olması, çalışmanın seyrini belirlerken bu yönde bir yol haritası çizilebilmesini mümkün kılmıştır. Uzandığı sedirde karşısında oğlu Ali'yi gördüğünde verdiği tepki, "Ali'den korktu bir an. Onun yanında başına kötü bir şey gelmesinden. En azından Ali'ye kötü resimler göstermemeli; en azından bunu yapabilmeli" (Soysal, 2005, s. 55) sözleri Sema'nın, ölüm isteğiyle bağdaştırılabilmektedir.

Sema'nın toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle gelişen kişiliğini incelemek için diğer karakterlerde olduğu gibi problem durumunun belirlenmesi gerekmiştir. Bu anlamda Sema nasıl bir çocukluk geçirmiştir? Ebeveynlerinin Sema üzerindeki etkileri nasıl olmuştur? Ömer'le ve Hasan'la ilişkisinin gerekçeleri nelerdir? Anneliğe bakış açısı nasıl olmuştur? Devrimci hareketin içinde bulunma sebebi nedir? Son olarak yaşamdan soğumasının, yazarın deyimiyle "yorgunluğunun" ve "bıkkınlığının" sebebi nedir?

İncelenen her bir karakterde yapıldığı gibi Sema'nın da çocukluk döneminde yaşadıkları ve sosyal çevresi anlaşılmaya çalışılmıştır. Kişiliğin ilk şeklini aldığı bölümün resmini çıkarmak, karakterin kişiliğini anlayabilmek açısından önemlidir. Erken çocukluk döneminde aile içi etkileşim ve tutumların kişilik üzerindeki etkileri, ilerleyen dönemlerdeki kişilik yapısının zeminini oluşturmaktadır. Bireyin güvensizlik duygusu, yetersizlik hissi gibi yaşamının her alanında karşısına çıkabilecek kişilik özellikleri de yine bahsi geçen erken çocukluk döneminde genel şeklini almaktadır. Geçtan (1998)'ında belirttiği gibi yeni doğan bebekler savunmasız ve bakıma muhtaçtır. İlk etkileşimi anne ile olan bebekler annenin duygu durumundan etkilenirler ve bu etkiler yaşantılarını şekillendirecek kalıcı izler bırakırlar. Bebeğin bütün ilişkisi ilk zamanlar sadece anne ile olacaktır. Birinci yılın sonunda güven duygusu gelişmeye başlar ve bunun belirleyicisi annesi ile olan güven-güvensizlik durumudur. Bireyin kendine olan güveni ile çevresindekilere güveni arasında bir fark yoktur. Kendine güvenen bireyler, diğer bireylerden korkmayacaklardır, korkan bireylerde ise umutsuzluk olacaktır. Kişinin kendine güvenmesi erken çocukluk döneminde oluşmaktadır. Eğer bu duygu gelişmemiş ise sonradan kazanılması oldukça güçtür (s. 28-29). Horney'de, çocukta oluşabilecek güvensizlik duygusunun çevredeki birçok etkenden kaynaklanabileceğini ifade etmektedir. Bu sebeple, çocuğa uygulanan direkt ya da dolayı bir baskı, bireysel ihtiyaçlarının yok sayılması, aşağılayıcı ya da küçük düşürücü davranışlar, çocuğun takdir görmesi veya hiç takdir görmemesi gibi tutumlar çocuğun nevrotik ihtiyaçlar edinmesine sebep olacaktır (Horney, 2014, s. 26). Sema'nın, çocukluk döneminin geçtiği ortama bakıldığında Horney'in tanımında yer alan, yok sayma, dolaylı baskı, Sema'nın istenmeyen çocuk olmasına bağlı aşağılanması, Sema'nın nevrotik ihtiyaçlar belirlemesinin sebebi olarak düşünülebilir:

> Sema anasının ilk evliliğinden, dedesinin çok güvendiği bir ortağından olma, ama o ortak hiç kelepir çıkmamıştı, Sema'yı ve daha bir yığın borcu Hüsrev beyin üstüne yıkarak toz olmuştu. Sema'nın yeni babası, emlak konusunda Hüsrev beyi hayal kırıklığına uğratmadı doğrusu; yalnız Sema'yı istemedi evine. Kimse de fazlaca durmadı bunun üstünde. Genellikle uslu ve sessiz bir çocuk olan Sema, ikide bir sobanın ardında küsmelenip kalan anneannesinin çok işini görüyordu çünkü (Soysal, 2005, s. 58).

Horney (2014)'in tanımından devam ederek, çocuğun gelişiminin bu şekilde hasar almasının sonucunda çocuk, düşman gibi gördüğü dünya ile mücadele etme yolları arayışına girecektir. Kendini aciz ve yetersiz hissetmesine karşın, ona zarar veren güçlerle baş etmek için bir takım bilinçdışı yollar geliştirecektir. Geliştirilen bilinçaltı yollar sadece mücadele için kullanılmakla kalmayıp zamanla kişiliğin bir parçası haline dönüşebilmektedir *(*Horney, 2014, s. 32-33).

Sema'nın istenmeyen bir çocuk olması, Sema'da aşağılık duygusunun gelişmesine sebep olmuştur. Değersizlik duygusu, bir insanın kendini diğer insanlardan daha aşağıda görmesi demektir ve başlangıcı çocukluk yıllarına uzanmaktadır. Çocuğa kendini değersiz hissettiren şey, çocuğun birey olma isteğine saygı duyulmamasıdır. Aslında kişiye değer verilmesi onu anlamak, onu olduğu gibi kabul etmektir (Geçtan, 1998, s. 75). Ancak Sema'nın hem anne babası hem de bakım emeğini üstlenen dedesi ve anneannesi ona değer vermemektedir. Bu değersizlik duygusu Sema'nın "yaşamını yönetecek bir ortağa duyulan nevrotik ihtiyaç" belirlemesine sebep olmuştur. Bu sebeple, üstünlük duygusuna erişebilmek için idealize ettiği Ömer'e ve "devrimci hareket"e sığınmıştır.

Horney (2014), bahsedilen sorunlarla mücadele etmek için bireyin çaresizliğini ve güçsüzlüğünü kabul edip, kişiliğinde yer edinen yabancılaşma ve korkulara rağmen diğer insanların desteğini kazanmak için uğraştığını ifade etmektedir. Bireyin yaşadığı aile ile ilgili sorunlar varsa birey sorunlarla baş edebilmek için güçlü gruplara sığınabilir. Birey, bu gruplara uyum sağlayıp onlara itaat ettiğinde kendini daha güçlü hissederek yalnızlıktan kurtulmakta ve aidiyet duygusu kazanmaktadır (Horney, 2014, s. 33). Bireyin gruplara veya bireylere bağlanma eğiliminin nedenlerini Horney ile benzer bir şekilde aile içi dinamiklerle açıklayan Geçtan (1998), sosyal çevre ile sağlıklı ve uyumlu etkileşimi yakalayan anne-babaların çocukları, ailenin ilerlemelerine yardım etmeleri sayesinde benliklerini geliştireceklerini ve bağımsızlaşmış olarak yetişkinlik dönemine ulaşacaklarını belirtmektedir. Kendi yetersizliklerinden kaynaklanan aşırı korumacı ya da ilgisiz anne babaların çocukları ise birey olarak görülmediklerinden kişilik gelişimlerinin bütüncül bir yapıya sahip olmayacağını ve bu durumun yetişkinlikte başkalarına bağımlı birey olmalarına sebep olacağını öne sürmektedir (s. 32-33).

Sema'nın üniversite yıllarında Ömer'e ve onun öncüsü olduğu devrimci harekete sığınması, çocukluk dönemi ve aile yapısı ile açıklanabilecektir. Anne ve baba tarafından terk edilişi, dede ve anneanne yanında değer görmeden ve fikirlerine önem verilmeden yetiştirilmesi bu anlamda "sevgisiz" kalması Sema'nın, bir grubun içinde var olma çabasının gerekçesi olarak gösterilebilecektir. Sema'nın içinde bulunduğu yetersizlik duygusunu aşkla ve bir erkekle çözümlemeye çalışması da bilinçaltındaki hem nevrotik ihtiyaçların bir dışa vurumu hem de toplumsal cinsiyet pratiklerinden "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Horney (2014, s. 45), aşkın etkisiyle bireyin hem geri durma hem de üstün gelme ihtiyacının karşılanabileceğini belirtmektedir. Aşk sayesinde birey içindeki saldırgan dürtülerle birlikte sempatik duyguları da dışa vurabilmektedir. Birey, yaşadığı sıkıntıların kendinden kaynaklandığını anlayamadığı için aşk aracılığıyla çatışmalarını erteleyebilecek ve onu seven birini bulduğundan tüm sorunları çözebileceğine inanmaktadır. "Sema sevilmeyi hep hak etmediğini sanıp sevilmemekten ödü kopanlardandı" (Soysal, 2005, s. 35).

Sema'nın, kişiliğini korumak için geliştirdiği nevrotik ihtiyaç, Horney'in kuramında yer alan "sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaç" tanımıyla uygunluk göstermektedir. Sema'nın Horney'in kuramına göre "uyumlu insan tipi" Connell'in toplumsal cinsiyet pratiklerinde tanımladığı "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi özelliklerinin de büyük bir kısmını taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü Sema, sevilmek ve kabul görmek için çevresindeki bireylerle uyumlu olma yoluna gitmiştir. Horney (1991) uyumlu insanların çoğunlukla çaresizlik ve güçsüzlük içinde olduklarını belirtmektedir. Aynı zamanda kendilerini daha geri planda tutma eğilimleri olduğunu ve diğer insanların onlardan daha zeki ve üstün olduklarını düşündüklerini ifade etmektedir (s. 41-42).

Bu söylemi destekleyen hareket, Sema'nın öğrencilik yıllarında okuduğu kitaplarda, edindiği tutumlarda ve gerçekleştirdiği davranışlarda kendini göstermektedir:

> Hep birtakım kitapları, kimselerde rastlamadığı bir ciddilikle okur dururdu Sema. Her eyleme katılır, ama hiçbir harekette göze çarpmazdı, sanki eylemlere de aynı o kitapları okuması gibi, henüz kavramadığına emin olarak,

> ama kavramak zorunda olduğu, mutlak delinmesi gereken kayalar gibi bakarak ve kendi ufaklığının bilincinde olarak, ama yılmayarak, hiç utanmayarak, başka kılıflara saklanmayarak (Soysal, 2005, s.37).

Sema'nın, Ömer'in sevgi ve onayını kazanmak için Ömer'in düşüncelerine dair her şeyi kabul ederek onun isteklerini ön planda tutması hem nevrotik ihtiyacın hem de uyumlu insan tipinin ve "öne çıkarılmış kadınlık "biçiminin özelliklerini barındırmaktadır. Aynı zamanda idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için geliştirilen kusursuzluk ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Sema, ona verilen görevleri tam olarak yerine getirip devrimci hareket içinde mükemmele ulaşmak istemektedir.

Sema, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisi altında içindeki çatışmaların çözümü için bir erkeğin korumasına ihtiyaç duymuştur. Burada kadının güçsüzlüğü ve çaresizliği çözümleyebilmek adına erkek egemenliğini kabul etmesi toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ile bağdaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet pratikleri ile uyumlu olan bu özellikler "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi ile doğrudan ilişkilidir. Bir diğer durum ise Sema'nın bilinçaltındaki düşüncelerin dışavurum şeklidir. Sema, onu koruyup kollayacak bir eril figür arayışı içinde Ömer'e ve sonrasında Hasan'a sığınmıştır. Birey, korunma ihtiyacı ve pasif karakteri sebebiyle aşkı "kendisinin bile fark edemediği bir dürtünün nesnesi" (Fromm, 1998, s. 30) olarak görmektedir. Burada gerçek bir sevginin varlığından ziyade bireyin bir sığınak arayışı içinde olduğu söylenebilir. Yine burada değerlendirilmesi gereken iki durum vardır. Birincisi toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle eril figür tahakkümünün kabulünün normalliği yani hegemonik yapının destekçisi olma durumu, diğeri ise çocukluk dönemindeki aile yapısındaki sorunların etkisiyle baba figürü arayışıdır. Burada kişiliğin yapısında ebeveyn tutumunun önemi tekrar göze çarpmaktadır. Tüm bu değerlendirmeler kapsamında Sema'nın, Ömer'e ve Ömer'in düşüncelerine tabi olması hem nevrotik ihtiyaçlarının hem de ataerkil yapının bir sonucu olarak değerlendirilebilecektir. Ataerkil düzenin içinde kadınlar ve erkekler için belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde bireyin kişiliğinin gelişiminde kendine yer bulmaktadır.

Toplumların birçoğunda erkekler kendileri için belirlenen kalıp yargılar doğrultusunda güçlü ve bağımsız olmaya çalışırken, kadınların daha zayıf, bağımlı ve pasif olmaları beklenmektedir. Kadınlara yönelik bu kalıp yargılar doğrultusunda, kadınlar politik, ekonomik ve toplumsal alanda erkeğe göre daha düşük konumda yer almaktadır (Sakallı Uğurlu, 2003, s. 1-11). Sema'nın, devrimci harekette arka planda kalması, Ömer'in önerdiği kitapları okuması ve onun yazmanlığını üstlenmesi bunun bir sonucudur. Horney'in, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile ilgili benzer doğrultudaki tanımı da bu anlamda dikkate değerdir. Horney (1991), ataerkil sistemin içindeki kadın rollerini açıklarken kültür komplekslerinde kadının doğası ile ilgili birtakım sabit fikirlerin varlığına değinir. Buna göre, kadının zayıf, bağımlılığa eğilimli, bağımsız düşünce ve yeteneklerden yana yoksun olduğunu belirten düşünce sisteminin varlığını devam ettirdiği düşüncesi kültür komplekslerinde güçlü bir yere sahiptir (s. 242). Sema ile ilgili şu söylemler bahsedilen kültür komplekslerinin bir yansımasıdır: "Sema'nın göstereceği davranışı, Ömer'in kararı olarak yorumlar, o kadar." (Soysal, 2005, s. 17), "Ömer, Sema'nın yokluğu üstünde durmadı. Sema'nın sessiz sorumluluğuna öylesine alışmış ki, onun şimdi çoktan fakültede, kendilerini beklediğine emin." (Soysal, 2005, s. 53).

Yukarıdaki ifadelere bağlı olarak, Emiroğlu (2006)'nun ifadeleri önem kazanır. Aile reisi ve aile otoritesi kavramlarına bağlı olarak aile reisi kabul edilen erkek alınacak kararlardaki tek söz sahibidir (s. 88). Kadının karar alma yetkisinin elinden alınması ya da alınacak kararlara müdahale etme hakkının olmaması toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının bir sonucudur. Sema'nın kişilik özellikleri de geleneksel toplumlarda kadınların edilgenliği ve sığınak arayan bireyler olması yani "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi savı ile aynı doğrultudadır. Eril tahakkümün içindeki kadınların davranışları ile paralellik gösteren bir yapıya sahip olması açısından da önemlidir. Türk solu içerisinde kadınların konumlarında ya da toplumsal cinsiyet rollerinde alışılmışın dışında bir farklılık bulunmamaktadır. Kadın, mütevazı, saf ve fedakâr olmalıdır. Aynı zamanda kadınlar dişiliklerinden de kurtulmalıdır. Topluluk içinde sesli gülmemelidir, yüksek sesle konuşmamalıdır. Kadınlar yerini bilmelidir. Burada yerini bilmekten kasıt şüphesiz ki kadınların teori üretmemesi ve entelektüel faaliyetlere katılmamasıdır (Berktay, 2010, s. 85). Sema'da daima devrimci hareketin

hegemonik yapısına uygun bir davranış sergilemiştir. Horney'in kuramında yer alan uyumlu insan tipi Sema'nın her şeyi kabullenip, sessizlik içinde yerine getirmesini açıklamaktadır. Sema'nın bağımsız bir kişiliğe sahip olmaması ve bir erkeğin himayesine girmeyi normal kabul eden bu yapısı, ataerkil tahakkümün beklentileri yani toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ile uyumlu bir çizgi içerisindedir. Aynı zamanda bireyin, kendi sorumluluğunu almaktan çekindiğinin de bir göstergesidir. Sorumluluktan kaçışın bir diğer yöntemi ise kişinin kendini yok saymasıdır. Bağımlılık gösterdiği kişinin kararlarını ve fikirlerini benimseyerek kendini yok saymaktadır. Böylelikle kendi sorumluluğundan kurtulmaktadır. Fakat kendi benliğine yabancılaştığı ve görünmez olduğu için çevreleri tarafından ezilirler ve sömürülmeye açık hale gelirler. (Geçtan, 1998, s. 104). Horney (2014), edilgen yapıdaki insanlarda oluşan nevrotik eğilimlerin kendini gösterme biçimini "insanlara yönelme" ile ifade etmektedir. İnsanlara yönelme eğilimi içinde olan bireylerin belirgin bir biçimde sevgi ve onay için bir eş, bir arkadaş veya bir sevgili arayışı içine girebileceklerini belirtmektedir. Hem hayat içinde karşılaşacakları sorunlarla baş etmek hem de onlarla ilgili tüm sorumlulukları üstlerine alabilecek özellikleri olan partner arayışı içinde olacaklardır (s. 38).

Ömer'in onu terk ettiğinde Hasan'ın yakınlığını ve korumacı davranışlarını kabul etmesi bunun sonucunda Hasan'la evlenmesi Sema'daki "sevgi ve onay için nevrotik ihtiyacın" bir göstergesidir: "Hiç ses etmemişti Sema. Ne dolmuşta ne de alacakaranlıkta kapıyı açan Hayriye'ye. Hasan'ın "Ana, bu kız senin kızın oldu, bunu böyle bil, burada kalacak" dediği anda da…" (Soysal, 2005, s. 40). Sema'nın kabullenici oluşunu ve karar verme yetkisini bir erkeğin iradesine bıraktığını gösteren bu cümleler yine aynı şekilde toplumsal cinsiyet pratikleri ile örtüşmesi açısından önemlidir. Sema, bir erkeğin koruması ve güdümü altına girerek eylemlerini bu yönde değiştirmekte ve yaşamına bu bağlamda şekil vermektedir. Bu durum hem "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminin hem de nevrotik hırsın bir göstergesidir. Sema var olabilmek için Ömer ile birlikteyken "direnen ve boyum eğmeyen kadınlık" biçminin isteklerine uyum sağlamıştır. Hasan ile birlikteyken ise "öne çıkarılmış kadınlık" biçimini benimsemiştir. Nevrotik hırsta yön değişikliğinin olması bu çıkarımın yapılabilmesini olası kılmıştır. Nevrotik hırsı olan bireyler, daima huzursuzluk

duyarlar. Sema'nın da daima huzursuz yapısının olması ve nerede olursa olsun ait hissetmemesi bunun bir göstergesi olabilir. Burada Sema'nın yaşam üslubunu oluşturmakta güçlük çektiği de görülmektedir. Sağlıklı bir aile ortamında çocukluk dönemini geçirememiş bireylerin içlerindeki yaratıcı gücü harekete geçiremeyerek yaşam üslubunu oluşturamayacakları belirtilmiştir. Sema'nın; Connell'in tanımında "öne çıkarılmış kadınlık" biçimi, Adler'in kuramına göre alıcı tip, Horney'in kuramına göre ise uysal tip özelliklerini göstermesi, onaylanmak ve var olmak için kendine özgü bir yaşam üslubu belirleyemediğini göstermektedir. Sema'nın yaşam üslubunun daima birlikte olduğu partnere göre şekillenmiş olması ise kişiliğindeki bağımlılığı dolayısıyla oral dönem saplantının sonucudur. Sema'nın bağımlı ve uyumlu yapısı yaşamının her alanında olduğu gibi anneliğinde de kendi göstermiştir (Ancak bu durum uzun sürmez). Sema, bir cana kıymamak için çocuk sahibi olmuştur. Çocuğu olunca eğitim hayatını yarıda bırakarak, Hasan'ın ailesinin yanında onların düzenine ayak uydurmuştur: "Sonra Ali'nin doğuşu, Sema'nın üniversiteye gitmeyişi, bebe bezlerini kendi yıkayışı, Hayriye işteyken evin yükünü sırtlamaya kalkışı, bütün bunlar, daha nice ufak şey. Sema'nın bir fiyatı önceden ödemeğe kalkmasından başka neydi?" (Soysal, 2005, s. 41).

Sema'nın, annelik tanımında "bir fiyatın önceden ödenmesi" söylemini detaylandırmak gerekliliği doğmaktadır. Annelik, biyolojik gerçekliğin ötesinde bulunan toplumsal bir gerçekliktir. Bir kadının, eğitim hayatını bırakarak tüm yaşamını toplumsal cinsiyet rollerinin beklentisi içinde yeniden oluşturması ve anneliği bir görev bilinciyle yapması, önceden belirlenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının yeniden üretilmesidir. Bir kadın tarafından kabul edilen bu yazısız kurallar kişilik ile uyumlu olmadığı takdirde ise bireyi bir çatışma içine sürükleyerek benliğe yabancılaşmaya ve bireyin olmadığı gibi biri davranmasına sebep olmaktadır. Aslında burada Horney'in kuramındaki idealize edilmiş benlik imgesinin de bir izdüşümü görülmektedir. Hasan'ın ailesi ve Hasan'la olan ilişkisinde Sema toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını benimseyen biri gibi davranma zorunluluğu hissetmiştir. Zoraki olarak yerine getirilen bu eylemler ise mevcut şartları oluşturan etkenin ortadan kalkmasıyla (Hasan'ın hapishaneye girmesi ve Sema'nın tekrar yalnız kalması) birey ait olmadığını düşündüğü ortamdan ayrılabilecektir. Bu

sebeple, Sema'nın, Ömer'i idealize etmesine ve Hasan'ın hapishaneye düşmesiyle hayatından nispeten de olsa uzaklaşmasına bağlı olarak evlilikleri uzun sürmemiştir. Sema, Hasan'la birlikte oğlu Ali'yi de terk ederek Ömer'e gitmiştir. Burada Sema'nın da Tante Rosa gibi çocuğunu terk ettiği ve çocuğun bakımını babasına ve/veya babaannesine bıraktığı görülmektedir. Bu anlamda, Sema'da da "soğuk kadın" özelliklerinin bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sema, annelikten nefret etmemekle birlikte tam bir kabullenişe de sahip olamamıştır.

Beauvoir (1993)'a göre, bazı kadınlar anne olmaktan rahatsız olmamakla birlikte yaşamın farklı alanlarındaki uğraşılarından dolayı tüm zamanını anneliğe adamak istemeyebilirler (Beauvoir, 1993, s. 65). Sema'nın, devrimci hareket içinde yer almak ve Ömer'in yanında olmak için oğlu Ali'yi terk etmesi bunun bir sonucudur. Diğer kadın karakterlerde olduğu gibi Sema'nın anneliği de geleneksel rollerin dışında bir seyre dönüşür:

> Oğlunu görmek istemiyor aslında bugün. Şu anda ona verebileceği hiçbir şey yok. Almak istiyor, biraz güç, biraz, ne olduğunu kestiremiyeceği, belki biraz şey, belki de çok şey. Ali'den istemeğe hiç hakkı olmadığı nice şey. Ali'ye karşı hak, ya da haksızlık. Bu defterler çoktan kapandı Sema için. Kapanmamış gibi davranmak yalancılık olacak, kocaman bir yalancılık. Sema şu anda, en az yalanı taşıyabilir (Soysal, 2005, s. 18-19).

Sema'nın oğlu Ali ile ilgili bu düşünceleri aslında Ali'ye, annelik yapmadığı için duyduğu suçluluk duygusunun bir sonucudur. Toplumsal cinsiyet pratiklerinde "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminde annelik inşası düşünüldüğünde Sema'nın, Ali'yi bırakmasından dolayı suçlanması gerekmektedir. Sema'nın beklentisi de bu yöndedir ancak Hasan'ın ailesinin bu duruma tepkisiz kalması, Sema'nın suçluluk duygusunu hissetmesine sebep olmuştur. Bu durum, toplumsal yapının kurallarına uyum göstermemiş olmanın neticesinde kişiliğin süperego tarafından cezalandırıldığını gösteren bir örnek olması açısından önemlidir: "Hayriye kızıyordur, mutlak kızıyordur bana artık. Birileri, Hasan da Ali de hepsi kızıyorlardır; gelip kızgınlıklarını kussalar, belki yorgunluğum azalacak, belki kendi kuyumdan, kızgın çengellerle de olsa, kurtarılıp açık havaya kavuşacağım..." (Soysal, 2005, s. 27).

Sema'nın, çatışma halinde olan kişiliği, suçluluk duygusuyla baş edemediğini göstermektedir. Sema, bu suçluluk duygusu içerisinde kendi anneliğini sorgular. Anneliğin bireysel bir kazanım mı yoksa toplumsal bir kazanım mı olduğunu anlamaya çalıştığı görülmektedir: "Buraya, arada Gima'dan eşya alırcasına çocuğunu alıp gitmek hiçbir fiyat ödemeden, ödemeden evet, sadece ne zamandır ve nasıl kazanıldığı bilinmeyen ve ne zamandır yitirildiği tartışılabilir bir hakla arada Ali'yi alıp gitmek, (…)" (Soysal, 2005, s. 25-26).

Ömer'i ve devrimci hareketi yüceltmesi ve Hasan'a sığınması kişiliğinde bulunan aşağılık duygusunun bir neticesidir. Aslında Sema'nın eleştiri biçimi ve nedeni de yine aynı şekilde içindeki aşağılık duygusundan kaynaklanmaktadır. Geçtan'ın söylemleri ile konu detaylandırılabilir. Geçtan'a göre, değersizlik duygusunu yaşayan insanlar başkasını yüceltme eğilimindedir. Aslında duyulan hayranlık büyük oranda kişinin kendisinin asla ulaşamayacağı bir konumda olduğuna dair yanılgılarından kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman hayranlık duydukları kişiye karşı aslında bilinçaltında düşmanlık duyarlar. Çünkü onların varlığı kendi eksikliklerini daha çok hissetmelerine sebeptir. Hayranlık oranı arttıkça bilinçaltındaki düşmanlık oranı da artmaktadır. Bu yüzden tanrılaştırdıkları kişinin bir açığını bulduklarında bilinçaltındaki düşmanca duygular gün yüzüne çıkar ve yarattıkları Tanrı'yı kendileri yok ederler. Bu durum toplumumuzda oldukça sık rastlanan bir fenomendir (Geçtan, 1998, s. 76).

Geçtan (1998)'ın söylemlerinden yola çıkarak başlangıçta idealize ettiği ve yücelttiği Ömer'i sonrasında, Ömer'in yaptığı hatalardan dolayı küçümsemesi Sema'da bulunan aşağılık duygusu ile açıklanabilir:

> Aslında şimdi Ömer'i on adım ötesinde öyle cılız, ufak tefek ve güçsüz görüyor ki, söylemesi gerekeni söyleyip söylemeyeceğine henüz karar veremediği gerçeği, gerekli dehşet kadar tartışılmaz, önlemleri alınması gereken gerçeği onu anlatıp anlatmamakta kararsız (Soysal, 2005, s. 13-14). Sema, Ömer'in daha önce işkencede konuşmuş arkadaşları hakkında neler söylediğini unutmamıştı oysa, daha o kadar zamanı olmamıştı. (Soysal, 2005, s. 14).

Yukarıda bahsi geçen durumlar aynı zamanda görkeme ulaşma çabasının itkilerinden olan kinci zaferin bir göstergesidir. Sema, idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için Ömer'i kutsallaştırmıştır. Ancak çocukluk döneminden itibaren yok sayılması ve aşağılanmasına bağlı olarak kutsallaştırdığı Ömer'in yanlışında ondan intikam alma isteğine sebep olmuştur. Uyumlu ve alıcı tip özellikleri gösteren Sema'nın intikamı ise Ömer'i önemsememek şeklinde kendini göstermiştir.

Sema'nın kişilik özelliklerine genel bir çerçeveden bakıldığında aşağılık duygusunun ve çatışmaların varlığına şahit olunur. Aşağılık duygusuna ilişkin açıklamalardan sonra çatışmaları üzerine de bir değerlendirme yapılması gerekli görülmüştür.

Horney (2014, s. 26), bireylerin içinde bulunduğu durumlarda normal çatışmaların olabileceğini belirtmektedir. Kendisi için benzer öneme sahip iki olasılık arasında bir seçim yapma zorunluluğu hissetmesi olasıdır. Nevrotik çatışmada ise bireyin seçim hakkından ziyade iki durum arasında hapsolunmuşluk hissi hâkimdir. Bireyin bir seçim hakkı olmadığına dair inancı bireye iki güçlü zıt kutup arasında gelgitler yaşamasına sebep olur. Birey bu iki uç kutup arasında sıkışıp kalmıştır.

Bu bağlamda Sema'nın hem devrimci hareket içinde kendini bulma eğilimi içinde olduğu hem de ne yapmak istediğini bilmediği için bir çaresizlik içerisinde kendini, tüm bu süreçlerin içinden soyutlama isteği içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kendisini her şeyden soyutlayarak yeni bir yola girmek istemesi Sema'nın kişiliğinin de sağlıklı bir oluşum ve gelişim içinde olmadığını düşündürmektedir. Bu bağlamda Sema'nın yaşam üslubunun belirlenmesinde sorunlar yaşadığını söylemek doğru olacaktır. Bir yandan toplumsallık duygusu ile bir hareketin içine katılmıştır diğer yandan ise bu hareketin içinde de kendini ait hissetmemektedir. Bağımlı bir kişilik olarak, hüküm sahibi olanın gölgesinde hareket etmektedir. Sema, bulunduğu durumdan ve sahip olduğu tüm şeylerden kurtulmak ister:

> Doğru, ama "doğru" sıfatının mesele ve kitleyle ilişkisi konusu değişiyor hep değişiyor. Sema'nın, bir süredir içinde değişen nice şey gibi. Şimdi, bu ansızın Sema'ya abanan sonbahar güneşinde, dayanılmaz bulduğu nice şey gibi.

> Değişmek iyi olabilir. Şimdi, sadece buradan gitmek istiyor. Sema, beden olarak gitmek; çok yorgun bedenini ilk dolmuşa atmak, o kadar. İstediği tek değişiklik, şu anda kavrayabileceği tek değişiklik bu Sonra uzanmak; uyumak, uyumamak; dinlenmek, Ömer'e anlatılmasından çok, çok daha çok, kendisi için yeni olan gerçeği düşünmek (Soysal, 2005, s. 16).

Sema'da görülen bu durum, Sema'nın değişimi istediğini göstermektedir. Bireyin bu değişimde yalnızlaşmak için yoğun bir istek duymasının sebebini Geçtan'ın söylemleriyle açıklamak mümkündür. Bazı durumlarda bireyler, diğerlerinden daha izole bir yaşam sürdürmek isteyebilmektedirler. Kendilerine yabancılaşmış hissedebilmektedirler. Bunun temelinde çoğunlukla bireyin daha derinlerde bir sorunu bulunmaktadır. Sorunlar varoluşun temelinden kaynaklanmaktadır. Diğer bireylerle olumlu ve doyurucu bir ilişki yaşıyor olsalar bile bu soyutlanma hızla artarak devam edebilmektedir. Bireyin algısında dünyada kendisinden başka kimse yoktur veya çoğu zaman kendisi bile yoktur. Bazı yazarlar, soyutlanmanın gerekçesi olarak bireyin ölmek üzereyken yaşadığı mutlak yalnızlıkla özdeş olabileceğini ifade etmektedirler (Geçtan, 1990, s. 153). Bu durumda bireyin intiharı düşünmesine sebep olan durumları iyi anlamak gerekmektedir. Bu sebeple literatürde Freud'un kişilik kuramı anlatılırken bahsedilen temel iki içgüdüden biri olan thanatos yani saldırganlık içgüdüsüne dönmek gerekmektedir. Thanatos (saldırganlık) içgüdüsü süperego ile ve dolayısıyla onun sistemi içinde bulunan ceza, vicdan, kişi için duyulan acı gibi duygularla iç içe geçmiş bir haldedir (Kıvrıkoğlu, Güllü ve Sarp Kulkara, 2020, s. 47). O halde intiharın sebebi süperegonun kendisini cezalandırması olarak değerlendirilebilecektir. Freudyen yaklaşımda, intihara sürükleyen duygu melankolidir. Freud, "melankoliyi bunca ilginç ve tehlikeli kılan intihar eğilimi bilmecesini tek başına çözen sadizmdir" şeklinde açıklamaktadır (Freud, 1993, s. 4). Freud, egonun, kendisine yönelik sevgisinin oldukça büyük olduğunu ve bu sevgiye bağlı olarak yaşamsal bir tehdit anında bu korkunun etkisiyle egonun kendi yıkımını nasıl kabul ettiğini anlamanın güç olduğuna vurgu yapmaktadır. Freud, bunun nedeninin egonun dış dünyadaki kendinden bağımsız nesnelere yönelik agresyonun ve düşmanlığın kendine yöneltilmesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda birey en arkaik döneme dönerek kendisini ve annesini bir bütün olarak gördüğü ve henüz benliğin tam

oluşmadığı zaman diliminde kalacaktır. Kendini bir birey olarak değil, dışarıdaki sıradan bir nesne olarak görecektir. Özetle, bireyin benlik algısı yok olmuş denilebilir (Freud, 1993, s. 4). Bu anlamda Sema'nın kişiliği tanımlanırken çocukluk döneminde istenmeyen bir çocuk olmasına bağlı olarak gelişen düşük öz saygısı ve benlik algısının tamamen yok olmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü burada görülen Sema'nın kendini cezalandırma isteği, saldırganlık duygusunu benliğine yönlendirmesidir. Bunun sebebi olarak, daima "görünmeyen" biri olması bedenini de yok etme eğilimine gitmesi gösterilebilir.

Sema'nın, toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 15

Sema'nın Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 16

Sema'nın Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Sema'nın kişilik özelliklerine bakıldığında, nevrotik ihtiyaçlar, aşağılık duygusu, yaşam üslubu ve nevrotik eğilimler ön plana çıkmaktadır. Kadınlık rolleri ve toplum baskısı kişiliği etkileyen toplumsal cinsiyet ilişkin kavramlardır.

Sema, kadınlık rollerini benimseyen bir profil olarak çizilmiştir. Edilgen, pasif ve çoğu zaman karar verme becerisinden yoksundur. Sema'nın seçilen kuramlar doğrultusunda kişilik tipine bakıldığında ise Horney'e göre insanlara yönelen uyumlu tip, Adler'e göre ise alıcı tiptir. Literatür kısmında bu iki kişilik tipinin benzerliklerine değinilmiştir. Sema'nın karar verme yetkisini Ömer'le birlikteyken Ömer'e, Hasan'la birlikteyken ise Hasan'a bırakması bunun güçlü bir göstergesi olmaktadır ve toplumsal cinsiyet rollerinin kabulünün bir yansımasıdır. Yine Sema'nın kişilik özelliklerinden güçlü bir gerekçe olmamakla birlikte çocuğunun bakımını başka birine bırakması ve bu durumdan belli bir süre suçluluk duymaması ise "soğuk kadın" tanımını akla getirir. Sema'nın kaygılarının temel nedeni çocukluk döneminde ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamış olmasıdır. Duygusal, fiziksel veya sosyal olarak güvenlik eksikliği yaşamış olması kaygılarını artırmıştır. Sema'nın eril tahakkümü benimsemesinin nedenleri arasında kişiliğinin gelişiminde yaşadığı olumsuz deneyimlerin etkisi olduğu düşünülebilir. Yok, sayılarak büyütülen bir çocuğun, yetişkinlik döneminde kimlik edinmesinin de güç olabileceği unutulmamalıdır. Sema'nın yok sayılmayı yetişkinlik döneminde de önemsememiş olması ise toplumsal cinsiyet rollerine göre kadının görünmezliğinin normal oluşunu içselleştirmiş olması ile kalıpyargıların değişmezliğindendir. Sema'nın kaygı yaratan durumlarla baş etmek için belirlediği idealize edilmiş benlik imgesinde toplumsal cinsiyetin etkileri görülmektedir. Birlikte yaşamını sürdürdüğü erkeğin ideallerini ve yaşam üsluplarını benimseyerek davranması bunu göstermektedir. Sema'nın, Ömer'e ve devrimci harekete sığınması, idealize edilmiş benlik imgesine ulaşmak için başvurduğu bir yol olarak düşünülebilir. Nevrotik gururun temsili olan bu davranış ile birlikte bir gruba katılmak isteyerek Sema, kişiliğindeki özgüven ve özsaygı eksikliğini giderme çabası içerisine girmiştir.

Sema yaşam üslubunu oluştururken erken çocukluk döneminde yanlış ebeveyn tutumları (ilgisiz, yok sayan) etkilenmiştir. Kendi isteklerini göz ardı ederek uyum sağlamak ve görünmez olmak üzerine bir yaşam üslubu oluşturmuştur. Toplumsallık duygusu ve sosyal ilgi eksikliği görülmüştür. Devrimci hareketlilik içinde ulaşmaya

çalıştığı toplumsallık duygusunu ve empatiyi içeren sosyal ilginin gelişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Aşağılık duygusunun ve benliğine yabancılaşarak; kendi benliğini yok saymasıyla sonuçlanan yaşamı da toplumsal baskı, ebeveyn tutumu ve bunlara bağlı olarak gelişen düşük benlik saygısı ile açıklanabilmektedir.

"Hoş Geldin Ölüm" adlı eserin Sevgi Soysal'ın ölümü sebebiyle yarım kalmıştır. Bu sebeple Latife Tekin'in söylemleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada, Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen beş kadın üç erkek karakter olmak üzere toplam sekiz karakter üzerinden toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları ekseninde gelişen kişilik özelliklerine yönelik inceleme; Psikanalitik Kişilik Kuramı, Bireysel Psikoloji Kuramı ve Temel Kaygı Kuramı ilkeleri temel alınarak toplumsal cinsiyet pratikleri bağlamında yapılmıştır. Sevgi Soysal'ın romanlarının ve romanların içinden araştırma konusu edilen karakterlerin seçilme sebeplerini şu şekilde açıklamak mümkündür: Sevgi Soysal'ın romanları, ataerkil düzenin ve eril tahakkümün karakterler üzerindeki etkileri görünür düzeyde okuyucuya aktarılabilme özelliğine sahiptir. Sevgi Soysal, yarattığı kurgusal karakterler ile toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının, bireylerin kişilikleri üzerinde çatışma yarattığını nesnel bir gerçeklikle yansıtmıştır. . Kadın karakterlerin eril tahakkümün beklentileri ve istekleri doğrultusunda gelişen kişilik yapısının ve kadınlık biçimlerinin benzeri erkek karakterler için de geçerliliğini korumuştur. Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen ana karakterlerin toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenerek gelişen kişilik özelliklerine sahip olması ise sayıltıların doğruluğunu göstermiştir. Kadın karakterlerin eril tahakkümün beklentileri ve istekleri doğrultusunda gelişen kişilik yapısının benzeri erkek karakterler için de geçerliliğini korumuştur. Sevgi Soysal'ın romanlarından seçilen ana karakterlerin toplumsal cinsiyet rollerinin etkilerine göre gelişen kişilik özelliklerine sahip olması ise varsayımın doğruluğunu göstermiştir.

Seçilen sekiz karakter içinde yer alan her bir karakterin kişiliğinin toplumsal cinsiyet rollerinden ve kalıp yargılarından etkilendiği görülmüştür. Beş kadın ve üç erkek karakterin oluşturduğu örneklemde kişilik özelliklerinde hem cinsiyetle bağımlı hem de cinsiyetten bağımsız olarak birçok ortak özellik olduğu belirlenmiştir. Kadın ve erkek karakterlerinin toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak son değerlendirme yapılabilir:

Şekil 4. 17

Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 18

Kadın ve Erkek Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Her bir karakterin kişilik gelişiminde en önemli etkinin toplum baskısı olduğu görülmüştür. Toplum baskısı kadınlık/erkeklik rollerinin yerine getirilmesi üzerinden karakterlerin kişilik özelliklerine etki etmiştir. Her bir karakterin farklı düzeylerde idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma çabası ve nevrotik ihtiyaçlar geliştirmesinin sebebinin toplum baskısı olduğu düşünülebilir. Bireylerde gelişen aşağılık duygusu ve bu duyguyla baş etmek için geliştirilen üstünlük çabası kadınlık/erkeklik rolleri üzerinden kendini göstermiştir. Connell'in erkeklik ve kadınlık biçimi olarak adlandırdığı kategorilerde toplumsal cinsiyet pratiklerinin oluşturduğu hegemonik yapının kabul edebileceği "öne çıkarılmış kadınlık "biçimi ve "hegemonik erkeklik" biçimi karakterlerin hepsinde görülmüştür.

Diğer bir önemli etki alanının ebeveyn tutumu olduğu görülmüştür. Ebeveyn tutumlarının etkisiyle oluşan ve gelişen kişilik özelliklerinin her bir birey için yaşamının her döneminde etki alanına sahip olduğu fark edilmiştir. Ebeveyn tutumlarına bakıldığında, çoğunlukla baskıcı, otoriter, cezalandırıcı ve toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının mirasçısı tutumlarla karşılaşılmıştır. İki karakterin ebeveynleri ile ilgili ise, ilgisiz ve tutarsız tutumların olduğu, bir karakterde ebeveyn tutumlarının çocuğa karşı olumlu ancak ebeveynlerin kendi içindeki ilişkilerinin tutarsız ve problemli olduğu tespit edilmiştir. Ebeveyn tutumlarına bağlı olarak ise tüm karakterlerin geliştirdiği kişilik özellikleri arasında aşağılık duygusu, üstünlük çabası, nevrotik ihtiyaçlar veya eğilimler ile kaygı saptanmıştır. Yine her bir karakterin, süperego tarafından cezalandırılma korkusu yaşadığı ve egonun zarar görmemesi için sıklıkla savunma mekanizmalarına başvurdukları tespit edilmiştir. Karakterlerin, ego bütünlüğünü koruyabilmek amacıyla kullandığı savunma mekanizmaları, bastırma, yüceltme, mantığa bürüme, karşıt tepki geliştirme, inkâr, özdeşleşme ve yansıtma şeklindedir. Ebeveyn tutumlarının bir diğer etki alanı bireyin içindeki yaratıcı gücü kullanmasına izin vermeyerek uygun yaşam üslubunu oluşturması konusunda engellemesidir. Karakterlerin toplumsallık duygusu ile hareket etmesi ve sosyal ilgi geliştirmesindeki eksiklikler de aynı şekilde toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları etkisiyle ebeveyn tutumlarının etkisinden kaynaklanmaktadır. Erken çocukluk döneminde gösterilen yanlış ebeveyn tutumları bireyin bir yaşam üslubu geliştirmesine ve diğer bireyleri anlamakta güçlük çekerek toplumsallık duygusundan yoksun olmasına sebep olmaktadır.

Karakterlerin bulundukları sosyal çevreler göz önünde bulundurulduğunda karşılaşılan durum erkeklik ve kadınlık rollerinin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle biçimlendiği yönündedir. Karakterlerin, bu yapıya uyum sağlamak için çabalamak zorunda kalmasına bağlı olarak gerçek benliğe yabancılaşma ve idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma çabası içerisine girmeleri toplumsal onaylarını sağlamak için başvurdukları yollardan biridir. Toplumsal cinsiyet rollerini ve kalıp yargılarını kabul etmeyerek, istedikleri birey gibi olma doğrultusunda olan bireylerin ise toplumdan dışlandığı gerçeği ile karşılaşılır.

Hem kadın hem erkek karakterlerde kadın bedeni ve kadına bakış açısı üzerinden geliştirilen bir takım özellikler saptanmıştır. Kadınların, sosyal çevre ile toplum baskısı üzerinden beden algılarını geliştirmiş oldukları görülmüştür. Ayrıca erkek karakterlerin de kadın bedeni üzerinden beklentilerini ve kadına bakış açılarını ataerkil zihniyet ile temellendirildiği fark edilmiştir.

Kadın karakterlerinin toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakarak değerlendirmeye devam etmek uygun görülmüştür. İlgili "kod bulutu analiz"i üzerinden devam edildiğinde karşılaşılan resim şu şekildedir:

Şekil 4. 19

Kadın Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 20

Kadın Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Kadın karakterlerin ortak özelliklerine bakıldığında idealize edilmiş benlik imgesi, bilinçaltı, aşağılık duygusu ve yaşam üslubu kavramlarının olduğu

görülmektedir. Kadınların kişiliğinde gelişen problemlerin sebeplerine bakıldığında toplum baskısı ve kadınlık rolleri ön plana çıkmaktadır. Toplum baskısının, ebeveyn tutumunun, evlilik kurumunun, cinsellik algısının (bekâret kavramı, namus kavramı), kadın bedeninin, annelik olgusunun toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre şekillenmesinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Ebeveyn tutumu ve sosyal çevrenin ataerkil yapısının erkekler ve kadınlar için ortak tespit olmasına bağlı olarak yukarıda açıklanmasından dolayı burada kadınlara ilişkin ortak kavramlar açıklanmıştır.

Evli olan kadın karakterlerin, evlilikte tahakkümün erkek egemenliğine hizmet etmesine bağlı olarak evliliklerini devam ettirmedikleri belirlenmiştir. Ela, karakterinin evlilik sürecindeki yaşamına bakıldığında evliliği bir tutukluluk haline benzetmesi, özgürlük alanın ve bireyselliğinin kısıtlandığının bir göstergesidir. Tante Rosa'nın evlilik sürecini gerçekleştirme gerekçesi ise hamile olmasından kaynaklanmıştır ve evliliği süresince hane içi rollerle sınırlanarak eşine her anlamda sınırsız hizmet etmesi beklenmiştir. Oya'nın evlilik ile ilgili süreci hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak özgür kaldığında evliliğin sorumluklarını almak istemediği yazar tarafından vurgulanmıştır. Sema'nın evliliklerine bakıldığında ise her iki evliliğinde de Sema'dan beklenenin erkeğin belirlediği kurallara uyması yönünde olduğudur. Hasan'la evliliğinde okulu bırakarak çocuğunu büyütmesi beklenmiştir ve Sema da bu kurallara uyum göstermiştir. Ömer'le evliliğinde devrimci hareketin içinde bulunarak Ömer'in, Sema'dan beklentilerine uygun bir yol haritası çıkarmıştır. Olcay, evli bir karakter değildir ancak Ali ile ilişkisinde Ali'yi idealize ederek sorgulamadan onun söylemlerini kabul etmesi ve Ali'nin yanındayken onun isteklerine göre hareket etmesi ikili ilişkilerde eril tahakkümün kadın üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önemlidir. Eril tahakkümün baskın olduğu hegemonik yapının kadınlarda "öne çıkarılmış kadınlık" biçiminin kabulünü kolaylaştırmıştır. Eril tahakkümün beklentisine uyum sağlanması beklenen ilişkilerin sonucuna bakıldığında ise birey olmak çabasıyla evliliklerini bitirdikleri gözlemlenmiştir. Bu evlilikler niçin bitmiştir? Bu sorunun cevabı, kadınların birey olamamaları ve birey olabilme çabalarının isteklerinin devam etmesidir. Birey olamama durumuna bağlı olarak nevrotik ihtiyaçlar belirleyen kadın karakterlerde ortak nevrotik ihtiyaçlar olduğu tespit

edilmiştir. Bunlar "soğuk kadın"lık ve "sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaç"tır. Kadın karakterlerin, evliliklerinin aldatma ile bitmesi veya evliliklerinde aldatma eyleminin olması "soğuk kadın" kavramı üzerinden açıklanabilir. Ela'nın, Tante Rosa'nın ve Sema'nın eşlerini aldatmış olmaları bu duruma örnek gösterilebilir. Bireyin kendine yabancılaşarak aldatma eylemine yönelmesi, cinselliğin tabu olmasının ve evlilik kurumunun ataerkil düzeninin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Cinsellik algısının özellikle kadınlar üzerinden tahakküm edilmesi durumu incelendiğinde, cinselliğin evlilik kurumu ile eş zamanlı yaşanmasının gerekliliğine yönelik otoriter tutumun etkisiyle kadın karakterlerin çoğunda "soğuk kadınlık" ortaya çıkmıştır. Ela'nın ve Tante Rosa'nın, cinsel birlikteliği "bıkkınlık, yorgunluk", Olcay'ın da benzer şekilde "çürümüş"lük olarak açıklaması soğuk kadın belirtileridir. Cinselliğin özellikle kadınlar için tabu olduğu ve kadın bedeninin cinsel nesne gibi algılandığı topluluklarda, kadınların sağlıklı bir cinsellik yaşamaları oldukça güçtür. Bu sebeple, tüm kadın karakterlerde soğuk kadın özelliklerine rastlanır. Sağlıklı bir cinsel kimlik geliştirememiş olmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan bu durumun da şüphesiz, mimarı toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarıdır.

Annelik olgusunun, biyolojik gerçekliğin ötesinde sosyal bir yapı olması da karakterlerin kişiliklerinde problem durumları beraberinde getirmiştir. Ela'nın anneliği bir "yük" olarak görmesi, Tante Rosa'nın çocuklarını terk etmesi, Sema'nın peşin ödenen bedel olarak görmesi, Oya'nın serbest kaldığında ya da tutukluluk sürecinde çocuğu ile ilgili hiçbir söylemde bulunmaması, kadın karakterler üzerinden anneliğin kabul edilemediğini gösterir. Anneliğin reddini kişilik yapısında iki şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi soğuk kadınlıktır; ikincisi ise aşağılık duygusudur. Anneliğin, toplumda ikincil derece öneme sahip olan bir durum olması kadınlarda aşağılık duygusunun gelişmesine sebep olabilmektedir. Karakterlerin anlatımında bahsedilen çocuğu yük görme ve/veya terk etme durumu da yine soğuk kadın kavramı ile açıklanabilmektedir. Annelik olgusunun, sosyal bir inşa olduğunu ve anne olan kadın ile birlikte toplumun tüm diğer üyelerinin bebek üzerinde söz sahibi olabildiği düşünüldüğünde sağlıklı bir anne-bebek ilişkisinden söz edebilmenin mümkün olmadığı görülebilmektedir. Buna bağlı olarak "anne" olan kadın karakterlerin çocuğunu terk ettiği, terk etmemiş olanın da çocuğunu bir yük olarak gördüğü

düşünüldüğünde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle oluşan problemlerle karşılaşılmış olunur.

Kadın bedeninin bir cinsel obje ve erkeğin hizmetine sunulan bir araç olarak görülmesine bağlı olarak kadınların hem kadınsı özelliklerden hem de kadınsı olamamaktan dolayı aşağılık duygusu ile baş etmek zorunda kaldığı görülmüştür. Kadınlık biçimindeki "öne çıkarılmış kadınlık" ile ilgili beklentiler kadınlar üzerinde etkili olmuştur. Ela'nın, geç olgunlaşan bedeninden dolayı aşağılık duygusunun gelişmesi, bekâret kavramının öneminden dolayı evliliğine kadar cinsel birliktelikten kaçınması bunun bir göstergesidir. Tante Rosa'nın namussuz olmamak için evlenmesi, Oya'nın regl olmaktan dolayı utanç duyması, cinsel içerikli şakalara maruz kalması, Olcay'ın toplum baskılarına başkaldırı için yanlış ilişkilere çekilmesi bunun bir sonucudur.

Kadınların belirlediği nevrotik ihtiyaçlara bakıldığında özellikle sevgi ve onay için nevrotik ihtiyaca başvurmaları, değer görme ve benliklerinde oluşan aşağılık duygusuyla baş edebilme isteğinden kaynaklanmaktadır. Ancak, bu anlamda bir erkeğin himayesine girerek veya bir grubun üyesi olarak giderilmeye çalışılan eksikliklerin temelinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının öğretilerinin izdüşümü ile karşılaşılır. Burada da "saygınlık kazanmak için" nevrotik ihtiyaç geliştirdikleri görülmektedir. Bağımsız bir birey olmaktan ziyade gruplar veya lider belirledikleri erkekler üzerinden bir tatmin arayışı vardır. Yine, kadın karakterlerden evli olanların, evlilikleri süresince çalışmaması, çocuk sahibi olduğu için eğitimini yarıda bırakması kadınlık rollerinin gereği olarak tanımlanabilir. Kadınların, önceliklerinin ev ve çocuk olması gerekliliğine dair inanç, kadınlar tarafından da kabul görür ve uygulanır.

Kadın karakterlerin, sosyal çevre, gelenek baskısı, toplumsal baskı ve ebeveyn tutumu etkisine bağlı olarak yaşam üslubunu belirlemekte güçlük çektikleri görülmüştür. Toplumsallık duygusunun ve sosyal ilginin eksikliğine bağlı olarak toplumun tüm kesimleriyle bütünleşemedikleri fark edilmiştir. Adleryen bakış açısında bu durum aynı zamanda sağduyu eksikliği de açıklanmaktadır. Sağduyu eksikliğinin temel sebebi olarak, karakterlerin ait oldukları sosyal yapının ve zümrenin

dışına çıkamamaları olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun beraberinde, zümrenin beklentilerine uyum sağlamak için kendi benliklerine yabancılaşmaları sonucunu ortaya çıkardığı anlaşılmıştır. Sosyal çevrenin isteklerine yönelik idealize edilmiş benlik imgesine ulaşma istekliliği gözlemlenmiştir. Ela'nın iyi aile kızı olması, Tante Rosa'nın namuslu kalması, Olcay'ın sessiz biri olması, Oya'nın belirlenmiş güzeli kabul etmesi ve Sema'nın her şeyi onaylayan tutumu bu durumun bir göstergesi olmuştur.

Sevgi Soysal'ın eserlerinde yaratılan kadın karakterlerin ortak özelliklerinin yaşamlarının bir kısmında toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına uyum sağlamak olduğu tespit edilmiştir. Tüm karakterlerin, bir müddet sonra "çember"in dışına çıkma eğilimi içinde oldukları dikkat çekmektedir. Bu anlamda Sevgi Soysal'ın eserlerinde yer alan kadın karakterlerin birey olma çabalarını görmek gerekir. Ela'nın, toplumsal cinsiyet rollerinin öğretisiyle şekillenen hayatını bırakıp gitmek istemesi, Tante Rosa'nın din, eğitim ve sosyal çevre tarafından öğretilen rolleri reddederek yeni bir yaşama başlama girişimleri, Oya'nın "siyasi bir kimlik" ile toplumu ilgilendiren konularla ilgili söz hakkı sahibi olma çabası, Olcay'ın özellikle ebeveyn tutumlarının etkisinde gelişen kişiliğinden kopmak arzusu ve Sema'nın düzenin tüm getirilerini ve öğretilerini geride bırakmak istemesi birey olma isteklerinin bir sonucudur. Ancak kişiliklerinin incelemesinin yapıldığı kısımda vurgulandığı gibi, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerinde oluşturduğu etkilerden kurtulmanın sanılanın aksine daha zor olduğu görülmektedir.

Araştırmaya ilişkin sonuçlandırma kısmına erkek karakterler üzerinden ulaşılan bulgular üzerinden devam edilmiştir. Erkek karakterlerin toplumsal cinsiyet rollerine kalıp yargılarına göre gelişen kişiliğini anlamak için toplumsal cinsiyet ve kişilik kavramlarına dair "kod bulutu analiz" sonuçlarına bakmak bu sebeple uygun görülmüştür.

Şekil 4. 21

Erkek Karakterlerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Öne Çıkan Kavramlar

Şekil 4. 22

Erkek Karakterlerin Kişiliğine Etki Eden Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kavramlar

Erkek karakterlerin kişilik özelliklerine bakıldığında ataerkil düzenin istekleri doğrultusunda gelişim gösterdikleri fark edilmiştir. Kişilikleri üzerinde toplumsal baskının, erkeklik rollerinin, sosyal çevrenin ve ebeveyn tutumunun etkili olduğu görülmektedir. Bu etkenlerin kişiliğe etkisi ise aşağılık duygusu, idealize edilmiş benlik imgesi, kaygı kullanılmasıdır. Tüm erkek karakterlerde aşağılık duygusunun ve üstünlük çabasının olma sebebinin toplumsal baskı, sosyal çevre ve erkeklik rolleri ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Erkeklik rollerinin, güçlü olma, saldırganlık, cinsellik deneyimi yaşamış olma üzerine kurulduğu tespit edilmiştir. Erkeklerin, güçlü olma zorunluluğu erken çocukluk döneminden itibaren öğretildiği için bu olguyu

benimsemek ve güçlü olma çabasına girmek oldukça doğal görülmektedir. Erkek karakterlerin güçlü olamadıkları durumlarda kişiliklerinde geliştirdikleri aşağılık duygusuyla baş edebilmek ve üstünlüğü sağlayabilmek için toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri ile çözüm yolları geliştirdikleri görülmüştür. Bunlar cinsellik, saldırganlık ve bir grup lideri olmak şeklinde gerçekleşir. Cinsellik, ataerkil toplumlarda erkeklerin güç göstergesi olarak kabul edilir. Cinselliği deneyimlemiş bir erkeğin kazanacağı popülerlik ve kabul edilebilirlik bu anlamda oldukça önemlidir. Erkek kimliğinin inşasının güçle sağlanacağı toplumlarda, erkeklerin yaşayacağı cinsel deneyim önemsenir ve desteklenir. Bunun neticesinde cinsel kimlik üzerinden erkekliğin kimlik inşasının geliştirilmesi oldukça olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. Toplumsal cinsiyet rollerine ve kalıp yargılarına göre erkeğin güçlü olması ve cinselliğin özgürce yaşanmasının desteklenmesinin yanı sıra saldırganlık, öfke ve tahakküm hakkı da erkeklere verilen imtiyazlar içerisindedir. Toplumsal yapının verdiği bu imtiyazlı yaklaşımla erkeklerin şiddete meyilli ve saldırganca tutumları benimsemesi de oldukça doğaldır. Erkekliğin bir ispatı olarak görülen saldırganlık, egemenliğini özellikle kadınlar üzerinde etki alanına hâkimdir. Erkekler bu doğrultuda saldırganca tutumlar geliştirmekten çekinmezler ve kişiliklerinin bir parçası haline getirmeyi en doğal hakları olarak görürler. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkisiyle gelişen bu tutum erkek kimliği üzerinde geniş bir yer bulur. Bir diğer özellik ise erkeklerin liderlik yapma becerisini kişiliklerinde bulundurduğuna inanılan yaygın inancın neticesinde erkeklerin, liderliği kişilik özelliği olarak rahatlıkla benimseyebilmesidir. İncelenen erkek karakterlerin, toplumsallık duygusuyla hareket etmeye çalıştıklarında bile eril tahakkümün etkilerinden kurtulamadıkları görülür. Burada kadın sorunlarının ikinci plana atılması ve insanlık için hizmet etme anlayışı içinde kadınlara yeterince yer verilmemesi toplumsallık duygusunun, erkekler için eril düzene hizmet eden bir anlayışla geliştirildiğini gösterir. Yine kadın bedenine ve cinsellik anlayışına yönelik tutumlara bakıldığında kadının bir cinsel nesne olarak görüldüğünün, kadın bedenine dair söylemlerin ve kadın bedeni kontrolünün eril bir düzlemde geliştiğini söylemek mümkün olacaktır. Memet'in cinsel deneyimi merkeze alması, Ali'nin yoksulluğuna bağlı olarak kendini güçsüz hissetmesi, bir grup içinde liderlik etmesi, Mustafa'nın saldırganca tutumu, söylemlerinin dinlenilmesini istemesi erkeklik rollerinin etkisiyle

ilişkilendirilebilmektedir. Erkek karakterlerin, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranış sergileyemediklerinde bilinçaltındaki rahatsızlığı sağaltabilmek için savunma mekanizmalarını kullandıkları görülmüştür. Memet'in babası ile özdeşleşmesi, Ali'nin yansıtma; Mustafa'nın ise yüceltme savunma mekanizmalarını kullanması birer örnek olarak gösterilebilmektedir. Erkek karakterler üzerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkilerini gösteren bir diğer durum, toplumun istekleri gerçekleştirilemediğinde duyulan kaygıdır. Kaygı ile baş edebilmek için, erkek karakterlerin de tıpkı kadın karakterlerde olduğu gibi idealize edilmiş benlik imgesine sığındıkları görülmektedir. Memet'in kişilik yapısına uygun olmamasına rağmen toplumsal cinsiyet rollerini benimseme yoluna gitmesi, Mustafa'nın ve Ali'nin devrimci hareket içinde tüm insanlığa ulaşma gayretini bu doğrultuda açıklamak mümkün görülmektedir.

Erkek karakterlerle ilgili bir diğer tespit kadın bedeni ve cinsellik olgusu üzerindendir. Toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir eylem içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Memet'in kadınları cinsel obje olarak görmesi, Mustafa'nın eşine karşı tutumları, Oya ile ilgili fantezileri, Ali'nin, Olcay ile ilişkisi ve kendi annesine yönelik söylemleri tespitin örneği olarak değerlendirilebilir.

Erkek karakterlerle ilgili bir başka durum ise yaşam üslubuna ilişkin yanlışlıklar olduğudur. Memet, cinsel deneyim üzerine, Ali, devrimci hareket üzerine yaşam üslubu belirlemiştir. Mustafa'da ise Maraşlı olmak ve devrimci olmak arasında çatışmalar olduğu için bir yaşam üslubu belirlemiş olduğunu söylemek güç olmaktadır. Erkek karakterlerin toplumsallık duygusunun ve sosyal ilgi eksikliğinin olması ortak özellikleri olarak tespit edilmiştir. Memet'in toplumsallık duygusuna ve sosyal ilgisine yönelik hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Mustafa ve Ali ise toplumsallık duygusunu eril bir bakış açısı ile oluşturmuştur. Kadına dair meselelerin ikinci plana atıldığı; Mustafa'nın ve Ali'nin de aynı doğrultuda düşünce yapısına sahip olduğu fark edilmiştir. İnceleme konusu olan erkek karakterler her ne kadar değişimi istese bile, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişiliklerinde yer edinmesine bağlı olarak bu rollerden kolaylıkla sıyrılamamıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının hem erkeklerin hem de kadınların kişilikleri üzerinde etkisinin olduğu varsayımıyla yola çıkılan bu araştırmada, her iki cinsiyet için de toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyici olduğu görülmüştür. Erkekler güç olgusu, kadınlar ise var olma ve birey olma sancısı ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Her iki cinsiyette de aşağılık duygusunun geliştiği buna bağlı olarak üstünlük çabasının olduğu, nevrotik ihtiyaçların ve eğilimlerin geliştirildiği, süperego-id-ego çatışmalarının yaşandığı, bilinçaltından getirilen dürtülerle baş etmek zorunda kaldıkları, erken çocukluk döneminde verilen öğretilerin kişiliklerinin bir parçası olduğu, çemberin dışına çıkmak istedikleri fakat başarılı olmakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kadınlık ve erkeklik rolleri farklı olsa bile, bireyin kendine özgü doğası ile örtüşmemesine bağlı olarak bireyler üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğu görülmüştür.

Araştırma sürecinde seçilen sekiz karakter üzerinden yapılan kişilik incelemelerinde toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan sonuç, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının etkilerinin kişiliği etkilemenin ötesinde belirleyici unsurlardan biri olduğudur. Karakterlerde ortaya çıkan kişilik problemlerinde toplumsal cinsiyet rolleri ve beklentileri etkisini göstermektedir. Kadınlar ve erkekler üzerinden oluşturulan bu dayatmalar bireylere sanki doğuştan getirilmiş bir özellikmişçesine öğretilmektedir. Oysa görüldüğü üzere bu kimlikli yapılanmanın sebepleri arasında toplumsal cinsiyet rollerinin ve o rolleri yeniden üretenlerin etkisi vardır. Burada Beauvoir (1993, s.13)'in, "kadın doğulmaz, kadın olunur" sözleri tekrar akla gelmektedir. Kadınlık rolleri öğrenilen bir durumdur. Bu sözlerden yola çıkarak, erkekliğin de öğrenilen bir kavram olduğu iddiasında bulunulabilir. Tüm araştırma boyunca fark edilen durum, kadınlık ve erkeklik rollerinden vazgeçmenin çoğunlukla bireyin kendi seçimine bırakılmadığıdır. Birey ya bu rollere uygun yaşamayı öğrenmek zorunda kalır ya da dışlanır. Uygun yaşamayı öğrendiğinde kendi benliğine yabancılaşır. Uygun yaşamadığı takdirde dışlanır. Birey, her iki durumda da bir "bedel ödeme" zorunluğunda bırakılır. Bu durum ise toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğunu gösterir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin ve kalıp yargılarının kişilik üzerindeki etkilerini anlama amacı güden bu araştırmanın örneklemini oluşturan eserlerin 1960-1980 yılları arasında kaleme alınmış olmasına rağmen günümüzde devam eden toplumsal cinsiyet temelli sorunlarla benzer özelliğe sahip olduğu fark edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırma, günümüze dair araştırma yapacak olanlara da yol gösterecektir. Araştırma, Butler (2014)'dan yapılan alıntıyla yeni araştırmalar için kapı aralayarak bitirilmiştir:

> …bazı tür "toplumsal cinsiyet kimlikleri" kültürel olarak idrak edilebilirliğin normlarına uymadıkları için, o alan içinden bakıldığında göze ancak gelişimsel hatalar ya da mantıksal imkânsızlıklar gibi görünüyorlar. Fakat böyle kimliklerin var olmayı sürdürmesi, hatta çoğalması o idrak edilebilirlik alanının sınırlarını ve düzenleyici hedeflerini teşhir etmemiz, böylece idrak edilebilirlik matrisinin kendi terimleri içinde toplumsal cinsiyet düzensizliğinin rakip ve altüst edici matrislerini açmamız için önemli fırsatlar sunuyor (67).

KAYNAKÇA

Açıkgöz, N. (2002). Edebiyat ve sosyoloji. Ç. Özdemir (Ed.), *Sorgulanan sosyoloji* (s. 157-162). Eylül Yayınları.

Adler, A. (1983). *Kişilik bozuklukları ve toplumsal bütünleşme* (1. Baskı). (B. Çorakçı, Çev.). Say Yayınları.

Adler, A. (1989). *Yaşama sanatı* (2. Baskı). (K. Şipal, Çev.). Say Yayınları

Adler, A. (1997). *Psikolojik aktivite*ler (Çev. B. D. Çorakçı). Say Yayınları

Adler, A. (1999). *Cinsiyetler arasında işbirliği*, (2.Baskı). (Seçkin Selvi, Çev). Payel Yayınları.

Adler, A. (2002). *Sosyal duygunun gelişiminde bireysel psikoloji*. (H. Özgü, Çev.). Hayat Yayınları.

Adler, A. (2010). *İnsanı tanıma sanatı*. (K. Şipal, Çev.). Say Yayınları.

Adler, A. (2021). *Yaşamın anlamı ve amacı* (1. Baskı). (F. Erkek Çev.). Olimpos Yayınları.

Akça, E.B. (2015). Medyada annelik temsilleri ve anne savaşları: Haftanın annesi yarışma programının analizi. *Kadın/Woman 2000, 16*(2), 91-112.

Arda Demir, P. (2021). *Shakespeare'in Kış Masalı ve Hırçın Kız oyunları ile bu oyunların çağdaş yeniden yazımlarında toplumsal cinsiyet* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni. jsp.

Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı annelik mi* (3.Baskı). (A Ekmekçi, Çev.). İletişim Yayınları.

Baysal, C. ve Tekarslan E. (1987). *Davranış bilimleri I-II* (1. Baskı). İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.

Beauvoir, de S. (1981). *Kadın "Evlilik Çağı",* (5.Baskı). (B. Onaran Çev). Payel Yayınları

Beauvoir, de S. (1993). *Kadın "İkinci Cins: Genç Kızlık Çağı",* (7.Baskı). (B. Onaran Çev). Payel Yayınları.

Berktay, F. (2016). *Tek tanrılı dinler karşısında kadın: hıristiyanlık'ta ve islamiyet'te kadının statüsüne karşılaştırmalı bir yaklaşım* (6. Baskı). Metis Yayınları.

Berktay, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.

Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 219-244. 15.12.2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/22124/237647 adresinden erişim sağlanmıştır.

Bilkent Üniversitesi (2022). Cinsiyet ve cinsellik. https://w3.bilkent.edu.tr/www/saglik-merkezi/genclik-danisma-birimi/ureme-sagligi/cinsiyet-ve-cinsellik/ adresinden 04/10/2022 tarihinde alındı.

Blackstone, A. M. (2003). Gender roles and society. In Julia R. Miller, Richard M. Lerner, and Lawrence B. Schiamberg. Santa Barbara (ed.), *Human ecology: An encyclopedia of children, families, communities, and environments* (pp. 335-338). ABC-. CLIO.

Bora, A. (2010). *Kadınların sınıfı* (3. Baskı). İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (7. Baskı). (N. Ökten, Çev.). İletişim Yayınları.

Bozok, M. (2009). *Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru*. VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı (s. 431-445). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Bozok M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler*. Altan Basım.

Buchanan, D. ve A. Huczynski. (1997). *Organizational behaviour: An introductory text* (3. Baskı). Prentice Hall International.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik.* (D. E. Sarıoğlu, Çev.). Kaktüs Yayınları.

Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (4.Basım).(Çev. Başak Ertür), İstanbul: Metis Yayınları.

Carnaghan, E. ve Bahry, D. (1990). Political attitudes and the gender gap in the ussr. *Comparative Politics*, 22(4), 379-399.

Clouse B. (2000). Ergenlerde ahlak gelişimi ve cinsellik (T Gündüz, Çev.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9*(9), 715-753.

Connell, R. W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (2. Baskı). (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Connell, R. W. (2019). *Erkeklikler*. (Çev: N. Konukcu). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Corey, G. (2008). *Psikolojik danışma, psikoterapi kuram ve uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.). Mentis Yayınları.

Cüceloğlu, D. (1998). *İnsan ve davranışı*. Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2007). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları* (16. Baskı). Remzi Kitabevi.

Çebi, E. ve Sarıköse, M. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında annelerin gözünden kız çocuğu: Mersin ili örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9 (27), 192-213. DOI: 10.33692/avrasyad.950766.

Çokoğullar, E. (2022). "Marjinallik" ve "Maruziyet" Arasında Türkiye'de Kadınlık. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 139-164.

Demez, G. (2005). *Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi*. Babil Yayınları.

Donovan, J. (2007). *Feminist teori*. (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan Çev.). İletişim Yayınları.

Doruk-Karadoğan, E. (2015). *İknanın sosyal psikolojisi*. Derin Yayınları.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet*. Remzi Kitabevi.

Durmuş, E. (2013). Cinsel taciz: Üniversite öğrencilerinin algı ve tepkileri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 14(1), 15-30. 06.11.2022 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/ pub/inuefd/issue/8694/108608 adresinden erişim sağlanmıştır.

Eken, H. (2006). Toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleğe ilişkin rol ile aile içi rol etkileşimi: Türk silahlı kuvvetlerindeki kadın subaylar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (15), 247-279. 06.10.2022 tarihinde https://dergipark.org.tr /tr/pub/susbed/issue/61781/923631 adresinden erişim sağlanmıştır.

Emre, İ. (2009). Yeni türk edebiyatının psikoloji kaynakları. *Turkısh Studies*, 4(1-1),319–355. http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/ismet_emre_yeni_turk_edebiyati_psikoloji_kaynaklari.pdf adresinden 18.03.2023 tarihinde erişim sağlandı.

Emiroğlu, A. (2006). *Toplumbilimsel Siyasa*. Ekin Yayınevi.

Ercan, M. İ. (2022). *İzmir'deki kadın derneklerinin toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalıkları: soysal medya paylaşımları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Eren, E. (2010). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. Beta Yayınları.

Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. Norton Company.

Erikson, E. (1984*). İnsanın sekiz çağı* (T. B. Üstün ve V. Şar Çev.). Birey ve Toplum Yayıncılık.

Erikson E. H. Erikson J. M. ve Kivnick H. Q. (1986). *Vital involvement in old age* (1. Baskı). Norton.

Eroğlu, F. (2015). *Davranış Bilimleri* (14. Baskı). Beta Yayınları.

Feist, J. ve Feist, G.J. (2008). *Theories of personality* (7. Baskı). McGraw-Hill Companies, Inc.

Fine, C. (2017). *Toplumsal cinsiyet yanılsamaları* (2.Baskı). (K. Tanrıyar Çev). Sel Yayıncılık.

Freud, S. (1993). Yas ve melankoli. (R. Uslu ve O. Berksun çev.). *Kriz Dergisi*, 1 (2), 0-0. DOI: 10.1501/Kriz_0000000026.

Freud, S. (1994a). *Kendi kendine psikanaliz* (3. baskı). (T. Büyükören, Çev.). Düşünen Adam Yayınları.

Freud, S. (1994b). *Psikanalize yeni giriş dersleri* (1. Baskı). (S. Budak, Çev.). Öteki Yayınevi.

Freud, S. (2006). *Sevgi ve cinsellik üzerine* (1. Baskı). (A. Kanat, Çev.). İlya İzmir Yayınevi.

Freud, S. (2013). *Yaşamım ve psikanaliz* (1. Baskı), (K. Şipal, Çev.), Say Yayınları.

Freud, S. (2015). *Cinsellik Üzerine* (1905) (3. Baskı). (E. Kapkın, Çev.). Payel Yayınları.

Freud, S. (2011). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* (3. Baskı). (A. Babaoğlu, Çev.). Metis Yayınları.

Friedman H. S. ve Schustack M. W. (2016). *Personality: Classic theories and modern research* (6. Baskı). Pearson.

Fromm, E. (1998). *Sevme sanatı*. (I. Gündüz, Çev.). Say Yayınları.

Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi* (6. Baskı). (A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur, Çev.). İmge Kitabevi.

Geçtan (1990). *Varoluş ve Psikiyatri* (1.Baskı). Metis Yayınları

Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. Metis Yayınları.

Gedik, E. (2018). Homososyal Birliktelik Örneği Olarak Mahalleyi Korumak: Sıfır Bir Dizisinde Erkeklik Halleri. *Fe Dergi 10*(2). 59-70.

Gedik, E., Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020). Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), 84-95. DOI: 10.22466/acusbd.747779.

Greenberg, J. (1999). *Managing behavior in organizations* (2. Baskı). Prentice Hall.

Hançerlioğlu, O. (1986). *Toplumbilim Sözlüğü* (1.Baskı). Remzi Kitabevi.

Horkheimer, M. (2005). *Geleneksel ve eleştirel kuram.* (M. Tüzel, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.

Horney, K. (1980). *Çağımızın Tedirgin İnsanı* (1.Baskı). (A. Yörükhan Çev). Tur Yayınları.

Horney, K. (1991). *Kadın psikolojisi* (2. Baskı). (S. Budak, Çev.). Öteki Psikoloji Yayınları.

Horney, K. (1994) *Psikanalizde yeni yollar*. (S. Budak, Çev.). Öteki Yayınevi.

Horney, K (1996) Nevrozlar ve insan gelişimi (2.Baskı). (E.Erbatur Çev.). Sel Yayıncılık.

Horney, K. (2014). *İçsel çatışmalarımız*. (Z. Koçak, Çev.). Sel Yayıncılık.

İnanç Yazgan, B. ve Yerlikaya, E. E. (2011). *Kişilik kuramları*. Pegem Akademi.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 62-80.

Kaya, M. (1997) Kişilik özelliklerinin ahlaki yargı üzerindeki etkisi. *Marmara Üniversitesi Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4, 185.

Kaya, A., Bozaslan, H. ve Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 208-225.

Kıvrıkoğlu, F. Güllü, D. ve Sarp Kulkara, N. (2020). Bir adli tıp olgusu olarak intiharın psikanalitik bakış açısı ile incelenmesi. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, *3* (6), 45-50. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bpd/issue/55067/758934 adresinden 10/03/2023 tarihinde erişim sağlandı.

Köşgeroğlu, N. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Ekseninde Kadın/Kalın Duvar İnce Zar*. Alter Yayıncılık.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook.* (2nd ed.) Newbury Park, CA:Sage.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2016). *Nitel Veri Analizi* (2. Baskı). (S. Akbaba Altun ve A. Ersoy, Çev.). Pegem Akademi.

Millett, K. (2011), *Cinsel Politika* (3. Baskı). (S. Selvi, Çev.). Payel Yayınevi.

Muckenhoupt, *M. (2004), Sigmund Freud- bilinçdışının kâşifi* (7. Baskı). (F. Akatlı, Çev.). Tübitak Popüler Bilim Kitapları Yayıncılık.

Moran, B. (2005). *12 Mart romanının amacı ve yapısı. Türk romanına eleştirel bir bakış*. İletişim Yayınları.

Navaro, L. ve Feroğlu, N. (2006). *İki boy ufak pabuç: Sağlıklı depresif tepkiler*. Remzi Kitabevi.

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nicel ve nitel yaklaşımlar III. Cilt* (5. Baskı). Yayın Odası.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (2. Baskı). (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Pegem Akademi.

Reich, W. (2014). *Karakter analizi* (1. Baskı). (L.Uslu, Çev.). Cem Yayınevi.

Ryckman R. M. (2008). *Theories of personality* (9. Baskı). Thomson Higher Education.

Sabuncuoğlu, A. (2006), *Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ege Üniversitesi.

Sakallı Uğurlu, N. (2003). Cinsiyetçilik: Kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumlar ve çelişik duygulu cinsiyetçilik kuramı. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6, 1-20.

Sakallı Uğurlu, N. ve Akbaş U. G. (2013). Namus kültürlerinde namus ve namus adına kadına şiddet: Sosyal psikolojik açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları, 16*(32), 76- 91.

Salman, S. (2018). Psikanalitik Yaklaşım Açısından Baba-Oğul İlişkisi: Gişe Memuru ve Beş Vakit Filmleri. *SineFilozofi*, 3 (5), 145-159. DOI: 10.31122/sinefilozofi.354020.

Sayılıgil, F. (Ed.). (2017). *Kadınlar hep vardı: Türkiye solundan kadın portreleri*. Dipnot Yayınları.

Schiffman, L. G. ve Kanuk, L. L. (2004). *Consumer behavior*. (8. Baskı). Prentice Hall.

Schultz, D. P. ve Schultz, S. E. (2015). *Theories of personality* (11. Baskı). Cengage Learning.

Schultz, D.P. ve Schultz S.E. (2020). *Modern psikoloji tarihi* (8.Baskı). (Y. Aslay Çev.). Kaknüs Yayınları.

Sharf, S.R. (2017). *Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları: Kavramlar ve örnek olaylar* (5. Baskı). (N. Voltar Acar çev.). Nobel Yayıncılık.

Shatz, S. (2004). The relationship between Horney's three neurotic types and Eysenck's PEN model of personality. *Personality and Individual Differences*. 37, 1255-1261. 10.1016/j.paid.2003.12.009.

Snowden, R. (2012). *Freud kilit fikirler* (2. Baskı). (M. İnan, Çev.). Optimist Yayınları

Somuncuoğlu, G. (2002). *Sevgi Soysal'ın yapıtlarında kadın kimliği (Tutuklu Perçem, Tante Rosa, Yürümek.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi].

Soysal, S. (2001). *Yeni şehir 'de bir öğle vakti* (9. Baskı). Bilgi Yayınları.

Soysal, S. (2005). *Radyo konuşmaları-hoş geldin ölüm*. İletişim Yayınları.

Soysal, S. (2012). *Şafak* (7. Baskı). İletişim Yayıncılık.

Soysal, S. (2013). *Tante Rosa* (15. Baskı). İletişim Yayıncılık.

Soysal, S. (2021). *Yürümek* (17.Baskı). İletişim Yayıncılık.

Şahin, S. ve Şahbenderoğlu İ. (2015), *İsyankâr neşe: Sevgi Soysal kitabı* (1. Baskı). İletişim Yayınları.

Şimşek, Ş., Çelik, A. ve Akgemci, T. (2019) Kişilik ve davranış. M. Ş. Şimşek, T. Akgemci, A. Çelik (ed). *Davranış Bilimleri* (10. Baskı, s. 99-111) içinde. Eğitim Yayınevi.

Tunçdemir-Ozansoy, N. (2019). *Üniversite gençliğinin evlilik öncesi cinselliği ve bekâreti inşası* [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=4hTlg2O0S0oMYrKHNH7sQ&no=DxGMLX7wW5NqalRLfAm_ww.

Tunçok, G. Z. (2019). Sevgi Soysal'ın "Yürümek" adlı romanını bildungsroman ve kadın bildungsromanı olarak okumak. *Söylem Filoloji Dergisi*, *4* (1), 44-56. DOI: 10.29110/soylemdergi.513130.

Tutar, H. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik: Bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(2), 117-140.

Türk Dil Kurumu. (2019). Kişilik. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 06.10.2022 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Türk Dil Kurumu. (2023). Bekaret. https://sozluk.gov.tr/ adresinden 06.04.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır.

User, İ. (2010). Biyoteknolojiler ve kadın bedeni. Y. İnceoğlu ve A. Kar (Ed.), *Dişilik, güzellik ve şiddet sarmalında kadın ve bedeni* (s. 133-169) içinde. Ayrıntı Yayınları.

Uşaklı, H. (2013). Kişilik ve benlik, A. Şimşek ve Ö. Eroğlu (Ed.), *Davranış bilimleri* (s. 239-272) içinde. Eğitim Kitabevi.

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies,* (35), 29-56.

Weeks, J. (1986*). Sexuality*. Routledge.

World Health Organization, (2011). Gender mainstreaming for health managers: a practical approach. Geneva: WHO, Department of Gender and Women's Health.

Vincent, C. (2010), The sociology of mothering, in: M. W. Apple, S. Ball, L. A. Gandin eds., *The Routledge International Handbook of the Sociology of Education*, Routledge, 109-120.

Yalçın, A. (2003). *Siyasal ve sosyal değişmeler açısından cumhuriyet dönemi çağdaş Türk romanı.* Akçağ Yayınları.

Yalçın A. (2012). *Cumhuriyet dönemi türk romanı* (7. Baskı). Akçağ Yayınevi.

Yıldırım, A., ve Simsek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.

Yıldırım, M. C., Beltekin, N., ve Oral, T. T. (2018). Kızların okula erişim ve devam oranlarının artırılması: İkna süreci. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, *10*(2), 783-804. https://doi.org/10.26791/sarkiat.401212.